

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN BUGÜNÜ ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Editör

Doç. Dr. **Tendü Hilal GÖKTUĞ**

AĞUSTOS-2023

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES
DELTASI MİLLİ PARKI'NIN BUGÜNÜ VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ**

EDİTÖR

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Ağustos 2023

ISBN • 978-625-6450-73-8

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.serüvenyayınevi.com

e-mail: serüvenyayınevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

06.07.20022 tarihinde Kuşadası Belediyesi'nin destekleri ile Kuşadası Kent Konseyi tarafından "Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği Çalıştayı" düzenlenmiştir. Çalıştayı bilim kurulunu oluşturan değerli akademisyenler tarafından gerçekleştirilen sunumlar çalıştay sonrasında, akademik bir dille yeniden kaleme alınarak kapsamı genişletilmiş, bilimsel metinlere dönüştürülmüş ve "Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği" kitabı hazırlanarak siz değerli okuyucularımıza sunulmuştur.

Bu kitabın basımı Kuşadası Belediyesi Tarafından desteklenmiştir. Katkılarından dolayı Kuşadası Belediye Başkanı Ömer GÜNEL'e teşekkür ederiz.

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI	
Mustafa ÜNVER	Kuşadası Kent Konseyi Başkanı
DÜZENLEME KURULU	
Bülent AY	Kuşadası Kent Konseyi Başkanı Yardımcısı
Uğur Aslan	Kuşadası Kent Konseyi Genel Sekreteri
Cevat GÖĞEZ	Kuşadası Belediyesi Özel Kalem Müdürü
Bahattin SÜRÜCÜ	EKODOSD Başkanı
Melek ÇAKIROĞLU	Kuşadası Kent Konseyi Sekreteri
BİLİM KURULU BAŞKANI	
Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
BİLİM KURULU	
Prof. Dr. Atila GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Prof. Dr. Öner DEMİREL	Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Doç. Dr. Ufuk COŞGUN	Karabük Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü
KUŞADASI BELEDİYESİ YAYIN İNCELEME KURUL BAŞKANI	
Prof. Dr. Zeynep MERCANGÖZ	Ege Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı Anabilim Dalı
KUŞADASI BELEDİYESİ YAYIN İNCELEME KURUL ÜYELERİ	
Prof. Dr. Aysun SARIBEY	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü
Prof. Dr. Başak Burcu EKE	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü
Prof. Dr. Gül ERBAY ASLITÜRK	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü
Doç. Dr. Aydın ERÖN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Arş. Gör. Mükerrerem KÜRÜM	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Ali ERGÜL	Yerel yazar

KUŞADASI BELEDİYE BAŞKANI ÖMER GÜNEL'İN TAKDİMİ

Kentimizde yer alan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı sahip olduğu doğal, kültürel ve arkeolojik değerler ile türünün tek örneği olarak kabul edilen eşsiz bir alandır. Milli Parkımız, Uluslararası Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar), Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunmasına Yönelik Sözleşme (Bern), Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması (Rio) ve Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona) kapsamında koruma altında olan bir alandır. Akdeniz'den Karadeniz'e kadar tüm Anadolu'da var olan bitki türlerinin doğal olarak bir arada görüldüğü bir doğa müzesi olma özelliğine sahiptir. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, dünyanın en nadir 10 deniz memelisinden biri olan Akdeniz Fokunun yanı sıra, nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan Küçük Karabatak, Tepeli Pelikan, Küçük Akbalıkcıl gibi önemli kuş türleri başta olmak üzere çok sayıda canlı türüne ve endemik bitkilere ev sahipliği yapmaktadır. Öte yandan sınırları içerisinde bulunan Panionion Antik Kenti, Ayayorgi, Hagios Antonios ve Zeus manastırları ile de kentimize arkeolojik anlamda değer katan paha biçilemez bir hazinedir.

Bu özelliklerinin yanı sıra eşsiz güzellikteki koyuları, tertemiz denizi ve su altı zenginlikleri ile de dikkat çeken Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, büyük bir eko turizm potansiyeline sahiptir. Ziyaretçilerin günübirlik olarak deniz sporları, eko-turizm kuralları çerçevesinde belirlenmiş rotalarda doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, foto safari, manzara izleme, olta balıkçılığı, kültürel yürüyüşler, kuş gözlemciliği, dalış, resim ve botanik turu gibi etkinlikleri yapabilecekleri Milli Park'a olan ilgi her geçen yıl artmaktadır. Ancak bu noktada Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin yaptığı eko turizm tanımında yer alan "bozulmamış doğal alanlara yapılan çevresel açıdan sorumlu seyahat" ifadesi, Milli Park açısından hayati bir öneme sahiptir. Pandemi sonrası ortaya çıkan "yeni turizm" anlayışına uygun olarak ekoturizmin, kentimiz açısından giderek daha önemli bir turizm faaliyeti olarak ön plana çıkacağı açıktır. Doğaya ve ekosisteme zarar vermeden, etkin kurallarla yapılacak ekoturizm kentimize ve hemşerilerimize çok önemli bir katkı sunacaktır. Ancak ekoturizm kurallarının ihlal edilmesi, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı açısından telafisi imkânsız sonuçları beraberinde getirecektir. "Sürdürülebilirlik" kavramı, tüm turizm faaliyetleri açısından büyük bir önem taşımakla birlikte söz konusu olan Milli Park gibi özel ve nadide bir alan olduğunda bu kavram çok daha önemli bir hal almaktadır.

Bu nedenle Belediyemizin katkılarıyla, Kuşadası Kent Konseyi ve çevreci sivil toplum kuruluşlarının iş birliğinde, Türkiye'nin farklı kentlerinden değerli akademisyenlerimizin katılımıyla düzenlenen "Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği Çalıştayı" özel bir öneme sahiptir.

Çalıştayda ele alınan konuların ve çalıştay sonuçlarının bilimsel nitelikli bölümlere dönüştürüldüğü bu kitabın kentimizin en büyük zenginliği olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve ülkemizin diğer milli parklarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması noktasında faydalı olmasını temenni ederim. Belediyemizin katkıları ile basılan bu kitabın hazırlanmasında editörlük görevini üstlenen Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ'a ve değerli akademisyenlere teşekkür ederim.

Ömer GÜNEL

KUŞADASI Belediye Başkanı

KUŞADASI KENT KONSEYİ BAŞKANI MUSTAFA ÜNVER'İN TAKDİMİ

"Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkının Bugünü ve Sürdürülebilirliği" başlıklı bu kitap, Kuşadası Kent Konseyi tarafından ve Kuşadası Belediyesi'nin destekleri ile düzenlenen "Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği Çalıştayı" kapsamında sunulan bildirimlerin ve diğer faaliyetlerin bilimsel nitelikli metinlere dönüştürülerek derlendiği bir çalışmadır.

Bilindiği üzere son zamanlarda Milli Parkımızda gerçekleştirilen çevre düzenlemeleri ve çeşitli uygulamalar, Milli Parkımızın uzun devreli gelişme planı ile çalışmaktadır. Büyük Menderes Deltası nehri boyunca gelen atık su ve katı atıklar ile birlikte kirlenmekte, deltada izinsiz tarım arazileri açılmakta ve kaçak avcılık yapılmaktadır. Tüm bu baskıların ötesinde Büyük Menderes Deltası'nda balık çiftlikleri, midye çiftlikleri, karides çiftlikleri tehlikesi söz konusuken bir de jeotermal arama ruhsatı istenmektedir. Dilek Yarımadası'nda ise mangal tehdidi ve ihale şartnamesinde bulunan davet, düğün, konser, şenlik, temsil, tiyatro ve benzeri gibi etkinliklerin yapılabilir olması en önemli tehditlerdendir. Ayrıca İçmeler Koyu'nun çevre düzenleme çalışmaları ile doğal görüntüsünü kaybetmesi, İçmeler Koyu'na kapalı mekân inşa edilmesi, Turizm İşletme Ruhsatı ile gece yarısına kadar açık kalabilecek mekân kullanımı Milli Park içerisinde doğayı, tüm canlıları olumsuz etkileyecek çok büyük risk faktörünü de beraberinde getirmektedir. Yapılan tüm bu düzenlemelerde koruma kullanma dengesinin gözetilmediği, aksine kullanımlarının ön planda tutulduğu ve ekonomik kaygılar güdüldüğü görülmektedir. Milli Parkımızın gelecek nesillere en doğal haliyle bırakılması bilinci ile paydaşlarımız olan ilgili çevreye duyarlı sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile konusunda uzman değerli akademisyenlerimizin rehberliğinde gerçekleştirdiğimiz çalıştayımızda Milli Parkımızdaki mevcut baskılar ve tehditler irdelenerek Milli Parkımızın yönetim performansı değerlendirilmiş ve katılımcı stratejik eylem planları hazırlanmıştır.

Bu kitap, çalıştay sonuçlarının paylaşılması ve Milli Parkımızın geleceği için oldukça önemli bir kazanımdır. Katılımcı akademisyenler tarafından geliştirilen metinler, Milli Parkın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

"Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği" kitabı, doğa ve kültür turizmi açısından önemli bir bölge olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın korunması ve sürdürülebilirliği konularında farkındalık yaratmayı hedeflerken, Türkiye'deki korunan alanlarda katılımcılık ve yönetim anlayışının geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Değerli akademisyenlerimiz sayesinde çalıştay çıktıları ve bildirimler, büyük bir özveriyle kaleme alınarak yazılı bilimsel metinlere dönüştürülmüş ve böylece kalıcı hale getirilmiştir. Değerli akademisyenlerimize, bu kitabın yazımına destek olan Kuşadası Belediye Başkanı Ömer Günel'e, editör Tendü Hilal GÖKTUĞ'a ve Kuşadası Belediyesi Yayın İnceleme Kurulu'na teşekkür ederim.

Mustafa ÜNVER

Kuşadası Kent Konseyi Başkanı

ÖNSÖZ

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı jeomorfolojik evrim sonucunda özgün ekolojik sistemleri ve biyolojik çeşitlilik kaynak değerleri ile evrensel miras değerine sahiptir. Ancak son yıllarda koruma odaklı yönetim politikaları esnetilerek rant odaklı yaklaşımlar çerçevesinde alanın ekolojik bütünlüğünü tehdit eden girişimler söz konusu olmuştur. Bu bağlamda yöre halkının ve tüm paydaşların yükselen itirazları gerekli mercilere iletirse de ortak bir platformda sorunlar tartışılmamıştır. Bu bağlamda 6 Temmuz 2022 tarihinde Kuşadası Kent Konseyi ve Kuşadası Belediyesi tarafından Le Blue Hotel & Resort /Kuşadası'nda düzenlenen Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği Çalıştayı' gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın güncel sorunları tartışılmış, mevcut baskılar ve tehditler belirlenerek panelde anket çalışmaları ve açık oturumlar yolu ile paydaşların görüş ve önerileri doğrultusunda Milli Parkın mevcut sorunları ve bu sorunlara yönelik stratejik öneriler getirilmiştir.

“Katılımcılık” ve “Yönetişim” kavramlarının ayrıntılı olarak ele alındığı ve Milli Parka ilişkin tüm sorunların bu kavramlar bağlamında paydaşlarca değerlendirildiği ve sorumluluk bilinci ile çözüm önerileri sundukları bu çalıştay, Türkiye’de demokratik bir “yönetişim” isteminin en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Çalışyata Aydın, Kuşadası, Söke, Didim ve Nazilli’den STK temsilcileri ile yerel halk katılım sağlamıştır. Ancak, Milli Parktan birinci derecede sorumlu olan kurumların çalıştaya iştirak etmemesi hala ülkemizde “yönetişim” bağlamında eksikliklerin olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu durum yönetimsel hususların tartışılması ve fikir birliğine varılması noktasında engel teşkil etse de, bu çalıştay yöre halkının ve tüm STK’ların Milli Parkın sürdürülebilirliği yönünde ortak bir bilince sahip oldukları, bir mekandan ziyade yer kavramı ile benimsedikleri Milli Park’ın ekolojik politikalarla bütüncül, etkin, şeffaf, katılımcı, paylaşımcı, hesap verebilir, sorumlu, bilimsel ve koruma odaklı bir “Yönetişim” anlayışı ile yönetilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu kitap çalıştay kapsamında sunulan bildirilerin ve diğer faaliyetlerin daha sonra katılımcı akademisyenler tarafından geliştirilerek bilimsel nitelikli metinlere dönüştürülmüş halidir.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı özelinde tartışılan konular, pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi ülkemizde de milli parklar bağlamında daha kapsayıcı ve esnek bir katılımcılık anlayışının geliştirilmesine işaret etmektedir. Bu bağlamda, ülkemizdeki korunan doğal alanların yönetimi yönetişime evrilirken bu kitap, sürece önemli bir katkı sağlayacak niteliktedir.

Çalıştay sonrasında, büyük bir özveri ile bildirilerini ve çalıştay çıktılarını kaleme alarak yazılı bilimsel metinlere dönüşüren ve kalıcı hale getirilmesini sağlayan değerli akademisyenlere, bu kitabın basımına destek veren Kuşadası Belediye Başkanı Ömer Günel’e, Kuşadası Kent Konseyi başkanı Mustafa ÜNVER’e ve Kuşadası Belediyesi Yayın İnceleme Kurulu’na teşekkür ederim.

Editör
Tendü Hilal GÖKTUĞ

İÇİNDEKİLER

KUŞADASI BELEDİYE BAŞKANI ÖMER GÜNEL'İN TAKDİMİ	iii
KUŞADASI KENT KONSEYİ BAŞKANI MUSTAFA ÜNVER'İN TAKDİMİ	iv
ÖNSÖZ	v
BÖLÜM-1	2
DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARIN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLARI	2
Prof. Dr. Atila GÜL	2
BÖLÜM-2	20
MİLLİ PARKLARDA PLANLAMA ÇALIŞMALARI UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANLARI (UDGP) VE ALT PLANLARI	20
Prof. Dr. Öner DEMİREL	20
BÖLÜM-3	37
KORUNAN ALANLARIN YÖRE HALKINA SOSYO-EKONOMİK KATKILARI	37
Doç. Dr. Ufuk COŞGUN	37
BÖLÜM-4	49
DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER	49
Bahattin SÜRÜCÜ	49
BÖLÜM-5	64
DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER	64
Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ	64
BÖLÜM-6	82
MİLLİ PARKLAR, EKOSİSTEM HİZMETLERİ VE EKOLOJİK BÜTÜNLÜK	82
Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU	82
BÖLÜM-7	94
MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK	94
Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ	94
BÖLÜM-8	110
PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ	110
İpek Melisa ÖZMEKİK ¹ Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ ² Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU	110

BÖLÜM-9	124
İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	124
Elif Nur BAL ¹ , Yılmaz Görkem GÜNAYDIN ² , Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ ²	124
BÖLÜM-10	145
KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ	145
Ayser BAYAR ¹ Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ ²	145
BÖLÜM-11	161
DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI’NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ	161
Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ ¹ , Prof. Dr. Atila GÜL ² , Prof. Dr. Öner DEMİREL ³ ,.....	161
Doç. Dr. Ufuk COŞGUN ⁴ , Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU ⁵ , ...	161
EKLER	190

BÖLÜM 1

DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARIN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLARI

Prof. Dr. Atila GÜL

Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 32260, Isparta-Türkiye
ORCID: 0000-0001-9517-5388
E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARIN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLARI

Prof. Dr. Atila GÜL

*Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 32260, Isparta-Türkiye.
ORCID: 0000-0001-9517-5388, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr*

1.Giriş

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren doğa ile çok sıkı ilişki ve etkileşim içinde olmuştur. Ancak bu ilişki ve etkileşim doğal kaynaklarının aleyhinde olacak şekilde doğaya hükmetmeye çalışmış, sorumsuz ve aşırı bir şekilde kullanarak değiştirmiş ve şekillendirmiştir. İnsanoğlunun çok yönlü faaliyetleri özellikle kapitalist ve rantsal üretim/ tüketim eğilimleri, yanlış ve amaç dışı arazi kullanımı, kentleşme eğilimleri, doğal kaynakların ve doğal sistemlerin tahrip edilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal yaşam alanlarının daraltılması, aşırı avlanma, çevre kirliliği, vb çok yönlü çevresel sorunların ve iklim değişikliği gibi krizlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sonuçta insan faaliyetleri odaklı düzenin hâkim olması sadece doğal sistemlerdeki denge ve uyumun bozulması değil aynı zamanda küresel ölçekte insan yaşamını da eşitsizlik, yoksulluk, adaletsizlik, pandemi, göç gibi sorunları ve krizleri de beraberinde getirmiştir.

Doğal ve kültürel kaynak değerlerinin geriye dönüşü mümkün olmayacak şekilde tahrip edilmesi ve çok olumsuz etkilenmesi doğal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek nesillere miras değeri olarak aktarılmasını öncelikli hale getirmiştir. Bu çabaların en gelişmiş de uluslararası düzeyde kabul görmüş olan «Korunan Alan» sistemleri yaklaşımıdır (Öztürk ve Aydoğdu, 2021; Gül ve Metin, 2021).

IUCN'e göre Korunan alan kavramı, Doğanın uzun vadeli korunmasını sağlamak üzere, kültürel değerler ve ekosistem hizmetleri ile ilişkilendirilerek, yasal ve diğer etkin olanaklarla açıkça tanımlanmış, kabul görmüş, ayrılmış ve yönetilen bir coğrafi alan olarak tanımlamıştır (Dudley, 2008).

Korunan alanlar, sadece biyolojik çeşitliliğin korunmasının (türlerin ve ekosistemlerin korunması) ötesinde, temiz su, karbon depolama, genetik rezervuarlar, afet azaltma ve toprak stabilizasyonu gibi temel ekolojik, sosyal ve ekonomik hizmetler ve kültürel mirasımızı korumaya yönelik önemli imkanlar sunmaktadır (Gül, Dinç ve Gül, 2021). Dünya'daki mevcut koruma altına alınan alanlar iklim değişikliğinin etkilerini azaltmada ve uyum sürecine olumlu yönde yardımcı olmaktadır. Özellikle korunan alanlar, karasal karbonun yüzde 15'ini tutması, doğal afetleri azaltması, su kaynağını oluşturması, gıda ve insan sağlığını koruma gibi ekosistem hizmetleri sağlaması açısından önemli bir rol üstlenmektedir (Dudley vd., 2010).

Ülkemizde çok sayıda farklı statüye sahip korunan alanlara sahiptir. Ancak yasal, yönetsel, planlama/tasarım, uygulama, sosyal, ekonomik, politik vb konularında çok yönlü sorunlar yaşanmaktadır.

Ülkemizdeki korunan alanların mevcut durumu ve sorunları bazı sorular sorulmak suretiyle ele alınmış ve genelden “Dilek Yarımadası Milli Park” özelinde sorunların ortaya konulması ve çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır.

2.Yöntem

Ülkemizdeki yasal olarak korunan alanların mevcut durumun ortaya konulması, yaşanan sorunların ve çözüm önerilerinin dile getirilmesi için mevcut literatür bilgileri ışığında öncelikle bazı temel soruların cevapları ortaya konularak irdelenmiş ve neden sonuç ilişkisi kapsamında Dilek Yarımadası Milli Parkı özelinde çözüm önerileri getirilmiştir. Cevapları aranan temel sorular;

- Doğa ve Doğa Koruma konusunda ne biliyoruz? Nasıl Algılıyoruz? ve Farkında mıyız?
- Neyi Koruyoruz?
- Niçin Koruyoruz?
- Kimden Koruyoruz?
- Nasıl Koruyoruz? ve Nasıl Yönetiyoruz?

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Doğa koruma nedir? Doğayı ne kadar biliyoruz ve seviyoruz?

Dünya=Yaşam Küresi=Ekosfer=Doğa; İnsanlık için alternatifsiz doğal yaşam mekanıdır. Doğa kavramı bireyler, toplumlar ve farklı disiplinler tarafından farklı algılarla farklı tanımların yapılması mümkündür. Ancak farklı yaklaşımlarla tanımlanan doğa kavramının anlaşılabilir ve tamamlayıcı bir şekilde ortaya konulmasına ihtiyaç vardır. Böylece özellikle insan doğa ilişkilerinin düzenlenmesinde ve doğa/çevre koruma politikalarının oluşturulmasında önemli rol oynayacaktır (Gül ve Türker, 2014; Gül ve Kurdoğlu, 2021).

Doğa kavramı şu şekilde tanımlanabilir; *“İnsan iradesi ve faaliyetleri dışında kendi kendini sürekli olarak yenileyebilen, üretici tüketici ve ayrıştırıcı bileşenleri ile İç ve dış faktörlerin bir kombinasyonu olarak tasarlanmış ve barındırdığı tüm canlı ve cansız varlıkların birbirleriyle bir bütünlük içinde ilişki ve etkileşimi sonucunda oluşan ve kendine özgü yasaları olan muhteşem ve bütüncül bir tasarımdır...”* (Gül, 2018).

Ünlü filozof Theophrastus Paracelsus, *“İnsan, Doğayı Bilgisince Sever...”* ve Newton ‘un *“Doğa en büyük kitaptır”* söylemleri aslında insanların doğa ile ilgili ne kadar bilgiye sahip olursa ve farkındalığı ne kadar artarsa doğayı o kadar seveceği ve doğa ile kendi yaşamını daha rahat ilişkilendirebileceği ve bütünleştirebileceği öngörüsünü desteklemektedir. Çünkü konu ile ilgili Mahatma Gandhi’nin; *“Söyledikleriniz; düşüncelere dönüşür. Düşünceleriniz; duygularınıza dönüşür. Duygularınız; davranışlarınıza dönüşür. Davranışlarınız; alışkanlıklarınıza dönüşür. Alışkanlıklarınız; değerlerinize dönüşür. Değerleriniz; karakterinize dönüşür. Karakteriniz ise; kaderinize dönüşür”* şeklindeki ünlü sözü bunu kanıtlamaktadır (Güran, 2008; Gül ve Kurdoğlu, 2021)

Doğa algısı; İnsanın doğaya dair algısı büyük ölçüde onun ontolojik, epistemolojik ve etiksel boyutları ile doğrudan ilişkilidir. İnsanların (birey ve toplum boyutunda); İnsani değer yargıları, algılama düzeyi, anlama ve anlamlandırma düzeyi, bakış açısı, ihtiyaçları karşılama düzeyi, önem verme veya önceliklendirme düzeyi vb. faktörlere göre insan doğa ile ilişki ve etkileşimi söz konusu olmaktadır.

Doğal dengenin bozulması, ekosistemlerin tahrip edilmesi, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması, çevre kirliliği, doğal afetler, gıda kıtlığı vb. birçok olumsuz sonuçlar; Kader mi? Yoksa! Tercih ve kararların bir sonucu mudur? Sorusu cevaplandırılması ve tartışılması gereken bir olgudur.

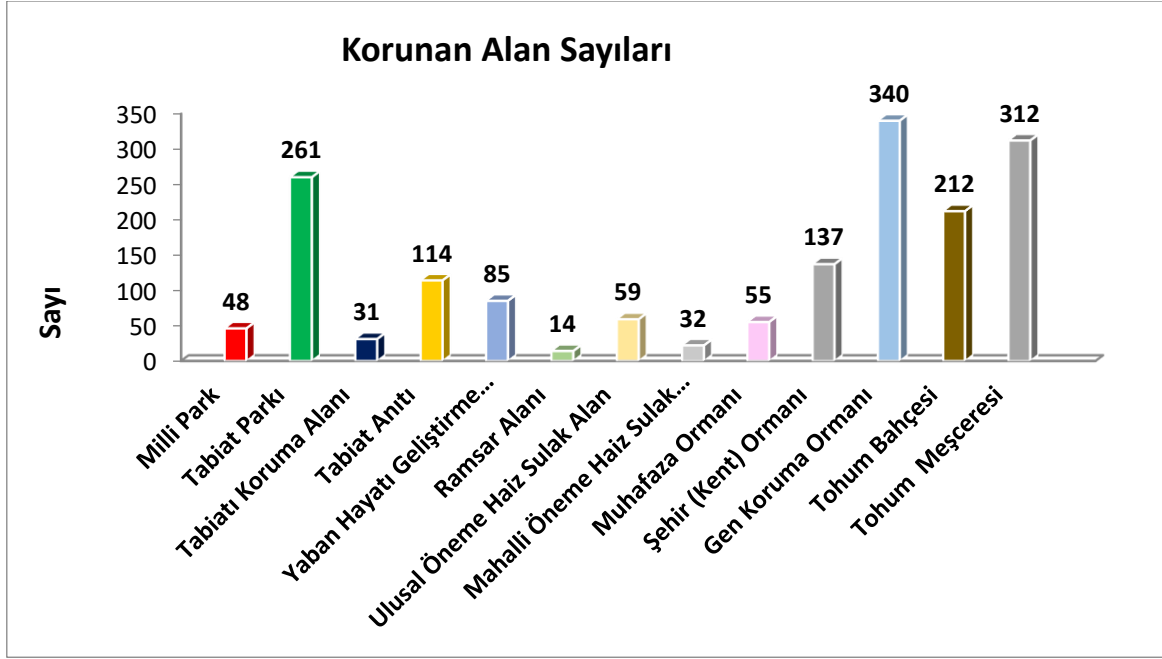
İnsan doğa ile ilgili ne kadar bilgiye sahip olursa ve farkındalığı ne kadar artarsa doğayı o kadar sevmekte, doğa ile kendi yaşamını daha rahat ilişkilendirmekte ve bütünleştirebilmektedir. Ülkemizde birey ve toplum olarak doğa/çevre koruma konusunda söylem ve eylemleri açısından bilgi, algı ve bilinçli farkındalık düzeyi ne yazık ki çok düşüktür. Doğa koruma konusunda özellikle Yöneticiler, Karar vericiler, Siyasetçiler, Plancılar vb. ilgili paydaşların söylem- eylem boyutunda tercihler, kararlar ve önceliklendirme konusunda yaşanan çok yönlü çelişkiler veya çatışmalar belki de korunan alanlarda yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır.

3.2. Neyi koruyoruz?

Uluslararası Doğa Koruma ve Doğal Hayatı Koruma Birliği (IUCN)'e göre ilgili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerle birlikte doğanın uzun vadeli korunmasını sağlamak için yasal veya diğer etkili yollarla tanınan, tahsis edilen ve yönetilen, açıkça tanımlanmış bir coğrafi alandır" (IUCN, 2008). Ülkemizdeki mevcut "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliği'ne (19.07.2012 tarihli ve 28358 sayılı)" göre; Korunan Alan kavramı: **Özellikle biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunmasına ve sürdürülmesine ayrılmış; yasalarla ve diğer etkili araçlarla kurulan, onaylanan ve yönetilen açıkça tanımlanmış arazi ve/veya deniz parçası olan coğrafi yerlerdir"** şeklinde tanımlanmıştır. Korunan alanlar: Ekosistem hizmetlerinin ve kültürel değerlerin, doğa ile birlikte uzun vadeli korunması ve devamlılığın sağlanması maksadıyla mevzuatla tanımlanan ve yönetilen coğrafi alanlardır (DKMP, 2020).

Dünya Korunan Alanlar Veri tabanına göre (WDPA-2022); Mart 2023 sürümündeki toplam korunan alan kaydı sayısı, 244 ülke ve bölgeyi kapsayan 285.445'tir. 267.089 (%15,91) adet karasal ve iç sular korunan alanlar, 18.445 adet (%8.16) ise deniz korunan alanlar olmak üzere Dünya yüz ölçümünün yaklaşık %24,07 sini oluşturmaktadır (WDPA, 2022).

Ülkemizde ise yasal yolla koruma statüsüne sahip korunan alanların (DKMP + OGM + ÖÇK + Doğal Sitler) ülke yüzölçümüne oranı %8,7'dir (Şekil 1 ve Çizelge 1).

Şekil 1. Ülkemizde Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü bünyesindeki yasal yolla koruma statüsüne sahip korunan alanların sayısı (adet) (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2023)

Çizelge 1. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü korunan alan istatistikleri (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2023).

Koruma Statüsü	Adet	
Özel Çevre Koruma Bölgeleri	19	
Doğal Sitler	3845	
Tabiat Varlıkları	a) Anıt Ağaçlar	10480
	b) Mağara	289
Biyogenetik Rezerv Alanları	7	
Biyosfer Rezervi	1	

3.3. Niçin koruyoruz?

Korunan alanlar sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile tüm insanlık için evrensel ortak miras özelliğindedir. Doğa/çevre koruma; insan ruhundaki veya var oluşundaki koruma duygusunun bir yansımasıdır. İnsanın geleceğinden endişe ederek kendi varlığını ve doğal yaşamı garanti altına alınmasına yönelik içsel bir yönelme olarak kabul edilebilir. Korunan alanların koruma gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir; (Gül & Türker, 2014; Gül & Metin, 2021; Gül & Kurdoğlu, 2021).

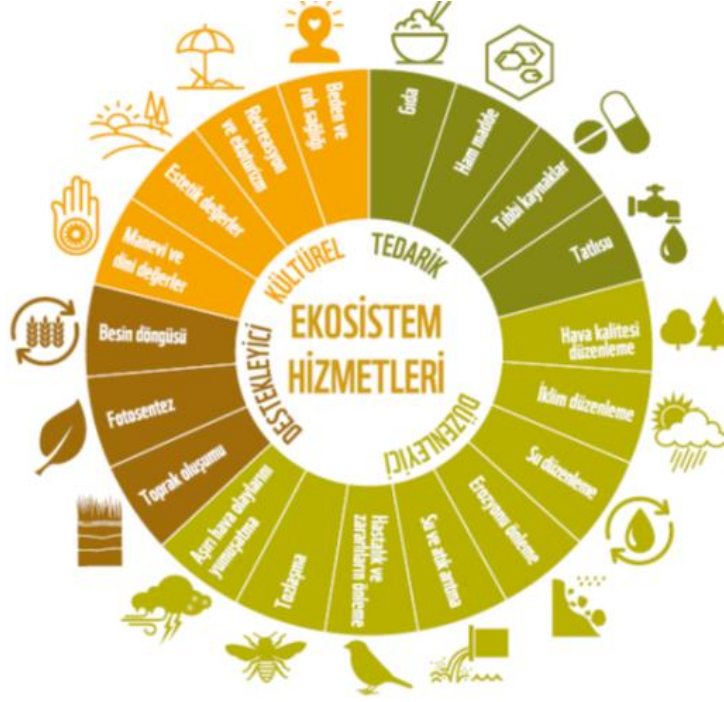
- Varoluş nedeni ve Ahlaki (Etik) gerekçeler
- Ekolojik ve yaşamsal gerekçe
- Bilimsel gerekçe
- Psikolojik ve tıbbi gerekçe
- Sosyolojik ve kültürel gerekçe
- Eğitsel gerekçe
- Estetik gerekçe
- Ekonomik gerekçedir.

Korunan alanlar, sahip olunan değerlerin bütünü, geçmiş ve gelecek kuşakların ortak servetidir ve tek taraflı tasarrufta bulunulmamalıdır. Korunan doğal alanların belli kısıtlamalarla korunma altına alınması basit bir yasaklama faaliyeti değildir. Korunan alanlar, sadece biyolojik çeşitliliğin korunmasının (türlerin ve ekosistemlerin korunması) ötesinde, temiz su, karbon depolama, genetik rezervuarlar, afet azaltma ve toprak stabilizasyonu gibi temel ekolojik, sosyal ve ekonomik hizmetler ve kültürel mirasımızı korumaya yönelik önemli imkanlar sunmaktadır (Gül, Dinç & Gül, 2021). Korunan alanların amaçları ise şu şekilde sıralanabilir; (Gül ve Türker, 2014; Gül ve Kurdoğlu, 2021)

- Biyolojik çeşitliliğin korumak, (Tür Çeşitliliği, Genetik Çeşitliliği, Yaşam Ortamı çeşitliliği, Ekolojik Süreç Çeşitliliği)
- Bilimsel araştırmalar yapmak,
- Özel öneme sahip doğal ve kültürel peyzajların bozucu etkilerden sakınmak,
- Çevresel koşulları iyileştirmek,
- Yaban hayatını olumsuz etkilere karşı korumak,
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak,
- Kültürel değerlerin doğal çevresi ile birlikte korumak ve geliştirmek,
- Yörenin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak
- Eğitim, farkındalık ve bilinçlendirmeyi sağlamak
- Turizm ve rekreasyonel amaçlarla yararlanmak, vb

Korunan Alanların Ekosistem Hizmetleri (WWF, 2018) (Şekil 2)

1. ***Destekleyici Hizmetler:*** Toprak oluşumu, besin döngüsü gibi ekosistem süreçleri ile tohumların yayılması, türler arası ilişkiler gibi yaşam döngüsü ve hatta gen, tür ve habitat çeşitliliğini içeren biyolojik çeşitliliğin korunması vb
2. ***Tedarik Hizmetleri:*** Gıda, su, lif, tıbbi ve kimyasal ürünler ile genetik kaynakların üretimi vb.
3. ***Düzenleyici Hizmetler:*** İklimin belirli bir düzen içinde seyretmesi, doğal afet risklerinin kontrolü, toprak, su ve havanın temizlenmesi, su akışlarındaki düzenin korunması, bitkilerin tozlaşması, vb.
4. ***Kültürel Hizmetler:*** Rekreasyon, eğitim ve araştırma, estetik değerler, ruhsal sağlık, kültürel ve manevi değerler, toplumsal barış gibi maddi olmayan yararları vb

Şekil 2. Korunan alanların ekosistem hizmetleri (WWF, 2018)

Korunan alan yaklaşımı uluslararası ve ulusal düzeyde yaşanan deneyimler sonucu ortaya çıkan süreçte doğa korumanın bir aracı haline gelmiştir. Korunan alan düşüncesinin iki temel nedeni vardır (Demirel ve Pouya, 2020; Gül ve Kurdoğlu, 2021).

1. *Korunan alanların içerdiği doğal ve kültürel değerlerin nitelikleri ve bu nitelikler doğrultusunda "Mevcut Durumun Korunmaları" zorunluluğu,*
2. *Korunan alanlara yönelik insan kullanımlarının bir tehdit oluşturması ve bu yüzden bu kullanımlara bir "Sınırlandırma getirilmesi ve değişikliğin engellenmesi" dir.*

3.4. Kimden koruyoruz?

Doğayı korumaya çalışan insanoğlu ama doğaya zarar veren yine insanoğlu olması konunun çok yönlü bir çelişkinin (Paradoks) temelini oluşturmaktadır. En önemli yanlışlık ise insanın birey olarak kendini her şeyin merkezinde görmesi, her şeye hükmetmeye çalışması, doğayı sömürülecek bir meta veya bir araç olarak görmesi, kendinden başka diğer canlılara (doğaya) gereği kadar değer vermemesi veya anlam yükleyememesidir. Günümüze kadar insanoğlu, bitmez tükenmez hırsı ve egosu nedeniyle doğal dengeyi bencil bir şekilde bozmuş ve bozmaya devam etmekte olup diğer canlılara yaşama şansı tanımamaktadır. İnsanoğlunu diğer canlılarda üstün olduğu ve doğanın efendisi olarak düşünmesi doğaya her istediğini özgürce yapabilecek algısına kapılması büyük bir yanılgıyı oluşturmaktadır (Dinç, 2021).

İnsanoğlunun doğasında içsel koruma içgüdüsüne göre çoğunlukla bireysel boyutta ön plana çıkmasına rağmen kendi türünü ve yaşam ortamlarının korunmasında çok istekli ve öncelikli olunmadığı gözlenmektedir. Bu bağlamda günümüzde doğa koruma çabaları insanların yaşadığı ve etkileşim içinde bulunduğu doğal ortam ile kendi ürettiği kültürel mekânların yine kendi türü olan insan faktöründen korunması için yapılan sınırlamalar ve değişiklikleri içermektedir (Gül ve Kurdoğlu, 2021).

Acaba iki yönlü insanoğlunun genel özellikleri nedir? diye sorgulandığında şu özelliklerle özetlenebilir; (Çizelge 2).

Çizelge 2. Doğa korumaya karşı iki farklı yaklaşımda bulunan insanoğlunun genel özellikleri

Doğayı Korumaya çalışan İNSANLAR	Doğaya zarar veren İNSANLAR
Doğayı içtenlikle sever	Doğayı seviyor gibi görünür veya nefret eder
Doğayı emanet edeceği yaşayan bir varlık olarak algılar.	Doğayı sömürülecek bir meta olarak algılar
Doğa ile uyumludur ve barışık yaşar.	Doğaya egemen olmaya ve yönetmeye çalışır.
Dürüst ve samimidir.	Yapmacıktır ve samimiyetsizdir.
Söylem ve eylem süreçleri dengeli ve uyumludur.	Söylem ve eylem süreçleri dengesiz ve uyumsuzdur.
Paylaşımıcıdır ve yardımseverdir.	Bencildir ve hırslıdır.
İyi niyetlidir	Kötü niyetlidir
Bütüncül algıya sahiptir	Parçacıl algıya sahiptir
Tüm canlıların yaşam hakkına saygı duyar	Sadece insanların yaşam hakkına saygı duyar veya duymaz.
Minimal üretim ve tüketimi öngörür.	Maksimum üretim ve tüketim öngörür. Rant sisteminden yararlanır

İnsanoğlu, doğanın bir parçasına olmasına rağmen, doğaya egemen olma ve daha fazla tüketme eğilimleri nedeniyle doğayı düzensiz ve aşırı bir şekilde sömürmekte, değiştirmekte ve geriye dönüşü olamayacak şekilde yok etmektedir (Demirel ve Pouya, 2020).

Doğaya olumsuz etkileyen insan odaklı faaliyetler;

- Yerleşim ve yatay ve dikey yapılaşmalar,
- Yanlış ve amaca uygun olmayan arazi kullanımları
- Endüstriyel yapılar ve faaliyetler
- Oto yollar ve ulaşım ağları (Hava Alanları, Limanlar vb.)
- Yoğun turizm tesisleri ve faaliyetleri
- Üretim ve tüketim alışkanlıklarının farklılaşması ve artışı,
- Kalkınma (ekonomik ve rant) amaçlı yatırımlar ve uygulamalar,
- Enerji ve hammadde üretim faaliyetleri,
- Kimyasal ilaç ve gübre kullanımları
- Hava Kirliliği
- Su Kirliliği
- Toprak Kirliliği
- Gürültü kaynakları
- Madencilik faaliyetleri
- Aşırı ve kontrolsüz avcılık, koleksiyon ve diğer amaçlı toplamalar
- İslah, GDO vb çalışmaları
- Orman Yangınları
- Doğanın genetiğini, frekansını ve manyetiğini bozacak faaliyetler vb. olacak şekilde özetlenebilir.

Özellikle son 20 yıl içinde insan-doğa ilişkisi, doğal kaynakların aleyhine gelişecek şekilde «fiziki anlamda» büyük boyutlara ulaşmıştır. Ancak son yıllarda dijital gelişmelerle birlikte «doğal sistemin içeriğini, genetiğini, manyetiğini, frekansını değiştirmeye çalışılması» ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Gül, Dinç ve Gül, 2021; Gül ve Kurdoğlu, 2021). Doğadaki olumsuz değişimler teknoloji ile önlenememekte, aksine teknoloji geliştikçe doğa üzerindeki olumsuz etkiler ve baskılar daha da artmaktadır (Eroğlu, 2014).

3.5. Nasıl koruyoruz? veya Nasıl yönetiyoruz?

Ülkemizde korunan alanlar, imza atılan önemli birçok uluslararası sözleşmelerden referans alınarak hazırlanan, yasal ve kurumsal çerçevede yönetilmeye çalışılmaktadır. Önemli bazı sözleşmeler şunlardır;

- 1950 Paris Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme
- 1971 İran Ramsar Sözleşmesi- Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Önem Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme
- 1972 -Paris - UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşme
- 1973 Washington Nesli Tehlikede Olan Bitki ve Yabani Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES Sözleşmesi)
- 1992 Valetta Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi
- 1992 Rio de Janeiro -Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
- 1992 Rio de Janeiro Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- 1997 Kyoto Protokolü. (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi)
- 2000 Floransa Avrupa Peyzaj Sözleşmesi vb.

Uluslararası Doğa Koruma ve Doğal Hayatı Koruma Birliği (IUCN) 1948 yılında İsviçre’de kurulmuş olup korunan alanlar konusunda uluslararası düzeyde yaşanan farklılıkları en aza indirmek, kavramsal çerçeve ve uygulamalar açısından yol gösterici olmak, 1denetlemek, iş birliği yapmak ve izleme ağı kurmak üzere uluslararası düzeyde korunan alan sistemi geliştirmiştir. Buna göre ;

IUCN ‘a göre, Korunan Alanlar Yapısı ve Yönetim Biçimleri Sınıflandırma (1994).

1)Tam Doğal Rezerv ve Doğal Yaşam Alanları

1a: Mutlak Doğal Rezervi (Strick Nature Reserve)-Sıkı Koruma Altındaki Doğal Koruma Alanı

1b: Yabanıl Alan (Wilderness Area)-Vahşi Yaşam Alanı

2)Milli Park (National Park)

3)Doğa Anıtı (Naturel Monument)

4)Yaşama Ortamı/Tür Yönetim Alanı (Habitat/Species Management Area):)

5)Bozulmamış Kara/Deniz Peyzajlar (Protected Landscape/ Seascape)

6)Kaynak Koruma Alanı (Managed Resource Protected Area)

İlk olarak 1872 yılında ABD’nin Wyoming eyaletinde Yellowstone Milli Parkı ilan edilmiştir. Bu tarihten itibaren Amerika, Kanada ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Dünyanın bir çok ülkesinde Milli Parklar ilan edilmiş olup bu sayı giderek artmıştır. Ülkemizde ise ilk kez 1958 yılında ilan edilen Yozgat Çamlığı Milli Parkı ile süreç başlamıştır. Günümüze kadar Ülkemizde başta Milli Park (48 adet) olmak üzere yasal veya yasal olmayan farklı statüde birçok korunan alan ilan edilmiştir.

Ülkemizde korunan alan statüleri

- ❖ Milli Park
- ❖ Tabiatı Koruma Alanı

- ❖ Tabiat Parkı
- ❖ Tabiat Anıtı
- ❖ Muhafaza Ormanları
- ❖ Yaban Hayatı Koruma Alanları
- ❖ Yaban Hayatı Geliştirme Sahası
- ❖ Biyogenetik Rezerv Alanları
- ❖ Araştırma Ormanları
- ❖ Gen Koruma ve Yönetim Alanları (GEKYA)
- ❖ Tohum Bahçeleri
- ❖ Tohum Meşcereleri
- ❖ Kent Ormanları
- ❖ Orman İçi Dinlenme Yerleri
- ❖ Doğal Sit
- ❖ Özel Çevre Koruma Bölgesi
- ❖ Mağaralar
- ❖ Anıt Ağaçlar
- ❖ Diğer sitler
- ❖ Dünya Miras Alanları
- ❖ Taşınmaz Kültür Varlıklarıdır.

Korunan alanlar çok zengin bitki/ hayvan türleri ve çeşitli ekosistemlere ev sahipliği yaparken aynı zamanda muhteşem doğal güzellikleri, jeolojik, jeomorfolojik, tarihi, arkeolojik ve kültürel değerleri de içinde barındırmaktadır. Türkiye'de henüz yasal olarak hiçbir koruma statüsü bulunmayan çok sayıda doğal ve kültürel alanlar bulunmaktadır (Gül, 2018).

Korunan Alanların Yasal Boyutu: Ülkemiz mevzuatında (Kanun, Kararnameler, Yönetmelikler ve Yönergeler vb) korunan alanlara yönelik hükümler ve esaslar yer almaktadır (Metin ve Gül, 2020; Gül & Metin, 2021).

Kanunlar;

- 2873 nolu Milli Parklar Kanunu
- 2872 nolu Çevre Kanunu,
- 6831 nolu Orman Kanunu,
- 4915 nolu Kara Avcılığı Kanunu,
- 2863 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- 1634 nolu Turizmi Teşvik Kanunu,
- 3621 nolu Kıyı Kanunu
- 383 nolu Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun
- 4342 nolu Mera Kanunu

Kararnameler;

- 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname,
- 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,
- 5312 sayılı Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun,

DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARIN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLARI

BÖLÜM 1

- 645 Sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamedir

Yönetmelikler

- 28242 Sayılı Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik (23.03.2012)
- 28358 Sayılı Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik (19. 07. 2012)
- 28635 Sayılı Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik 02.05.2013
- 29684 Sayılı. Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 14.04.2016
- 28444 Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliği 17.10.2012
- 28727 Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik (03.08.2013)
- 28962 Sayılı Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği (04.04.2014)
- 28910 Sayılı Yüzeysel Sular ve Yeraltı Sularının İzlenmesine Dair Yönetmelik (11.02.2014)
- 28945 SAYILI Milli Parklar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Orman ve Su İşleri Bakanlığı) (18.03.2014)
- 28088 Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik (18.10.2011)
- 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 2.nci Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik (16.03.2007)
- Kılavuzlarının Seçimi, Eğitimi, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (28.03.2006)
- Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik (8.11.2004)
- 25464 Sayılı Avlakların Kuruluşu, Yönetimi ve Denetimi Esas ve Usulleri ile İlgili Yönetmelik (16.05.2004)
- 19309 Sayılı Milli Parklar Yönetmeliği (12.12. 1986)
- Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespiti ve Tescili Hakkında Yönetmelik (19.8.1989) vb.

Yönergeler ve Genelgeler

- 53778 Sayılı Milli Park ve Tabiat Parkı Sınırları İçerisindeki Hazineye Ait Taşınmazlarda Verilecek İzinlerden Tahsil Edilecek Bedellere İlişkin Yönerge (09.03.2016)
- 75389418-020- 7: 2013'a Yılı Sulak Alan Faaliyet İzin Belgesi (03.01.2013)
- B.18.0.Dmp.0.00.02.010.01 Sayılı Genelge: Ziyaretçi Yönetimi, Doğa Turları ve Diğer Alan Kullanımları İçin Uyulması Zorunlu Genel Kurallar (2007)
- 51072895-010.06.01-1 Genelge (2014/1) 03.03.2014
- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ve 6552 Sayılı Kanun'un 90. Maddesine Tabi Alanlardaki Yapıların Ruhsatlandırılması (12.11.2015)
- 268691 Milli Parklar ve Tabiat Parklarında Proje Onayları (24.12.2014)

Günümüzde Korunan Alanlardan Sorumlu Resmi Kurumlar ise; (Gül & Metin, 2021).

- **Tarım ve Orman Bakanlığı** (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)
- **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı** (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü)
- **Kültür ve Turizm Bakanlığı** (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü)

Çizelge 3. Günümüzde korunan alanlardan sorumlu kurumlar (Gül & Metin, 2021).

Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
<ul style="list-style-type: none"> • Milli Park (National Park) • Tabiat Parkı (Nature Park) • Tabiat Anıtı (Nature Monument) • Tabiatı Koruma Alanı (Nature Conservation Area) • Yaban Hayatı Geliştirme Sahası • Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan (Wetlands) • Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan (Wetlands) • Ramsar Alanları (Ramsar Areas) • Muhafaza Ormanları (Preservation Forests) • Gen Koruma Ormanları (Gene Conservation forests) • Tohum Meşcereleri (Seed Stands) • Tohum Bahçeleri (Seed Orchard) • Şehir (Kent) Ormanı • Orman İçi Dinlenme Yerleri	<p>Doğal Sitler (Natural Sites)</p> <p>Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Alanları (Special Environmental Protection (SEPA) Areas)</p> <p>Tabiat Varlığı (Natural Property):</p> <p>a) Anıt Ağaç (Memorial Tree):</p> <p>b) Mağara (Cave):</p> <p>Biyogenetik Rezerv Alanları (Biogenetic Reserve Areas)</p> <p>Biyosfer Rezervi (Biosphere Reserve)</p>	<p>Diğer Sit Alanlar (Other Sites)</p> <p>Arkeolojik Sit Alanı 20335 adet, Kentsel Sit Alanı 341 adet, Tarihi Sit Alanı: 199 adet, Kentsel Arkeolojik Sit Alan 37 adet, Karma Sit Alanları 111 adettir</p> <p>Dünya Miras Alanları (World Heritage Sites)</p> <p>Türkiye Geneli Korunması Gerekli Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları (Registered Immovable Cultural Heritage to be Protected throughout Turkey)</p>

3.6. Ülkesel ölçekte korunan alanlara yönelik yaşanan sorunlar

- Doğa/çevre korumanın söylem ve eylem boyutunda bir bütünlük ve uyumun olmaması ve bilinçli farkındalığın yetersiz olması,
- Ülkemizde doğa ve çevre koruma kapsamında yasal, planlama/tasarım, uygulama ve yönetim süreçlerinde yetkili ve sorumlu olabilecek ilgili aktörlerin veya paydaşların (Siyasetçiler, Resmi Kurum yöneticileri ve teknik personel, planıcı ve karar vericiler, bürokratlar vb) yaygın bir şekilde kullanılan birçok söylemin (Örneğin; ekolojik yaklaşım, sürdürülebilirlik, koruma -kullanma dengesinin gözetilmesi, disiplinler arası ortak çalışma, paydaş katılımı, kamu yararının gözetilmesi, sürdürülebilir kalkınma gibi) özü ve çerçevesinin net olarak ortaya konulmaması, eylem boyutunda özüne uygun yapılmaması, yeterli bilgiye ve farkındalığa sahip olunmaması, farklı anlamlar yüklenilmesi, yanlış veya eksik algılanması, belli bir çıkar ve menfaat beklentilerinin olması vb nedenlerin çok etkili olduğu düşünülmektedir.
- Ulusal ölçekte doğal ve kültürel korunan alanlara yönelik her türlü rant yaklaşımından arındırılmış ekolojik temelli devlet politikasının (ekopolitik) olmaması
- Ülkemizde 35'ten fazla yasal düzenlemenin olması sonucu mevzuatta kavramsal, kurumsal, tespit, tescil, onay, planlama/tasarım/uygulama ve yönetim/yönetişim süreçleri bağlamında KURUMSAL yetki ve sorumluluk boyutunda çok yönlü sorunlar yaşanması,
- Mevzuatta 21 Farklı koruma statülerinin olması nedeniyle kurumsal ve örgütsel karmaşanın yaşanması,

DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARIN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLARI

BÖLÜM 1

- Bir alana birden fazla koruma statüsünün verilmesi yetki ve yönetim konusunda karmaşasının yaşanması,
- Korunan alanlarda turizm ve maden amaçlı vb tahsisleri kolaylaştırmaya yönelik yasal düzenlemelerin olması,
- İlgili Kurum ve kuruluşlar arasında ciddi iletişim ve koordinasyon sorunlarının yaşanması,
- Merkezi ve yerel birimler içi ve arasında uyum ve iş birliğinin yetersiz olması,
- Merkezi ve yerel yönetim birimlerinin "koruma" konusundaki bütüncül politika ve stratejilerin (program, plan, proje, uygulama, insan kaynaklar ve bütçe vb) olmaması,
- Korunan alanların özellikle siyasi veya sosyal baskılar nedeniyle olumsuz etkilenmesi (sınırlarının daraltılması, değiştirilmesi veya statülerinin değiştirilmesi vb),
- KA içi ve çevresinde farklı kurum ve kuruluşlarının birbirlerinden habersiz yatırım faaliyetlerinde bulunması veya uygulamada; idarenin korunan alanın etrafında yapılacak çevresel yıkımlara yol açacak yatırımlar konusunda sessiz kalması ve etkisiz olması,
- Alan yönetiminde yaşanan yetersizlikler (Teknik personel eksikliği, araç ve gereç yetersizliği, izleme ve denetim yetersizliği, bütçe, vb.)
- Koruma statüsüne göre farklı planlamaların öngörülmesi (Doğal sitler için koruma amaçlı imar planları- milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar, vb uzun devreli gelişme planı veya yönetim planları hazırlanır).
- Korunan alanlarda doğal ve kültürel envanter eksikliği ve sayısal veri tabanının olmaması
- Korunan alanlarda Koruma Amaçlı İmar Planı ve İmar Planı doğal alanların yapılaşma mantığı ile ele alınmasını kolaylaştırması,
- İhale yolu ile özel firmaların Uzmanlık gerektiren UDGP yapılması sürecinde bazı sorunların yaşanması (Örn; Arazi çalışmalarının yetersiz olması, kaynak değerlerinin bütüncül ve ayrıntılı envanterinin yapılamaması, sürenin kısa veya yetersiz olması uzman kullanımı vb.)
- Planlama ekibinde çok farklı disiplinlerin olması nedeniyle kavram-yöntem ve verilerin değerlendirilmesinde belirsizliklerin olması ve bütünlüğün sağlanamaması, uzman gruplarının nitelik ve nicelik olarak yetersizliği,
- DKA koruma statüleri kaynak değerlerini korurken alan içerisinde yaşayan yöre halkına kısıtlamalar getirilmesi, uygulanabilir çözümler üretilmemesi ve Yönetim ile yerel halk arasında bazı çatışmalara yol açması,
- Alan içi ve çevresindeki yöre insanların ve alan kullanıcıları/ziyaretçilerin talep ve eğilimlerinin planlama ve yönetimde dikkate alınmaması, planlamalara katılımlarının etkin ve yetkin bir şekilde sağlanamaması,
- UDGP mevcut sosyo-ekonomik yapısına yönelik analizler ve gelişim politikaların çoğunlukla bulunmaması,
- UDGP (1/25000 ölçekli) kararların dönüştürülmesi için yerel uygulama tasarım ölçeğinde (genel olarak 1/200 veya 1/100 ölçekler veya özel durumlarda 1/500 ölçekler) projelerin hazırlanmaması,
- KA planlama ve yönetiminde koruma hedefinden ziyade turizm veya rekreasyonel kullanım hedeflerinin öncelikli ele alınması,
- Planlama sürecinde E k o p o l i t i k bir yaklaşımın tarzının tercih edilmemesi,
- Korunan alanlardan sorumlu ve yetkili olan kurumların diğer kurum ve STK arasında koordinasyon ve iş birliğinin olmaması,
- Korunan alan yöneticilerin eylem ve faaliyet konusunda aktif olmaması veya organizasyon eksikliği,
- Alan yöneticisinin bilimsel araştırma ve proje konusunda yetersiz kalması,

- Taşra birimlerin, çok iyi organize edilmemesi ve personel, araç gereç ve bütçe konusunda sorunlar yaşanması,
- İzleme araçlarının nitel ve nicel olarak tanımlanmaması,
- Planlama ve projelendirmelerde, kurumların kendi öncelikleri, görev, yetki ve sorumlulukları çerçevesinde bağımsız hareket etmesi,
- KA ihale yolu ile yapılan alan işletmeciliğinde çok yönlü sorunların (Ziyaretçi memnuniyetsizliği, işletme tecrübesizliği, doğa koruma farkındalığının olmaması, uzman ve teknik personelin olmaması, izleme ve denetleme vb) yaşanması,
- Alan işletmecilerin koruma amacına uygun işletmemesi öncelikle turizm ve rekreasyon faaliyetlere ve gelire odaklanması (Özellikle giriş ve WC ücreti ve tesis hizmet gelirleri vb). Ve kaynak değerlerine katkı sağlamaması,
- Korunan alandan elde edilen gelirlerin o alanda kaynak değerlerinin korunması ve geliştirilmesinde kullanılmaması,
- Alanda yöre halkının geliri artırmaya yönelik seçenekler ve mekanizmalar geliştirilmemesi,
- Alan yöneticilerin, personel ve ziyaretçilerin doğa koruma farkındalığı ve bilinçlendirme konusunda yetersiz kalması vb şeklinde özetlenebilir.

4.Sonuç ve Öneriler

Ülkemiz doğal ve kültürel varlıkları ve çeşitliliği açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Ülkemizde korunan alanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Doğa ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında kavramsal, yasal, kurumsal, planlama/tasarım/uygulama ve yönetim/yönetişim süreçler BÜTÜNCÜL bir şekilde ilişkilendirilmeli daha anlaşılır ve uygulanabilir duruma getirilmelidir.

Ulusal ölçekte doğal ve kültürel korunan alanlara yönelik her türlü rant yaklaşımından arındırılmış **DEVLET EKOPOLİTİKASI** oluşturulmalıdır. **EKOPOLİTİKA**; biyolojik gerçekler ile birey, toplum, siyasetçi ve kurumların isteklerini uzlaştırma sanatıdır. Şu an mevzuatta bile hedef olarak belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma mı? (Ekonomi>Sosyal> Ekoloji) yoksa olması gereken Sürdürülebilir Gelişme (Yaşam) mı? (Ekoloji>Sosyal> Ekonomi) olmalıdır.

Öncelikle doğa koruma ve korunan alanlar konusunda bütüncül bir devlet politikası olmalıdır. İmza atılan uluslararası sözleşmelere aynen sadık kalınarak yasal- yönetsel ve uygulama ölçeklerinde mutlaka **Sürdürülebilir Gelişme (Yaşam)** hedefi devlet politikası olarak kabul edilmelidir.

Yasal Korunan Alanları (doğal ve Kültürel alanlar) bütünü kapsayan tutarlı ve yalın tek bir «KANUN» oluşturulmalıdır. Örneğin “Korunan Alanlar Kanunu” önerilebilir. Kanun ile birlikte her bir korunan alan statüleri ve tipolojilerine göre Yönetmelikler oluşturulmalıdır. Ülkemizdeki doğal ve kültürel korunan alanlar; Dünya Koruma Birliğinin (IUCN) 6 koruma statüsü içinde yeniden yapılandırılmalıdır. Koruma Statüleri bilimsel ve teknik boyutta genel çerçevesinin tanımlanması gerekmektedir. Her bir koruma statüsü için; (Gül ve Metin, 2021).

- Yetki ve sorumluluklar
- Koruma –kullanma içeriği ve yoğunluğu,
- Planlama ve tasarım projeleri, ölçek ayrıntı düzeyi, içerik ve yöntem farklılığı
- Paydaş katılım düzeyi

DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARIN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLARI BÖLÜM 1

- Kullanım standartları
- Yönetim/Yönetişim tipi ve organizasyonu vb belirlenmelidir.

Ülkemizdeki korunan alanlar ölçeğinde yaşanan genel sorunların “**Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı**” özelinde de çok yönlü yaşandığını söylemek mümkündür. Bu sorunların bütüncül olarak ele alınması ve çözümlenmesi gerektiği bilinmelidir.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı’ Aydın ili Kuşadası, Söke ve Didim ilçe sınırları içerisinde olup Toplam 27.598 ha alana sahiptir. Özellikle biyolojik çeşitlilik, jeomorfolojik yapı ve kültürel değerleri ile ulusal ve uluslararası açıdan önem taşıyan evrensel doğal miras alanıdır. Bu benzersiz biyolojik çeşitlilik nedeniyle Avrupa Konseyi tarafından ‘Flora Biogenetik Rezerv Alanı’ olarak kabul edilmiştir (Dilek Yarımadası, 2023). Parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerine yönelik baskılar ve tehditler mevcut olup çok yönlü sorunları beraberinde yaşamaktadır.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Özeline Yönelik Öneriler şu şekilde özetlenebilir.

- Milli Parkın kaynak değerinin korunması ve sürdürülebilirliği temel amaç olmalıdır. Çünkü bu alan kent parkı, Millet bahçesi veya rekreasyon park alanı değildir ve doğal bir korunan alan statüsünde bir Milli Park olduğu unutulmamalıdır.
- Milli parkın öz kimlik değerleri detaylı olarak tanımlanmalıdır. Özellikle hedef türler (Alageyik, Akdeniz Foku, Anıt Meşe ağaçları, vb), endemik, tehlike altındaki türler ve ekosistemler (Büyük Menderes Deltası) belirlenerek koruma ve geliştirilmesine yönelik stratejiler geliştirilmeli ve ExSitu koruma yaklaşımları ile desteklenmelidir.
- Milli Parkın doğal ve kültürel envanteri bütüncül olarak oluşturulmalı ve CBS ortamında sayısallaştırılmalıdır.
- Katılımcı, etkin ve aktif özellikte “**Milli Park Yönetişim Organizasyonu**” oluşturulmalıdır. İlgili paydaşların görev ve sorumlulukları tanımlanmalıdır.
- Park yönetimi için insan kaynakları, araç gereç ve ekipman ihtiyaçlar karşılanmalı ve kapasitesi artırılmalıdır.
- Milli park Yönetiminde çalışan personel sayısı artırılmalı ve özellikle ziyaretçi yönetimi, iletişim, proje üretme, koruma ve izleme çalışmaları ile ilgili meslek içi eğitimler ve etkinlik artırılmalıdır.
- Yönetişim organizasyonu içinde paydaş katımlı “Danışman Kurulu” oluşturulmalıdır
- Milli Parklarda ‘**Koruma ve kullanma dengesi**’ yerine «**koruma ve korumaya uyumlu kullanım**» öngörülmelidir.
- Parkın 3 yılda bir “**Performans Değerlendirmesi**” yapılmalıdır.
- Parkın kontrollü rekreasyonel amaçlı kullanım alanları için doğal yapıyı bozmadan ve kaynak değerlerine zarar verilmeden sınırlı düzeyde düşünülmalıdır. Kullanım alanlarında betonlaşmaya izin verilmemeli ve doğal malzemeler kullanılmalıdır.
- Alanın kaynak değerlerine göre koruma ile uyumlu rekreasyonel etkinlikler düşünülmalıdır.
- Piknik alanı talepleri ve baskıları MP alanı dışında çözümlenmelidir. Özellikle dumanlı mangal etkinliğine izin verilmemelidir.
- Parkta “**Ziyaretçi Yönetim Planı**” mutlaka katılımcı yaklaşımla yapılmalıdır ve uygulanmalıdır.
- Kullanım alanlarında öngörülen “**Ziyaretçi Taşıma Kapasitesi**” dikkate alınmalıdır.
- Rekreasyon amaçlı kullanım alanlarında “**Rotasyonlu Kullanım Programları**” oluşturulmalıdır.
- Alana yönelik STK sayısı artırılmalı ve etkin hale getirilmelidir.
- Milli Parkın UDGP plan kararları ve politikalarına göre uygulamalar yapılmalı ve bu konuda keyfi davranılmamalıdır. UDGP’ye aykırı olduğu tespit edilen uygulamalara gerekli işlemler yapılmalıdır.

- Alanda doğa/çevre korumaya yönelik eğitsel faaliyetler yapılmalıdır.
- Alanın ulusal ve uluslararası platformlarda parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerinin ön plana çıkartacak yazılı ve görsel materyaller hazırlanmalıdır. WEB sayfasının içeriği zenginleştirilmelidir.
- Alan içindeki işletmelerde gürültülü müzik veya etkinlik yapılmasına izin verilmemelidir.
- Yöre insanları için gelir elde etme seçenekleri (yerel el sanatları, pansiyonculuk, geleneksel ürünler vb) artırılmalıdır.
- Parktan elde edilen gelir, kaynak değerlerinin korunmasına harcanmalıdır.
- Dış ve iç kaynaklı Ar-Ge proje üretimi teşvik edilmelidir. Üniversiteler; STK'lar ve ilgili kurum ve kuruluşlar birlikte hareket etmelidir.
- Koruma amaçlı finans seçenekleri ve mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Parkın kaynak değerlerinin korunması ve geliştirilmesine yönelik yarışmalar, festivaller vb etkinlikler düzenlenmelidir.
- Park içinde görsel ve işitsel uyarı, yönlendirme ve bilgilendirme panolarının sayısı artırılmalıdır.
- Orman yangınlarına karşı "Yangın Ekibi" ve "Yangın Eylem Alt Programı" oluşturulmalıdır.
- Alana yönelik tehditler, fırsatlar ve riskler önceden öngörülmesi ve yıllık programlarla gerekli tedbir alınmalıdır.
- Doğal afetlere karşı "Risk ve Kriz Yönetim Rehberi" oluşturulmalıdır.
- Park içindeki "atık ve artıklar" park alanı dışına çıkarılmalıdır.
- Park içinde gönüllü hizmet ve katkıda bulunmak üzere öğrenciler ve STK ile işbirliği yapılmalıdır.

Sonuç olarak; Korunan alanlar, doğal sistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin en önemli sigortasıdır. Gerçek anlamda, doğa koruma ve sürdürülebilirlik, bilinçli birey ve toplumun örgütlü kolektif çabası ve doğayla uyumlu yaşam biçimiyle sağlanabilecektir. Korunan alanlarda; Koruma öncelikli, bütüncül, katılımcı, sorumlu, demokratik, eşit, sürdürülebilir gelişme ve yerel odaklı yeni yaklaşımlar ve politikalar geliştirilmelidir.

Doğa/çevre koruma ve korunan alanların korunması ve sürdürülebilirliği için bireysel ve toplumsal ölçekte etiksel tutum ve davranışların önceliklendiği, özellikle adalet, eşitlik, dürüstlük, şeffaflık, denetim, hesap verebilir, kalite, katılımcılık, ortak akıl üretme, örgütlenme hakkı, temsiliyet, özgürlük, yerellik, liyakat, kamusal yarar, vb hedefleyen demokratik platformların ve yönetişimin güçlendirilmesi ile mümkün olabilecektir.

Aldo Leopold (1887 - 1948), A Sand County Almanac" (Bir Kum Yöresi Almanağı) Kitabı modern çevre felsefesinde bir mihenk taşıdır. Leopold, "Toprak Etiği" felsefesinin ana kuralını şöyle tanımlamıştır: "Eğer bir şey biyotik toplum bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruyorsa o zaman o şey doğrudur (değerlidir) değilse yanlıştır." Bu yüzden insanların ekosisteme müdahaleleri daima küçük ve sınırlı ölçülerde kalmalıdır. Ekosistemde ortaya çıkan bu değişimler, çevrenin kendi dinamikleri içerisinde yavaş bir şekilde gerçekleşmelidir. Çünkü doğanın da bir taşıma kapasitesi olduğu unutulmamalıdır. Çünkü **"Doğanın ekonomisinde, para birimi sadece «yaşamdır» ve «yaşamın katma değeridir».**

SON SÖZ...«Doğal ve kültürel değerleri koruma" İNSANİ, AHLAKİ (etiksel) ve YAŞAMSAL bir gerekliliktir...Koruma amaçlı müdahaleler ise TOPLUMSAL ve KURUMSAL bir sorumluluktur...

Kaynakça

- Demirel, Ö. & Pouya S. (2020). Sürdürülebilir dağ yönetimi, Ağrı Dağı örneği. (Sustainable mountain management, Ağrı Mount Example). *International Journal of Mountaineering and Climbing*, 2020, 3(1), 1-14.
- Dilek Yarımadası. (2023). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Genel Bilgiler. Erişim Tarihi: 20.01.2023 <http://www.dilekyarimadası.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1>
- Dinç, Z.S. (2021). İnsan ve Doğa İlişkisi: Rakip mi, Parça mı?. Erişim Tarihi: 01.11.2021. <https://www.kemalarikan.com/insan-ve-doga-iliskisi-rakip-miparca-mi.html>
- DKMP. (2020). Korunan alan istatistikleri. Erişim Tarihi: 12.09.2021 <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Bel>
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2023). Korunan-Alan-İstatistikleri. Erişim Tarihi: 10.01.2023, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>
- Dudley, N. ed. (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.
- Gül, A., Uzun, Ö. F. & Keleş, E. (2017). Doğa ve Peyzaj Farkındalığında Söylem ve Eylem Boyutu. Uluslararası Katılımlı 6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi (Söylem Eylem) Bildiri Kitabı, II Cilt. 8-11 Aralık 2016. S.439-465, Antalya. ISBN: 978-605-01-1040-1
- Gül, A. (2018). Doğa Koruma, Kavramsal Çerçeve ve Korunan Alanlar Sunumu. Korunan Doğal Alanların Bütüncül Planlama &Tasarım Süreçleri Eğitimi» Tubitak-2237-A Bilimsel Eğitim Etkinliklerini Destekleme Programı- 27 Ağustos-02 Eylül 2018, (Proje Yöneticisi ve Proje Eğitmeni).
- Gül, A., Dinç, G. & Gül, H.E. (2021). Küresel iklim değişikliğine karşı korunan alanların önemi ve etkisi. "IArcSAS" 1st International Architectural Sciences and Application Symposium 27-29 October 2021. p. 1410-1432. Isparta, Turkey. Issued: 30/11/2021. ISBN: 978-625-7464-51-2. https://www.izdas.org/_files/ugd/614b1f_fa2eaa3ee5164ee5b722277d606dd6a9.pdf
- Gül, A. & Metin, A.E. (2021). Legal and Administrative Current Situation and Problems of Protected Areas. Atila Gül and Mert Çakır (Eds.). Architectural Sciences and Protection & Conservation & Preservation. 2021, Volume 1, 1-62. ISBN: 978-625-8061-45-1. Iksad Publication.
- Gül, A. & Kurdoğlu, O. (2021). Discourse and Action Dimension of Nature Conservation Philosophy. Atila Gül and Mert Çakır (Eds.). Architectural Sciences and Protection & Conservation & Preservation. 2021, Volume 1, 221-280. ISBN: 978-625-8061-45-1. Iksad Publications.
- IUCN. (2008). Protected areas. (Erişim tarihi: 12:09.2021) <https://www.iucn.org/theme/protected-areas>
- Metin, A. E. & Gül, A. (2020). Türkiye'de çevre etiğinin yasal ve kamusal çerçevesi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), s. 252-268
- Öztürk, S. & Aydoğdu, A. (2021). Ilgaz Dağı Milli Parkının Rekreatyonel Olanakları. Rekreatyon Araştırmaları Kongresi: 611- 628, 12 - 15 Nisan 2012, Kemer, Antalya, Bütün hakları saklıdır ISBN: 978-605-5437-79-4

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü. (2023). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Korunan Alan İstatistikleri. Erişim Tarihi: 01.03.2023. <https://says.csb.gov.tr/istatistik>

WDPA. (2023). The World Database on Protected Areas (WDPA) Erişim Tarihi: 10.01.2023, <https://www.protectedplanet.net/en>

WWF. (2018). Living Planet Report. Aiming higher. Grooten, M. and Almond, R.E.A.(Eds). WWF, Gland, Switzerland. ISBN 978-2-940529-90-2. Erişim Tarihi:20.09.2021). https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/lpr_2018_full_report.pdf

BÖLÜM 2

MİLLİ PARKLARDA PLANLAMA ÇALIŞMALARI UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANLARI (UDGP) VE ALT PLANLARI

Prof. Dr. Öner DEMİREL

Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 71450 Yahşihan/Kırıkkale-Türkiye
ORCID: 0000-0002-8102-5589
E-mail: odofe01@gmail.com

MİLLİ PARKLARDA PLANLAMA ÇALIŞMALARI UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANLARI (UDGP) VE ALT PLANLARI

Prof. Dr. Öner DEMİREL

Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 71450 Yahşihan/Kırıkkale -Türkiye.
ORCID: 0000-0002-8102-5589, E-mail: e-mail: odofo01@gmail.com

1. Giriş

Planlamanın eylem alanı, tüm ülke mekânıdır. Ülkenin tüm aktörleri, farklı disiplinler ve onların ilgi alanları, çözüm önerileri ve ortaya koydukları ürünler, biri diğerinden bağımsız değildir ve aralarında doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim vardır.

Dünyada geçerliliği kabul edilen fiziki planlama paradigmaları bu ülkelerin toplumsal gerçeklerine göre oluşmuşlardır. Bu nedenle hem toplumsal destek hem de ekonomik kaynaklar bakımından içinde geliştiği toplumun gerçekleriyle tutarlıdır (İlhan Tekeli, 1984).

Planlama kavramı, şayet "düşünsel eylemler bütünü" olarak tanımlanıyor ise düşünen/rasyonel bir toplumun varlığını kabul eder. J.J.Rousseau, Paris için "Düşünen her insanın başkentidir" diye söylemekte olup bu söz kanımca bu gerçeğe işaret etmektedir. Tüm fiziksel çevre; toplumun kültürüdür, yaşam felsefesi, yaşam biçimi ve kurumsal yapısıdır. Planlama; birey ve toplumun gelecekteki yaşam biçimi, ortamı ve koşullarının saptanması için düşünsel olarak yapılan hazırlık...

Baykan Günay'ın da belirttiği gibi "*soyut ve somut süreçleri birlikte ele alan bir süreç, rakamlar, ilişkiler, yönler ve bunların yoğunluklarını betimleyen oklar, yuvarlaklar, kareler.... Gerçeğe dönüşebileceğini arzu ettiğimiz yaratma süreci...*

Planlamanın aslında bir disiplin olarak ortaya çıkışı denetlenemez kentsel büyümenin başladığı 19.yy'ın başlarına rastlar. Kentlilerin henüz ciddi anlamda, doğal alanlara yönelişi büyük boyutlarda yaşamadığı ve kır ve doğal alanlara ilişkin kullanım taleplerinin çok fazla hissedilmediği yıllar olarak da not düşülebilir. Bu yaklaşımla "planlama"nın sanki 19.yy'ın başlarına endekslenmiş bir -düşünce devrimi- olarak adlandırıldığını söylemek istemiyorum (Aydemir, 2004a). Planlama insan var olduğu günden beri yaşamın her alanında var. Ancak bizim bugün burada tartışacağımız boyutu ise biraz daha farklı. "Planlamanın Kurumsallaşması" daha sonraki yıllara rastlıyor. Planlama, salt kendi başına içini dolduramıyor. Birtakım tamamlayıcı öğelerle kendisini kabul ettiriyor; Araştırma, Çözümleme. O halde biz toplumsal, fiziksel, yönetim ve obje planlaması olarak dört başlık altında sınıflandırdığımız planlamayı mesleki bir temele indirirsek ilgi alanımızın -fiziksel planlama- üzerinde yoğunlaşmakta olduğunu görürüz. Fiziksel planlama ise (Köseoğlu, 1982); doğal ve sosyoekonomik bilimlerin yöntem ve araştırma sonuçlarını etkileyen ve bunların koordinasyonunu sağlayan geniş kapsamlı araştırma ve teknik bir sistemdir. Bruton (1974) tarafından yapılan fiziksel planlamanın diğer bir tanımlaması ise; çok bilinmeyenli denklemin çözümünü mekânda arayan bir planlama türüdür, gelişim ve değişimle ilgilidir" şeklindedir (Aydemir, 2004b). Değişim ve gelişimle ilgilenen fiziksel planlamanın kendisi de değişikliğe uğramıştır. Günümüzde bitmiş ya da statik, optimum ya da ideal çevre, plan kavramı yoktur. Fiziksel planlama sadece fiziksel çevredeki değişimlerle de ilgili değildir. Bu tür değişimler sosyal bilimcilerin alanıdır ve toplumdaki yer seçimine ilişkin sosyal, ekonomik ve davranışsal değişimlerin

izlenmesi, analizi ve açıklanması ile uğraşmaktadırlar. O halde geniş bir sosyal programın bir parçası olarak planlama, daha iyi bir toplum yaşantısı için fiziksel temelleri sağlamaktır. Bunu yapmak için; arazi (kent-kır-kıyı) kullanımında düzen ve denge kurmak, sınırlı arazi kullanımı için talepleri uzlaştırmak ve daha iyi bir fiziksel çevre yaratmak gerekmektedir.

İletişim ve bilgi teknolojileri sayesinde uzak coğrafyaların egemen güçler tarafından denetlenerek sömürüye açık hale getirilecek bir biçime dönüştürüldüğü ve adına “küreselleşme” denen bir olgunun yaşandığı günümüz dünyasında Türkiye, bir yandan bu tehlikenin olumsuz yönlerini bertaraf etmeye diğer yandan da Avrupa Topluluğu’na entegrasyon sürecinde, tüm kurumsal yapı ile işleyişini yeniden gözden geçirmek ve bilişim çağının gerektirdiği teknolojiyi süratle hayata geçirmeye mecburdur. Çünkü geleceği öngörü ile tasarlamamanın yolu olan “planlama” ise farklılaşan dünyanın yeni yaklaşımlarına ve adımlarına da ayak uydurmak durumundadır. Bu, ülkemiz için belki gelişmiş ülkelere göre daha da önceliklidir ancak üzücü olan ise tüm yaşanan bu gelişmeleri ithal kavramlarla kendi yasal mevzuatımıza geçirmekten öte ciddi anlamda uygulamaya dönük yaptırımları ortaya koyamamamız ve onları izleyici olmamızın ötesine geçemememizdir. Ülkemiz için daha öncelikli olduğunu söylememizin asıl nedeni ise sahip olduğumuz doğal ve kültürel değerlerimizin hızlı bir şekilde yok olma sürecidir. Sürdürülebilir Kalkınma, içi boş bir kavram olarak hala tekrarlanmakta ve planlama ise amaç olmaktan çıkarak ülkemizde rant kavgalarının bir aracı haline dönüşmüş durumdadır. Oysa planlamanın amacı; topluma pahalıya mal olacak kayıpları planlı hareket etmekle önlemektir.

2. Ülke Mekânsal Planlama Hiyerarşisi Kapsamında Korunan Alanlar ve Planlaması

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (Resmi Gazete Tarihi: 14.06.2014, Sayı: 29030)

- Mekânsal Strateji Planı (1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçek haritalar)
- Çevre Düzeni Planı (1/200.000, 1/100.000, 1/50.000, 1/25.000)
- Nazım İmar Planı (1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000)
- Uygulama İmar Planı (1/1.000 ölçekte)

Ayrıca, Ulaşım Ana Planı, *Uzun Devreli Gelişme Planı*, Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Kentsel Tasarım Projeleri yer almaktadır. Kalkınma Bakanlığı tarafından 26 Bölgede Bölge Kalkınma Planları, (Bölge Kalkınma Ajansları tarafından) yapılmıştır. Ancak bu planlar fiziki plan değildir.

1956 yılında yürürlüğe giren ve hala yürürlükte olan 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 25. Maddesi’nde ilk kez “Milli Park” kavramından bahsedilerek, bu yasa kapsamında, 1958 yılında, Yozgat Çamlığı, (264 ha.) Ülkemizin ilk Milli parkı olarak ilan edilmiştir.

ABD’de Milli Parklar Servisi’nde eğitim görerek yurda dönen ve 1965 yılında ilk Milli Parklar Dairesi Başkanı olarak atanan Zekai BAYER, 1966 yılında *Milli Parklar-Önemi, İlişkileri ve Planlaması* adlı ve ilk kez planlamadan bahseden kitabı kaleme almıştır.

İlk Milli Park ilanından sonra çıkarılan 1959 tarihli ve 6885 sayılı “*Milli Parkların Ayrılma, İdare ve İşletilmelerine Ait Yönetmelik*” kaldırılarak, 1973 tarih ve 14456 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “*Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik*” kabul edilmiş olup ilk kez Planlama kavramı yasal metinlerde yerini almıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T.) bünyesinde 1967 yılında kuruluşu gerçekleştirilen *Turizm Komisyonu* kapsamında Amerika Ulusal Milli Park Servisi’nde çalışan 12 adet uzmanın öncülüğünde ve *Milletlerarası Kalkınma Dairesi* (USAID)’nin yardımları ile ülkemizde ilk Milli Park Master Planları yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalara Milli Parklar Servisinde çalışan teknik personel ile üniversite

öğretim üyeleri de katılmıştır. 1971 yılında tamamlanan bu planlar daha çok mevcut gelişmeler ışığında öneri ve tavsiye niteliğindeki planlardır. 1990'lı yıllara kadar Milli Parklar Dairesi'nde planlamaya dönük herhangi bir çalışma yapılmamış, 1991 yılında Başkomutan Tarihi Milli Park Master Planı ancak tamamlanabilmiştir.

1990'lı yıllar sonrasında korunan alanlara yönelik Master Plan Çalışmaları hız kazanmış, tüm korunan alanlar için UDGP'nin hazırlanmasına hız verilmiş ve Planlama çalışmalarının tamamlanması ve uygulamaya geçilebilmesi amacıyla Temmuz 2000'de Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Uzun Devreli Gelişme Planı Büro Koordinatörlüğü oluşturulmuştur. Bu tarihten itibaren 33 alan için UDGP'nin hazırlanmasına yönelik özel sektör kuruluşlarına ve üniversitelere ihale açılmıştır. 2022 yılına kadar toplam 48 adet Milli Parkımız (884.566) ve 259 adet Tabiat Parkı (106.775) bulunmaktadır. 2022 yılına kadar 38 adet milli parkın master plan çalışmaları tamamlanmıştır.

- Millî park arazileri kamuya aittir.
- Kişilere ait alanların millî park şartlarını taşıdığı durumlarda Kamulaştırma Kanunu'na dayanılarak Tarım ve Orman Bakanlığınca kamulaştırma, devir, tahsis ya da bağış gibi formüllerle ilgili alan devletleştirilmekte ve millî park ilan edilmektedir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı millî parkların düzenleme, yönetme, işletme veya işletme haklarına sahiptir.
- Bahsi geçen işletme hakkı yalnızca devlet ormanı kapsamında olmayan millî parklar için geçerli olup devlet ormanlarının işletme hakkı anayasanın 169. maddesi gereğince devredilememektedir.

Türkiye'de, Milli Parklar ve diğer korunan alanlar için planlama esasları, 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 4'üncü Maddesi'nde düzenlenmiştir. Bu madde de, *'Milli Park olarak belirlenen alanların özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletmelerini kapsayan gelişme planı, ilgili bakanlıkların olumlu görüşleri ve gerektiğinde fiili katkılarıyla, Mülga Çevre ve Orman Bakanlığınca hazırlanır ve yürürlüğe konur'* denmektedir. Ayrıca bu maddede, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiatı Koruma Alanı olarak belirlenen alanlar için gerekli planların da hazırlanacağı ifadesi yer almaktadır.

2011 tarih ve 645 sayılı "T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" kapsamında (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı) bakanlık bünyesinde yer alan Doğa Koruma ve Milli Park Genel Müdürlüğü, 9/8/1983 tarihli ve 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ile verilen görevleri yürütmekten sorumlu tutularak planlamaya dönük iş ve işlemleri yapmakla yükümlü tutulmuştur.

2011 tarih ve 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve buna dayalı çıkarılan söz konusu yönetmeliğin; yetki karmaşası yaratacak şekilde, uzmanlık alanı ve uygulama deneyimini dikkate almadan hangi alan için olursa olsun, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü sorumluluğundaki alanları da kapsayacak şekilde, korunan alanların tescili, ilanı ve planlamasıyla ilgili yetkileri tek bakanlıkta, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığında toplamış olması kabul edilecek bir durum değildir.

Son Durum: Tabiat Parkı ve Milli Park Gelişme Planı T.C. Tarım ve Orman Bakanlığınca yürürlüğe konur. Gelişme Planındaki yerleşmelere ilişkin imar planları Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün uygun görüşü ile T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanır.

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu'nun yukarıda açıklanan ilgili maddesi kapsamında; Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından "Uzun Devreli Gelişme Planı ve Yönetim Planı Genel Teknik Şartnamesi" hazırlanmıştır (Arda, 2003). Bu şartnamede, Milli Parklar ve Tabiat Parkları için Uzun Devreli Gelişme Planları, Tabiatı Koruma Alanları ve Tabiat Anıtları için ise Yönetim Planlarının hazırlanacağı belirtilmektedir. Şartnameye göre; "Uzun Devreli Gelişme Planı; Ekolojik planlama yaklaşımı ile özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, Milli Park ve Tabiat Parkı statüsündeki alanların korunması, kaynak değerlerinin devamlılığının sağlanması, geliştirilmesi, yönetimi ve tanıtılması ile ilgili planlama esaslarını; bu planda öngörülen koruma ve gelişim bölgelerinde her türlü yerleşme ve diğer kullanım kararları ve yerleşim birimlerinin gelişme alanları için yapılacak her ölçekteki uygulama imar planları ile uygulama projeleri ve uygulama programlarına esas oluşturan, bunlara ilişkin karar ve hükümleri belirleyen, bilimsel raporuyla bir bütün olan ve 1/25.000 veya alanın büyüklüğüne göre gerektiğinde daha alt ölçekli fiziki planı ifade etmektedir.

Uzun Devreli Gelişme Planları, çeşitli yasalarla tanımlanan özel amaçlı, imar yasası uyarınca hazırlanan ve imar planlarının hükümlerini geçersiz kılan imar planlarıdır. 1983 tarih ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre "Ulusal park olarak belirlenen yerlerin, özellik ve niteliklerine uygun olarak korunması, geliştirilmesi ve işletilmesi amacı ile hazırlanan plandır. İlgili bakanlıkların (Milli Savunma, Bayındırlık ve İskan ve Kültür ve Turizm Bakanlıkları) olumlu görüşü alınarak Mülga T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılarak Bakanlık tarafından onanır"

Ülkemizde ve tüm dünyada alışlagelen bir biçimde ulusal parklar çoğunlukla doğa koruma alanlarıyla eş olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle ulusal park planlamaları olarak bilinen ulusal park uzun devreli gelişme planları (master plan)'nda uygulanan aşama ve süreçlerin benzerleri diğer korunan alan formları içinde aynı olmamakla beraber benzer özellikler taşımaktadır (Demirel, 2005).

12 Aralık 1986 tarihli "Milli Parklar Yönetmeliği"nin 13. maddesi ise, 1983 yılında yürürlüğe konulan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda belirtilen Doğa Koruma Alanları ile ilgili olarak; "tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı olarak tespit edilmiş yerler için hazırlanacak planlar; milli park planlama usul ve teknikleriyle, uygulanan statünün amaçları, kriterleri, genel politika ve ilkeler ile uyumlu olarak ve planlanan sahanın kaynak değerleri ve özellikleri göz önünde bulundurularak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşü alınarak hazırlanır ve bakanlıkça onaylanarak yürürlüğe konur" şeklinde ifade edilmektedir.

3.Ülkemizde 1990'lı Yıllara Kadar Sürdürülen Uzun Devreli Gelişme Plan Aşamaları

A.B.D. ve Kanada'da 1970 ile 80'li yıllar arası kısa süreli olarak kullanılan, ülkemizde ise 1990'lı yıllara kadar sürdürülen Mili Park Uzun Devreli Gelişme Planları, daha çok Klasik Planlama yaklaşımı olarak adlandırılmıştır. Yapılan planların gerçekçi olmadığı ve plan aşamalarının birbirleriyle çok fazla ilintili olmayan bir devamlılık göstermesi nedeniyle terk edilerek yerini Yönetim Planı, Birleşik Planlar ve Stratejik Planlara bırakmıştır.

Milli Park Planları, 5 Yıllık Kalkınma Planları, Varsa Bölge Planları, Üst Ölçekli Fiziki Planlamalar ve Çevre Düzeni Planları ile İmar Planları gibi planlarla da planlama tekniği yönünden uyumlu olmalıdır.

Milli park karakterine sahip olduğu saptanan alanlar için öncelikle iki plan hazırlanır.

- 1/5000 ve daha küçük ölçeklerde kararlar getiren Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı
- 1/5000 ve daha büyük ölçeklerde kararlar getiren Milli Park Yerel Gelişme Planı Uzun Devreli

ve Yerel Gelişme Planları dışında iki önemli çalışma daha bulunmaktadır. Birincisi, Uygulama Projeleri, diğeri ise Kaynak Amenajmanı planlarıdır.

Çizelge 1. Uzun Devreli Gelişme Plan Aşamaları

Kaynak Değerlerini Belirlemeye Yönelik Etüd-Envanter Çalışmaları	Alanın doğal (coğrafi konum, jeolojik-jeomorfolojik yapısı, toprak ve iklim koşulları, flora, fauna, hidrolojik özellikler), kültürel (arazi kullanımı, sosyo-ekonomik durum, folklor, sosyal altyapı, geleneksel mimari ve el sanatları, gelenek ve görenekler, kültürel, tarihi ve arkeolojik değerler) ve rekreasyonel ve turistik kaynak değerleri ile ilgili bilgi toplanır.
Planlama Amacının Saptanması	Envanter çalışmaları doğrultusunda planlama amacı ve ilkeler saptanır
Sınırlama	Parkın kaynak değerleri göz önünde tutularak kaynak değerleri bütünlüğü, peyzaj bütünlüğü ve yönetim bütünlüğü sağlamak üzere parkın doğal ve gerçek sınırları belirlenir.
Zonlama	Plan amacı doğrultusunda koruma-kullanma alanları sınırları kesin olarak belirlenir. Genellikle 3 zona ayrılır. Bunlar, mutlak koruma zonu, tampon zon ve gelişme zondur.
Gelişim Planlaması	Park yönetimi için gerekli olan hizmet ve tesislerle birlikte, ziyaretçilerin park girişinden park çıkışına kadar geçirdikleri süre içinde ihtiyaçlarını karşılayacak hizmet ve tesislerin planlamasını içerir.
Sosyo-Ekonomik Değerlendirme ve Fizibilite Çalışmaları	Yapılacak iş ve eylemlerin ekonomik boyutları, yerel halkın sosyal ve ekonomik yapısı etraflıca incelenir. Park alanında gerçekleştirilen uygulamaların getirebileceği kısıtlamalar sonucu burada yaşayan yerel halkın mağdur olmaması için ilgili kamu kurum ve kuruluşları kanalıyla iyileştirilmesi yönünde desteklenmelerinin yolları araştırılır.
Yatırımların Programlanması	Parka yönelik yatırımlardan hangilerinin ne zaman başlanıp ne zaman bitirileceği planlanır. Ziyaretçiler için hizmet kadroları belirlenir.
Eşgüdüm ve Onay	Son aşama olup üniversiteler ve yerel yönetimlerin katılımı ve değerlendirmesi istenir Ardından ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak ilgili bakanlıkça yürürlüğe konulur.

4.Uzun Devreli Gelişme Planı Özellikleri ve Aşamaları

- Planı uygulayacak iradenin yeterli "plan kültürü" ve "plan deneyimi" olduğunu varsayar,
- Fiziki bir plandır, raporu ile bütünlük taşır,
- Planlama mevzuatı içinde yer almaktadır,
- Multidisipliner çalışmayı içerir,
- Plan kararları, süreklilik ve esneklik taşır,
- Geri beslemeli sürece sahiptir,
- Uygulama proje ve programlarını tarif eder,
- Yönetim organizasyonunu önerir,
- Veri tabanı oluşturur.

Türkiye’de hazırlanan UDGP’leri, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmaktadır (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007). UDGP Teknik Şartnamesi dört bölümden oluşmaktadır (Düzgüneş, 2015);

Çizelge 2. UDGP Teknik Şartnamesi'nin bölümleri

1. Bölüm	2. Bölüm
Madde 1. Amaç ve Kapsam	Madde 7. UDGP Düzenlenmesi
Madde 2. Tarifler ve Tanımlar	Madde 8. Analitik Etüt Raporu; Mevcut Durum Tespiti Sentez
Madde 3. Genel Esaslar	Madde 9. Planlama
Madde 4. Bu Şartnamenin Uygulandığı Yerler	3. Bölüm
Madde 5. Planlama İlkeleri	Madde 10. Düzenlenecek Haritalar
Madde 6. Yasaklanan Faaliyetler	4. Bölüm
	Madde 11. Çizim ve Teknikleri

Uzun Devreli Gelişim Planında 10 mantıksal adım izlenmektedir (Çizelge 3)

Çizelge 3. Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) Aşamaları ve süreçte izlenen 10 Mantıksal Adım

UDGP Planlarında izlenen 10 Mantıksal Adım
1. Tanımlama
2. Değerlendirme
3. İdeal Hedefler
4. Sınırlayıcılar Ve Destekleyiciler
5. Uygulama Hedefleri
6. Faaliyetler
7. Plan Kararları
8. Uygulama
9. İzleme
10. Yenileme

Uzun Devreli Gelişim Planları 4 Aşamadan oluşmaktadır. Bu şamarlar; 1. Analitik Etüd, 2. Sentez Verilerin Analizi, 3. Planlama ve 4. Onay aşamasıdır.

4.1. Planlama Öncesi ile Çalışma Yöntemi ve İş Programı

- Planı yapılacak alanın haritaları temin edilir
- Alanın planlama sürecine başlamadan önce Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne plan çalışmalarına başlandığı hususunda Bölge Müdürlüğü tarafından bilgi verilir
- İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi toplanır.

Örneğin;

- Orman Genel Müdürlüğü'nden, orman yolları, orman tahdit sınırları veya orman kadastro sınırları ve orman amenajman planları;
- Meteoroloji Genel Müdürlüğünden, geçmiş 20 yıllık bölgesel/yerel meteoroloji istasyonu kayıtları (aylık ve yıllık meteorolojik veriler, yağışların etkenliği, iklim tipleri vb.)
- İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği'nden, arazi kullanımı, toprak kabiliyeti, eğim, köy yolları, kırsal altyapı, sulama projeleri, göletler vb. tesisler, tarımsal sulama amacına yönelik projeler ve varsa yeni iskân çalışmaları, onaylı köy planları
- Vejetasyon dönemi dikkate alınarak planın hazırlamasına ilişkin idari ve yasal süreçler başlatılır (ihale edilecekse ödenek ayrılması, şartnamelerin hazırlanması, ihale süreci, sözleşmenin imzalanması vb)
- Alanın özelliklerine göre planlama ekibi oluşturulur.

Çalışma yöntemi ve iş programı

- Planın bütününe ve bölümlerine ilişkin metodoloji belirlenir
- Arazi çalışmalarının zaman çizelgesi belirlenir

4.2. I. Aşama: Analitik etüd ve veri toplama

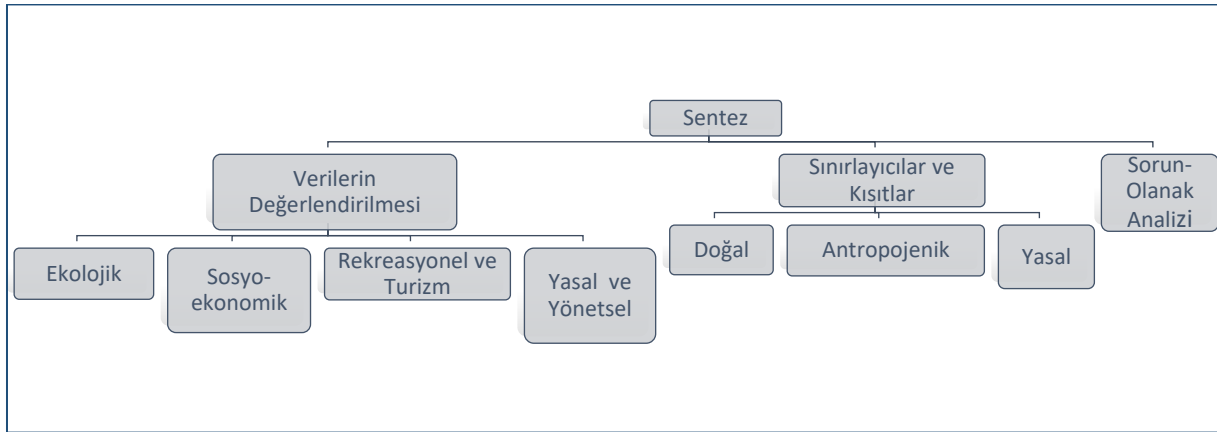
Doğa koruma alanlarında yapılan planlama çalışmalarının sağlıklı ve uygulanabilir olması için, doğal ve kültürel kaynak değerlerinin saptanmasının yanı sıra bölge halkının sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin belirlenerek, alandan yararlanma biçimi ve beklentilerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu aşamada arazi ve literatür çalışmalarından elde edilen veriler toplanarak mevcut durum ortaya konulmakta ve halihazır haritalara aktarılarak bilgi paftaları oluşturulmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 4. I. Aşama: Analitik Etüd ve Veri Toplama

Konumu	Doğal Yapı	Tarihi ve Kültürel Yapı	Sosyo-Ekonomik Yapı	İdari ve Yasal Durum	Teknik ve Sosyal Alt Yapı	Çevre Sorunları
Coğrafi Konum Ulaşım	Jeoloji	Arkeolojik Özellikler	Tarım	Mülkiyet	Sosyal Altyapı	Hava Kirliliği
	Jeomorfoloji	Tarihi Özellikler	Hayvancılık	Arazi Kullanımı	Teknik Altyapı	Su Kirliliği
	İklim	Sosyo-kültürel Özellikler	Ormancılık	İdari Yapı	Yollar	Toprak Kirliliği
	Hidroloji		Turizm ve Rekreasyon	Yasal Durum	İçme ve Kullanma Suyu	Gürültü Kirliliği
	Toprak			Bölgeye Yönelik Projeler	Atık su ve Arıtma	Görüntü Kirliliği
	Ekolojik Yapı				Katı Atık	Aşırı ve Kontrolsüz Kullanım
	Ekosistem				Otopark	
	Vejetasyon				Enerji Nakil ve Haberleşme Hatları	
	Habitat					
	Biyolojik Yapı					
Flora						
Fauna						

4.3. II. Aşama: Sentez ve değerlendirme

Bu bölümün amacı; korunan alanın neden önemli olduğunu tanımlamak ve anlamaktır. Korunan alana ait kaynak değerlerinin tanımlandığı ve bu değerlerin birbirleriyle ilişkilendirildiği, sorun ve olanakların tanımlanmasının yapıldığı bölümdür. Aynı zamanda yasal, doğal ve antropojenik sınırlayıcılar, tehdit ve fırsatlar da bu bölümde tanımlanır.

Şekil 1. II. Aşama: Sentez ve Değerlendirme

4.4. III. Aşama: Planlama

- Vizyon (Hedef)/Miyon (Amaç) ve planların belirlenmesi
- Stratejiler, özel amaçlar ve faaliyetlerin tanımlanması
- Zonlamanın (bölgeleme) yapılması
- Sürdürülebilir yönetim mekanizmasının tanımlanması
- Finans mekanizmasının tanımlanması
- İzleme programının tanımlanması

Bölgelemede:

- Alanın Ana Kaynak Değerleri,
- Kaynak Değerlerinin Hassasiyeti,
- Nadirliği,
- Onarılabilirliği,
- Endemizm,
- Risk Faktörleri,
- Ekosistem Bütünlüğü,
- Peyzaj Çeşitliliği,
- Türler İçin Uygun Yaşam Alanı Genişliği vb.
- Geleneksel Kullanımlar ve Sosyo-Kültürel Değerler,
- Mülkiyet Durumu,
- Yasal,
- Çevresel,
- Antropojenik ve Fiziki Faktörler,
- Diğer Sınırlayıcılar ve Alana Özel Muhtemel Diğer Unsurlar dikkate alınmaktadır.

Plan kararlarının iki genel başlık altında hazırlanmaktadır.

1.Genel Hükümler, alanın tamamına ilişkin düzenlemeleri,

2.Özel Hükümler, alanda yapılan bölgeleme bazında bölgelere ilişkin düzenlemeleri içerir.

2012/9 sayılı 'Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi' konulu Genelge kapsamında 4 bölge belirlenmiştir.

Çizelge 5. Korunan Alanlarda Koruma Bölgeleri

Koruma Bölgeleri	Alan (ha)	Yüzde (%)
Mutlak Koruma Bölgesi	5.589	17.93
Hassas Koruma Bölgesi	24.296	77.96
Sürdürülebilir Koruma Bölgesi	521	1.67
Kontrollü Koruma Bölgesi	759	2.44
TOPLAM	31.165	100

4.5. IV. Aşama: Onay Süreci

- Taslak Planının hazırlanarak/hazırlattırılarak Bölge Müdürlüğüne değerlendirilmesi
- Genel Müdürlükte gelişme planının incelenmesi ve son şeklinin verilmesi
- Taslak planın, planı hazırlayan Bölge tarafından Makam'a sunulması
- Taslak Planının ilgili kurum ve kuruluşların görüşüne sunulması
- Elde edilen görüşlerin planı hazırlayan/ hazırlattırarak Bölge Müdürlüğüne değerlendirilerek taslak planının Genel Müdürlükle koordineli olarak gözden geçirilmesi

Planın Son Halinin Verilmesi

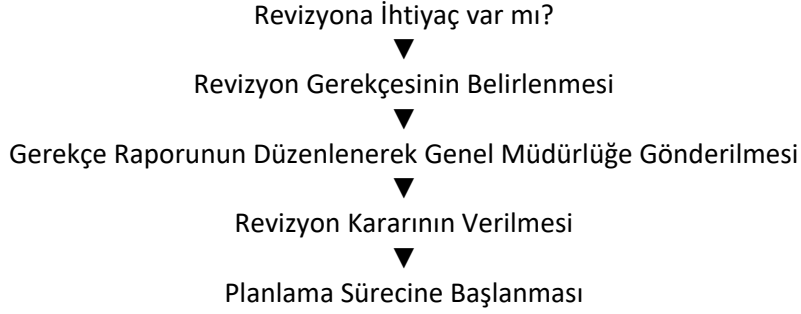
- Müsteşarlık makamına planın son halinin sunulması
- Bakanlık makamından onay yetkisinin alınabilmesi için 2 adet parafli plan takımının (rapor, plan paftası, onay sayfası imzalı) Genel Müdürlüğe gönderilmesi
- Onay yetkisinin Genel Müdürlük tarafından Bakanlık Makamından alınması
- Alınan Onay yetkisinin Genel Müdürlük tarafından Bölge Müdürlüğüne gönderilmesi ve çoğaltma nüshalarının istenmesi

- Planın Onaya sunulmak üzere çoğaltmaların yapılarak Genel Müdürlüğe gönderilmesi
- Onaylanması
- Bölge Müdürlüklerince plan dağıtımının yapılması

5.Revizyon

Planların ihtiyaca cevap vermediği ve uygulamasında problem olduğu durumlarda plan yenilenir ve Revizyon Planı adını alır.

6.Tabiat Turizmi Master Planı

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca Doğa Koruma ve Milli Parklar (DKMP) Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'nin sahip olduğu milli parklar, tabiat parkları ile tabiat anıtlarını dünyada tanıtmak ve buralarda konuk edilecek yerli-yabancı turistlerin güzel bir zaman geçirmesi için başlatılan çalışmalar kapsamında her kentte "Özel Eylem Planı" hazırlanmıştır.

Çalışmalar kapsamında 81 il için hazırlanan "Tabiat Turizmi Master Planları" ve yapılacak faaliyetlerin bütçelerini öngören "Tabiat Turizmi Uygulama Eylem Planları" 2016 yılında tamamlanmıştır. Hazırlanan planlar, kaynakların korunması ve sürdürülebilir olmasına, uygulama alanlarındaki yöre halkına yeni gelir imkanı sağlamasına ve kültürel değerlerin yaşatılmasına katkı sunması beklenmektedir

Bakanlık, Tabiat turizmine konu edilecek toplam 531 adet korunan alan içinde Tabiat Turizmi aktivitelerine uygun 2498 adet alan belirlenmiştir. Saptanan bu etkinlikler aşağıda verilmektedir.

Tabiat Yürüyüşü (Trekking-Canyoneing ve Orienteering, Botanik Turları (Bitki gözlemciliği, Mantar Turları ve Bilimsel Turlar), Bisiklet ve Atlı Gezi, Çadırılı, Oto-karavan, Kamping, Dağcılık (Kaya ve Şelale Tırmanışı, Yamaç Paraşütü), Su Sporları (Su altı dalış, Tekne turları, Rafting-Kano), Foto-safari, Av turizmi (Olta Balıkçılığı), Mağaracılık, Yöresel Yemeklerin Sunumu, Kış Turizmi (Teleferik, Kayak, Heli Kayak), Kültür (Savaş, Tarih, Köy turları, Yöresel Ürün Satışı, Gastronomi, Agroturizm, Permakültür, Yayla Turizmi Turları), Açık Alan Aktiviteleri (Spor, Şenlikler, Resim Çizim, Uçurtma, Rekreasyon, Piknik, Dinleme, Macera Parkuru-Zipline).

7.Alt Ölçekli İmar Planları

Vaziyet Planı, Peyzaj Mimarlığı ve Mimari Projeler;

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında, Kanununun 4. Maddesi'nde «*Gelişme Planı uyarınca, iskan ve yapılaşmaya konu olacak yerler için İmar mevzuatına göre; İmar Uygulama Planları, milli park gelişme planı hüküm ve kararlarına uygun olarak hazırlanır ve hazırlattırılarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın onayı ile yürürlüğe konulur*»

Milli Parklar Yönetmeliği'nin İmar Uygulama Planları başlıklı 12.Maddesi'nde yer alan Milli Park Gelişme Planı uyarınca «İskan ve yapılaşmaya konu olan yerler için mahalli gelişme planı karakterindeki imar mevzuatına uygun imar uygulama planları Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı hüküm ve kararlarına uygun olarak hazırlanır veya hazırlattırılır» denmektedir (T.C.Tarım ve Orman Bakanlığı, 2017).

Korunan alanlarımızda, rekreasyon alanlarının belirlenmesi Uzun Devreli Gelişme Planı/Gelişme Planı yapımı aşamasında tamamlanmaktadır. Verilen üst ölçek kararlar doğrultusunda, fiziki ve yasal sınırlayıcılar göz önünde bulundurularak, saha içinde uygun görülen alanlarda çeşitli kullanımlara yönelik (*idare ziyaretçi merkezleri, yönetim merkezleri, panoramik müzeler, günübirlik kullanım alanları, doğa eğitim merkezleri, giriş kontrol üniteleri, tanıtım birimleri, kamp alanları (çadır, karavan, bungalov), kuş gözlem üniteleri, bilgilendirme ve yönlendirme tabelaları, yağmur barınakları ile yine saha içinde ziyaretçilere açılan tur güzergahları üzerinde; manzara seyir terasları, mola noktaları ve sahanın özelliğine göre durak noktaları vb.*) plan ve projeler hazırlanmaktadır.

Gelişme planları tamamlanmış alanlarda İmar Planı çalışmaları yapılmaktadır. Korunan alanlarda 2016 yılı içerisinde 8 adet imar planı onaylanmıştır. Gelişme planları tamamlanmış, imar planı/koruma amaçlı imar planı onaylanmış alanlarda korunan alanların sürdürülebilir yönetimini ve kullanımını sağlamak amacıyla Mimari ve Peyzaj Projeleri hazırlanmaktadır. 2016 yılı içerisinde 55 adet mimari ve peyzaj projesi yapılmıştır.

Proje ve Uygulamaya Yönelik sahaya ait kapasite hesabı, arazi analizi, proje çizim tekniği, malzeme seçimi ve uygulamaya yönelik Teknik İzahnamenin bulunmaması en büyük eksikliklerden birisidir. Korunan Alanlarda Proje Uygulamaları ile ilgili eğitim çalışmaları ile kurumsal kapasiteyi geliştirmeye yönelik olarak personelin mesleki ve kişisel gelişmelerinin sağlanması, verimliliklerinin artırılması, korunan alanlarda imar planı, mimari proje, peyzaj projesi hazırlanması ve incelenmesi konularında eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.

8.Ziyaretçi Etki Yönetimi (ZEY)

Ziyaretçi yönetiminin temelini taşıma kapasitesi oluşturmaktadır. 1964 yılında Wagar tarafından ortaya konulan taşıma kapasitesi, ilk zamanlar sadece alandaki ziyaretçi sayısını ve etki düzeylerini belirli yöntemler dahilinde matematiksel verilerle ifade etmiştir (Wagar, 1964; Göktuğ, 2019). Ancak günümüzde bir alanın taşıyabileceği en üst sınırı değil o alanın ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerine göre değişebilen kabul edilebilir değişim sınırı (LAC) olarak ifade edilmektedir (Stankey vd., 1985). Dolayısıyla bir alanın değişim sınırını matematiksel olarak ifade edebilmek oldukça güçtür ve zamanla değişebilmektedir.

Doğal alanların korunması ve planlanmasında, Ziyaretçi Etki Yönetim ve Düzenlemelerinin etkin kılınması önemlidir (Çoban ve Göktuğ, 2019). 1991 yılında UK Ministry of Environment the Department of Employment and the English Tourist Board (ETB) tarafından ziyaretçi ile çevre arasındaki ilişkileri ortaya koyan raporda ziyaretçi yönetiminde 3 önemli yol olduğu belirtilmiştir (Mason, 2005).

Bunlar;

- Ziyaretçi kapasitesinin ve dağılımının sınırlandırılması
- Ziyaretçilerin kaynakla olan uyumunun sağlanması ve zararların en aza indirilmesi
- Ziyaretçi davranışlarının değiştirilmesidir

Bu doğrultuda etkin bir ziyaretçi yönetimi için taşıma kapasitesi ile ilişkili farklı modeller geliştirilmiştir;

- Rekreatyonel Olanakların Dağılımı (Recreational Opportunities Spectrum, ROS, 1978),
- Kabul Edilebilir Değişim Sınırı (Limits of Acceptable Change, LAC, 1985),
- Ziyaretçi Etkinlikleri için Yönetim Süreci (Management Process for Visitor Activities, VAMP, 1985),
- Ziyaretçi Etki Yönetimi (Visitor Impact Management, VIM, 1990),
- Ziyaretçi Deneyimini ve Kaynağı Koruma (Visitor Experience and Resource Protection, VERP, 1993),
- Taşıma Kapasitesi Değerlendirme İşlemi (Carrying Capacity Assessment Process, C-CAP),
- Korunan Alanlarda Ziyaretçi Etki Yönetimi (Protected Area Visitor Impact Management, PAVIM, 2002).

ZEY işlemi, temelde, soruna neden olan mevcut koşullar, soruna neden olan olası faktörler ve olası yönetim strateji eylemleri olmak üzere 3 temel konu üzerinde yoğunlaşmaktadır (Eagles vd., 2002). Soruna neden olan olası faktörler ise; fiziksel, biyolojik ve sosyal faktörler olmak üzere 3 grupta değerlendirilmektedir (Giongo vd., 1993; Farrell ve Marion, 2002; Mason, 2005).

ZEY Yönteminin Aşamaları;

- 1- Yönetimsel ilk değerlendirme verilerin gözden geçirilmesi,
- 2- Yönetim amaçlarının yeniden gözden geçirilmesi,
- 3- Anahtar göstergelerin seçilmesi,
- 4- Göstergeleri etkileyen standartların seçilmesi,
- 5- Mevcut koşulların ve standartların karşılaştırılması,
- 6- Etkilerin olası nedenlerinin tanımlanması,
- 7- Yönetim stratejisinin tanımlanması,
- 8- Uygulama (tamamlama)'dır.

9.Çevresel Etki ve Sosyal Etki Değerlendirme

Turizmin ve rekreasyonun en önemli çekim elemanları olan doğal kaynakların sergiledikleri doğal güzellikler ve sayısız etkinlikler için uygun ortam yaratmaları, insanlık aktivitelerinin bu özelliklerin bulunduğu alanlarda yoğunlaşmalarının en önemli sebepleridir. Turistik planlamalar çok boyutlu çalışmalar olup sosyal, ekonomik, politik ve psikolojik pek çok faktörü dikkate almak durumundadır. Çevresel Etki Değerlendirmesi çalışmaları, planlama bütününde çevre yapısını ortaya koyan bir araç durumundadır. Arazi kullanımları farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır; tarım-ormancılık, yollar, madencilik, konutsal yerleşim, turizm, endüstri ve diğer arazi kullanımları (savunma-güvenlik hizmet birimleri) Bu noktada «ekolojik planlama» kavramı gündeme gelmektedir. Ekolojik Planlama; sektörler arası uyum planlamasıdır. Çeşitli alan kullanımlarını koordine eden planlamadır.

ÇED'in Çekirdeğini Oluşturan 4 Ana Konu

- Çevrenin Mevcut Durumunun Analizi?
- Projenin Uygulanmasından Önceki Ve Sonraki Çevresel Yüklerin Projeksiyonu?
- Verilerin Değerlendirilmesi?
- Seçeneklerin Karşılaştırılması? (Yücel, 2008)

ÇED Çalışmasının Temel Amacı

- Planlanan projenin ekolojik planlama ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlamaktır.
- Alan ve proje ile ilgili tüm verilerin ortak analizi ve değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların ekolojik planlamanın ilkeleri doğrultusunda yorumlanması gerekmektedir.

Bir ÇED Çalışmasının Temel Hedeflerine Ulaşılmasında Aşağıdaki Sorulara Cevaplar Aranmalıdır (Yücel, 2009)

- Çevre faktörlerinin çeşitli alan kullanım şekillerine uygunluğu nedir?
- Değişik alan kullanımlarının çevre faktörleri üzerindeki etkileri nelerdir?
- Çevre faktörünün yüklenme sınırı ve duyarlılığı nedir?
- Çeşitli alan kullanım şekillerinin, diğer kullanım şekli üzerindeki etkilerinin yarattığı sonuçlar nelerdir?
- Çeşitli alan kullanımları arasındaki ilişkiler nelerdir?
- Çevre faktörlerinin birbirleri ile olan ilişkileri nelerdir?
- Planlanan kullanımın gerçekleşmesi ile çevrede ne gibi değişiklikler beklenmektedir?
- Bu değişiklikler nasıl değerlendirilmelidir?
- Olumsuz etkilere karşı ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Başka seçenekler var mıdır?

Planlanan müdahalelerin (politikalar, programlar, planlar ve projeler) ve bu müdahalelerle başlatılan her türlü sosyal değişim süreçlerinin hem olumlu hem de olumsuz, hedeflenen ve istenmeyen sosyal sonuçlarını analiz etme, izleme ve yönetme süreçleri olarak tanımlanmaktadır. Çevresel etki değerlendirme (ÇED) gibi, olumlu (faydalı) etkilerin tahmin edilebilmesine rağmen olumsuz (istenmeyen) etkiler üzerinde durma eğilimindedir

10.Yeni Yönetim Planı (Stratejik Plan)

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 2017-2021 yıllarını kapsayan 4 yıllık Stratejik Plan (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2017-2021)'da Ulusal Park Planları ile ilgili olarak (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019);

Saptama 1. Kanunda korunan alanlar için hazırlanacak planların yapım usulü ve içeriği ile ilgili açıklayıcı, net, kesin ifadeler bulunmaması

Saptama 2. Orman ve orman rejimi dışındaki korunan alanların (milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, yaban hayatı geliştirme sahası, yaban hayatı koruma sahası vb.) tespiti ve yönetimi T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı uhdesinde olmasına rağmen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Bakanlar Kuruluna teklif edilmesi

Saptama 3. Kanunda her bir korunan alan için yapılacak olan plan ile yapım usulü ve içeriğinin temel olarak tanımlanması ve bu konuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması

Yukarıdaki bu saptamaların ışığında ülkemizde bu alanlarda plan yapma ve yaptırma yetkisi bulunan T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2007 yılı içerisinde Korunan alan planlama çalışmalarında yaptığı son düzenlemelerle, UDGP'leri uluslararası standartlara (Korunan alanlar için 'Yönetim Planları) oldukça yaklaştırmıştır.

2007 yılı içerisinde, Uzun Devreli Gelişme Planı Genel Teknik Şartnamesi'nde, iki konuda yapılan yeni düzenlemeler, ülkemizde yürütülen bu planlama çalışmalarında önemli adımlar olarak değerlendirilebilir (Cırık, 2007).

Birincisi, Eylem Planları; eylemi, sorumlu birimi, uygulama yerini, uygulama zamanını, nasıl ve niçin uygulanacağını, çıktıları, başarı göstergelerini ve izleme /değerlendirme yöntemini içermektedir.

İkinci önemli düzenleme, ise Tüm İlgili Gruplarının (yerel halk, STK, üniversite, diğer kamu kurum ve

kuruluşları, vb.) planlama sürecine dahil edilmesidir.

Korunan alan yönetimi kavramı ilk kez 1972 yılında 2. Dünya Milli Parklar Konferansı'nda gündeme gelmiştir. Bu konferansta milli parklara yönelik olarak parkın içindeki ve dışındaki çevresel etmenleri inceleyen, iyileştirmeye yönelik eylemleri ortaya koyan yıllık park çevre raporunun hazırlanması tavsiye edilmiştir (Hockings vd., 2004).

Korunan alan yönetim planlamasında *Temel İlkeler* şunlardır (Demirayak, 2006);

- Kaynak değerlerinin korunarak sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Her türlü yatırım ve kullanımda bilimsel verileri etkin olarak hayata geçirmek,
- Sektörel koordinasyon ve eşgüdümü sağlayan kurumsal yapıyı oluşturmak,
- Kaynak değerleri üzerindeki baskıyı ve etkiyi en aza indirmek veya ortadan kaldırmak,
- Planlama ve karar süreçlerine halkın katılımını sağlamak

IUCN tarafından önerilen yeni yönetim modeline göre ortaya konan *Yönetim Planı*,

- Planlama Sürecinin,
- Yönetim yaklaşımının belgelenmesinin,
- Alınan kararların,
- Bunların temelinin ve gelecekteki yönetim için rehber niteliğini taşımaktadır.

Yönetim Planı ile birlikte ya ondan esinlenerek geliştirilmiş veya onu destekleyen Başka Planlar ve Belgeler de vardır.

Bunlar;

İş Planları: Korunan alanın ekonomik açıdan daha kendine yeterli olmasına yardımcı olan planlardır.

Birleşik Planlar: Korunan alan örgütü için çalışan personel ile birlikte korunan alan yönetiminin performansını ortaya koyar.

Alan Yönetimi Planı: Büyük korunan alanlar içinde yer alan belli başlı ziyaretçi noktaları gibi yoğun yönetim gerektiren alanlar için yapılır.

Gelişme Planları: Alanı etkileyen herhangi bir yatırıma (örneğin ziyaretçi merkezi gibi) rehberlik amacıyla gerekli olabilir.

Sektör Planları: Bu planlar, ziyaretçi yönetimi ve türlerin korunması amacıyla geliştirilir.

Uygulama Planları: Bu planlar, belirli yönetim eylemlerinin nasıl ve ne zaman gerçekleştirileceği ile ilgili ayrıntı bilgi içerirler.

Son yıllarda özellikle tüm paydaşları yönetime ortak kılmaya yönelik çeşitli modeller (Yönetişim) geliştirilmiştir. *Ortak Akıl-Ortak Fayda* temelinde yeni planlama yaklaşımları geliştirilmiştir.

Planning Gains: Kazançların Planlanması

Planning Obligation: Yükümlülüklerin ve Sorumlulukların Planlanması

Planning Agreements: Sözleşmeli Planlama

MİLLİ PARKLARDA PLANLAMA ÇALIŞMALARI UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANLARI (UDGP) VE ALT PLANLARI BÖLÜM 2

Stratejik Eleştirel Düşünce

- Uzun vadeli stratejilere odaklanan bir alan kullanım senaryosu ve gelişme alanı yer seçimi kararı,
- Stratejik eleştirel düşünce teknikleri ile sorunları tanımlama, sınırlı bir sürede sorunlarla baş etme, tanımlı bir alana yönelme, yenilikçi, rasyonel kararlar verebilme,
- Hiçbir problemin tek bir çözümünün olmayacağı, çözümlerin her zaman alternatiflerinin de olabileceği,

Stratejik Eleştirel Düşünce Sistematiği bütünleşik değerlendirme ve sentez süreci-5 adımdan oluşmaktadır.

1. Aktör Analizi ve Rol Belirleme (Kamu-Özel, STK, Dernek, vb.)
2. Sorun Analizi
3. Hedef Belirleme (hedeflerin belirlenmesi listesi)
4. Hedeflerin Sınanması
5. Gelişme Vizyonu Oluşturma

Dünyada sayıları giderek artan korunan alanların etkin bir biçimde korunması da orantılı bir şekilde zorlaşmaktadır. Bu nedenle IUCN bünyesinde yer alan Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (WCPA), etkin bir koruma için yeni bir yönetim ve planlama modeli oluşturmuştur. IUCN'e göre ise yönetim planı modeli şu şekildedir (Thomas ve Middleton, 2003).

Yönetim Planlaması Üç Ana Halkadan Oluşmaktadır;

1. Yönetim Planının Oluşturulması/Hazırlanması
2. Planın Uygulanması
3. Planın İzlenmesi ve Gözden Geçirilmesi

Çizelge 6. Yeni Yönetim Planı (Stratejik Plan) Plan Aşamaları

<i>Planlama Öncesi</i>	Sürecin neleri başaracağını, nasıl uygulanacağını, zamanlama sorunlarını ve kimlerin katılacağını belirler.
<i>Bilgi Toplama</i>	Veri Toplama, Altyapı Araştırması ve İlk Alan Çalışması
<i>Bilginin Değerlendirilmesi</i>	İki aşamalı bir süreç: 1/Nadir değerlerin ve anahtar elemanların tanımlanması, 2/Özel ilgi gruplarına ve yerel halka "Özet Koruma Raporu" nun sunumu
<i>Sınırlayıcı Unsurlar/Sunulan Olanaklar</i>	Baskıların, Tehditlerin ve Fırsatların Saptanması
<i>Yönetim Amacı</i>	Yönetim Vizyonu, Felsefesi ve Hedefleri Geliştirme
<i>Alternatifler</i>	Yönetim Zonlarının Belirlenmesi
<i>Yönetim Planı Taslağı</i>	Taslak Planın; bütçe, yönetim felsefesi, yönetim kuruluşunun kararı ve yönetim planının amaçları doğrultusunda ele alınması
<i>Katılımcı Yaklaşım</i>	Halka danışma, taslak planın halka sergilenmesi
<i>Önerilerin/Sunumların Değerlendirilmesi</i>	Taslağın incelenmesi ve son planın oluşturulması, halkın kanaatlerinin ayrı bir belge olarak eklenmesi
<i>Onay</i>	Planın onaylanması
<i>Uygulama</i>	Yönetim planının uygulanması
<i>Kontrol ve Değerlendirme</i>	Gözlem ve inceleme
<i>Gözden Geçirme</i>	Yönetim planını gözden geçirme ve yenileştirme kararı

11.Sonuç

Son yıllarda özellikle tüm paydaşları yönetime ortak kılmaya yönelik çeşitli modeller (Yönetişim) geliştirilmiştir. Ortak Akıl-Ortak Fayda'nın geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için çoğulcu katılım, gelişmenin sürdürülebilir olması ile yaşam kalitesinin artırılması için temel amaç olmalıdır.

Bunun için yeni planlama yaklaşımları geliştirilmiştir.

Planning Gains: Kazançların/Yararların Planlanması

Planning Obligation: Yükümlülüklerin ve Sorumlulukların Planlanması

Planning Agreements: Sözleşmeli Planlama

Ülkemizde toplumu oluşturan bütün kesimlerin, kurum ve kuruluşların, merkezi yönetimin ve siyasi partilerin açık ve şeffaf olarak koruma siyasetinin ve niyetlerinin bilinmesi gerekir. Kaynaklarımızı korumada hep geç kalınmakta ve bilgisiz ilgililere sorumluluk verilmektedir. Koruma konularındaki bilgisizlik ve eğitimsizlik aşımalıdır. Koruma bilincinin oluşturularak koruma ahlakına sahip olabilmenin yolunun KORUMAYI İSTEME'den geçtiği unutulmamalıdır (Metin SÖZEN, ÇEKÜL Vakfı)

Kaynakça

- Arda, S. S. (2003). Türkiye'de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birliği Mevzuatı ile Karşılaştırılması. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara.
- Aydemir, Ş. (2004a). Planlama ve Planlama Türleri. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Bölüm-2, s.33-40, İber Matbaacılık, Trabzon.
- Aydemir, S.E. (2004b) Planlama ve Planlamanın Evrimi. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Bölüm-3, s.41-106, İber Matbaacılık, Trabzon.
- Cırık, U. (2007). Milli Parklar ve Uzun Devreli gelişme Planları. *Planlama Dergisi, TMMOB Şehir ve Bölge Plancıları Odası*, 1:45-50.
- Çoban, G. & Göktuğ, T. H. (2019). Küre Dağları ve Ilgaz Dağı Milli Parklarında Ziyaretçi Yönetim Araçlarının Değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(3), 700-712.
- Demirel, Ö. (2005). *Doğa Koruma ve Milli Parklar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi. Genel Yayın No: 219, Fakülte Yayın No: 37, 424 s., K.T.Ü.Matbaası, Trabzon.
- Demirayak, F. (2006). *Türkiye'de Korunan Alanlar için Yeni Bir Yaklaşım Ortaklaşa Yönetim*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Düzgüneş, E. (2015). *Milli Park Planlamalarında Ziyaretçi Yönetimine İlişkin Yeni Bir Model Önerisi: Altındere Vadisi Milli Parkı (Maçka/Trabzon) Örneği*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
- Eagles, P.F.J., McCool, S.F. & Haynes, C.D. (2002). Tourism in national parks and protected. *Planning and Management*, pp. 167-172.
- Farrell, T.A. & Marion, J.L. (2002). The protected area visitor impact management (PAVIM) framework: a simplified process for making management decisions. *Journal of Sustainable Tourism* 10 (1): 31-51.

MİLLİ PARKLARDA PLANLAMA ÇALIŞMALARI UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANLARI (UDGP) VE ALT PLANLARI
BÖLÜM 2

Giongo, F., Bosco-Nizeye, J. & Wallace, G.N. (1993). *A study of visitor management in the world's national parks and protected areas*. Fort Collins, CO: Colorado State University, College of Natural Resources.

Göktuğ T.H. (2019) Korunan Doğal Alanlarda Rekreasyon Faaliyetlerinin Etkileri ve Yönetimi. Sürdürülebilir Turizm: Gösterge ve Ölçme Yaklaşımı 16. Bölüm ss: 378-398. Detay Yayıncılık. ISBN:978-605-254-125-8

Griffin, J. (2002). *Turkey Protected Areas*. Management Planning Guidelines Draft Version, Ankara.

Hockings, M., Stolton, S. & Dudley, N. (2004). Management Effectiveness: Assessing Managements of Protected Areas. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 6,2, 157-174.

Koşdemir, Z. (2018)., T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2017-2021, Stratejik Plan-Korunan Doğal Alanların Planlama Onay ve Uygulama Süreçleri, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Beydağları Sahil Milli Park Müdürlüğü Korunan Doğal Alanların Bütüncül Planlama&Tasarım Süreçleri Eğitimi2018., Tubitak-2237-a Bilimsel Eğitim Etkinliklerini Destekleme Programı

Resmi Gazete Tarihi: 14.06.2014 Resmi Gazete Sayısı: 29030

Köseoğlu, M. (1982) *Peyzaj Değerlendirme Yöntemleri*. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No.430, E.Ü.Z.F. Ofset Basımevi, , Bornova.

Mason, P.(2005). Tourism and hospitality. *Planning & Development* 2 (3): 171-190.

Stankey, G.H., Cole, D., Lucas, R., Peterson, M. & Frissell, S. (1985). *The limits of acceptable change (LAC) system for wilderness planning*. General Technical Report INT-176. USDA Forest Service, Ogden, UT.

Tekeli, İ. (1984). *Türkiye'deki Fiziki Planlama Olayına Genel Bir Bakış*, Koruma Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 21-23 Haziran Ankara.

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Uygulama Alanlarında Uzun Devreli Gelişme Planları Hazırlanmasına Yönelik" Teknik Şartname (2007). T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, , Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, ANKARA.

2. Ormanlık ve Su Şurası , "Korunan Alanların Etkin Yönetimi Çalışma Grubu (2017). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Mili Parklar Genel Müdürlüğü, 5-7 Mayıs 2017, 46 s. Ankara.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Mili Parklar Genel Müdürlüğü Milli Parklar Daire Başkanlığı, 2019.

Thomas, L. & Middleton, J. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*. Protected Area Guidelines Series No. 10 World Commission on Protected Areas (WCPA), IUCN-The World Conservation Union.

Wagar, J.A. (1964). The Carrying Capacity of Wildlands for Recreation. *Forest Science Monographs*, 7, 1-23.

Yücel, M. (2004). *Ülkemizdeki Yasal Düzenlemelerin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi*, Peyzaj Mimarlığı 2.Kongresi, Ülkemizde Peyzaj Mimarlığında 1954-2004 Yılı, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 25-27 Kasım 2004, s.151-159, Ankara. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 2008.

BÖLÜM 3

KORUNAN ALANLARIN YÖRE HALKINA SOSYO-EKONOMİK KATKILARI

Doç. Dr. Ufuk COŞGUN

Karabük Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği
Bölümü Demir Çelik Kampüsü 78050 Karabük-Türkiye
ORCID: 0000-0003-4738-6636
E-mail: ufukcosgun@karabuk.edu.tr

KORUNAN ALANLARIN YÖRE HALKINA SOSYO-EKONOMİK KATKILARI

Doç. Dr. Ufuk COŞGUN

*Karabük Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Demir Çelik Kampüsü 78050 Karabük-Türkiye
ORCID: 0000-0003-4738-6636, E-mail: ufukcosgun@karabuk.edu.tr*

1. Giriş

Ülkemizde korunan alan sistemlerinin oluşturulması bilinenin aksine daha eski tarihlere dayanmaktadır. Korunan alanların ilk defa; 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Yasasının 25. Maddesindeki Milli Parklar başlığında tanımlanmasıyla gündeme geldiği bilinmektedir. Halbuki, Ülkemizde tabiat alanlarının korunması için yapılan çalışmalar, 1870 yılındaki Orman Nizamnamesi ile başlamıştır. Doğal alanların korunması anlayışı 1937 yılında çıkarılan ve Cumhuriyetimizin ilk Orman Yasası olan 3116 sayılı yasa ve 3617 sayılı Kara Avcılığı Yasası kapsamında koruma anlayışları sürmüştür. 1983 yılında çıkarılan 2873 sayılı Milli Parklar yasası ve devamında Yönetmeliği ile uluslararası sözleşmeler ülkemiz korunan alan uygulamalarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Tüm bu yasal süreçlerde temel amaç; korunan alanların çevrelerinde yaşayan insanlar için sürdürülebilir ve gerçekten daha elit bir yaşam sağlamalarını sağlayacak gelir kaynağı yaratmaktır. Bu alanlarla iç içe yaşayan insanların sağlığı, refahı, istihdamını ön gören bir anlayışla; korunan alanların ürettiği ürün ve hizmetlerden yararlanmak isteyen toplumlara bu hizmetlerin sunumu esastır. Tüm bu süreçler de yöre halkının yer alarak kalkınmasını sağlamak birincil yaklaşımdır.

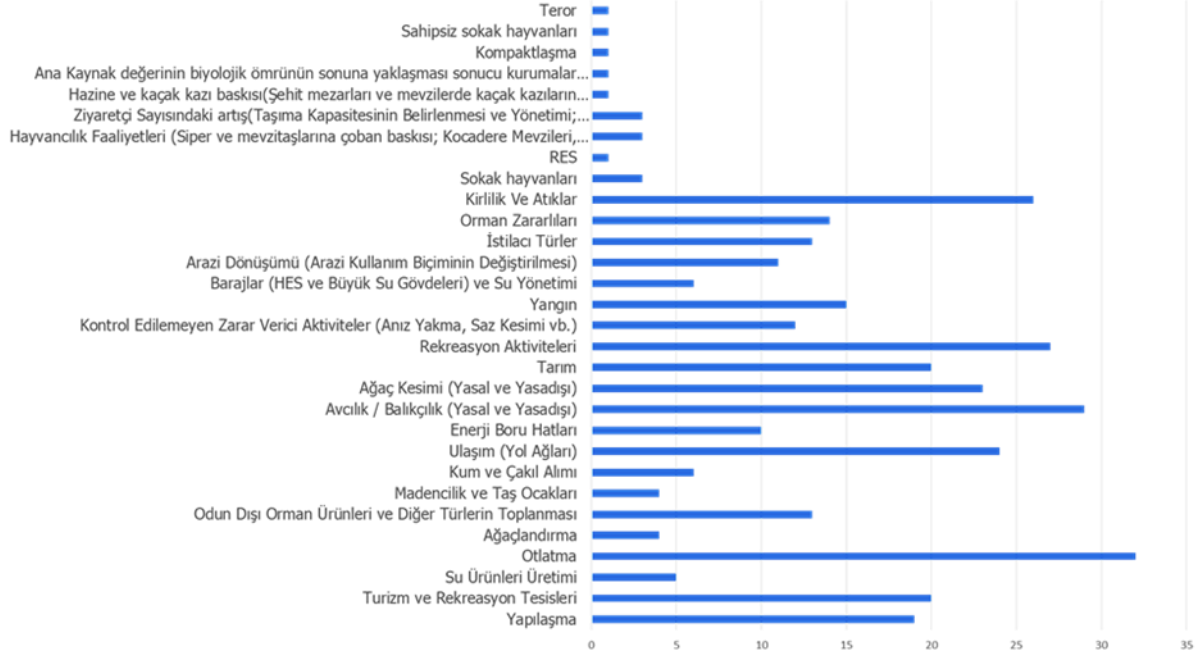
Ülkemiz korunan alan statüleri ve bu statülerde yer alan korunan alan varlıkları hızla artmaktadır. Ne var ki, bu alanlardan çeşitli amaç dışı yararlanmalarda da ciddi artışlar söz konusu olmaktadır. Korunan alanlarımız üzerinde baskı ve tehditler üst düzeydedir. Bu alanlardaki koruma statülerini oluşturan kaynak değerler geri planlarda kalmakta salt yoğun turizm amaçlı yararlanmalar için tesisleşmeler vb. gibi yaklaşımlar ön plana çıkarak bu alanlardan statüleri dışında yararlanmalar ağırlık kazanmaktadır.

2. Korunan Alanlar Üzerindeki Tehdit ve Baskılar

Ülkemiz geçtiğimiz toplumsal değişim süreci içerisinde; doğal kaynaklar üzerinden rant elde etme anlayışının hâkim olmaya başladığı bir anlayışla hareket etme davranışı geliştirmeye başlamıştır. Bu süreç ne yazık ki tüm toplumun/kamunun malı konumundaki doğal kaynaklardan bazı ilgi ve çıkar gruplarının daha fazla yararlanma anlayışını karar vericiler aracılığıyla yaşama geçirmeye başlamışlardır. Bu işleyiş doğal kaynakların bir parçası olan korunan alanlar için de geçerliliğini sürdürmektedir. Hatta bu alanlar için ne yazık ki dahada yaygınlaşmaktadır. Yani korunan alanlardan da rant amaçlı yararlanmak isteyen ilgi ve çıkar grupları bu alanlar üzerinde de baskılar ve tehditler oluşturmaya başlamışlardır. Üstelik bu baskıların bir kısmı yasal nitelik kazandırılarak ortaya çıkarılmaktadır. Süreç böyle işleyince de korunan alanlardan yöre halkı yerine diğer bazı ilgi ve çıkar grupları yararlanmaya başlamaktadır. Yöre halkı oluşan gelirden "sus payı" niteliğindeki çok küçük bir payla yetinmek durumunda kalmaktadır.

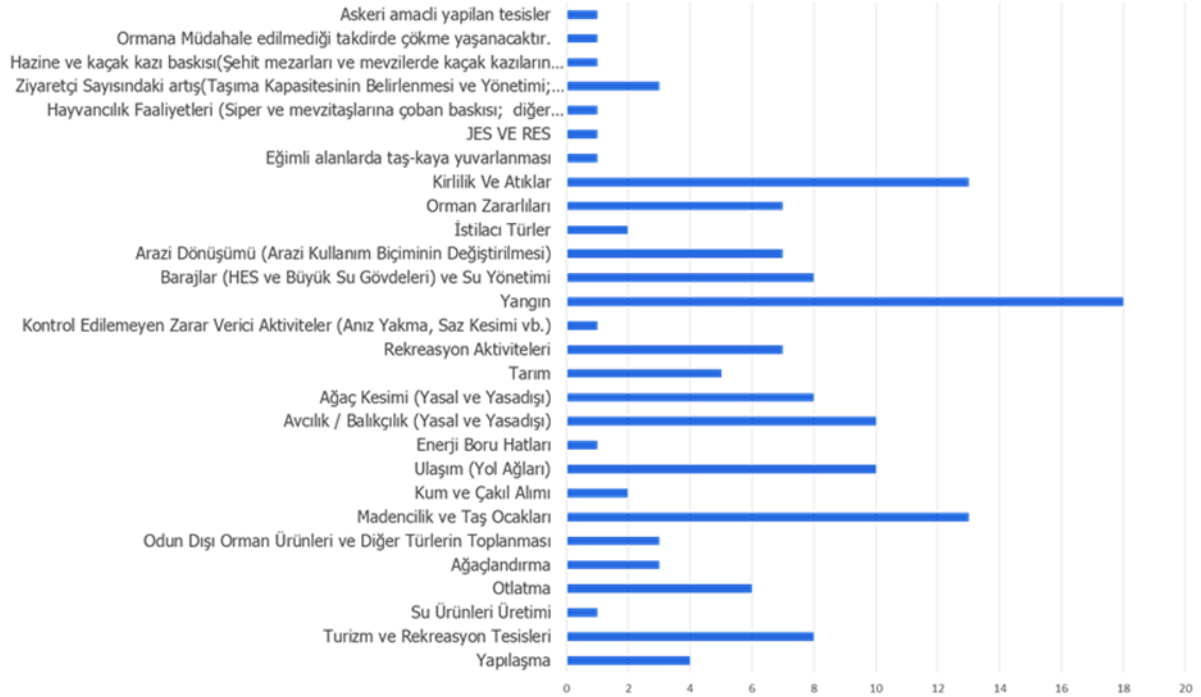
Korunan alanlar özelinde Milli Parklar için baskılar; halen fiili olarak yaşanan tehlikeli durumlar unsurlar olarak tanımlanabilir (Şekil 1). Diğer yandan, tehditler ise; gelecekte yaşanma olasılığı olan tehlikeli durumlar olarak ifade edilebilir (Şekil 2).

KORUNAN ALANLARIN YÖRE HALKINA SOSYO-EKONOMİK KATKILARI BÖLÜM 3

Şekil 1. Milli Parklar Üzerindeki Baskı Kaynakları

Milli parklar üzerinde yaşanan baskılar kapsamında “otlatma”, “yasal ve özellikle yasa dışı avcılık”, “rekreasyon aktiviteleri” ve “kirli atıklar” konularının ilk sıralarda yer aldığı dikkat çekmektedir.

Şekil 2. Milli Parklar Üzerindeki Tehdit Kaynakları

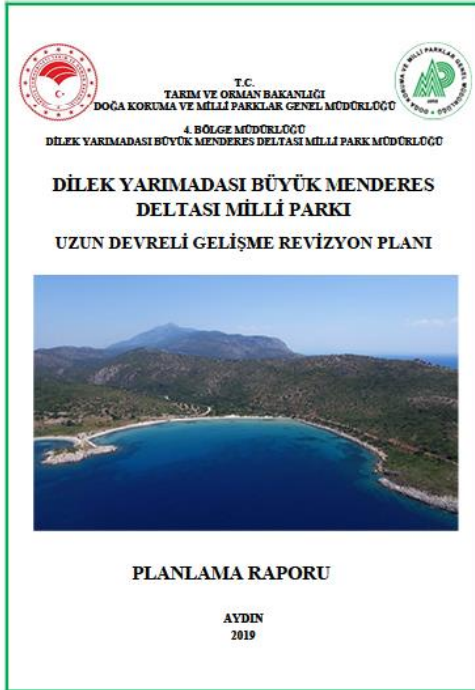
Milli Parklar üzerindeki tehdit unsurlarını incelediğimizde; “yangın” unsurunun ilk sırada geldiği görülmektedir (Şekil 2). Oysa korunan alanlar için yangın konusunun hemen hemen hiçbir zaman tehdit olması düşünülmemelidir. Çünkü adı üstünde korunan alan. Böyle bir alanda yangının tehdit unsuru olması demek insan aktivitelerinin ciddi olarak tehlike içerdiğinin düşünülüyor olması gereklidir. Çünkü ülkemizde orman yangınları %90 ve üzerinde bir oranla insan kaynaklıdır. Diğer tehdit konuları içerisinde de “Kirlilik ve Atıklar” ile “Maden ve Taş Ocakları” konuları yer almaktadır. Tehdit olarak bu

iki unsurun yangından sonra ikinci ve üçüncü sırada yer alması, korunan alanların korunamadığının en temel göstergelerini oluşturmaktadır.

Korunan alanlar üzerindeki diğer en önemli çatışma unsurunu ise yasal yetki çatışmaları ve/veya örtüşmeleri oluşturmaktadır. Aynı alan üzerinde birden fazla koruma amaçlı statülerin olması yörede görev yapan kurum ve kuruluşlar ile çalışanlarını karşı karşıya getirmektedir. Bu anlamda sayılabilecek bazı yasal çatışma unsurları aşağıda verilmektedir.

- 2872 sayılı Çevre Kanunu,
- 6831 sayılı Orman Kanunu,
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu,
- 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname,
- 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- 1634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu,
- 5312 sayılı Deniz Çevresinin Petrol Ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale Ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun,
- 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu,
- 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,
- 645 Sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamedir

3. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı (UDGP)

Bilindiği gibi korunan alanlar içerisinde Milli Parklar için yönetim planı kapsamında **“Uzun Devreli Gelişme Planları (UDGP)”** yapılmakta ve/veya yaptırılmaktadır. Bu planlamaların yapılış ve planlama anlayışlarına yönelik eleştiri hakkımız saklı kalmak suretiyle Dilek Yarımadası için yapılmış planın bazı bölümleri üzerinde de durmak gerekmektedir.

“Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı”nın amacı; flora-fauna özellikleri ve biyolojik çeşitliliği ile önemli değerlere sahip Milli Park'ın, **sürdürülebilir kalkınmasını sağlayacak**, doğal ekosistem ile insan faaliyetlerinin birlikte yer almalarına olanak verecek uygulama koşullarını, araçlarını ve yöntemlerini geliştirmektir.

Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı doğrultusunda öngörülen tüm alt plan, program ve projelerin doğal ve kültürel kaynak değerlerine en az düzeyde zarar verecek

şekilde hazırlanması zorunludur.

Milli Park alanında orman yangınları ile mücadele amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar) 4. Bölge Müdürlüğü'nün uygun gördüğü noktalara termal kamera yerleştirilebilir. **“Milli**

Park sahası içinde ateş yakmak yasaktır.” Yukarıda belirtilmiştir. Yangın konusunun korunan alanlar için öncelikli baskı ve tehdit unsuru olması oldukça yanlış bir çıktıdır. Çünkü bu alanlar “Korunan Alan” statüsündedir. Yani bu alanlardan yararlanmaya yönelik tüm etkinlikler için yangın olgusundan bahsedilemez. Bu alanların ürettiği ürün ve hizmetlerden yararlanma rekreatiftir. Bu etkinlik içinde de ateş unsuru yer alamaz. Toplumumuzun rekreatif etkinlikten doğada piknik yapması ateş yakıp mangal yapması gibi bir anlayışta olması zaten korunan alan felsefesiyle çatışmaktadır. Bu nedenle de ne termal ne de yangın ekipleri vb. gibi bir önleme ihtiyaç duyulmamalıdır.

“Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı (UDGP)” içerisinde aşağıda sunulan yaklaşımların vurgulanması bile korunan alan kullanımı ile ilgili toplumsal ciddi yanlışlıklar içerisinde olduğumuzun göstergeleridir. Bu aynı zaman da korunan alan ilanı ile de ilgili ciddi eksikliklerimizin olduğunun bir göstergesidir. Korunan alan ilan edilen doğa parçaları çoğunlukla 6831 sayılı Orman Yasası ile yönetilen orman parçalarıdır. Bu orman alanlarında günümüzde yaşayan yaklaşık 20 bin köy ve 7 milyon nüfus yer almaktadır. Bu nüfus 1980’li yıllar ve öncesinde çok daha fazla bulunmaktaydı. Yani çok eski dönemlerden korunan alan ilan edilme yılına kadar söz konusu alanlarda insanlar temel kullanım alışkanlıklarını 6831 sayılı orman yasası uyarınca gerçekleştirmektedir. Bu yasanın uygulayıcılarının kırsal yörelerde bulunması durumunda. Kimi zamanlar bu yasanın taşra uygulayıcı birimleri bile yeterli değildir. Dolayısıyla geleneksel bir yararlanma söz konusudur. Bir gecede bir statü ilanı ile bu ilana konu alan içerisinde veya kenarında yaşayan toplumun yaşamında, yararlanmalarında bir anda ciddi düzenlemeler meydana gelmektedir.

1. *“Sürdürülebilir ve Kontrollü Kullanım Bölgeleri’nde Otlatma Alt Planı kapsamında otlatma faaliyeti yapılabilir.”*
2. *“Gerek duyulması halinde Milli Park sınırları dışında otopark düzenlemesi yapılabilir.”*
3. *“Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı içinde her türlü ticari amaçlı film veya fotoğraf çekimi Tarım ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar) 4. Bölge Müdürlüğü’nün özel iznine bağlıdır.”*
4. *“573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkındaki Kanun kapsamında Mutlak Koruma Bölgeleri haricinde özel mülkiyete konu zeytinlik alanlarda yapılacak olan budama, çapalama, ilaçlama vb. kültürel çalışmalara Tarım ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar) 4. Bölge Müdürlüğü’nce izin verilebilir.”*
5. *“Milli Park’ta belirlenen “Sürdürülebilir Kullanım Bölgeleri”nde, Tarım ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar) 4. Bölge Müdürlüğü ve DKMP Genel Müdürlüğü’nden uygun görüş ve gerekli izinlerin alınması kaydıyla ve gerekli mevzuatın yerine getirilmesi ile Ekstansif Yetiştiricilik Sistemi (EYS) kapsamındaki planlama ve uygulamalara faaliyetler öncesinde ilgili Bakanlık, üniversitelerin Su Ürünleri Fakülteleri veya Su Ürünleri Bölümleri’nden bilimsel ve/veya teknik raporlar alınarak izin verilebilir.”*

Belirtilen bu yaklaşımlarla ve daha fazlasıyla yöre insanı bir anda karşı karşıya kalmakta ve geleneksel yararlanma biçimleri kökten değişmekte, kısıtlanmaktadır. Bu durumda da yöre halkından çatışma içerisine girmemeleri beklenmektedir. Böyle bir durumda siz olsanız çatışma içerisine girmez misiniz?!!!

Bunlar bir kenara bırakıldığında korunan alan ilan edilen bir doğa parçası için, ilan edilen alanın Doğa koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından nasıl yönetileceğine ilişkin UDGP planlamaları yapılmakta ve/veya yaptırılmaktadır. Bu planlamalar da yöre halkının nasıl algılandığı açısından

aşağıdaki birkaç saptama önemlidir. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı UDGP Planlamasında yer alan stratejiler incelendiğinde;

“Strateji 9: Planın Uygulanabilirliğinin Sağlanması Amacıyla Etkin ve Verimli Yönetimin Sağlanması; Hedef 3: Plan uygulamaları için ek mali kaynak oluşturulması

9.3.1. Uluslararası ve ulusal fonlar için plan uygulamalarına yönelik projeler geliştirilmesi,

9.3.2. Ortak projeler için gerekli iş birliklerinin kurulması ve alanda proje yürütecek kurum ve kuruluşlara destek olunması

9.3.3. Milli Park markasının oluşturularak yöresel ürün ve hizmetlerde kullanımının sağlanması

9.3.4. Uluslararası sertifikasyon sistemi/ağları uygunluğunun araştırılması (Panparks, Europark vb.)” şeklindedir. Burada, planlamaların uygulanması süreçlerinde yaşanacak ekonomik sorunların aşılması aşamaları için **“ek mali kaynak yaratılması”** başlığı altında dört yaklaşım vurgulanmaktadır. Busaptamaların hiç birisinde de yöre halkı ile ilgili bir yaklaşım yer almamıştır. Oysa plan bu yöre insanların doğal yaşam alanlarında gerçekleştirilecektir. Planlamalar bu alanlar için geçerlidir. Anca ne yazık ki, yöre halkı bu süreçler de bulunmamaktadır.

Planda yöre halkının ve bu toplum için ekonomik katkıların da dikkate alındığı bir bölüm de bulunmaktadır. Bu bölüme bakıldığında;

“Strateji 6: Yöresel Ekonominin Geliştirilmesi; Hedef 1: Milli Park ile ilişkili yerleşim yerinde alternatif ekonomik faaliyetlerin etkinleştirilmesi

6.1.1. Alan kılavuzlarının seçiminde yöre insanından faydalanılması

6.1.2. Milli Park'ta yer alan tarım alanlarında iyi tarım uygulamalarının desteklenmesi, bu ürünlerin bir marka haline getirilmesi yönünde yapılacak çalışmalara destek olunması

6.1.3. Arıcılık faaliyetlerinde yerel halkın bilgilendirilmesi, üretim ve pazarlama için Milli Park yönetimince destek olunması

6.1.4. Milli Park'ın altyapı ve bakım, temizlik, rehabilitasyon, servis vb. hizmet işlerinde yöre halkına öncelik tanınması” şeklindedir. Bu dört yaklaşımda da yöre halkı **“bir lütuftur”** şeklinde düşünülmüştür.

Planın aslı unsuru olarak görülmemiştir. Hayatları boyunca yaşadıkları alanlarda geleneksel üretim ve yararlanma biçimlerine dahi müdahale söz konusudur. Ancak bu süreçlerin hiç birisinde asli unsur olarak karar mekanizmalarında olmaları ön görülmemiştir. Kendileri ile ilgili karar alınırken bu karar süreçlerinde olamamak gibi durum ortadadır. Sonra da bu insanlardan uyum içerisinde korunan alan kararlarıyla çatışmadan yaşamaları beklenmektedir. Oysa UDGP'nin aşağıda yer verilen üç temel soruların çözümünü içerebilmesi oldukça önemlidir. Fakat planlar, bu soru yaklaşımlarının hiç birisi için bir içeriğe sahip değildir.

1. Genel olarak değerlendirdiğimizde; Milli Park Uzun Devreli Gelişim Planları; **“Korunan Alan Yönetim Planlamaları bu alanlardan elde edilen gelirin yöreye yaygınlaştırılabilmesi amacıyla nasıl bir model/mekanizma ve/veya işleyiş gerektiği”** yönün de bir anlayış ortaya koyabilmiş değildir. Bu durumu hemen tüm Milli Park Uzun Devreli Gelişim Planları için geçerlidir. **“Halkla-İlişkiler”** ve **“Ekonomik Analizlere”** ilişkin hiçbir tutarlı model/mekanizma bulunmamaktadır. Oysa bu planlar korunan alanları yönetecek planlardır.

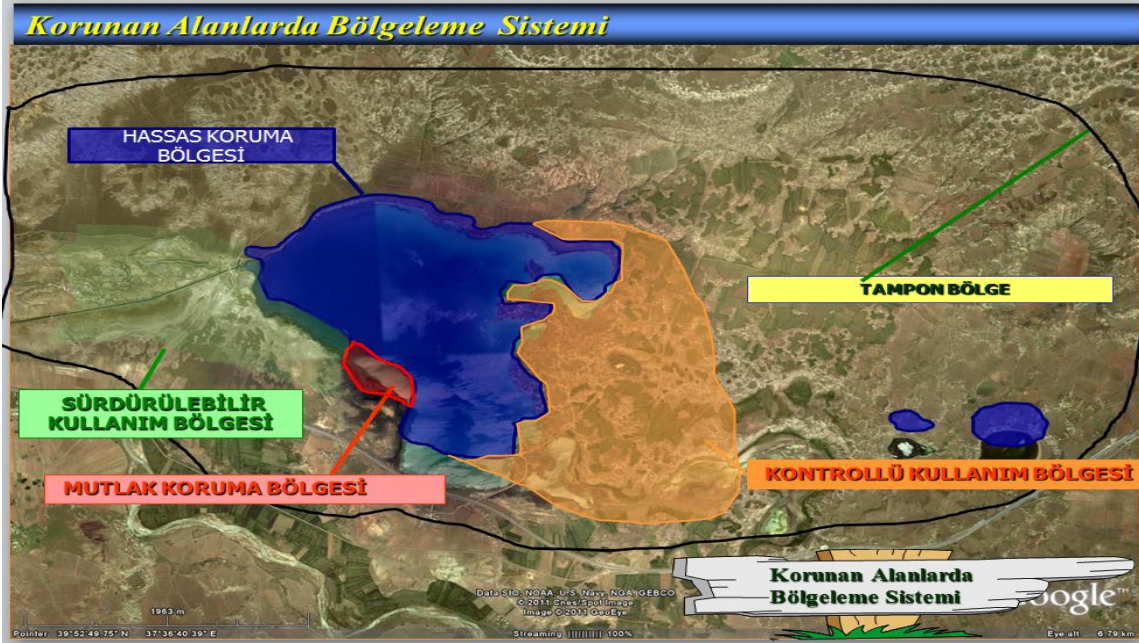

2. **“Korunan alan Yönetim Planları bu alanlardan daha fazla gelir elde edebilmek için nasıl bir model/mekanizma ve/veya işleyiş getirmelidir. Bu sisteme yöre halkı nasıl entegre edilecektir?”** Soruları aslında UDGP’da yer alması gereken aslı yönetim yaklaşımlarını içermelidir. Bu yaklaşımlarda da yöre halkının katılım süreçlerine ilişkin çözümler oluşturmuş olmalıdır.

3. **“Korunan alan Yönetim Planları; bu alanların daha çok tanınırlığı ve görünürlüğü için nasıl bir model işleyiş ve/veya mekanizma ile PAZARLAMA SİSTEMLERİ/MARKA OLMA oluşturacaktır?”** sorularının da yanıtlarının UDGP’larında karşılığının olması gereklidir. Yine bu pazarlama sisteminin kararlarında ve uygulamalarındaki işleyişinde yöre halkı nasıl rol alacaktır.? Sorularının da yanıt bulması önemlidir.

UDGP içerik olarak bölgeleme esasına dayanmaktadır. Yani hangi alanlarda ne tür koruma anlayışlarının olduğunun sınırlarının belirlenmesi vb. gibi (Şekil 4). Bölgeleme yaklaşımında hangi alanların mutlak korunacağı, hangi alanların hassas koruma bölgesi olacağı ve/veya olması gerektiği, sürdürülebilir koruma bölgesi, kontrollü kullanım bölgesi gibi. Ancak bu bölgelemelerin oluşturulduğu alanlar yöreyle iç içe yaşayan halkın geleneksel yaşam alanlarıdır. Yapılan bölgeleme çalışmalarının karar mekanizmalarında yer alamamaktadırlar.

Bize göre; UDGP çalışmaları ne yazık ki bir başka eksikliğe de sahiptir. Bu da planlamalarda **“Fiziki Alan Kullanım” durumlarının yansıtılmamasıdır**. Yani yapılan bölgeleme sınırlarının oluşturulmasında hangi alanların yöre halkı tarafından fiilen kullanıldığına bilgisine yer verilmemektedir. Bu nedenle de yapılan bölgeleme çalışmaları salt teknik içeriklidir. Sosyal ve ekonomik içerik bulunmamaktadır.

Şekil 4. Korunan Alan Planlama sisteminde Bölgeleme

4.Orman Kaynaklarının ve Korunan Alan Planlamalarının İçeriği Nasıl Olmalı?

Geray 2011’e göre **“Orman kaynaklarının planlanması ve odun hammaddesi ile ormanların sunduğu hizmetlerin planlanması terimlerinin ayrı ayrı anlamlarda kullanılması, sadece bu kavramları kullananların tercihlerinden kaynaklanmadığını vurgulamaktadır”** diyerek orman kaynaklarının planlanmasındaki kavramsal çerçevede terimlerin içeriğine dikkat çekmektedir. Yine Hof ve ark 1992’ye atfen **“Ulusal orman kaynakları planlama modelleri; yönetim seçeneklerinin çok olması, orman**

içerisindeki alanların işlevlerinin farklılığı, kapsadığı çıktılarının çokluğu, uzun bir dönem ve oldukça fazla sayıda kısıt ve değişkenlerin etkileşimlerinin varlığı ile ilişkili olması nedeniyle aşırı karmaşık olmak durumundadır” diye orman kaynaklarının planlanması süreçlerinin karmaşıklığını vurgulamaktadır (Hof, Kent, Baltic, 1992).

Geray 2011’de Ok 1999’a atfen *“Orman kaynakları yönetimi içerisinde, orman alanlarının hangi mal ve hizmetlere ne düzeyde tahsis edileceği konusunda alınacak bir kararı, “politik ve stratejik kararlar” arasında saymak yanlış olacaktır. Benzer şekilde, odun hammaddesine veya diğer işlevlere tahsis edilen bir alanda hangi yönetim rejiminin uygulanması gerektiği konusundaki karar “yönetim kararı” ve belirlenen yönetim rejiminin ortaya koyduğu yıllık kesim ve/veya işlev alanlarının (u.c tarafından “ve/veya işlev alanlarının” eklenmiştir) kimin tarafından ve ne zaman kesilmesinin ve/veya işlevin yerine getirilmesinin saptandığı kararı da “işlemsel karar” olarak sınıflandırılabilirliğini”* ifade etmektedir. Orman kaynaklarının ürün ve hizmetlerinin planlanmaları süreçleri de karmaşık ilişkiler ağı içermektedir. Burada temel amaçların saptanması planlamaların ilk dayanağını oluşturmaktadır. Planlamada karar verme süreci ise dört adımdan oluştuğu vurgulanmaktadır Bunlar;

1. Sorunun tanımlanması,
2. Alternatif gidiş yollarının belirlenmesi,
3. Karar vermede kullanılacak ölçütlerin belirlenmesi,
4. En uygun alternatiflerin seçilmesi

şeklinde belirtilmektedir (Geray, 2011).

Mekân, Planlama ve Kalkınma: Mekân, Planlama ve Kalkınma kavramlarının ilişkilerinin kurulması ve planlama problemlerinin çözümlenmesinde bir arada düşünülmesi gereği ülkesel fiziki plan kavramının geliştirilmesinde çıkış noktası olmaktadır. Bu üç kavram sanıldığından çok daha az bir arada düşünülmemekte ve kullanılmaktadır (Tekeli, 2008).

Bir ülkede ekonomik büyüme, gerçek ürün veya gerçek gelirden bir zaman süresinde meydana gelen bir artıştır. Başka bir deyişle «agrega» bir değerde olan niceliksel (sayısal) bir gelişmedir.

Ekonomik kalkınma ise otonom dışsal değişkenler yardımıyla ekonomiyi bir denge düzeyinden bir ötekine yönelten karar organlarının eylemlerine bağlı, münasebetler sistemindeki değişmedir, tam kalkınma niteliksel (sözel) bir değişmedir.

Bir ülkede ekonomik gelişmenin planlanmasına büyüme ve kalkınması açısından yaklaşım farklı düşünme yolları gerektirir.

Büyümenin planlanması aritmetik bir düşünme ile yapılabilir. Kalkınma planlaması aritmetik bir düşünce ile olamaz. Geometrik bir düşünce alışkanlığını ve yeteneğini gerektirir. Böyle olunca büyüme ve kalkınma planlamasının farklı esaslara oturması gerekir.

4.1. Temel Planlama Hipotezleri

UDGP çalışmalarında da aşağıdaki yaklaşımların göz ardı edilmemesi gereklidir. Çünkü belirtilen bu temel hipotezler planların yaşamasının bir başka ifadeyle sürdürülebilir olmasının da temel koşullarını oluşturmaktadır. Bu hipotezler aynı zamanda peyzaj planları için de geçerlidir.

“Planlama kararı ideolojik esasta karar sistemi ile çelişiyorsa gerileme yüksek olacaktır.” (Tekeli, 2008). Bu aslında planlamanın temelini hangi unsurlara dayandığını algılamamızı sağlayan bir

yaklaşımıdır. Yani güncel yaşam çerçevesinde oluşturulmuş planın sağlıklı olabilmesi için karar sistemi ile taban tabana çelişmesi o planın işlevselliğini düşürecek hatta sıfırlayacaktır. Plan sözde vardır.

“Planlama konusu gereği verilecek kararın geriye dönülmezlik derecesi gerilemeyi artırıcı yönünde etki yapar.” (Tekeli, 2008). Bu ikinci anlayış da planlama için olmazsa olmaz bir anlayıştır. Bu anlayış plan kararlarının plan alanında ne kadar işletilebileceğinin görülmesini sağlayacak bir unsurdur. Plan kararlarında ne kadar geriye yönelik değişim ve dönüşümler olursa o derecede plan alanında gerileme söz konusu olacaktır.

“Karar konusunun sonucu olarak büyük grupları etkiliyorsa gerilme yüksek olacaktır.” (Tekeli, 2008). İşte bu son anlayışta, planlamanın var olabileme ve sürdürülebilme olgusunun ne düzeyde olabileceğinin göstergesidir. Burada plan ünitesindeki çatışmaların boyutu söz konusudur. Planlamayla ilgili olarak örneğin; bölgeleme kararları ne kadar büyük bir grubu etkiliyorsa (tabii ki burada etki negatif yönlü algılanmalıdır) çatışma o kadar büyük olacak yani gerilim o derece yüksek olacaktır.

Genel olarak bakıldığında; Milli Parklar için yapılan ve/veya yaptırılan UDGP içerik itibarıyla ilgi ve çıkar gruplarının başında gelen yöre halkının katılımından yoksundur. Yine UDGP’ler yukarıda verilen üç temel planlama hipotezlerine yönelik bakış, görüş ve anlayıştan yoksundur. Bunun bir sonucu olarak, planlar ve hükümleri ile yöre halkı arasında da

5. Korunan Alanlardan Elde Edilen Gelirlerin Yöre Halkına Yansımaları

Ülkeler sahip oldukları korunan alan varlıkları için oldukça önemli düzeylerde yatırım yapmaları yanı sıra, daha da önemli düzeylerde gelirler elde edebilmektedirler (Tablo 1).

Korunan alanlardan yararlanma biçimi birçok ülke insanı için bir yaşam şekli olmuştur. Korunan alanlar için ziyaretçi sayılarının belirlenmesi, kapasite kullanım oranlarının üzerinde yararlanmalara izin verilmemesi, uyulması gereken kurallar gibi yaklaşımlar oluşturulan yasal mekanizmalarla belirlenmiştir. Avrupa, ABD ve Kanada gibi ülkelerde korunan alanlardan yararlanan ziyaretçiler- den elde edilen gelirlerin yöre halkına yansıtılması için de çeşitli mekanizmaların oluşturulduğu görülmektedir. Bu yörelerde hizmet sektörü önemli bir unsur olmuştur.

Avrupa, ABD ve Kanada gibi ülkelerde korunan alanlardan yararlanan ziyaretçilerden elde edilen gelirlerin yöre halkına yansıtılması için de çeşitli mekanizmaların oluşturulduğu görülmektedir. Bu yörelerde hizmet sektörü önemli bir unsur olmuştur. Ülkelerin korunan alanlardan yararlanıcılar yoluyla elde ettikleri gelirlere ilişkin veriler irdelendiğinde; kişi başına düşen korunan alan gelirlerinin en yüksek düzeyde ABD’de olduğu (kişi başına 110 ABD\$) görülmektedir. İngiltere için kişi başına düşen korunana alan geliri 85 \$ ve Kanada için 63 \$ düzeylerinde olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Seçilmiş Ülkeler için Korunan Alanlardan Elde Edilen Gelirler

Seçilen Ölçütler	TÜRKİYE (2017 YILI)	ABD (2017 YILI)	KANADA (2009 YILI)	İNGİLTERE
ZİYARETÇİ SAYISI	25 (milyon kişi)	84 (milyon kişi)	70 (milyon kişi)	90 (milyon kişi)
ELDE EDİLEN GELİR	230 (milyon TL)	36 milyar \$	4,6 milyar \$	8 milyar \$
ÜLKE NÜFUSU BAŞINA ORTALAMA GELİR (\$)	3,0 TL	110 \$	63 \$	85 \$

Ülkemiz korunan alanlarını, 2017 yılına ait rakamlara göre yaklaşık 25 milyon kişi ziyaret etmiştir. Korunan alanlardan kazanılan gelirler hesaplanırken; araç, konaklama, film ve fotoğraf çekimi, doğa ve

gözlem turları ücretleri dahil edilmemiştir. Yalnızca şahıs ücretleri baz alarak yapılan hesaplama göre (giriş ücreti kişi başı ortalama 4,60 TL olarak hesaplanmıştır) 2017 yılında müstecir uygulaması yoluyla elde edilen gelirler de düşünüldüğünde 230 milyon TL gelir elde edildiği görülmektedir (Tablo 1). Bu düzeyde bir gelir güncel dolar kuru dikkate alındığına (1 \$ = 6.1364) örnek olarak seçilmiş ülkeler gelirlerinin oldukça altında kalmaktadır (nerdeyse 1 \$) (Coşgun; 2019).

Ülkelerin korunana alanları kuşkusuz bu alanların kaynak değerlerinin önemini yansıtmaktadır. Bu alanlar salt bir gelir unsuru olarak görülmemelidir. Ancak yapılan yatırımlar, bu alanlardan etkilenen insanlar ve bu alanlarının sürekliliğinin sağlanabilmesi için de ekonomik kaynak zorunlu bir unsurdur.

“Koruma/Kullanma” dengesi olarak vurgulanan kavram bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Doğayı gelecek nesillere koruyarak/korunmuş bir şekilde bırakmak ise korunan alan statülerinin oluşturulması ki böyle olması gerekmektedir, bu durumda bu alanlardan yararlanmaların da yasal yapılarla net bir şekilde belirlemiş olması gerekmektedir. Doğa koruma amacıyla oluşturulmuş olan 2873 sayılı yasada gerçekleştirilen bazı değişiklikler, yasa uyarınca çıkarılmış yönetmeliklerdeki değişiklikler bu alanlardan sadece bir kısım yatırımcının yararlanmasına yönelik olmaya başlayınca “Koruma/Kullanma” dengesinden bahsedilemeyecektir.

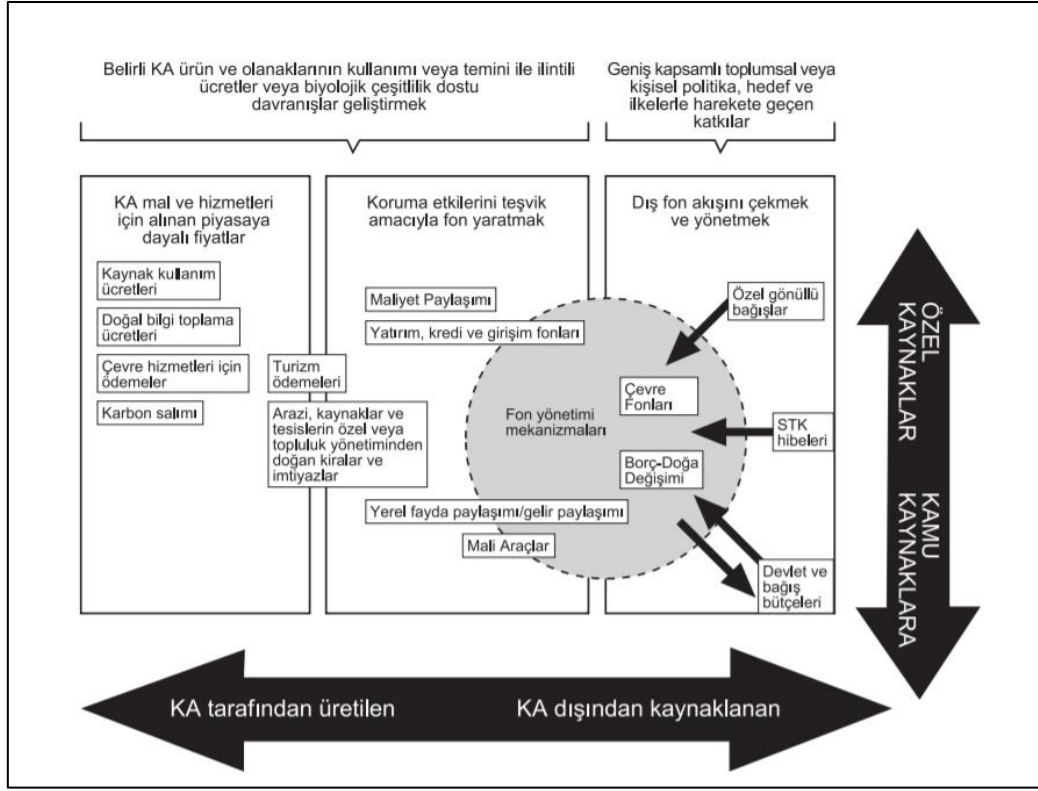
5.1. Korunan Alanlarda Finansman İşleyişi

Koruma ve kalkınma konusunda karar verenlerin, korunan alanların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmedeki rolüyle ilgili farkındalığının yeterli olmayışı da başlıca engellerden biridir. Sürdürülebilir kalkınma gündemi içinde biyolojik çeşitliliğin korunması önceliğini üst sıralara taşımak için, korunan alanların yerel, ulusal ve küresel kalkınma hedeflerine ulaşmada nasıl katkıda bulunabileceğini açıkça vurgulamak ve somut çaba harcamak gerekmektedir (Şekil 5).

Farkındalık yaratmada kilit araçlardan biri de korunan alan maliyet ve faydalarının ekonomik değerlendirmesidir. Korunan alanların sağladığı faydaların ekonomik değerini tespit ederek fonları korumak, hatta artırmak için bir savunma zemini oluşturulabilir. Değerleme çalışmaları genellikle, alternatif koruma yatırımlarının net faydalarının karşılaştırılması veya korunan alan kullanıcı ücretlerinin tespiti gibi belirli ve politikayla ilgili konulara odaklandığında etkilidir (Pagiola et al., 2004).

Korunan Alanlar için; finansman mekanizmaları, fonların elde edilme ve kullanma biçimine göre üç kategoride gruplandırılmaktadır.

1. **Devlet ve bağış bütçeleri**,_STK hibeleri, uluslararası ve yerli kaynaklardan gelen özel ve gönüllü bağışlar da dâhil olmak üzere dış fon hareketlerini çekmek ve yönetmekle ilintili finansman mekanizmalarıdır.
2. **Maliyet paylaşımı ve fayda paylaşımı**,_yatırım ve girişim fonları, koruna alan arazisi, kaynakları ve tesislerinin özel veya topluluk yönetimi için mali araçlar ve düzenlemeler, öncelikle korunan alanları kullanan veya üzerinde etkisi olan gruplar arasında koruma etkinliklerini teşvik edecek fonları üreten mekanizmalardır.
3. **Kaynak kullanım ücretleri**,_turizm ücretleri ve ekosistem hizmetleri için yapılan ödemelerin tümü, korunan alanlardan faydalanan, ödeme yapmaya razı kişilerin bir kısmının dikkatini çekme çabası içinde korunan alanlar mal ve hizmetlerinin piyasaya dayalı fiyatlarını oluşturur.

Şekil 5. Korunan Alan finansman mekanizması

6. Sonuç ve Öneriler

Korunan alanlar ve bu alanlarla iç içe yaşayan halkın dışındaki ilgi ve çıkar gruplarının bu alanlardan yararlanma anlayışı ağırlıklı olarak rant amaçlı olmaktadır. Korunan alanlara yönelik planlamalar da içerik olarak gerekli rant amaçlı yararlanmaları ya kısıtlanamamakta ya varsa kısıtlar dikkate alınmamaktadır. Yasal süreçlerle bu alanlardan rant amaçlı yararlanma moda anlayışı giderek öncelik ve yaygınlık kazanmaktadır. Bunu önleme mekanizması olarak yöre halkının hem plan kararlarında hem de plan uygulamalarında temel unsur olarak yer almalarının sağlanması gereklidir.

Toplumsal baskı unsuru olarak yöre halkının gücü kullanılmalıdır. Diğer yandan, toplumumuzun korunan alanlardan yararlanma biçimlerinin de tartışılması gerekmektedir. Rekreasyon anlayışımız, bu konuya bakışımız ilkel piknik anlayışından öteye geçememektedir. Bu nedenle de Milli Park alanları restoran işletmeciliği ile neredeyse sıradan piknik yapılan alanlara dönüşmektedir.

Korunan alanların planlanmasında bu alanlardan bir şekilde rant kaynaklı çıkar elde edilmesi algısı anlayışı/beklentisi temel amaca dönüşmüştür. Bu sürecin ortaya çıkması ve gelişmesinde; alanı planlayanların planlama yaklaşımları, alandan rant dışı doğal yapının ekosistemlerin koruma kullanma dengesi içerisinde yararlanma gerektiğini savunarak yararlanmak isteyen bu yönde amacı olanların da payı bulunmaktadır. Özellikle bu ilgi grubunun korunan alanlar üzerinde rant amaçlı kullanım anlayışının yaygınlaşmasında birincil etkisi vardır. Planlayıcıların katılımcı bir planlama yöntemini seçmeden plan yapmalarına göz yumulmaktadır. Planlama aşamasında bu sürece sahip çıkılması gerekmektedir.

Planlama aşamalarında süreç içerisinde olarak tüm ilke ve prensiplerin belirlenmesinde söz sahibi olunmalıdır. Planlamalar sonucunda ortaya çıkacak ilke ve prensiplere de sahip çıkılması, planlamanın sağlıklı bir şekilde uygulanmasının da temelini oluşturmaktadır.

Korunan alanlar üzerinde yaşanan sorunların çözümünde bu sorunları yaşayanların çözümün de bir parçası olmamaları durumunda rant kapıları sonuna kadar açılacaktır. Bu nedenle doğal yaşam alanlarında yer alan korunan alanlar için sorunlar olduğunu görenlerin ve/veya bu alanlar için sorunları yaşayanların yaşam pratiğinde çözümün de bir parçası olmaları zorunludur. Ancak, bu yollar kalıcı, sürdürülebilir bir çözüm ortaya çıkabilecektir.

Bugün geldiğimiz aşamada korunan alanların yönetim biçimleri üzerinde de rant beklentisinin yoğunlaşmasına neden olacak değişiklikler yapılmaktadır. **"Alan Başkanlığı Yönetim Sistemi"** şeklinde bir yeni yönetim modeli ile korunan alanların statülerinde değişiklikler yapılarak daha çok rant kaynaklı bir yönetim anlayışı oluşturulmaktadır. Bu anlamda Kapadokya Alan Başkanlığı, Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı son olarak da Uludağ Alan Başkanlığı yönetim biçimleri oluşturulmuştur. Böylece bu alanlar koruma statüsünden çıkarılarak kapıları ardına kadar ranta açılmıştır. Ne yazık ki, bu sağlıksız gelişimin diğer korunan alanlara yönelik olarak yaygınlaşması tehlikesi bulunmaktadır. Bu tehlike ancak korunan alanların planlama yöntemindeki anlayışların değişmesi ile ortadan kaldırılabilecektir.

Planı yapılacak alanlardaki halkın planlama sürecine aktif bir şekilde katılarak proaktif ilke ve prensiplerin oluşturulmasında rol almaları gerekmektedir. Katılımcı planlama çalışmaları zaman ve emek yoğun bir çalışma sistemi isteyen yaklaşımdır. Başlangıçta oldukça uzun süren tartışmalar olacaktır. Tüm bu tartışmalar sürecinde çoğunlukla karar almak yerine çoğulculukla karar alma, ortak karar almanın birinci önemli aşama olduğu tüm taraflarca kabul edilmelidir. Bu bilinç katılımcılarda yaygınlaştıkça planlama süreçleri hızlanacaktır.

Korunan alanların finansman süreci ülkelerin içerisinden geçtikleri toplumsal yapılara göre değişiklikler içermektedir. Kişi başına 110 \$ gibi bir rakamdan 1,5-2 \$ dolara uzanan bir gelir düzeyinin olabildiği görülmektedir. Bu gelirlerin en çoklanması kadar yöre halkına yansıtılmasını içeren mekanizmaların ve/veya işleyişlerin de oluşturulması önemlidir. Ülkemiz de hala bu nokta dikkate alınmamaktadır. Yasal alt yapısal sorunların çözüme ulaştırılması gereklidir.

Kaynakça

- Ateş, F., Coşgun, U. (2019). Türkiye'de Korunan Alan Statüleri ve IUCN Statüleri ile Karşılaştırılması, *International 4th European Conference on Science, Art & Culture (ECSAC'2019 – Antalya)* 18-21 April, 978-605-7892-72-0, page; 76, Ankara.
- Coşgun, U. (2019). "Korunan Alan Yönetimi ve Politikalarının İrdelenmesi", *Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Yeni Ufuklar*, ISBN; 978-605-7749-52-9, Sayfa: 297,316, Ankara.
- Çuhadar, H., Ö., Coşgun, U. (2019). Protected Areas in United State of America and Canada: Example National Park, *International 4th European Conference on Science, Art & Culture* 18-21 April, (ECSAC'2019 - Antalya) ISBN; 978-605-7892-72-0, page; 80, Ankara.
- Emerton, J., Bishop, J. & Thomas, L. (2010). Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı, Güçlükler ve Seçenekler Üzerine Kapsamlı Bir Değerlendirme, *Korunana Alanlar Komisyonu, Korunan Alanlar İyi Uygulamalar Kılavuzları Dizisi Sayı 13*, WWF, Türkiye, İstanbul.
- Pagiola, S., von Ritt er, K. & Bishop, J. (2004). *Assessing the Economic Value of Ecosystem Conservation. Environment Department Paper No. 101*. The World Bank: Washington, DC.
- Tekeli, İ. (2008). *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ISBN; 978-075-333-217-0, İstanbul.

BÖLÜM 4

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER

Bahattin SÜRÜCÜ

EKODOSD Derneği Başkanı Bahattin SÜRÜCÜ
Camikebir Mahallesi, Şafak Sokağı. Kuşadası / AYDIN
e-mail: info@ekodosd.org

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER

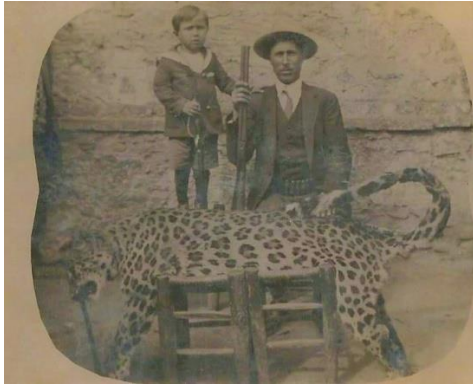
Bahattin SÜRÜCÜ

Camikebir Mahallesi, Şafak Sokağı. Kuşadası / AYDIN
e-mail: info@ekodosd.org

1. Giriş

Tarihin babası Heredot, günümüzde milli parkın sınırları içinde bulunan Panionion'da toplanan İonlardan “*Kentlerini bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü ve en güzel iklimde kurmuşlardır*” diye bahsetmektedir. İşte o coğrafyada yer alan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, doğal ve kültürel kaynak değerleriyle sadece Aydın'ın değil, ülkemizin en önemli doğa alanlarının başında gelmektedir. Bir yarımada oluşu, ormanları, delta sulak alanları, eşsiz bitki örtüsü, zengin denizel ve karasal yaban hayatı ve binlerce yıllık insanlık miraslarıyla gelecek kuşaklara taşınması gereken en önemli doğal değerlerimizin başında gelmektedir. Milli parkın en iyi şekilde tanıtılıp, koruma ve korumaya uyumlu şekilde kullanılması ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır.

1960'lı yıllara kadar Anadolu Parsının (*Pantera pardus tuliana*) (Şekil 1) en yoğun yaşadığı alanlardan birisi olan Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Millî Parkı, 27.598 hektarlık bir alana sahiptir.

Şekil 1. Anadolu Parsı (*Pantera pardus tuliana*)

Şekil 2. Dilek Tepe (Mykale)

Bu alanın 10.908 hektarı 19.05.1966 yılında Millî Park ilan edilen Dilek Yarımadasına, 16.690 hektarı 1994 yılında milli park ilan edilen Büyük Menderes Deltası'na aittir. Milli park, Uluslararası Sulak alanlar Sözleşmesi (Ramsar), Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunmasına Yönelik Sözleşme (Bern), Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması (Rio) ve Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona) kapsamında koruma altında olan bir alandır. Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, Önemli Kuş Alanı, Önemli Bitki Alanı ve Önemli Memeli Alanı olması nedeniyle aynı zamanda Önemli Doğa Alanıdır.

Güzelçamlı tepelerinde başlayan yükseklik, batıya Dipburuna gidildikçe alçalır. Ortalama 650 metre Yüksekliğe sahip yarımadanın en yüksek yeri milli parkın adını aldığı Mykale yani Dilek Tepe'dir (Şekil 2) ve 1.237 metre yüksekliğindedir (Milli Park, 2023).

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER

BÖLÜM 4

İkinci büyük tepe 1.214 metre yüksekliğinde olan Dayıoğlu Tepe'sidir. Ancak 1999 yılında hava radarı kurulması nedeniyle, tepenin 14 metrelik bölümü tıraşlanarak düz bir hale getirilmiştir. Radar nedeniyle, Dipburun'dan Dayıoğlu Tepesi'ne 11 km'lik asfalt bir yol yapılmıştır.

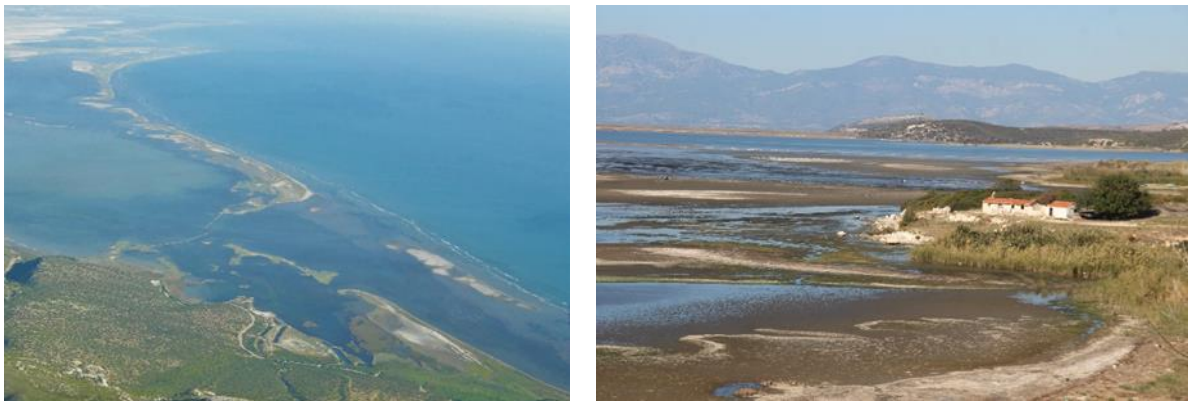
Kuzeybatısında Ege adalarından Samos (Sisam) adası bulunan millî parkın Dilek Yarımada bölümü, Samson Dağları'nın Ege Denizi'ne doğru uzanan son noktasıdır. Bu alanda Dipburun plajı ve karakolu bulunmaktadır. Yakın tarihte Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Kanuni vazifesini yaptığı anlaşılan Balıkesirli Er Musa, yerinden alınamaz ve cezalandırılmaz. Gerekirse er Musa için Britanya İmparatorluğu ile savaş göze alınır...*" sözlerini söylemesine neden olan, Kanapıçe (Dipburun) Koyu (Şekil 3) bulunmaktadır (Çapın, 2005).

Şekil 3. Kanapıçe (Dipburun) Koyu

Yaklaşık 20 km uzunluğunda ve ortalama 6 km genişliğindedir. Jeolojik yapısı paleozoik şistler, mezozoik kalkerler ve mermerler ile neojen tortul kütlelerden meydana gelmiştir. Yarımadanın morfolojik yapısı içinde birçok tepe, vadi, koy ve kanyon bulunur.

Yarımadanın güneyinde Büyük Menderes Deltası (Şekil 4) bulunmaktadır. Delta birkaç lagün, tuzcul bataklıklar ve çamur düzlüklerini kapsayan taşkın sahası özelliğinde önemli bir sulak alandır. Bu alan zengin biyolojik çeşitlilik, nesli tükenmek üzere olan canlıları ve endemik türleri barındırması nedeniyle uluslararası öneme sahiptir.

Şekil 4. Büyük Menderes Deltası

Tam ortasından Ege Bölgesi'nin en önemli su kaynağı olan 584 km. uzunluğundaki Büyük Menderes Nehri (Şekil 5) geçer.

Şekil 5. Büyük Menderes Nehri

Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Park'ında yaklaşık 256 adet kuş türü bulunur. Nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan Küçük Karabatak (*Phalacrocorax pygmeus*), Tepeli Pelikan (*Pelecanus crispus*) (Şekil 6), Küçük Akbalıkçıl (*Egretta garzetta*), Küçük Kerkenez (*Falco naumanni*), Akça Cılıbit (*Caharadrius alexandrinus*) ve Akkuyruklu Kartal (*Haliaeetus albicilla*) deltada üreyen önemli kuş türlerinden bazılarıdır.

Şekil 6. Tepeli Pelikan (*Pelecanus crispus*)

Milli park 28 memeli, 42 sürüngen ve 45 çeşit balık türüne ve çok sayıda deniz canlısına ev sahipliği yapar. Yunus (*Phocoena phocoena*) (Şekil 7), Akdeniz Foku (*Monachus monachus*) (Şekil 8) ve deniz kaplumbağalarının *Caretta caretta* (Şekil 9) ve *Chelonia mydas* (Şekil 10) özgürce dolaştığı bir ortam içinde türlü algler (*Alga*), yumuşakçalardan kafadan bacaklılar (*Cephalopoda*) ve denizyıldızları (*Asteroidea*), süngerler (*Porifera*) ve pek çok balık türü yaşar.

Orfoz (*Epinephelus marginatus*), lahos (*Epinephelus aeneus*), sinarit (*Dentex dentex*), müren (*Muraena helena*), levrek (*Dicentrarchus labrax*), eşkina (*Sciaena umbra*), akya (*Seriola fasciata*), sarpa (*Sarpa salpa*), iskaroz (*Sparisoma cretense*), papaz balığı (*Chromis chromis*), karagöz (*Trachurus trachurus*), melanur (*Oblade melanurya*), mırmır (*Lithognathus mormyrus*), sargoz (*Diplodus sargus sargus*), hanos (*Serranus cabrilla*), iskorpit (*Scorpaena porcus*), kefal (*Mugil cephalus*), çipura (*Sparus aurata*) gibi balıklar bulunur.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER
BÖLÜM 4

Şekil 7. Yunus

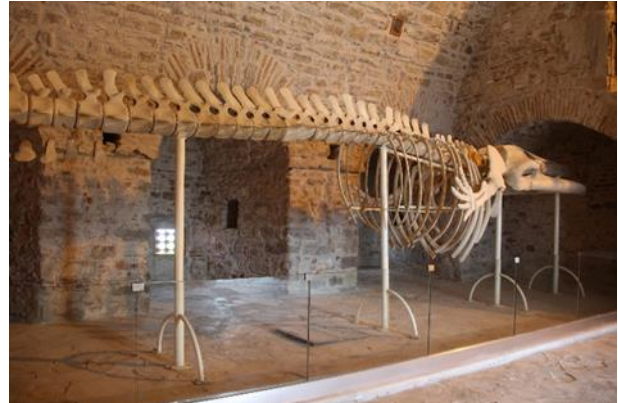

Şekil 8. Akdeniz Foku (*Monachus monachus*)

Şekil 9. *Caretta caretta* (soldaki fotoğraf) ve *Chelonia mydas* (sağdaki fotoğraf)

1998 yılında Akdeniz'de yaşayan bir tür olan Uzun Balina (*Baleoneptera phiselus linnea*)'nın (Şekil 11) 14,5 metre boyundaki leşi Kavaklı burun koyu sahilinde karaya vurmıştır. Bu durum milli park sahillerinin ender de olsa balinalara ev sahipliği yaptığını ortaya çıkarmıştır. Bu balınaya ait iskelet önce Kuşadası belediye binasında sergilenmiş sonra da Güvercinada'daki kale içinde bulunan kulenin içine sergilenmek üzere yerleştirilmiştir.

Şekil 11. Uzun Balina (*Baleoneptera phiselus linnea*)

Milli park, nesli tükenmiş ya da tükenmek üzere olan Anadolu Parsı'nın (*Panthera pardus tulliana*) (Şekil 1) batıda yaşadığı son noktadır. Saz Kedisi (*Felis chaus*) (Şekil 12) Yaban Domuzu (*Sus scrofa*), Karakulak (*Caracal caracal*), Çakal (*Canis aureus*), Sırtlan (*Hyaena hyaena*), Alageyik (*Dama dama*) (Şekil 13)

doğaya terkedilmiş ve yabanileşmiş sığırlar ve atlar ile birçok hayvan türü milli parkta bulunan hayvanlardan bazılarıdır.

Şekil 12. Saz Kedisi (*Felis chaus*)

Şekil 13. Alageyik (*Dama dama*)

Dilek Yarımadasının güney kıyılarındaki mevkiler sırasıyla Karina, Manda Düşen, Ardıçlı Burun, Yörük Çayırı, Yörüğün Çamı, Erişteli Koy, İncirli Koy, Batık Taş, Küçük Nero, Büyük Nero'dur. Kuzey kıyılarındaki mevkiler; Dipburun Koyu, Poyraz Koy, Katıroğlu koyu, Mersinderesi koyu, İlyasağa Koyu, Çam Limanı Koyu, Hayvan İskelesi Koyudur. Ziyaretçilere açık olan 4 koy; İçmeler Koyu (Şekil 14), Aydınlık Koyu (Şekil 16), Kavaklıburun Koyu (Şekil 16), Karasu Koyu (Şekil 17) birbirine bağlayan 2 km'lik bir botanik parkuru (Şekil 14) bulunmaktadır.

Şekil 14. İçmeler Koyu

Şekil 15. Aydınlık Koyu

Şekil 16. Kavaklıburun Koyu

Şekil 17. Karasu Koyu

Samos (Sisam) ile yarımada arasındaki Dilek boğazında denizin ortasında bulunan Bayrak Adası (Şekil 19) Milli park sınırları içindedir.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER
BÖLÜM 4

Şekil 18. Botanik Parkuru

Şekil 19. Bayrak Adası

Park alanı içerisindeki en önemli kanyon, 15 km uzunluğundaki Olukludere Kanyonu'dur. Kanyondaki belirlenmiş yürüyüş yollarında, doğa ile baş başa kalmak isteyen ziyaretçiler, yaklaşık 4 – 5 saat boyunca, milli parkın eşsiz bitki örtüsü, dereleri, havuzları, şelalesi ve harika manzaraları arasında Eski Doğanbey Köyü'ne (Şekil 20) ulaşabilir. Köy içinde Milli parklara ait bir ziyaretçi tanıtım merkezi (Şekil 21) vardır.

Şekil 20. Eskidoğanbey Köyü

Şekil 21. Ziyaretçi Tanıtım Merkezi

Dilek Yarımadası bölümünün kıyı yapısı tamamen kayalıktır. Yarımadanın kuzey bölümünde birçok koy bulunmasına karşın, güney bölümü sarp kayalık olması nedeniyle birkaç küçük koy haricinde düz alan yoktur. Kıyı mağaraları güneyde yoğunlaşırken, kuzeyde birkaç mağara vardır. Dipburun bölgesinde sadece yabani güvercin mağarası bulunmaktadır. Kıyı şeridinde en düz alan, Büyük ve Küçük Nero Koyu'ndaki (Şekil 22 ve Şekil 23) arazidir. Arazi yapısının otlak olması ve tatlı su bulunması nedeniyle yaban atlarının tercih ettikleri bir yerdir.

Şekil 22. Büyük ve Küçük Nero Koyları

Şekil 23. Büyük Nero Koyu

Radara çıkan asfalt yol ile Aya Yorgi Manastırı (Şekil 24) arası ve şapel etrafı genellikle doğal yaşlı meşe ağaçlarıyla doludur. Birçok yaban hayvanları bu meşe ormanlarının (Şekil 25) içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Aya Yorgi Manastırı'nın etrafındaki heybetli meşe ağaçları yüzyıllara meydan okumaktadır.

Şekil 24. Aya Yorgi Manastırı

Şekil 25. Meşe Ormanları

M.Ö. 9. yy'da 12 Ege (Ion) kentinin kutsal toplanma merkezi Panionion (Şekil 26), antik Thebai kenti, Ayayorgi Manastırı, tarihi Eski Doğan bey Köyü, Karina, Sarkıtlı Mağara, Havalı Mağara, Hagios Antonios Manastırı ve Zeus Mağarası da (Şekil 27) milli park sınırları içerisindedir. Günöbirlük kullanım alanları içerisinde ve yasak bölge diye tabir edilen alanlarda antik dönemlere ait birçok kalıntı bulunmaktadır.

Şekil 26. Panionion

Şekil 27. Zeus Mağarası

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER
BÖLÜM 4

Yarımada milli park olmadan önce, Bademlik Mevkiinde yaşayan Yörüklerin diktikleri incir ağaçları ve yörüklerle ait mezarlar bulunmaktadır. Dipburun-İlyasağa Karakolu arası genellikle makilerle kaplı olup, İlyasağa Karakolu'ndan doğuya doğru gidildikçe sandal ve çam ağaçlarının yoğunluğu göze çarpar.

Radara giden asfalt yoldan Dayıoğlu tepesine çıkıldığında rakım 1000 mt.nin üzerindedir. Bu bölgeden bakıldığında Kuşadası ve Sahil siteleri, Samos Adası'nın her bölümü, Eşek Adası, Bafa Gölü, Latmos (Beşparmak) Dağları, Büyük Menderes Deltası, Balat Ovası, Lade Adası ve Taşburun Limanı görülebilir.

Radarın hemen altındaki düzlükte Hagios Antonius Manastırı'nın (Şekil 28) kalıntıları bulunmaktadır. Düzlükte sütun parçaları, makilik içerisinde manastırın duvar kalıntıları görülmektedir. Bu düzlük, yaban atlarının (Şekil 29) yoğun olarak geldikleri bir yerdir.

Şekil 28. Hagios Antonius Manastırı

Şekil 29. Yaban Atları

Radarın bulunduğu tepenin hemen altından doğuya doğru giden yol, taşlık ve dik bir şekilde iner. Kuzey rüzgarları buradaki çam ağaçlarının şeklini değiştirmiştir. Yol su deposuna geldiğinde, patikadan kuzeye doğru aşağı inilirse Kavaklıburun koyununun batı girişine çıkılır. Doğuya doğru giden yol Karakol geçidine gider.

Geçide kadar kuzeyde hiç yol yoktur, güneye inen birçok yol 1996 yangınında açılan orman yollarıdır. Bu yolların hepsi Karina yoluyla birleşir. Radar – Karakol geçidi arasında yer yer çam ağaçları olsa da, genellikle 1996 yangınında buradaki ağaçların tümü yanmıştır. Karakol Geçidi'ne yaklaşıldığında çam ağaçlarının yoğunluğu meydana çıkar.

Geçitten kuzeye Olukludere kanyon parkuruna girildiğinde artık her yer çamlarla doludur. Doğuya giden yol Karaoluk tepesindeki TRT vericisi ve yangın gözetleme kulesine ulaşır. Kuleden bakıldığında milli parkın birçok alanı görülmektedir. Bölgede alıç ağaçları yoğundur. Yaban hayvanlarının yoğun olduğu bölgelerden biridir. Yol takip edildiğinde ikiye ayrılır.

Aşağı inen yol Güzelçamlı Kırk Basamaklar mevkiine, doğuya giden yol Kurşunlu Manastırı'na (Şekil 30) gider. Karakol Geçidi'nden güneye inildiğinde kıvrılarak inen yol Eski Doğanbey köyüne kadar gider. Bu yol üzerinde takriben 40 mt. yükseklikten genellikle kışları akan bir şarлак adı verilen küçük bir şelale (Şekil 31) vardır. Şelaleye yol kenarındaki küçük tepeye tırmanarak makilerin arasından ulaşılır. Şelaledeki büyük bir çınar ağacının altında oluşan küçük mağarada, 1950'li yıllarda bir Anadolu Parsı'nın yaşadığı, Doğanbey köyünün yaşlıları tarafından anlatılmaktadır.

Şekil 30. Kurşunlu Manastırı

Şekil 31. Şelale

Şelalenin hemen üzerinde çınarlık deneni ve bir çeşmenin bulunduğu alanda dev çınar ağaçları vardır. Su olması nedeniyle birçok yaban hayvanının geldiği bir yerdir. Bu bölgede yaban atları bol bulunur. Buradan şelaleye doğru inilen yoldaki tepelerde dünya endemiği Çan Çiçekleri görülebilir. Şelaleden inen suyun oluşturduğu dere yatağında, Akdeniz Bitki örtüsünün en güzel örneklerini bir arada görme imkânı vardır. Kış aylarında dere yatağından gelen su, Ziyaretçi Tanıtım Merkezinin altından güneye doğru inildikçe geniş toprak kaymalarına neden olmuştur. Ziyaretçi tanıtım Merkezinden güneydeki köprüye kadar olan arazide sütleğenler bir tarla şeklini almıştır.

Eski Doğanbey Köyü'nün içinde harap halde olan bir cami, yıkık bir kilise ve köye gelen yolun batısında küçük bir şapel kalıntısı vardır. Doğanbey'den Karina yolunu takiben gidildiğinde, yolun kenarındaki toprak falezlerde Nisan-Mayıs aylarında mor renkleriyle endemik Çan Çiçekleri (*Campanula tomentosa*) (Şekil 32) görülebilir. Yolun sonunda ziyaretçiler için otantik balık restoranları (Şekil 33) ve Kemaldere Kıyı Karakolu bulunmaktadır.

Şekil 32. Çan Çiçeği (*Campanula tomentosa*)

Şekil 33. Karina restoranları

Olukludere Kanyon parkurundan aşağı doğru inildikçe her yüksekliğin kendine has bitki türleri yol kenarında görülebilir. Parkur boyunca iki küçük havuzu olan çeşme (Şekil 34) vardır. Doğa yürüyüşü yapanlar bu havuzlarda dinlenir ve susuzluklarını giderirler. Çöğürlük deneni mevkie yaban sığırları grup şeklinde gezerler. Olukludere Kanyon girişine yaklaşıldığında, yolun sol tarafında küçük bir mağara ve mağara önünde kovanlık olarak kullanılan küçük örme bir kalıntı vardır.

Milli parkın güney bölgesindeki Eski Doğanbey, Doğanbey ve Tuzburgazı köyleri geçildikten sonra, güneye doğru inildiğinde Büyük Menderes Tahliye kanalı vardır. Kanalı takiben denize doğru

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER
BÖLÜM 4

gidildiğinde 3 km. sonra Büyük Menderes Nehri'yle kanal birleşir. 3 km. sonra da yöre halkınca Kafa (Şekil 35) olarak tanımlanan Menderesin denize döküldüğü alan bulunmaktadır.

Şekil 34. Havuzlu çeşme

Şekil 35. Kafa

Kafa bölgesinde nehrin her iki yakasında yöre halkınca yapılan 37 adet balıkçı kulübesi (Şekil 36) vardır. Yıllarca bölgede balıkçılık yapanlar, daha sonra alandan çıkarılmış ve bölge doğal yaşam alanına dönüştürülmüştür. Delta kumullarında nadir türlerden kum zambakları yetişmektedir.

Şekil 36. Kafa'da balıkçı kulübeleri

Nehrin kuzeyinde Karina Dil gölü sulak alanlarında özellikle kış aylarında flamingo, tepeli pelikan, küçük karabatak, büyük-küçük akbalıçıl gibi önemli kuş türleriyle birlikte yüzlerce çeşit su kuşu barınmaktadır. EKODOSD derneği ve Ege Üniversitesi iş birliğiyle Karina Dil Gölü içinde bulunan eski kepçenin üzerine, Tepeli Pelikanların üremeleri yapması için yapay ahşap platform (Şekil 37) yapılmıştır. Üreme başarılı görülünce aynı uygulama DKMP tarafından farklı alanlarda devam ettirilmiştir.

Şekil 37. T.Pelikan Yapay Platformları

Kış aylarında bölgeye kuş gözlem grupları ve yabancılar gelerek, kuş gözlemi (Şekil 38) yapmaktadır. Kış aylarında her yer yağmur nedeniyle çamurlar olduğundan yürümek biraz zorlu olup, birçok su kanalının olması nedeniyle de yolu bulmak güçleşir. Yolu bulmak için sürekli olarak nehri kıyısını takip etmek gerekir. Kanaldan tekrar güneye inildiğinde sağa ayrılan yol Batıköy'e gider. Batıköy'ü geçtikten sonra batıya giden toprak yolun iki tarafında küçük kanallar vardır.

Şekil 38. Kuş Gözlemi

Kanalların etrafındaki ılgınlarda birçok su kuşu barınır. Gri balıkçıl, Büyük-Küçük Akbalıkçıl, Saz Tavuğu, Alakarga, Yalı Çapkını ve birçok kuş türünü bu kanallarda görme imkânı vardır. Özellikle kanallarda bulunan ılgınlarda, Saz Tavuklarının yoğunluğu dikkat çekicidir.

Yolun kuzeyinde kalan tepenin bir zamanlar en kanlı deniz savaşına sahne olan Lade Adası (Şekil 39) olduğu bilinmektedir. Balık çiftliklerinin yeni kurulduğu dönemlerde, buradaki sığ sulardan tüllerle avlanan Çipura yavruları, doğadan yavru balıkların avlanmasının yasaklanmasından sonra çoğalmaya başlamıştır.

Şekil 39. Lade Adası

Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı (Şekil 40), dünyada bir örneği daha olmayan; bir yanda Akdeniz'den Kafkasya'ya kadar kıyılarda yayılım gösteren neredeyse tüm bitkilerin doğal olarak bir arada görüldüğü botanik bahçesi niteliğindedir. Ayrıca; yırtıcı kuşları ve vahşi hayvanlarıyla bir dağlık arazi ve onu çevreleyen sualtı zenginlikleri, diğer yanda da yüzlerce kuş türünü barındıran, zengin balık çeşitleriyle bir delta ve bütün bunları çevreleyen tarihi ve kültürel zenginlikleriyle eşsiz bir doğa alanıdır.

Şekil 40. Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı

2.Sonuç

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, barındırmış olduğu biyolojik çeşitlilik nedeniyle Avrupa Konseyi tarafından “Flora Biyogenetik Rezerv Alanı” yani, bitki örtüsü açısından soyu tükenmekte veya genetik çeşitliliği çok azalmakta olan bir canlı türü ya da topluluklarını korumaya yönelik uluslararası düzeyde koruma alanı olarak kabul edilmiştir (Milli Park, 2023).

Ancak son derece hassas ekosistemlere, habitatlara ve türlere ev sahipliği yapan Milli Park'ın yakın çevresinde kentleşme, tarım, hayvan otlatma, yangın, kereste ve yakacak temini gibi sebeplerle doğal örtü tahrip edilmekte ve strüktürel değişime uğramaktadır (Eşbah ve ark., 2009).

Özellikle Dilek Yarımadası'na komşu olan kıyı şeridinde de ülkemizdeki çok tipik sorunlardan biri olan kentleşmenin arazi örtülerini etkilediği net bir şekilde görülmektedir. Dilek Yarımadası'na komşu Güzelçamlı ve Davutlar sahilinde ikinci konut tarzında kıyı çizgisine paralel yapılaşma etraflarındaki doğal alanlarda delinmelere sebep olacak şekilde kol atmaktadır.

Didim ve Kuşadası, Milli Parka oldukça yakın hızlı nüfus artışının yaşandığı iki merkezdir ve önlerinin kesilmesi mümkün görünmemektedir. Buralardaki dinamikler ileride nüfus yoğunluğu az olan yerleri de etkileyecektir. Örneğin Balat ve Batıköy'de nüfus azalmaktadır. Bu alanlar büyük Menderes Deltası'nın güneyinde yer almaktadır, ileride Didim'in gelişmesi bucak sınırlarının dışını etkilemeye başladığında bu iki köyde arazi kullanım tercihleri değişebilir. Bu örnekler bize zamanında önlem alınırsa nüfus azalmasının koruma faaliyetleri için bir potansiyel olabileceğini göstermektedir.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın sürdürülebilirliği açısından, çevresinde de bir takım önlemler alınması gerekmektedir. Nitekim yaşandığı şekilde Milli Park çevresinde habitatların parçalanması Milli Parktaki doğal türlerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmelerini de etkiler. Çünkü doğal işlevler genelde bir orman parçası ya da nehir koridorunun yok olması ya da insan altyapısının artması ile olumsuz şekilde etkilenir. Bu durumun üstesinden gelmek ise ancak ekolojik ağların güçlendirilmesi ile mümkündür (Jongman ve Pungetti, 2004; Tonyaloğlu ve ark.,2020; Tonyaloğlu ve Atak 2019).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ulusal ve uluslararası ölçekte öneme sahip doğal kaynaklarımızdandır. Milli Parkın sürdürülebilir şekilde korunması bu alanlar ve çevrelerindeki peyzajın karakteristiklerinin bütüncül bir şekilde korunması ile mümkün olacaktır.

Bu çerçevede 2017 yılında, Kuşadası Belediyesi, ADÜ Turizm Fakültesi ve EKODOSD derneği iş birliğiyle, konularında uzman bilim insanlarının katılımıyla bir çalıştay düzenlenmiştir.

Gerçekleştirilen çalıştayda Milli Parkın doğal kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi yönünde sınırlarının genişletilmesinin önemli olduğu konunun uzmanı akademisyenler tarafından bildirilmiştir. Çalıştayın sonuç bildirisinde;

Ekolojik bağlantılardan ve habitat bağlantılarından söz edilmiştir. Ekolojik bağlantıların ekosistem perspektifinden olaylara yaklaştığı ve ekolojik süreçlerdeki sürekliliği incelediği ifade edilmiştir. Habitat bağlantılarının ise, bir tür açısından olaya yaklaştığı ve türler açısından uygun habitatların birbirlerine bağlanmalarına odaklandığı ifade edilmiştir. Bu iki bağlantının sağladığı fonksiyonel bağlantı kapsamında;

- Parkın Dilek Yarımadası bölümünün hemen doğusundaki alanın milli park ile ekolojik ve coğrafi açıdan devamlılık arz ettiği,
- Parkın doğusunda kalan bu bölgenin koruma statüsü kazanır ise ilk defa bir milli parkta, üç bitki coğrafyasına (Avrupa-Sibirya, İran-Turan ve Akdeniz Bitki Coğrafyası) ait bitkilerin ve bu coğrafyalara özgün faunanın bir arada bulunmuş olacağı,
- Kurşunlu Manastırı ve çevresindeki arkeolojik değerlerin genişletilmesi önerilen alan içerisinde kalması nedeniyle tarih ve kültürel mirasımızı zenginleştireceği ifade edilmiştir.

Bununla birlikte çalıştayda; büyük ve strüktürel kalitesi yüksek doğal vejetasyon parçalarının değişim geçiren peyzajlarda diğer canlı türlerine olacak baskının azaltılmasında önemli rol oynadığı ifade edilmiştir. Bu açıdan böyle alanların mümkün olduğu kadar formal bir şekilde (yasa ve yönetmeliklerle) korunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu sebeple benzer özellikteki alanların bütüncül olarak korunmasının alanı daha güçlü kılacağı ve koruma eylemlerinin daha başarılı olacağı savunulmuştur.

- Bu bağlamda özellikle tarım ve balıkçılık gibi insan etkilerinin hissedildiği Büyük Menderes Deltası ve lagünde daha geniş kapsamlı koruma amaçlı önlemlerin alınmasında fayda olacağı ifade ederek denizel alanda da sınırların genişletilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak; ülkemizde henüz geleneksel doğa koruma stratejisinin diğer alan kullanımları ile bağlantılandırılması ve doğa korumanın genel alan kullanım politikası ve planlamasına entegrasyonu sağlanamadığı için bu tampon bölgelerin Milli Park sınırları içerisine dâhil edilerek yasal yollarla korunması Milli Park'ın sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

Kenar etkisini, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı komşuluk yaptığı kentsel alanın gelişmesinden dolayı fazlaca hissetmektedir. Günümüzdeki alan kullanımlarındaki bu değişiklik gelecekte park için kenar etkilerinin daha da artabileceğini ortaya koymuştur. Kenar etkisinin Milli parka yaptığı baskıyı azaltmak ancak tampon bölgeler oluşturmakla mümkün görünmektedir. Aslında milli park içerisinde yönetim zonları oluşturulmuştur, fakat parkın dışındaki matrisin de Milli park sınırlarına dâhil edilmesi sürdürülebilir korumanın gücünü artıracaktır.

Gerçekleştirilen çalıştayda, önerilen alanın milli parka dâhil edilmesi ile ülkemizin uluslararası alandaki algısını pozitif yönde etkileyerek, bununla birlikte alanda ekoturizm faaliyetlerinin gelişebilmesi için kaynak değerlerinin artmış olacağı sonuçları çıkmıştır (Milliyet, 2017).

Bir yarımada ve uluslararası öneme sahip bir sulak alan olan Milli Park bütüncül olarak korunarak gelecek nesillere ulaştırılmalıdır.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAK DEĞERLERİ İLE BÜTÜNCÜL KORUNMASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER
BÖLÜM 4

Başta DKMP olmak üzere, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri milli parka karşı oluşacak tehditler konusunda işbirliği yapmalıdır.

Özellikle milli parkın etki alanında bulunan Samson Dağları'ndaki Kurşunlu Manastırı ve Fındıklıkale'yi de içine alacak şekilde milli parkın sınırlarının genişletilmesi hem tehditlere karşı korunmasını sağlayacak, hem de Avrupa'nın en bakir kalmış yaban alanlarını korumak için çalışan PAN Parks'a üye olması kolaylaşacaktır.

Not: Bu çalışmada atıf yapılmamış veriler, 2004 yılından itibaren EKODOSD derneği üyesi olan uzman danışmanlar ve akademisyenlerle birlikte yapılan arazi çalışmalarımızdan elde edilmiştir. Ek olarak metinde kullanılan görseller EKODOSD derneği arşivinden alınmıştır.

Kaynakça

Çapın, H. (2005, Ağustos 6). Takvim Gazetesi. <http://arsiv.takvim.com.tr//2005/08/06/capin.html> adresinden alındı

Çapın, H. (2017, Temmuz 08). Takvim. <http://arsiv.takvim.com.tr//2005/08/06/capin.html> adresinden alındı

Eşbah Tunçay, H., Kelkit, A., Deniz, B., Kara, B., & Bolca, M. (2009). Peyzaj sütrüktür indeksleri ile koruma alanları ve çevresindeki peyzajın geçirdiği değişimin tespiti ve alan kullanım planlaması önerilerinin geliştirilmesi: Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Koruma Alanı örneği. TÜBİTAK, Çevre, Atmosfer, Yer ve Deniz Bilimleri Araştırma Grubu, Proje Sonuç Raporu, Ankara.

Jongman, R. & Pungetti, G. (2004). Ecological Networks and Greenways, Cambridge University Press, Cambridge,

Milli Park. (2023, Mart 01). <http://www.dilekyarimadası.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1> adresinden alındı

Milli Park Sınırlarının Genişletilmesi Çalıştayı. (2017, Temmuz 08). Milliyet Gazetesi: <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/aydin/dilek-yarimadası-milli-parkin-sinirlarinin-genisletilmesi-icin-calistay-yapildi-12151936> adresinden alındı

Tonyaloğlu, E.E., Kesgin Atak, B. & Yılmaz, K. T. (2020) Korunan alanlarda bütüncül yönetim: Büyük Menderes deltası ve bağlantılı sulak alan sistemi örneği Turkey, *Turkish Journal of Forest Science*, 4(2), 282-301

Tonyaloğlu, E.E. & Kesgin Atak, B. (2019). Delta Sistemlerinde Peyzaj Deseni ve Mekansal Bağlantılılığın Analizi, Büyük Menderes Deltası Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 209-215.

BÖLÜM 5

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0001-7544-9943
E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0001-7544-9943, E-mail: tgoktuq@adu.edu.tr

1. Giriş

Var olduğu günden bu yana doğa il iç içe yaşayan ve doğadan yararlanan insanoğlu, doğanın kendine sunduğu olanakların hiç tükenmeyeceğini sanmıştır. Ancak hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme, doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı her geçen gün artırarak çok ciddi çevre sorunlarının ortaya çıkmasına, dünyada milyonlarca yıldır var olan bazı canlı türlerinin yok olmaya başlamasına, küresel iklim değişikliğine ve canlı yaşam döngüsünün bozulmasına sebep olmuş, ekosistemi tehdit eder bir noktaya ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak; ekolojik dengenin, hassas ekosistemlerin ve tür çeşitliliğinin korunması gerekliliği düşüncesi korunan alanlar ve milli park kavramlarını ortaya çıkarmıştır. (Cırık, 2007; Yücel ve Babuş, 2005; Kervankıran ve Eryılmaz, 2014). Milli park kavramı güçlü bir doğa koruma düşüncesi temelinde inşa edilmiş olup, bunun yanında kullanıma (rekreasyonel faaliyetlere) olanak tanıyan bir park anlayışını sunmaktadır (Yücel, 2005). Milli parklar, bir alanda yer alan doğal değerlerin ve türlerin korunmasını amaç edinmekte olup, bunun yanında alanın sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile bilim, sanat ve eğitim gibi çeşitli kullanımlara kaynak sağlamakta ve bu sayede hem bölge hem de ülke ekonomisine katkılar sağlamaktadır (Bayer,1994).

Ülkemizde, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. Maddesine göre Milli Park; "Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma¹, dinlenme² ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere milli parkın ilk önceliğinin bu özel doğal peyzajların korunması ikinci önceliğinin ise halkın yararlanmasına yönelik rekreasyonel fırsatların sağlanmasıdır. Nitekim 2873 sayılı Milli Parklar kanununun 1. Maddesinde Milli Parkların amacı "yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir." Şeklinde ifade edilmiştir.

Ancak, gelir seviyesinin yükselmesi, ulaşım olanaklarının artması ve kentlerde yeşil alan dokusunun günden güne azalması rekreasyon ve turizm taleplerinin büyük oranda doğal alanlar üzerine yönelmesine sebep olmuştur. Her geçen yıl artış gösteren ziyaretçi sayıları ve yoğun rekreasyonel kullanımlar sonucunda ise milli parkların doğal ve kültürel karakterinde bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır. Ülkemizde ziyaretçi taleplerinin yönetimi noktasında koruma kullanma dengesinin gözetilmesi yerine kimi zaman ekonomik kaygıların güdülmesi ise kaynak değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması esasına ters düşen eylemleri beraberinde getirmiş ve zaman zaman doğal kaynak değerleri üzerinde geri dönüşü mümkün olmayan tahriplere sebep olmuştur.

Sahip olduğu nadir özelliklerdeki doğal ve kültürel kaynak değerleri, kara ve deniz ekosistemi ile ülkemizin en önemli milli parklarından biri olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER BÖLÜM 5

her geçen gün yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Yaz döneminde talepler günlük 2 bin araç ve 10 bin ziyaretçinin üzerine çıkmaktadır. Bununla birlikte “koruma” ile çelişen çevre düzenlemeleri, kullanım kararları ve diğer talepler parkın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu çalışmada Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'ndaki ekosistemler üzerindeki baskılar ve tehditler irdelenmiştir.

2.Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Rekreatif Değerleri

Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası olmak üzere iki farklı coğrafik oluşumdan meydana gelen Milli Park, 27.675 hektarlık bir alana sahiptir. Bu alanın 10.985 hektarı 1966 yılında Milli Park ilan edilen Dilek Yarımadası'na aittir. Yarımadanın güneyine bitişik Büyük Menderes Deltası 1994 yılında Milli Parka eklenmiş olup; 16.690 hektar büyüklüğündedir (Genel Bilgiler, 2023, 01.03).

Jeomorfolojik yapısı içerisinde birçok tepe, vadi ve kanyon ve koy bulunduran Dilek Yarımadası'nda farklı rekreatif aktivitelere imkân tanıyan çeşitli alanlar bulunmaktadır. Dilek Yarımadası'nın kuzey kısmında bulunan ve Kalamaki Koyları olarak adlandırılan 4 adet koyda (İçmeler Koyu, Aydınlık Koyu, Kavaklıburun Koyu ve Aydınlık Koyu) günübirlik kullanımlara yönelik düzenlenmiş plaj ve piknik alanları bulunmaktadır. Dilek Yarımadası'nın kuzeyinden güneyine ulaşımı sağlayan tek yol olan Oluklu Kanyon ile Kalamaki Koyu ile Karasu Koyu arasında bulunan Botanik Parkurunda ise çeşitli yürüyüş etkinlikleri yapılmaktadır (Göktuğ, 2011) (Şekil 1).

Şekil 1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası'nın Mevcut Rekreatif Değerleri (Göktuğ, 2011)

Dilek Yarımadası'nın güney yamacında bulunan eski bir Rum köyü olan Eski Doğabey Köyü ise kentsel sit alanı olarak korunmakta olup, ziyaretlere açıktır. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Ziyaretçi Tanıtım Merkezi de bu köy içerisinde yer almaktadır. Dilek Yarımadası'nın güney sahilinde yer alan ve tarihi yapıların yer aldığı Karina Mevkii'nde ise gastro-turizme yönelik olarak faaliyet veren balık restoranları bulunmakta olup kentsel sit alanı olarak korunmaktadır.

Milli Park'ın Büyük Menderes Deltası Bölümü ise, Türkiye'nin önemli kuş alanları arasında yer almaktadır. Kuş gözlemciliği faaliyetlerinin düzenlendiği Delta'da ayrıca Büyük Menderes Nehri ve Ana Tahliye Kanalı boyunca amatör olta balıkçılığı faaliyetleri yapılmaktadır.

3. Mevcut Baskılar ve Tehditler

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda ekosistemler üzerindeki ana baskı unsurları aşağıda maddeler haline sunularak açıklanmıştır.

3.1. Araç baskısı

Yaz döneminde Dilek Yarımadası'na gelen ziyaretçilerin % 90'ına yakın bir bölümü şahsi araçları ile alana giriş yapmaktadır. Motorlu taşıt kullanımına izin verilen Milli Parka gün içerisinde 2.000 araç girebilmektedir. Dilek Yarımadası'nda bulunan İçmeler, Aydınlı, Kavaklıburun ve Karasu koylarının otoparkları olmakla birlikte bu otoparklar yetersiz kalmakta, araçlar yol kenarlarına, piknik alanlarının içine hatta sahile park etmektedir (Şekil 2). Motorlu taşıtların toprak sıkışmasına neden olduğu, alt bitki örtüsünde açılmalara sebep olduğu böylelikle tür sayısında ve hatta tür çeşitliliğinde kayıplara yol açtığı, toprakta ve bitkide ağır metal birikimine sebep olduğu bilinmektedir (Payne, 1983; Anderson vd., 2007). Nitekim yurt dışında pek çok milli parkta milli park içerisine motorlu taşıtların girmesi yasaklanmış olup ulaşım elektrikli servis araçları (mekik) ile sağlanmaktadır. Acadia Milli Parkı örnek olarak verilebilir (Acadia National Park Park Regulations, 2023,01.03).

Şekil 2. Dilek Yarımadası günübirlik kullanım alanı araç yoğunluğu

3.2. Taşıma kapasitesi üzerinde kullanımlar

Gökтуğ (2011) özellikle hafta sonlarında ve resmi tatil günlerinde Dilek Yarımadası'nda bulunan tüm koyların kapasitesinin çok üzerinde ziyaretçiyi ağırladığı tespit etmiştir. Bu yoğunluk karşısında mevcut üst yapı tesisleri yetersiz kalmakta, alanda katı atık gibi çeşitli çevre kirliliği sorunları oluşmaktadır. Ayrıca milli park girişinde çok uzun kuyruklar oluşmakta, özellikle hafta sonlarında Güzelçamlı mahallesinde trafik sorunlarına sebep olmaktadır. Kalabalıklar sonucunda oluşan gürültü ve görüntü kirliliği doğa ile baş başa vakit geçirmek ve dinlenmek isteyen ziyaretçilerin memnuniyetlerini de etkilemekte, rekreasyon deneyim kalitesinde belirgin oranlarda azalmalar görülmektedir (Graefe vd., 1984; Manning vd., 1996).

3.3.Doğayla uyumlu olmayan çevre düzenlemeleri

Dilek Yarımadası'nın girişine en yakın koy olan İçmeler Koyu'nda doğa ile uyumlu olmayan çevre düzenlemeleri yapılarak alanın doğal peyzaj görüntüsü tamamen yok edilerek kültürel peyzaj görüntüsüne dönüştürülmüştür. Çevre düzenlemeleri kapsamında;

3.3.1.Alt Bitki Örtüsünün Yok Edilmesi ve Doğal Zeminin Kaplanması: İçmeler Koyu'nda kumul olan plajın üzerine Milli Park dışından getirilen çakıl malzeme serilerek kumul ekosistemin niteliği bozulmuştur. İşletmelerin açık alanlarında alt bitki örtüsü tamamen kaldırılarak yerine Milli park dışından kum malzeme getirilerek serilmiştir. Ayrıca ulaşım yollarına karo plak taş döşenmiştir.

Şekil 3. İçmeler Koyu'nda doğa ile uyumlu olmayan çevre düzenlemeleri

Oysa ki 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 14. Maddesinde; a) *Tabii ve ekolojik denge ve tabii ekosistem değeri bozulamaz, c) Bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz.* Yazmaktadır.

Benzer şekilde gerçekleştirilen bu faaliyetler Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Planlama Raporu'nda (UDGP) yer alan aşağıdaki ilkeler ile örtüşmemektedir. Raporunda "1.Planlama" bölümünün "Yönetim Amaç ve Hedefleri" arasında g) *Antropojenik baskı, diğer kullanımlar ve talepler nedeniyle oluşan/oluşacak biyolojik çeşitlilik kayıplarını azaltmada gerekli tedbirleri almak ve sürdürülebilir kullanım olanaklarını tanımlamak, h) Milli Parkın özgün jeolojik-jeomorfolojik özelliklerinin ve peyzaj kaynak değerlerinin korunması, i) Milli Park'ın planlı bir biçimde ekolojik nitelikleri bozulmadan rekreasyon etkinlikleri açısından değerlendirilmesi (syf2) yazmaktadır.*

UDGP'nin "Plan Hükümleri" bölümünün "2.2.3.3.3. Yürüyüş Yolları" başlığı altında; *Milli Park alanının topografik yapısı ve özellikleri nedeniyle manzara değeri yüksek olup, yürüyüş yolları üzerinde herhangi bir yapısal düzenleme yapılmadan manzara seyri gerçekleştirilebilecektir. Belirlenen bu yollarda patika özellikleri ve mevcut iz genişlikleri korunarak güzergâh düzenlemesi yapılabilecektir. Ancak, genişletme*

ya da yüzey kaplaması yapılmayacaktır. Bununla birlikte, yürüyüş yollarında gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılabilecektir (syf15) yazmaktadır.

Benzer şekilde UDGP'nin "Plan Hükümleri" bölümünde 3.3.6. *Milli Park alanında bu plan karar ve hükümlerinde tanımlanan faaliyetler haricinde hangi amaç için olursa olsun doğal bitki örtüsüne ve yaban hayatına zarar verici hiçbir faaliyet yapılamaz.* 3.3.10. *Milli Park alanında yer alan mevcut patikaların standart ve nitelikleri korunacaktır (syf29).* 3.4.3.3. *Yürüyüş yolları (YY):a. Planda gösterilen yürüyüş yolları üzerinde, Tarım ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar) 4. Bölge Müdürlüğü tarafından gerekli görüldüğünde, doğal yapıya ve topografyaya zarar vermeden satıh düzenlemesi yapılabilir. Kaplama malzemesi kullanılamaz (syf40).* Yazmaktadır.

Amerika, Kanada ve Avrupa'daki pek çok ülkede Milli parklar yönetimi bilim insanları ile birlikte rekreasyonel faaliyetlerin ekolojik kaynaklar üzerindeki etkilerini inceleyerek tahribin en az düzeylerde tutulmasına yönelik ziyaretçi yönetim stratejileri geliştirmektedir. Ancak İçmeler Koyu'nda mevcut rekreasyon baskısı, Milli Parklar Kanunu ve Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Planlama Raporu'ndaki hükümlere rağmen gerçekleştirilen bu çevre düzenleme çalışmaları ile kat kat artırılmış, verilen tahribin geri dönüşü ancak peyzaj onarım çalışmaları ile mümkün olabilecek boyutlara ulaşmıştır.

3.3.2. Egzotik Türlerin Kullanılması: Korunan alanlar ve milli parklar özellikle biyolojik çeşitliliğin korunmasında kilit bir rol oynamaktadır. Bu sebeple milli parklarda doğal biyoçeşitliliğin korunması yönünde yabancı türlerin istilası ile mücadele etmek önemlidir. Çünkü bu yabancı türlerden bazıları istilacı bir tür olabilir veya istilacı türler için ortam oluşturabilir. İstilacı türler ise bir peyzajdaki tür kompozisyonunu ve çeşitliliğini değiştirerek ekosistemin işleyişini değiştirebilir. Hatta endemik türleri ortadan kaldırabilir veya büyük ölçüde azaltabilir. Ayrıca risk altındaki türlerin hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu kritik habitatları azaltabilir (Genovesi ve Monaco,2013; Foxcroft vd.,2013). Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinin Milli Park Servisi milli parklarında istilacı ve yerli olmayan türlerle mücadele etmekte, konunun önemini resmi web sitelerinden açıklamakta ve yayılmayı durdurmak için ziyaretçileri, alana gelmeden önce tozluk giyme, ayakkabı ve bisiklet tekerlerini yıkama gibi alabilecekleri önlemler konusunda bilgilendirmektedirler (Invasive & Non-Native Species, 2023, 01.013).

Ülkemizde de Milli Parklarda yabancı türlere karşı aynı hassasiyet Milli Park Yönetmeliğinde belirtilmiştir. Milli Parklar Yönetmeliği'nin Dördüncü Bölümü 17. Maddesinde ı) *Genel peyzajda göze çarpan bozulmaları gidermek üzere, yörenin tabii arazi yapısı, tabii bitki örtüsü ve tabii peyzaj özellikleri dikkate alınmak ve o yörenin tabii türleri kullanılmak suretiyle ağaçlandırma, peyzaj restorasyonu ve tesislerin yakın çevre peyzaj düzenlemeleri yapılır.* Yazmaktadır.

Ancak yönetmeliğe rağmen Dilek Yarımadası İçmeler Koyu'nda Milli Parkın doğal bitki örtüsü içerisinde yer almayan limoni servi gibi çeşitli egzotik bitkilerin dikimine izin verilmiştir (Şekil 3).

3.3.3. Üst yapı Tesislerinin Büyüklüğü ve Mimarisi: İçmeler Koyu'nda inşa edilen büfe, kafe ve restoran gibi üstyapı tesisleri de büyüklük ve sayı olarak UDGP ve Mesire yerleri uygulama tebliği ile uyuşmamaktadır. İçmeler Koyu'nda 1 adet Beach Cafe ve 1 adet Restoran inşa edilmiştir.

UDGP'nin "Plan Hükümleri" bölümünde 3.3.6. Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı'nda "*öngörülen orman koruma ve yangınla mücadele için yapılacak yapı ve tesisler ile idarenin ve ziyaretçilerin zaruri*

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER BÖLÜM 5

ihtiyaçlarını karşılayacak olan taban alanı 250 metrekareyi ve kat adedi bir bodrum kat ve çatı arası hariç ikiyi geçmeyen yapılar imar planı şartı aranmaksızın yapılabilir “(syf 42). Yazmaktadır.

İçmeler Koyu'nda inşa edilen Beach Cafe'nin teras dâhil taban alanı 250 m²'yi geçmemekle birlikte restoranın taban alanı 250 m²'nin çok çok üzerindedir. Bununla birlikte UDGP'de ziyaretçilerin yeme içme ihtiyaçlarına yönelik olarak sadece bir adet yapı tanımlanmıştır. 3.4.4.3. Günübürlük kullanım alanları (GB). *İçmeler Koyu Günübürlük Kullanım Alanı'nda; çöp kovası, çocuk oyun alanı, tuvalet, 1 engelli tuvaleti ve engelli rampası, duş, şezlong, mescit, günübürlük kullanım masaları, soyunma kabini, büfe, bebek bakım birimi, çeşme, kır lokantası, otobüs durağı, cankurtaran kulesi ve elektrik hizmetleri vardır. Bu günübürlük kullanım alanında ateşli piknik yapılmayacaktır (syf45).*

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı UDGP'inde günübürlük kullanım alanlarında yapılacak büfelerin büyüklükleri verilmemiştir. Ancak bu durumda 300 sayılı Mesire Yerleri Uygulama Tebliği bakılmalıdır. 300 sayılı Mesire Yerleri Uygulama Tebliği Sayfa 20'de; 1.7. Büfe: Mesire yerlerinde kullanıcılarına hizmet verebilecek, içerisinde raf, buzdolabı ve meşrubat dolabı ihtiva eden 5 hektara kadar 1 adet planlamak üzere taban alanı 15-20 m² hmax=3,50m. Olacak şekilde planlanan yapıdır. Yazmakta iken İçmeler Koyu ve diğer koylardaki büfe taban alanları 20 m²'nin çok üzerindedir.

Dünya çapında prestijli milli parkların bir kısmında ziyaretçilerin yeme içme ihtiyaçlarına yönelik olarak düzenlenmiş restoranlar bulunmaktadır. Acadia Milli parkı buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak yapının doğaya uyumlu, basit ve sade tasarımı, çevre kirliliğine yol açmayacak işletme esasları ile hizmet verdiği görülmektedir (Eating & Picnicking, 2023, 01.03).

Şekil 3. Acadia Milli Parkı

3.3.4. Ateşli pikniğe izin verilmesi: Dilek Yarımadası'nda yıllardan beri yasak olan ve sonrasında Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Planlama Raporu hükümlerince de kontrol ve kontrolsüz ayırt edilmeden ateşli piknik yasaklanmıştır. Ancak bu yasak son uygulamalarda ihlal edilmiş, Dilek Yarımadası'nda 2022 senedinden itibaren yönetim tarafından işletmeye ait olan alanlarda ziyaretçilerin mangal yakmasına izin verilmeye başlanmıştır. Yangın riskini azaltmak için ise mangal yakılmasına izin verilen alana, milli park dışından alana kum getirilerek serilmiş böylece alt bitki örtüsü tamamen yok edilmiştir.

Oysa ki UDGP'nin 3.4.4.3. Günübürlük kullanım alanları (GB)- e. GB-1 *İçmeler Koyu Günübürlük Kullanım Alanı'nda; .....Bu günübürlük kullanım alanında ateşli piknik yapılmayacaktır (syf 45) Yazmaktadır.* Planda yazıldığı şekli ile ateş yakmak ve ateşli piknik kontrollü ve kontrolsüz ayırt edilmeden yasaklanmıştır. Ancak Milli Parkta yangına karşı en hassas dönemler olan ve ziyaretçi yoğunluğunun en fazla yaşandığı yaz aylarında sigara içmek dahil tüm ateşli kullanımların yasaklanması gerekirken bu yıl yönetim tarafından işletmeye ait olan alanlarda ziyaretçilerin mangal yakmasına izin verilmektedir. Her

ne kadar alanın zeminine kum serilmiş olsa da, bu uygulamanın doğal bitki örtüsü ve fauna ve faunanın yaşam alanları üzerinde çok ciddi yangın riskleri bulunmaktadır.

Milli Park içerisinde günübirlik kullanım alanları dâhil olmak üzere vejetasyon yangına son derece hassastır. Akdeniz ikliminin orman yangınları bakımından en elverişli şartları oluşturması bakımından ve yaşanan küresel ısınmanın da etkisi ile risk özellikle son yıllarda artmıştır. Nitekim Milli Parkın UDGP'nin Yangın Eylem Alt Programı'nda "Her Türü Ateş Yakılmasının Önlenmesi, İnsan Baskısının Azaltılması Gerekmetedir" yazmaktadır. Ancak bu faaliyet(ler) UDGP ile örtüşmemektedir.

Ayrıca uygulama ziyaretçilere eşit hak ve özgürlükler tanıma ilkesi ile de bağdaşmamaktadır. Çünkü sadece işletme tarafından ücreti karşılığında mangal yakılmasına izin verilmektedir. Milli parklar kamuya açık parklar olup, bu parkların her kesimin eşit fırsatlara, eşit haklar ve eşit özgürlüklere sahip olduğu eşitlikçi bir anlayış çerçevesinde yönetilmesi gerekmektedir.

Dilek Yarımadasının Kapanış Saati Sonrasında İçmeler Koyu'nda Müzikli Etkinlikler Düzenlenmesi: Milli Parkın günübirlik kullanım alanlarının işlettilmesine yönelik 12.10.2021 tarihinde gerçekleştirilen ihale sözleşmesine ilişkin şartnamenin 107. Ve 108. Maddeleri gereğince günübirlik kullanım alanlarındaki yapı tesis ve alanlarda eğlence programı, davet, düğün, konser, şenlik, temsil, tiyatro vb. etkinliklerine izin verilmiştir. Kasım, 2022'den beri ise İçmeler Koyu'ndaki restoranda Kuşadası İlçesi Mülki İdaresi tarafından belirlenen genel turizm çalışma saatleri kapsamında 01.00'e kadar canlı müzik eşliğinde eğlence programları düzenlenmektedir.

Dilek Yarımadası, Akdeniz Flora Bölgesi elementleri, Doğu Akdeniz Flora elementleri ve Avrupa Sibiryaya Flora Bölgesi elementlerini içerdiği benzersiz çeşitlilik nedeniyle Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, Avrupa Konseyi tarafından "Flora Biogenetik Rezerv Alanı" kabul edilmiştir. Dilek Yarımadası Kuzey Anadolu ormanlarına özgü Anadolu Kestanesi'nin ve Türkiye'de az yerde bulunan Kartopu, Finike Ardıç, Pinal Meşesi ve Dallı Servi'nin küçük topluluklar halinde yetiştiği tek yerdir.

Dünya'nın en nadir 10 adet deniz memelisinden biri olan Akdeniz Foku (*Monachus monachus*) Milli Parkımızın kıyılarında yaşamaktadır. Yaban domuzu (*Sus scrofa*), Karakulak (*Caracal caracal*), Saz Kedisi (*Felis chaus*), Kurt (*Canis lupus*), Çakal (*Canis aureus*), Sırtlan (*Hyaena hyaena*), doğaya terk edilmiş, yabanileşmiş sığırlar ve atlar ile birçok hayvan türü Dilek Yarımadası faunasında bulunmaktadır. Ayrıca dünyaya ülkemizden yayılan ve orijinal olarak sadece ülkemizde bulunan korunması ve yaygınlaştırılması tüm dünya biyolojik çeşitliliği açısından da son derece önemli olan Alageyik'in (Dama dama) yaşam ortamıdır.

Bu sebeplerle, Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası Milli Parkı barındırdığı floristik ve faunistik çeşitlilik sebebi ile 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, Uluslararası Sulak alanlar Sözleşmesi (Ramsar), Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunmasına Yönelik Sözleşme (Bern), Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması (Rio) kapsamında ulusal ve uluslararası kanun ve sözleşmelerle koruma altındadır.

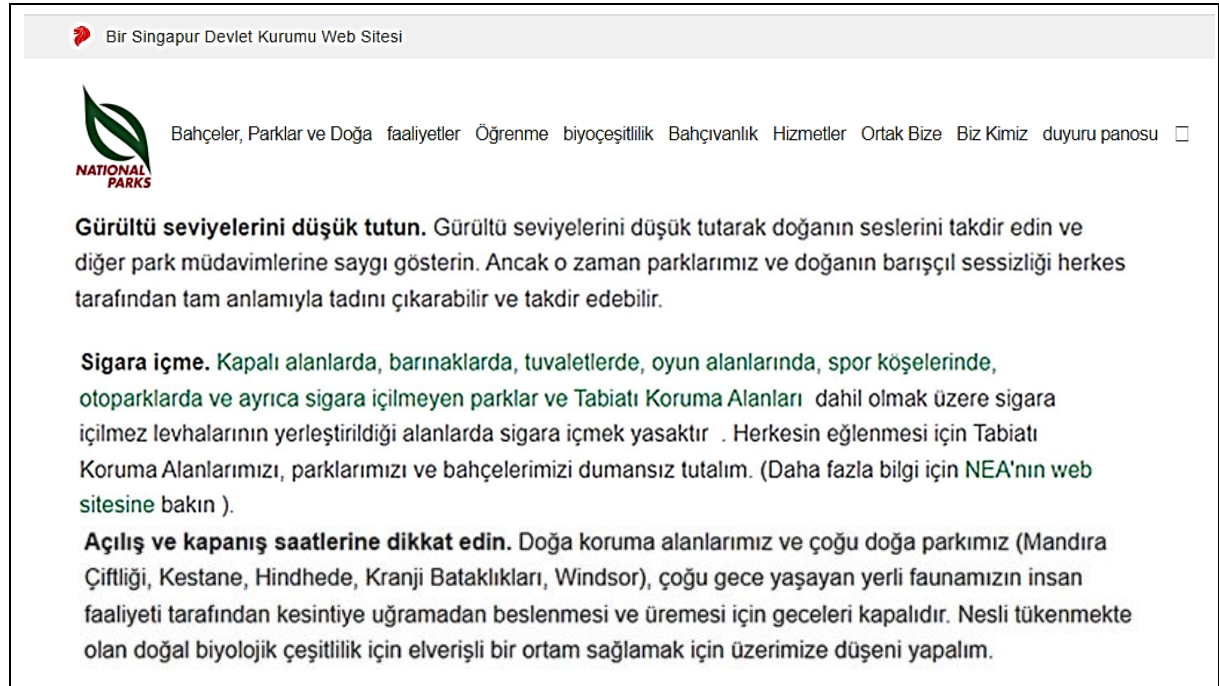
Bununla birlikte, UDGP'nin "Planlama" bölümünde. Yönetim Amaç ve Hedefleri; a)-iv: *Doğal yaşam ortamlarının, alandaki türlerin ve habitatların korunması, b)-i: "Milli Park sınırları içinde devam eden ekonomik faaliyetlerin doğal hayata zarar vermeyecek şekilde devam etmesinin sağlanması gerekmektedir.* Yazmaktadır (UDGP, syf1).

Ayrıca Milli Parklar Yönetmeliğinin Dördüncü Bölümünün 16. Maddesinde e) *Çevreyi ve ziyaretçileri rahatsız edecek seviyede gürültülü faaliyetlerde bulunulamaz, yüksek sesle müzik yayını yapılamaz.* Yazmaktadır.

Hava karardıktan sonra yapılacak her türlü gürültü yaratan, ışık yoğunluğu yapan, koku ve duman çıkaran aktiviteler çoğu gece yaşayan yaban hayatının beslenmesi ve üremesini olumsuz yönde etkileyecektir.

Nitekim, uluslararası bilimsel literatürler incelendiğinde; gürültü kirliliğinin korunan alanlardaki biyolojik çeşitliliği ve tüm ekolojik sistemleri tehdit ettiğini, özellikle korunan alanlardaki gürültü kirliliğinin ulaşım ve etrafındaki gelişim ile yakından bağlantılı olduğunu ve bu gürültü kaynaklarının ekolojik sistemleri güvence altına alabilmek için minimize edilmesi gerektiği görülmektedir (Buxton vd., 2017). Sordello vd., (2020) çalışmalarında insan kaynaklı gürültü kirliliğinin biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerini araştıran tüm çalışma sonuçlarının sistematik bir haritasını oluşturmuştur. İnceledikleri tüm ekolojik araştırma sonuçları; gürültü kirliliğinin biyoçeşitlilik üzerindeki etkilerinin ne denli büyük olduğunu gözler önüne sermiştir. İnceledikleri 1794 makale neticesinde, gürültünün yaban hayatında davranış bozukluklarına sebep olduğunu, biyofizyolojilerini ve üremelerini etkilediğini ve birbirleri ile iletişimlerini engellediğini ve bu sorunun birçok türün devamı için potansiyel olarak bir tehdit olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bununla birlikte dünya üzerindeki pek çok Milli Park gürültü seviyelerinin düşürülmesine önem vermekte ve konu ile ilgili kamu bilinci oluşturulmasına yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin web sitelerinde gürültü kirliliğinin fauna üzerindeki etkilerini duyurmakta ve ziyaretçi kurallarında gürültü seviyelerini aşmamaları gerektiği hususunda uyarılarda bulunmaktadır (Do's and Don'ts, 2023, 01.03; Effects of Noise on Wildlife, 2023, 01.03; Noise, 2023, 01.03).

Bir Singapur Devlet Kurumu Web Sitesi

 Bahçeler, Parklar ve Doğa faaliyetler Öğrenme biyoçeşitlilik Bahçivanlık Hizmetler Ortak Bize Biz Kimiz duyuru panosu □

Gürültü seviyelerini düşük tutun. Gürültü seviyelerini düşük tutarak doğanın seslerini takdir edin ve diğer park müdavimlerine saygı gösterin. Ancak o zaman parklarımız ve doğanın barışçıl sessizliği herkes tarafından tam anlamıyla tadını çıkarabilir ve takdir edebilir.

Sigara içme. Kapalı alanlarda, barınaklarda, tuvaletlerde, oyun alanlarında, spor köşelerinde, otoparklarda ve ayrıca sigara içilmeyen parklar ve Tabiatı Koruma Alanları dahil olmak üzere sigara içilmez levhalarının yerleştirildiği alanlarda sigara içmek yasaktır. Herkesin eğlenmesi için Tabiatı Koruma Alanlarımızı, parklarımızı ve bahçelerimizi dumansız turalım. (Daha fazla bilgi için NEA'nın web sitesine bakın).

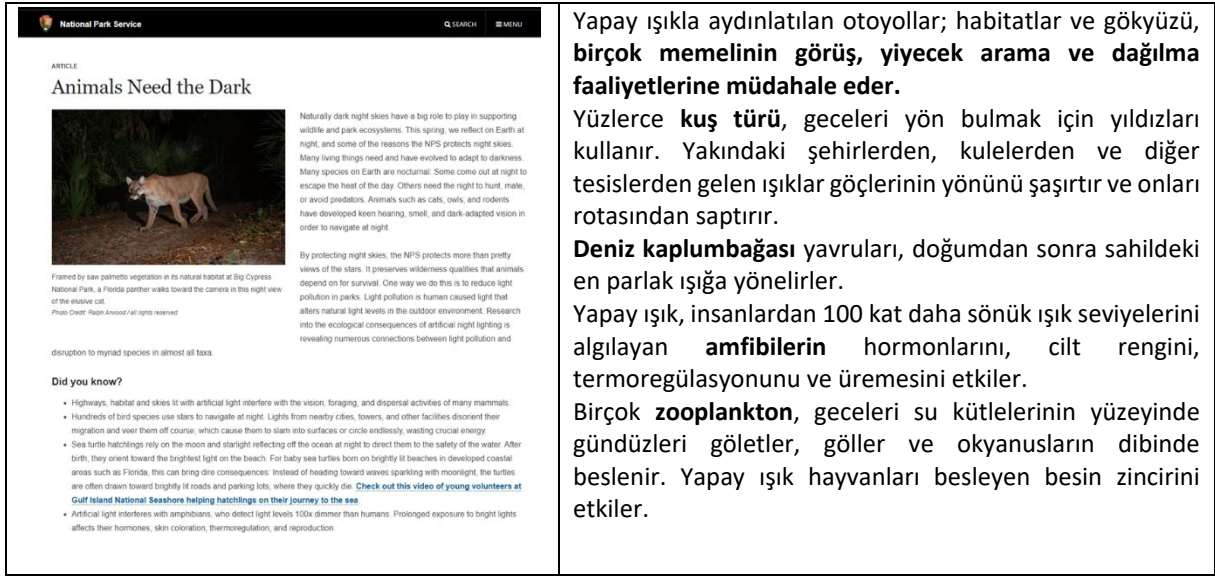
Açılış ve kapanış saatlerine dikkat edin. Doğa koruma alanlarımız ve çoğu doğa parkımız (Mandıra Çiftliği, Kestane, Hindhede, Kranji Bataklıkları, Windsor), çoğu gece yaşayan yerli faunamızın insan faaliyeti tarafından kesintiye uğramadan beslenmesi ve üremesi için geceleri kapalıdır. Nesli tükenmekte olan doğal biyolojik çeşitlilik için elverişli bir ortam sağlamak için üzerimize düşeni yapalım.

Şekil 4. Singapur Milli Parkları– Ziyaretçilere yönelik kurallar

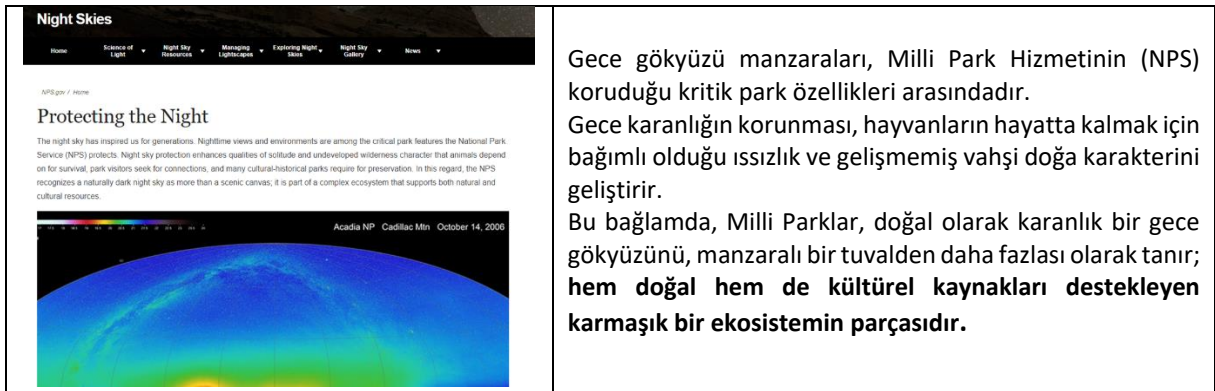
Benzer şekilde uluslararası literatürlerde ışık kirliliğinin de biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu bildirilen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların birçoğunda; özellikle türlerin araba farlarından çıkan ışığa geldikleri ve mekanik etkiler ile öldüğü saptanmıştır. Ayrıca yapay ışığın türlerin doğal hareket kalıplarını bozarak göç sistemlerini etkilediğini, yapay ışığın varlığı nedeniyle yiyecek aramada artış ya da azalış olduğunu ve bunun rekabet ortamındaki düzeni etkilediğini, yapay ışığın türlerin iletişimini bozduğunu ve türlerdeki çeşitli fizyolojik süreçleri de

etkileyebildiğini bildirilmiştir (Jägerbrand ve Bouroussis, 2021; Mu vd., 2021; Sung, 2022; Aubrecht vd., 2010). Ayrıca ışık kirliliğinin sadece fauna üzerinde değil aynı zamanda vejetasyon üzerinde de etkili olduğu gözlemlenmiştir. Aydınlatmanın bitki örtüsü değişiminin gidişatını etkilediğini ve baskın türlerde biyokütle ve bitki örtüsünde önemli farklılıklara yol açtığı bulunmuştur. Çeşitli araştırmaların sonuçları yapay ışığın bitki örtüsündeki tür kompozisyonunu etkileyebileceğini göstermektedir (Bennie vd., 2018). Tüm bu çalışmalarda koruma açısından önemli habitatlarda, yapay ışığın en aza indirilmesinin veya dışlanması önemini vurgulamakta, korunan alanlarda ışık kirliliğinin önlenmesi ve azaltılmasına yönelik önlem yöntemlerinin yönetim planlarına entegre edilmesi önerilmektedir

Bununla birlikte dünya üzerindeki pek çok Milli Park ışık kirliliğinin düşürülmesine önem vermekte ve konu ile ilgili kamu bilinci oluşturulmasına yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin web sitelerinde ışık kirliliğinin fauna ve flora üzerindeki etkilerini duyurmakta ve ziyaretçi kurallarında gürültü seviyelerini aşmamaları gerektiği hususunda uyarılarda bulunmaktadır (Animals Need the Dark, 2023, 01.03; Protecting the Night, 2023, 01.03; Managing Lightscapes, 2023, 01.03).

Şekil 5. ABD Milli Parkları – Yaban hayatının karanlığa ihtiyacı var

Şekil 6. ABD Milli Parkları–Karanlığı korumak

Şekil 7. ABD Milli Parkları –Yapay ışığı yönetmek

Bu faaliyetler şimdilik Milli Parkın İçmeler Koyu'nda düzenlenmektedir. UDGP'nin plan haritasında Milli Parkın girişinden itibaren yolun solunda kalan alan hassas koruma bölgesi olup kullanımların gerçekleştirildiği dört koyu içerisine alan kontrollü kullanım bölgeleri ile bitişiktir. Dolayısıyla fauna ve floranın yoğun olarak bulunduğu hassas koruma bölgesi, kontrollü kullanım bölgelerinde gerçekleştirilecek ışık ve ses kirliliğine sebep olan her türlü faaliyetten fazlasıyla etkilenecektir.

Bugüne kadar sadece 08.30-19.00 (20.00) saatleri arasında açık olan ve girişlerin kontrollü olarak gerçekleştirildiği Dilek Yarımadası'nın gün karardıktan sonra kullanılması milli parkın kaynak değerleri üzerinde ciddi tehditler oluşturmuştur. Gelecek misafirlerin tümünün iyi niyetli ve bilinçli olmayabileceği göz önünde bulundurulduğunda, (Samos Adası'nın yakın olması ve daha önce yaşanan vakalardan bilindiği gibi) bu alanda biyokaçakçılık, insan kaçakçılığı, yangın vb. durumların yaşanma ihtimali de söz konusudur.

Gündüz bile ziyaretçilerin kontrolünde zorluk çekilirken, gece Milli Park içine giren kişilerin nasıl davranacağı, nasıl bir tehdit oluşturacakları karanlıktan istifade ederek bitki ve insan kaçakçılığı yapıp yapmayacakları ve en önemlisi de ihmal sonucu ya da kötü niyetli kişiler tarafından kasıtlı olarak çıkarılabilecek yangının büyük felaketlere yol açacaktır. Nitekim bunun bir örneği 27.06.2005 tarihinde Mutlak Koruma Zonu içinde kalan, Bayrak Adası'nın karşısındaki Poyraz Tepe civarındaki mültecilerin çıkarmış olduğu orman yangınında görülebilmektedir.

3.4. Büyük Menderes Nehri ve Büyük Menderes Deltası'ndaki kirlilik

Büyük menderes deltası, Kuzey (Karina) ve Güney lagünü olmak üzere iki büyük dalyandan ve tuzlu su bataklıklarından oluşan, uluslararası öneme sahip sulak alanı ile ülkemizin önemli delta alanlarındandır. Sahip olduğu kuş varlığı ile ülkemizin "Önemli Kuş Alanları (ÖKA)" içinde yer almaktadır. Büyük Menderes deltası sahip olduğu bu özelliklerle uluslararası öneme sahiptir ve ülkemizin de imzalamış olduğu milletlerarası Ramsar, Bern, Rio de Janerio sözleşmeleri ve Barcelona Konvansiyonu hükümleri ile korunmaktadır. Ancak, bu koruma statülerine rağmen delta günümüzde özellikle insan aktivitelerine bağlı olarak gelişen birçok tehditle karşı karşıyadır.

Büyük Menderes deltasında kirlilik oluşturan kaynakları dört sınıf altında toplamak mümkündür. Bunlar sırasıyla sanayi atıkları, yerleşim birimlerinin kanalizasyon suları, jeotermal atıklar ve sulu tarımda kullanılan kimyasal ilaç ve gübrelerdir.

560 km uzunluğundaki Büyük Menderes Nehri, İç Batı Anadolu'da Sandıklı ve Dinar arasındaki platolardan doğmakta, Uşak, Denizli ve Aydın şehirlerinden geçerek Dilek Yarımadası'nda büyük bir delta oluşturmakta ve Ege Denizi'ne dökülmektedir. Ne yazık ki günümüzde, Büyük Menderes Nehri, yerleşim yerlerinden gelen evsel ve kanalizasyon suları ile sanayi atık sularının arıtılmadan direk nehre verilmesi nedeniyle bölgeye hayat veren bir kaynaktan ziyade kirlilik ve hastalık taşıyan bir unsur haline dönüşmüştür.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2016 yılında hazırlanan Büyük Menderes Havzası Kirlilik Önleme Eylem Planı ve TUBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (TUBİTAK-MAM) tarafından Tarım ve Orman Bakanlığı için hazırlanan Büyük Menderes Havzası Havza Koruma Eylem Planları incelendiğinde kirliliğin ana kaynaklarının kentsel ve endüstriyel atıksular, tarımsal sızıntı suları ve jeotermal sular olduğu görülmektedir. Aydın'da tarımsal gıda, madencilik ve metal sanayi kolları ve 150'nin üzerinde zeytinyağı işletmesi, Denizli'de tekstil ve hazır giyim atölyeleri, demir çelik, elektrik elektronik, metal sanayileri bu kirliliğin ana kaynağıdır. Çünkü halen 14 organize sanayi bölgesinden 8'i arıtma tesisine sahip değildir ve atık suyunun tamamını Büyük Menderes veya kollarına boşaltmaktadır. Denizli ve Uşak illerindeki 25 yerleşim merkezi başta olmak üzere Menderes havzasındaki evsel atık suların önemli bir bölümü yine Büyük Menderes Nehrine arıtılmadan bırakılmaktadır .

Biyolojik çeşitlilik açısından bölgenin en zengin ve hassas alanlarından biri olan Büyük Menderes Deltası Milli Parkı 'nda Akdeniz Martısı (*Larus melanocephalus*), Küçük Kerkenez (*Falco naumanni*), ve Flamingo (*Phoenicopterus ruber*) kuşları büyük sürüler halinde gözlenmektedir ve bu alandan beslenmektedir. Ayrıca dünyada sadece 4.350-4.800 üreyen çift kalmış olan ve hassas tür olarak kabul edilen tepeli pelikan da (*Pelecanus crispus*) bu bölgede üremekte ve kışlamaktadır. Dolayısı ile deltadaki kirlilik tüm bu kuş türlerinin sağlığını ve hayatını da tehdit etmektedir.

Büyük Menderes Nehrinde ve tahliye kanalında oksijen tükendiği için toplu balık ölümlerinin gerçekleşmesi kirliliğin boyutlarını ortaya çıkarmaktadır (Şekil 8). Nitekim Büyük Menderes nehri suları "Kıta İçi Su Kaynaklarının Sınıflarına Göre Kalite Kriterleri"nde III. Sınıf (kirli su) su kalitesinde, hatta pek çok yerinde de IV. Sınıf (çok kirli su) olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Çevre Atlası 2004). Tüm bu kirliliğinin önlenmesi için atık su arıtma tesislerinin kurulması ve sulama suyu kalitesine getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda havzadaki sanayilerin temiz üretime geçmesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu sebeplerle Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Büyük Menderes Havzası Kirlilik Önleme Eylem Planını, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın da Büyük Menderes Havzası Havza Koruma Eylem Planını acilen uygulamaya koymas ve istikrarla yürütmesi gerekmektedir.

Şekil 8. Büyük Menderes Deltası'nda toplu balık ölümleri

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER BÖLÜM 5

Büyük Menderes Delta'sında, 43 277 hektarlık tarla alanının %95'inde sulamalı tarım yapılmakta olup Söke ovasında bulunan sayısı bini aşkın yer altı kuyusu sulama amaçlı kullanılmaktadır (Aydın İli Çevre Durum Raporu 2003). Yeraltı sularının aşırı kullanımı kıyılarda hassas bir dengede bulunan tatlı su-tuzlu su dengesinin bozulmasına ve yer altı sularında tuzlanmanın meydana gelmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, İl Çevre Durum Raporunda deltadaki kontrolsüz ve aşırı gübre ve zirai mücadele ilaçları kullanılmasının da yer altı sularında ve çeşitli amaçlarla açılmış kuyularda nitrat çeşitli azot bileşikleri kirliliğinin olduğu ifade edilmektedir (İl Çevre Durum Raporu 2003). Yine, sulu tarımın yapıldığı ve özellikle drenajın yetersiz olduğu yerlerde yüksek pH, tuzluluk, alkalilik ve yüksek taban suyu gibi sorunları bulunmaktadır (Büyük Menderes Havzası Yönetim Planı 2004).

Büyük Menderes nehri ve yan kolları üzerinde yapılan barajlar, sulama göletleri ve nehirlerin yukarı havzalarındaki erozyon çalışmaları sonucunda Büyük Menderes Deltası'nın morfolojisi zaman içerisinde değişikliğe uğramış, gelen sediment miktarının azalması nedeniyle deltanın genişleme hızı düşmüş, deltaya ulaşan su miktarı da azalmıştır (Büyük Menderes Havzası Yönetim Planı 2004). Bu durum ise ortamdaki tatlı su tuzlu su miktarının değişmesine ve bu sebeple sulak alan ekosisteminin etkilenmesine neden olmaktadır. Örneğin, daha önce deltada bulunduğu ifade edilen yalıçapkını artık görülmemektedir

Bununla birlikte Büyük Menderes Deltası'nda balıkçılıkta kullanılan geleneksel kargılar yerini plastiklere bırakmıştır. Ayrıca Büyük Menderes Nehri ve tahliye kanalı boyunca alanın güvenliği ve kontrolleri düzenli olarak gerçekleştirilemediği için kontrolsüz balıkçılık ve kaçak avcılık da Büyük Menderes Deltası'nda görülen diğer sorunlardır.

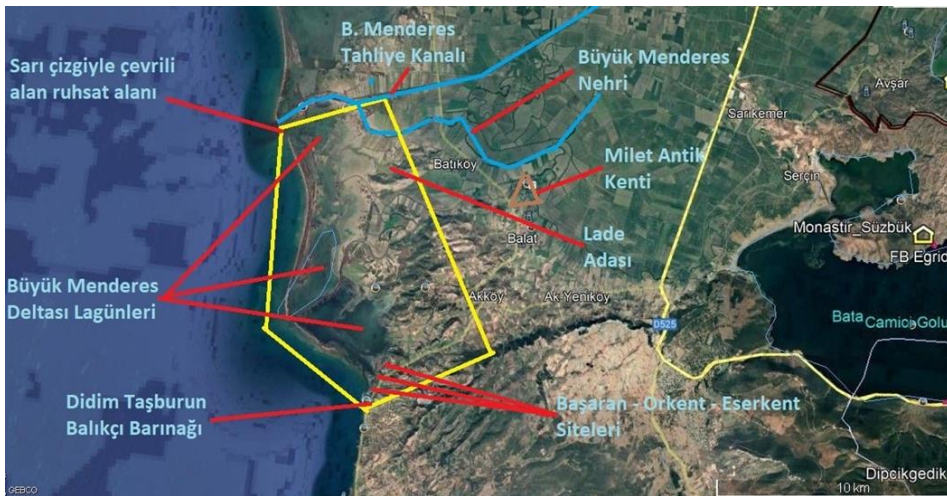
Şekil 9. Büyük Menderes Deltası'nda diğer kirlilik ve tahrip unsurları

Büyük Menderes Deltası'nda yaşanan bu çevre kirliliği sorunlarının yanı sıra kirliliği daha da artıracak Midye ve Karides çiftliklerinin kurulması ve hatta jeotermal enerji santrali kurulması yönünde arama ruhsatı başvurusu gibi talepler zaman zaman gündeme gelmektedir. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası sadece Milli Park statüsü ile değil Uluslararası Sulak alanlar Sözleşmesi (Ramsar), Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunmasına Yönelik Sözleşme (Bern), Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması (Rio) ve Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona) kapsamında da korunmaktadır. Ayrıca Delta'nın büyük bir bölümü 1. Derecede Doğal Sit olarak da koruma altındadır.

Delta'da gerçekleştirilecek midye ve karides yetiştiriciliği; hassas bir ekosistem özelliği gösteren bu alanda azot ve fosforun fazlalaşarak alg üretiminin artmasına, oksijen miktarının düşmesine ve ötrofikasyona neden olacaktır. Oksijen miktarının azalması ile birlikte, deltada geçmişten bu güne kadar zaten azalma gösteren balık türleri de tamamen yok olabilir. Ayrıca gerek yetiştiricilik gerekse bu kapsamda kurulacak yapılaşma ve tesisler çevre kirliliğini beraberinde getirerek, ekolojikdengeyi bozabilir, ekoturizm ile ön plana çıkması gereken nadide güzellikteki Karina ve yakın çevresi kokudan geçilemez hale gelerek tüm cazibesini kaybedebilirdi.

2022 yılında ise Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın tam ortasından başlayarak çok büyük bir alan için jeotermal arama ruhsatı için başvuru yapılmış ve bu duruma STK'lar ve yöre halkı tepki göstermiştir (Şekil 10). Aydın İl Koordinasyon Kurulu'nun ve yöre halkının talebi üzerine TMMOB tarafından, konunun uzmanlarından oluşturulan Teknik Heyet'in Aydın'a gelerek yerinde gerçekleştirdiği incelemeler ve araştırmalar sonucu 2021 yılında "TMMOB Büyük Menderes Havzasında Jeotermal Enerji Santralleri Gerçeği ve Aydın İlinde Kurulu JES'lerin Çevresel Etkileri" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda: jeotermal enerji gelişiminin çeşitli olası çevresel etkilerinin; gaz emisyonları, su kirliliği, katı emisyonları, arazi kullanımı, arazi çökmesi, sismik tetikleme, heyelan tetiklenmesi, su kullanımı, doğal hidrotermal oluşumlara müdahale, doğal yaşam habitatına ve bitki örtüsüne müdahale, doğal manzaranın bozulması ve katastrofik olaylar olduğu belirtilmiştir.

Hassas ekosistemler ve yüksek biyoçeşitlilik barındıran ve bu özelliklerinden dolayı ulusal ve uluslararası pek çok anlaşma ve sözleşme ile korunan Büyük Menderes Deltasında insan faaliyetleri sebebi ile çok ciddi çevresel sorunlar oluşmuştur. Bununla birlikte yörede yapılmak istenen bu faaliyetler çevre sorunlarını çok daha fazla artırarak geri dönüşü mümkün olmayacak felaketlere sebep olacaktır.

Şekil 10. Jeotermal arama ruhsatı için başvuru yapılan alan

4.Sonuç ve Öneriler

Milli parkların ana amacı milli parkların doğal ve kültürel kaynak değerlerini korumak, doğal peyzaj görüntüsünü gelecek kuşaklara “en doğal” hali ile aktarabilmektir. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın İçmeler Koyu'nda yapılan çevre düzenlemesi çalışmalarında koruma-kullanma dengesinin gözetilmediği aksine kullanımların ön planda tutulduğu ve ekonomik kaygılar güdüldüğü görülmektedir. Milli parktaki koyların sıradan bir mesire alanı gibi görüldüğü ve bağlamda doğal dokunun tahrip edildiği adeta kent içi rekreasyonel alan tasarımına kayan düzenlemeler görülmektedir. Oysaki Milli Parkın rekreasyonel taşıma kapasiteleri hazırlanmış ve parkın UDGP'nin ekinde sunulmuştur. Bu kapasitelere göre ekosistem üzerindeki araç ve insan baskısının azaltılması gerekmektedir, tam aksine alanda doğal ortamı bozan tasarımlarla ve öncelikli olarak daha fazla ziyaretçiye hizmet vermek amaçlanarak alanda antropojenik etkiler belirgin düzeyde artırılmıştır.

Milli parklar, ulusal ve uluslararası öneme haiz doğal ve/veya kültürel kaynak değerlerini barındıran alanlardır. Pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi ülkemizde de milli parklarda gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetlerin ana amacı milli parkların doğal ve kültürel kaynak değerlerinin ziyaretçilere tanıtılması ve doğa bilincinin oluşturulmasına katkı sağlamaktır.

Bu düşüncelere paralel olarak Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın UDGP'nda da; *2.1. Genel Kullanım Kararları: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın ulusal öneminin bulunması, alanın korunması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle alanın ekolojik, jeolojik ve jeomorfolojik yapısını bozabilecek her türlü faaliyetten kaçınılması gerekmektedir. Milli Park alanı bu çerçevede doğa yürüyüşleri, doğa eğitimi ve tanıtım-bilgilendirme amaçlı faaliyetlere konu edilmelidir (UDGP, syf 5) yazmaktadır.*

Milli parklarda kontrollü kullanım alanları ziyaretçilerin bütünü algılayabilecekleri, milli parkı yaşayabilecekleri ve özelliklerini görebilecekleri milli parkın ana karakterini temsil eden önemli alanlardır. Nitekim Dilek Yarımadası'nda da gününbirlik kullanım alanları içerisinde alan 4 koy, sahip olduğu deniz ve kara ekosistemleri ve doğal bitki örtüsü ile milli parkı temsil kabiliyeti yüksek alanlardır. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın yakın çevresinde pek çok restoran, piknik alanı ve eğlence mekânı bulunmaktadır. Ancak Milli Park, sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerleri ile dünya üzerinde benzersizdir. Milli Parkın eko(loji)-politik yaklaşımlarla yönetilmesi ve dünyanın en prestijli milli parkları arasında yer almasının sağlanması yöneticilerin ana hedeflerinden biri olmalıdır. Bu hedefe; başta parkın yegâne sahipleri olan çocuklar ve gençler düşünülerek her yaş grubuna yönelik doğa eğitimi çalışmalarının güçlendirilmesi, botanik turları, kuş gözlemi, doğa fotoğrafçılığı, trekking gibi milli parkın kaynak değerlerini tanıtmaya yardımcı olan, yerli- yabancı, zengin- fakir her kesimin ulaşabileceği ve ekolojik risk faktörlerinin daha az olduğu rekreasyonel faaliyet türlerinin benimsenmesi, doğru tanıtım temalarının belirlenmesi ve tanıtım stratejilerinin geliştirilmesi ile ulaşılabilecektir.

Diğer Tarafından Büyük Menderes Deltası, Büyük Menderes nehri kaynağından denize döküldüğü yere kadar tüm kısımlarında yapılan atık su deşarjları, endüstriyel faaliyetler, tarımsal faaliyetler ve jeotermal kaynaklı doğal salımlar vasıtasıyla kirletilmektedir. Sonuçta deltaya, delta lagünlerine, sulak alanlara ulaşan bu kirlilik, buradaki doğal ekosistemi, biyolojik çeşitliliği tehdit eder duruma gelmiştir. Bu nedenle, deltadaki sorunlara yönelik çözüm yolları araştırılırken havzanın bütününe değerlendirilmesi daha gerçekçi ve doğru çözümlerin bulunmasında etkili olacaktır. Nitekim kirliliğin önlenmesine yönelik olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2016 yılında Büyük Menderes

Havzası Kirlilik Önleme Eylem Planı ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (TÜBİTAK-MAM) tarafından Tarım ve Orman Bakanlığı için hazırlanan Büyük Menderes Havzası Havza Koruma Eylem Planları hazırlanmıştır. Eylem planlarının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi yönünde Entegre Havza Yönetimi'nin sağlanması, Büyük Menderes Havzası ölçeğinde, tüm doğal kaynakların, yer altı ve yüzey sularının tahsisi, korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesinin koordine edilmesi önemlidir. Bu sebeple havza ile ilişkili kamu, özel sektör ve tarım sektörü temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölümleri ve STK temsilcileri ile birlikte bir havza komisyonunu oluşturulmalıdır. Havza komisyonunun gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak Havza'daki su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve korunması yaklaşımından hareketle, ortak bir vizyon ve etkin çözüm yollarını saptamaları gerekmektedir. Büyük Menderes Havzası'nın ekonomik, ekolojik ve sosyal durumunun iyileştirilmesi ve garanti altına alınabilmesi, Büyük Menderes Havzası'nın sahip olduğu doğal kaynakların sürdürülebilir ve hakça yönetimine bağlıdır (Büyük Menderes Havza Atlası, 2013).

Kaynakça

- Acadia National Park Park Regulations, (2023,01.03). Erişim adresi: <https://www.us-parks.com/acadia-national-park/park-regulations.html>.
- Anderson, A. B., Ayers, P. D., Howard, H. & Newlin, K. D. (2007, January). Vehicle impacts on vegetation cover at Camp Atterbury, Indiana: Part 1. Initial impacts and vegetation recovery. *In Proceedings of the Indiana Academy of Science* (Vol. 116, No. 2, pp. 126-138).
- Animals Need the Dark (2023, 01.03). Erişim adresi: https://www.nps.gov/articles/nocturnal_earthnight.htm#:~:text=By%20protecting%20night%20skies%2C%20the,levels%20in%20the%20outdoor%20environment.
- Aubrecht, C., Jaiteh, M. & De Sherbinin, A. (2010). *Global assessment of light pollution impact on protected areas*. CIESIN. AIT Working Paper, Columbia University, New York, NY.
- Aydın İli Çevre Durum Raporu (2003). T.C. Aydın Valiliği Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü.
- Bayer, M. Z. (1994). Milli parklar ve Türkiye açısından önemi, alınması gerekli önlemler (II). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 53.
- Bennie, J., Davies, T. W., Cruse, D., Bell, F. & Gaston, K. J. (2018). *Artificial light at night alters grassland vegetation species composition and phenology*. *Journal of Applied Ecology*, 55(1), 442-450.
- Buxton, R. T., McKenna, M. F., Mennitt, D., Fristrup, K., Crooks, K., Angeloni, L. & Wittemyer, G. (2017). Noise pollution is pervasive in US protected areas. *Science*, 356(6337), 531-533.
- Büyük Menderes Havza Atlası (2013), Yaşayan Nehirler Yaşayan Ege, WWF, Coca Cola Hayata Artı Vakfı. ISBN: 978-605-62927-1-2
- Büyük Menderes Havzası Havza Koruma Eylem Planı (2016). Hazırlayan Kuruluş: TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (TÜBİTAK-MAM) Sorumlu Kuruluş: Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- Büyük Menderes Havzası Kirlilik Önleme Eylem Planı (2016). T.C. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAKİ BASKILAR VE TEHDİTLER BÖLÜM 5

Büyük Menderes Havzasında Jeotermal Enerji Santralleri Gerçeği Ve Aydın İlinde Kurulu JES'lerin Çevresel Etkileri (2021). Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, ISBN: 978-605-01-1397-6

Büyük Menderes Nehir Havzası Yönetim Planı (2004). Havza Koruma Eylem Planlarının Nehir Havzası Yönetim Planlarına Dönüştürülmesi için Teknik Yardım (EuropeAid/134561/D/SER/TR), TR2011/0327.21-05-01-001.

Çırık, U., (2007). Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişim Planları. *Planlama* 2007(1):45–50.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişim Revizyon Planı Planlama Raporu (2019). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Park Müdürlüğü.

Do's and Don'ts (2023, 01.03). Erişim adresi: <https://www.nparks.gov.sg/gardens-parks-and-nature/dos-and-donts>

Eating and Picnicking, (2023, 01.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/acad/planyourvisit/eating.htm>

Effects of Noise on Wildlife (2023, 01.03). Erişim adresi: https://www.nps.gov/subjects/sound/effects_wildlife.htm

Foxcroft, L. C., Richardson, D. M., Pyšek, P. & Genovesi, P. (2013). Invasive alien plants in protected areas: threats, opportunities, and the way forward. *Plant invasions in protected areas: patterns, problems and challenges* (Foxcroft, L.C. et.al., eds), 621-639, Springer.

Genel Bilgiler (2023, 01.03). Erişim adresi: <http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1>

Genovesi, P., and Monaco, A. (2013). Guidelines for addressing invasive species in protected areas. In *Plant Invasions in Protected Areas* (eds L. C. Foxcroft, et.al., eds), pp. 487–506. Springer.

Göktaş, T. H. (2011). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın rekreasyonel taşıma kapasitesinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum.

Graefe, A. R., Vaske, J. J. & Kuss, F. R. (1984). Social carrying capacity: An integration and synthesis of twenty years of research. *Leisure Sciences*, 6(4), 395-431.

Invasive and Non-Native Species, (2023, 01.013). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/subjects/invasive/prevention.htm>

Jägerbrand, A. K. & Bouroussis, C. A. (2021). Ecological impact of artificial light at night: effective strategies and measures to deal with protected species and habitats. *Sustainability*, 13(11), 5991.

Kervankıran, İ. & Eryılmaz, A. (2014). Isparta İli Milli Parklarının Rekreasyonel Faaliyetlerde Kullanımı. *Marmara Coğrafya Dergisi* 29(1): 81-110.

Managing Lightscapes (2023, 01.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/subjects/nightskies/management.htm>

Manning, R. E., Lime, D. W. & Hof, M. (1996). Social carrying capacity of natural areas: Theory and application in the US National Parks. *Natural Areas Journal*, 16(2), 118-127.

Milli Parklar Kanunu. (1983,11 08). T.C. Resmi Gazete (Sayı:18132). Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Milli Parklar Yönetmeliği (1986, 12. 12). T.C. Resmi Gazete (Sayı:19309). Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Mu, H., Li, X., Du, X., Huang, J., Su, W., Hu, T. & Xue, F. (2021). Evaluation of light pollution in global protected areas from 1992 to 2018. *Remote Sensing*, 13(9), 1849.

Noise (2023, 01.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/subjects/sound/noise.htm#:~:text=Recent%20studies%20have%20found%20that,with%20wildlife%20communication%20and%20behavior.>

Payne, G. F., Foster, J. W. & Leininger, W. C. (1983). Vehicle impacts on northern Great Plains range vegetation Montana, livestock grazing, soils. *Rangeland Ecology & Management/Journal of Range Management Archives*, 36(3), 327-331.

Protecting the Night (2023, 01.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/subjects/nightskies/index.htm>

Sordello, R., Ratel, O., Flamerie De Lachapelle, F., Leger, C., Dambry, A. & Vanpeene, S. (2020). Evidence of the impact of noise pollution on biodiversity: A systematic map. *Environmental Evidence*, 9(1), 1-27.

Sung, C. Y. (2022). Light pollution as an ecological edge effect: Landscape ecological analysis of light pollution in protected areas in Korea. *Journal for Nature Conservation*, 66, 126148.

Türkiye Çevre Atlası, (2004). T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Yücel M. & Babuş D., (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. *Doğa Dergisi*, 11: 151 – 175.

Yücel, M. (2005). *Doğa Koruma*. Adana: Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı.

BÖLÜM 6

MİLLİ PARKLAR, EKOSİSTEM HİZMETLERİ VE EKOLOJİK BÜTÜNLÜK

Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0002-2945-3885
E-mail: ebru.ersoy@adu.edu.tr

MİLLİ PARKLAR, EKOSİSTEM HİZMETLERİ VE EKOLOJİK BÜTÜNLÜK

Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0002-2945-3885, E-mail: ebru.ersoy@adu.edu.tr

1. Giriş

Korunan alanlar doğanın ve biyoçeşitliliğin korunması ile mevcut doğal itki örtüsünün sürdürülebilirliği için temel stratejilerden birisini oluşturmaktadır (Rylands ve Brandon, 2005; Leroux ve ark., 2010). Ancak bu temel işlevlerin ötesinde, korunan alanların o bölgede yaşayan toplumların geçim kaynaklarına katkıda bulunmak, turizm faaliyetlerini mümkün kılmak ve desteklemek gibi çok sayıda çevresel, sosyal ve ekonomik işlevi de gerçekleştirmesi beklenmektedir. Bu kapsamda korunan alanlar, sınırları içinde kalan farklı alan kullanım ve arazi örtüsü desenleri ve bunlar arasındaki çeşitli ilişkiler yoluyla biyolojik çeşitliliği, ekosistemleri, ekolojik işleyişi ve sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir role sahiptir.

Günümüzde tüm dünyada koruma sistemindeki en önemli sorunlar, politika yapıcı ve karar alıcı mekanizmaların korunan alanların değeri hakkında bütüncül değerlendirmelere dayalı verilere dayanarak karar alamamasıdır; oysaki bu bilgilerin temin edilebilmesi ve karar mekanizmalarına entegre edilebilmesi biyoçeşitliliğin ve ekosistem hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde korunması ve aynı zamanda insanın yaşam kalitesinin desteklenmesi açısından bir gerekliliktir. Tüm korunan etkili bir şekilde planlanabilmesi ve yönetilebilmesi ancak bu alanların ekolojik bütünlüğünün ve ürettikleri hizmetlerin iyi anlaşılmasına bağlıdır.

Milli parklar da korunan alanlar içinde hem bizim ülkemiz hem de tüm dünya ülkelerinde korunan alan sistemlerinin oluşturulmasına ön ayak olan bir strateji olması bakımından büyük bir öneme sahiptir (Demirel ve Pouya 2020). Ancak diğer koruma statülerinde olduğu gibi bu alanların planlanması ve yönetiminde de bazı sorunlar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle korunan alanlar ve milli parkların ne olduğu, daha sonra ise Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı örneğinde bu alanların insanlara ve doğaya ne gibi faydalar sağladığı (ekosistem hizmeti olarak da isimlendirilen), ve bu faydalar açısından Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın nasıl planlanması ve yönetilmesi gerektiğine ilişkin güncel görüşlere değinilmesi yerinde olacaktır.

2. Korunan Alanlar ve Milli Parklar

Türkiye kıtalararası bir Avrasya ülkesi olan ve topografik ve iklim bakımından büyük çeşitliliğe sahip olan ülkemiz, bu özelliklerinden ötürü içinde birçok endemik türü de barındıran zengin bir flora ve fauna varlığına sahiptir. Ancak özellikle geçtiğimiz yüzyılda insan nüfusunda yaşanan artış ve bunun dünya ekosistemleri üstündeki olumsuz etkileri tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de temel yaşam destek sistemlerine yönelik birçok tehdit ile karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur. İnsanların dünya ekosistemlerini olumsuz yönde etkileyen en önemli etkinlikleri arasında yoğun bir şekilde yaşadığımız alan kullanım ve arazi örtüsü değişimleri, istilacı türlerin yayılması, iklim değişikliği, kirlilik ve biyolojik çeşitliliğin azalması gelmektedir. Tüm dünyada bu olumsuz etki ve tehditler karşısında geliştirilen merkezi bir yaklaşım ile insanların çevre üzerindeki etkilerini sınırlamak ve doğayı korumak için korunan alanlara yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Korunan alanların temel işlevine bakıldığında tehlike

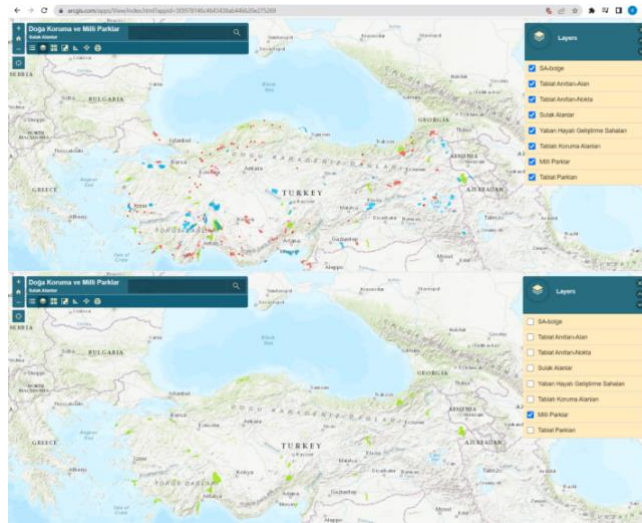
MİLLİ PARKLAR, EKOSİSTEM HİZMETLERİ VE EKOLOJİK BÜTÜNLÜK BÖLÜM 6

altındaki yabancı bitki ve hayvan türlerin korunmasının yanı sıra ekosistemlerin de korunmasına yönelik planlı eylemleri içerdiği görülmektedir. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (1992)'ne göre korunan alanlar "belirli koruma amaçlarını gerçekleştirmek üzere ayrılmış, düzenlenmiş ve buna göre yönetilen coğrafi alan" olarak tanımlanmaktayken, Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (2018)'e göre korunan alanlar "içerdiği ekosistemler ve kültürel değerlerle birlikte doğanın uzun vadede korunması için belirlenen, ayrılan ve yasalarla ya da geçerli diğer araçlarla yönetilen coğrafi alanlar" olarak tanımlanmıştır (Convention on Biological Diversity, 1992; Mitchell ve ark., 2018).

Ülkemiz mevzuatında yer alan ve 2012 yılında çıkarılan *Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik*'e göre ise korunan alanlar "Biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanları" olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2012). Bu kapsamda ülkemiz korunan alanları karasal ve sucul birçok ekosistem ve oluşumu bünyesinde barındırmaktadır.

Dünyada korunan alanların ilk örneği olarak kabul edilen Yellowstone (ABD) Milli Parkı (1872'de ilan edilen)'nin ardından dünyada birçok ülkede korunan alan politikaları yasal zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda tüm dünyada en yaygın korunan alan kategorisi olarak karşımıza çıkan milli parklar tanımlandığı özellikler bakımından da farklı ülkelerde benzer nitelikler taşımaktadır. Ülkemizde de benzer şekilde milli parklar ve diğer korunan alan kategorileri 1950'li yıllardan sonra mevzuata girerek hayata geçirilmeye başlamıştır (Demirel, 2005).

Korunan alanlar içinde en köklü geçmişe sahip olan milli parklar IUCN tarafından "Büyük ölçekli ekolojik süreçleri ve alanı tamamlayan, tür ve ekosistem özellikleri ile birlikte korumak üzere ayrılan, aynı zamanda manevi, bilimsel, rekreasyonel ve ziyaret fırsatları sunan doğal veya yarı doğal alanlar" (IUCN, 1994), 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu'nda ise "Bilimsel ve estetik bakımdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip alanlar" olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 1983). Güncel olarak ülke genelinde korunan alan kategorisinde yer alan ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne bağlı; 48 milli park, 261 tabiat parkı, 31 tabiat koruma alanı, 113 tabiat anıtı, 85 yabancı hayatı geliştirme sahası, 14 Ramsar alanı, 59 ulusal önemi haiz sulak alan ve 22 mahalli öneme sahip sulak alan bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası'nın Mevcut Rekreasyon Değerleri (Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü, 2023)

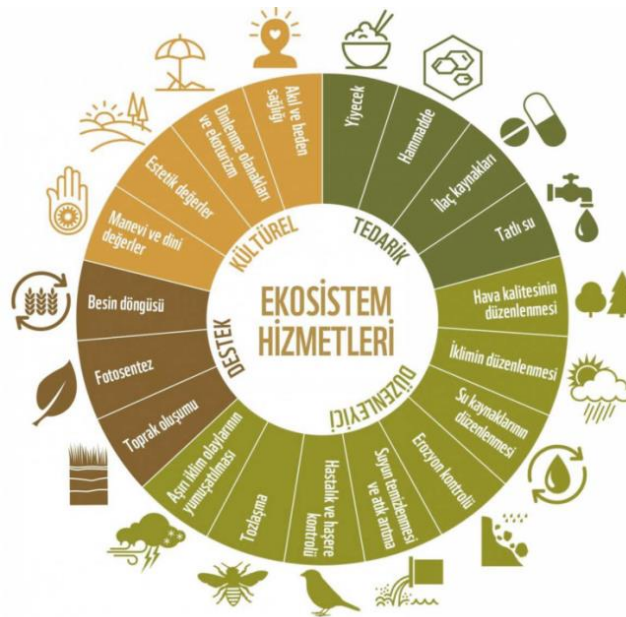
3. Milli Parklar ve Ekosistem Hizmetleri

Ekosistem kavramı, işlevsel bir birim olarak bitki, hayvan ve mikroorganizma toplulukları ile cansız çevrenin karşılıklı etkileşiminden oluşan dinamik mekânsal bir bütünü tanımlanmaktadır. Korunan alanlar bünyelerinde birçok farklı ekosistem birimini bulundurmaktadır. Temelde biyolojik çeşitliliği ve ekosistemleri korumayı hedefleyen ve işleyişleri bakımından tüm dünyada farklılık gösteren korunan alanlar, insanların yaşamını sürdürülebilmesi ve ekosistemlerin sağlıklı bir şekilde işleyişi açısından birçok işlev üstlenmektedir. Ekosistem hizmetleri, diğer bir deyiş ile insanların ekosistemlere atfettiği değerler ile ekosistem işlevlerinin insanlara doğrudan/ dolaylı olarak sağladığı fayda/ mal/ ürün/ hizmetler, günümüzde korunan alanlar da dahil olmak üzere ekosistemlerin planlanması ve yönetimi için kullanılan en önemli araçlardan birisini oluşturmaktadır (Costanza ve ark., 1997; MEA, 2005). Milli parklar açısından değerlendirildiğinde, bu alanların başta biyoçeşitlilik, gen çeşitliliği ve yaban hayatının olumsuz insan etkilerine karşı korunması olmak üzere; bilimsel araştırma, eğitim, turizm ve rekreasyonel aktivitelere olanak tanınması gibi birçok temel işlev ve faydaya sahip olduğu görülmektedir. Milli parkların bizlere sunduğu tüm bu işlev ve faydalar ise doğal çevre ve sağlıklı işleyen ekosistemlerin insanlara sağladığı fayda ve hizmetlere de işaret etmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Yakın Çevresinden Görünümler (Eşbah ev ark., 2009'dan düzenlenmiştir)

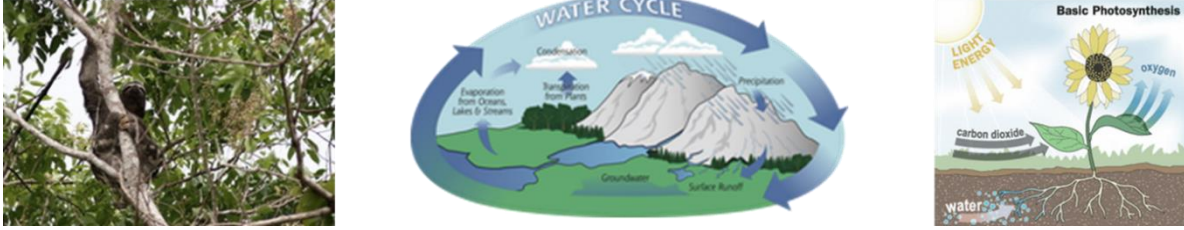
Farklı kaynaklara göre çeşitli biçimlerde sınıflandırılan ekosistem hizmetleri genel olarak dört ana başlık altında incelenmektedir (Şekil 3). Bunlar; destekleyici hizmetler, tedarik hizmetleri (kaynak sağlayan), düzenleyici hizmetler ile kültürel hizmetlerden oluşmaktadır. Burada tedarik hizmetleri ile kültürel hizmetler insanların doğrudan faydalandığı, destekleyici hizmetler ile düzenleyici hizmetler ise insanların dolaylı olarak faydalandığı hizmetlere işaret etmektedir.

Şekil 3. Ekosistem Hizmetlerinin Sınıflandırılması (WWF-Türkiye, 2020)

MİLLİ PARKLAR, EKOSİSTEM HİZMETLERİ VE EKOLOJİK BÜTÜNLÜK BÖLÜM 6

Destekleyici ekosistem hizmetleri; toprak oluşumu, besin döngüsü gibi ekosistem süreçleri ile birlikte bitki tohumlarının peyzaj içinde yayılması, farklı türler arasındaki ilişkiler, farklı canlıların yaşam döngüleri ile gen, tür ve habitat çeşitliliğini içeren biyolojik çeşitliliğin korunması gibi temel bazı işlevleri ifade etmektedir ve diğer tüm ekosistem hizmetlerinin üretilmesi için gereklidir. Destekleyici hizmetler kendi içinde de 3 başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar; ekosistem süreç desteği (toprak oluşumu, besin döngüsü, birincil üretim vb.), yaşam döngüsü desteği (üreme habitatları, tohum dağılımı, tür etkileşimleri vb.) ve biyoçeşitliliğin desteklenmesi ve korunmasından (genetik, tür ve habitat çeşitliliği vb.) oluşmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Destekleyici Ekosistem Hizmetleri (Ecosystem Services Redesign, 2022)

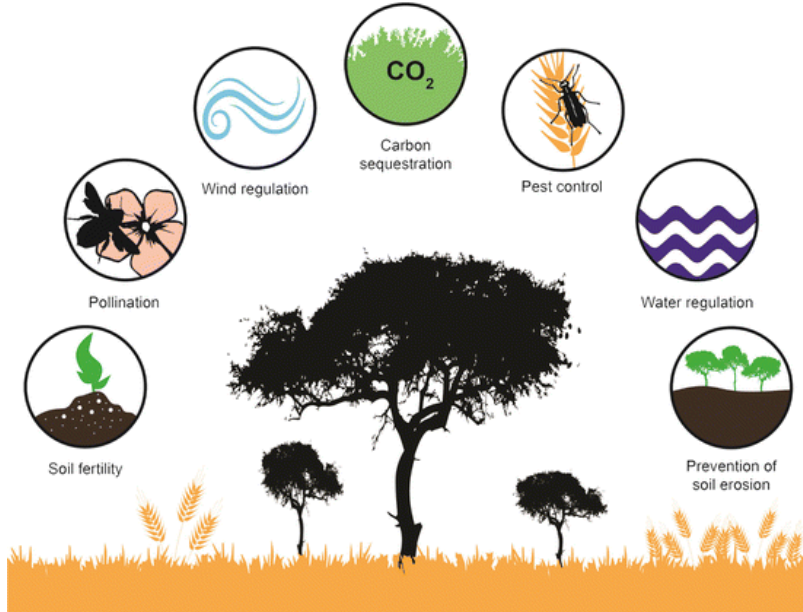
Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu peyzaj yapısının bölgede destekleyici ekosistem hizmetlerinin ve bunların sürdürülebilirliğinin sağlanmasındaki önemli rolü kaçınılmazdır. Birçok endemik türe ev sahipliği yapan Dilek Yarımadası florasında 95 familyaya ait tür, alttür ve varyete düzeyinde 804 takson bulunmuştur (Aydın Valiliği, 2022; Anonim, 2022). Diğer yandan Büyük Menderes Deltası ise uluslararası öneme sahip "A Sınıfı Sulak Alan" özelliğine sahiptir. Ayrıca içerdiği bu yüksek çeşitlilik nedeniyle Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı "Flora Biyogenetik Rezerv Alanı"dır. Bununla birlikte, Büyük Menderes Deltasının sahip olduğu ekosistem özelliklerini taşıyan Bafa Gölü ve yakın çevresi dünyada nesli tehlike altında bulunan birçok kuş türüne (Kaşıkçı Kuşu ve Ak Kuyruklu Kartal gibi) süreme ve kışlama habitatı sağlamaktadır (EKODOSD, 2022). İçerdiği diğer önemli kuş türleri ile (Tepeli Pelikan, Küçük Batağan, Küçük Karabatak, Bataklik kırlangıcı, Mahmuzlu Kızkuşu ve Flamingo gibi) Bafa Gölü "Önemli Kuş Alanı"dır. Bu alanlarla işlevsel olarak ilişkili olan Azap Gölü ise barındırdığı farklı habitat tipleri birçok önemli canlı türüne yaşam ortamı sunmaktadır.

Tedarik hizmetleri (kaynak sağlayan) ise ekosistemlerden elde edilen somut ürünleri ifade etmektedir ve genel olarak gıda, temiz su, hammadde (kereste, odun, yakıt, lif), tıbbi kaynak / biyokimyasal (doğal ilaçlar, kozmetik, ilaç vb.), genetik kaynak ve görsel kaynak tedariki gibi işlevler bu grup altında incelenmektedir (Şekil 5). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu bütüncül peyzaj yapısı aynı zamanda hassas su sisteminin devamlılığı için hayati öneme sahip su ile ilişkili alanları bünyesinde barındırmaktadır (lagünler, kıyı kordonları, tuzlu bataklıklar, su kaynakları). Ayrıca Dilek yarımadasının kuzey kıyılarında yer alan koylar görsel kaynak oluşturma bakımından büyük öneme sahiptir ve doğal güzellikleri ile insanların bu bölgeleri ziyaret etme, bu bölgelerde yer alan zenginlik ve çeşitliliği öğrenmelerine (ve dolayısıyla koruma isteklerine katkıda bulunma) gibi işlevleri üstlenmektedir. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu sistem temel ekonomik faaliyetler bakımından tarım, balıkçılık, hayvancılık ve ormancılık ile geçimini sağlayan yöre halkının gıda, temiz su, çeşitli faaliyetler için hammadde, tıbbi ve biyokimyasal kaynak (defne, Aydın ölmez çiçeği, Kuşadası tüllüşahı vb.) edinmesine de yardımcı olmaktadır. Son olarak Büyük Menderes ovası ve yakın çevresinde yer alan tarımsal alanlar gıda tedariki açısından büyük önem taşımaktadır (ova bölgesinde pamuk, tütün, susam, çavdar, yulaf, soğan, mısır ve buğday vb., bu alanı çevreleyen dağ eteklerinde ise zeytin ve incir vb.).

Şekil 5. Tedarik Ekosistem Hizmetleri (United States Environmental Protection Agency, 2022)

Düzenleyici hizmetler ekosistem süreçlerinin düzenlenmesi sonucunda elde edilmektedir ve iklim düzenlemesi, doğal afet düzenlemesi (sel-taşkın, erozyon vb.), su/ hava/ toprağın temizlenmesi, su / su akışı düzenlenmesi, toprak verimliliği düzenlemesi, tozlaşmanın sağlanması ve düzenlenmesi ile zararlı ve hastalıkların düzenlenmesi gibi konuları içermektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Düzenleyici Ekosistem Hizmetleri (Kuyah ve ark., 2017)

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu bütüncül peyzaj yapısı bölgede düzenleyici ekosistem hizmetleri bakımından da büyük öneme sahiptir. Bütüncül olarak bu sistem içerdiği biyoçeşitlilik ile bu alan su kalitesinin yükseltilmesi, sel ile kuraklık riskinin azaltılması ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılması gibi işlevleri yerine getirmektedir. Bununla birlikte son yıllarda yapılan çalışmalar, milli park ve yakın çevresinin, karbon depolama, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini hafifletilmesi (ısı adası oluşumunu önleme), ve ekolojik bütünlüğün sağlanması ve korunması bakımından yakın çevresine olumlu katkılarda bulunduğunu göstermektedir (Ersay Tonyaloğlu ve Kesgin Atak, 2022; Ersay Tonyaloğlu ve ark., 2022).

Son olarak kültürel ekosistem hizmetleri de yine ekosistemlerden elde edilen fayda ve ürünlere işaret ederken, rekreasyon ve turizm için fırsat yaratmak, estetik değerlerin sağlanmak, sanat için ilham oluşturmak, eğitim ve araştırma için bilgi kaynağı oluşturmak, manevi ve dini deneyimlere olanak tanımak, kültürel kimlik ve miras değeri, ruh ve beden sağlığının desteklenmesi ile güvenlik ve istikrar duygusunun desteklenmesi gibi işlevleri tanımlamaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Kültürel Ekosistem Hizmetleri (Hølleland ve ark, 2017)

Tüm bunlarla birlikte Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu peyzaj birimi rekreasyon ve turizm açısından da birçok doğal ve kültürel değere sahiptir (Zeus mağarası, Lade adası (Batmaz tepe), Olukdere kanyonu, Dilek tepe (Eski adı Mykale), Eski Doğanbey Köyü, Kadınlar Plajı, Panionion Antik Kenti, Pygela, Kaleiçi Camii vb.). Aynı zamanda Zeus mağarası, Panionion Antik Kenti ve Priene Antik Kenti gibi alanların kültürel kimlik ve miras değeri, manevi ve dini deneyimlere olanak tanıma, eğitim-öğretime destek olma ve estetik değer gibi birçok ekosistem hizmetini de desteklediği söylenilebilir.

Milli parkların varlığı, toplumlar, çevre ve ekosistem hizmetlerinin sağlanabilmesi açısından mevcut olan en önemli koruma stratejilerinden birisini oluşturmaktadır. Ancak milli parkların mevcudiyetinin yanısıra içerdikleri ekosistemlerin çeşitliliği, peyzaj elemanları bakımından içeriği ve onları çevreleyen alanlar arasındaki ilişkiler dikkate alınmadığı takdirde bu alanlardan elde edilmesi planlanan faydaların ve işlevlerin elde edilebilmesi pek mümkün olmamaktadır. Ülkemizde olduğu gibi, dünyada birçok ülkede gerçekleştirilen çalışma, son zamanlarda birçok milli park alanının içinde ve çevresinde yoğun arazi kullanımlarının arttığını ve sonuç olarak bu alanların yalıtılmış ve statik varlıklar olarak planlayıp yönetemeyeceğimizi göstermiştir.

Birçok milli parkın oluşturulmasındaki birincil amaç, biyolojik çeşitliliğin korunması olmasına rağmen, bu alanlardan sağlanabilecek ekosistem hizmetleri ile ilgili kaygılarının artması, artık bu milli parklarda ekosistem hizmetlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından neler yapılması gerektiği sorusunu akla getirmektedir. Bu nedenle milli parkların planlanması ve yönetimine ilişkin çalışmaların ekosistem hizmetlerinin elde edilebilmesi ve sürdürülebilmesine yönelik potansiyel, tehdit ve riskleri tanımlayabilecek şekilde uyarlanması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmemiz ise bütüncül koruma planlama ve yönetim çalışmaları ile stratejilerin geliştirilmesi, karar verme sürecinde önceliklerin belirlenebilmesi ve uygun detay ve ölçekteki verilerin varlığına bağlıdır.

4. Milli Parklar ve Bütüncül Yaklaşım

Son yıllarda peyzaj planlama çalışmaları incelendiğinde; süreçlerin analiz edildiği, peyzajın yapı ve fonksiyonunun değerlendirildiği, peyzaj ekolojisi temelli yaklaşımların ortaya konulduğu yaklaşımların ön plana çıktığını görmekteyiz. Peyzaj planlamada üzerinde çalışılan alanın ekolojik özellikleri ile mevcut ve potansiyel kullanımlarla ilişkilerinin belirlenmesi, sosyal/ kültürel/ ekonomik peyzaj özelliklerinin irdelenmesinin ardından potansiyel eylemlerin tanımlanması, koruma- kullanma dengesinin ortaya konulması ve toplumlar ile tüm ekosistem bileşenlerinin en üst düzeyde yararlanacağı bir çevrenin oluşumu üzerinde durulmaktadır (Uzun, 2003; Benliay ve Yıldırım, 2013; Kurtşan ve Nurlu, 2020). Peyzaj planlama çalışmaları kalkınma, bölge halkının yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, bölgesel kimliğin korunması ve alan kullanımları arasındaki bütüncül bir yaklaşımı kapsamaktadır (Kavaliauskas, 2008). Milli parkların planlanması ve yönetimi de peyzaj planlama çalışmalarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu kapsamda milli parkların planlanması ve yönetiminde de bütüncül peyzaj planlama yaklaşımlarının benimsenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle milli parkların çevresi ile sosyo-ekolojik bir sistem olduğu ve bu nedenle ilgili peyzaj ölçeğinde ele alınması gerektiği, kaynak yönetimi ve/ veya çevresel hedeflerle ilişkilendirilmesi gerektiği ve birden fazla hedefe/ işleve hizmet etmesi (çok işlevlilik) gerektiği unutulmamalıdır. Bu nedenle peyzaj planlama ve yönetimi alanlarında, bütüncül peyzaj yaklaşımı kavramı özellikle sürdürülebilirlik, çok işlevlilik, disiplinler ve sektörler-arası yaklaşım, peyzaj karmaşıklığı ve katılımçılık ilkeleriyle ilişkilendirilmektedir.

Hepimizin bildiği üzere tüm planlama çalışmalarının doğal bir özelliği olarak tanımlanan sürdürülebilirlik, bir alanın sadece mevcut durumunun devam ettirilmesi değil bununla birlikte, üzerinde çalışılan alanın çevresel, ekonomik, kültürel ve sosyal bakımdan sürekli değişim geçirdiğini göz önünde bulundurarak, peyzaj kapasitesinin bugün ve yarın için korunması ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu da ancak hem o bölgede yaşayan insanların/ toplumların refahının korunması ve artırılması, hem de uzun vadeli ve uyarlanabilir planlama/ yönetim yaklaşımlarının geliştirilmesi ile mümkün olacaktır.

İnsanların doğal çevre ve korunan alanlar üzerindeki etkilerini ile baskıları daha iyi bir şekilde anlayabilmek için ekosistemlerden elde edilen hizmetlerin mekânsal ve zamansal olarak belirlenmesi ile ekosistemlerin işleyişlerinin değişmesine sebep olan faktörlerin saptanması büyük önem taşımaktadır. Mekânsal planlama / yönetim için önemli bir uygulama stratejisi olan "çok işlevlilik" yaklaşımı ekosistem hizmetlerine dayalı planlama ve yönetim uygulamaları için yararlı bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok işlevlilik, aslında çevrenin doğal bir özelliğidir ve genel bir ifade ile peyzajın toplumlara birçok fayda sağlayabilme potansiyeli olarak tanımlanabilir. Milli parklarda çok işlevliliğin sağlanması ise peyzaj planlama ve etkin peyzaj yönetimi aracılığıyla potansiyel fayda / işlevlerin tanımlanması (biyoçeşitlilik, karbon depolama, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılması vb.), bu çerçevede farklı kullanıcı grupları/paydaşların talep/ önerileri/ amaç ortaklığı ışığında ve kamu yararı gözetilerek etkin alan kullanımının sağlanması temelinde gerçekleştirilebilir. Burada göz önünde bulundurmanız gereken esas ilke, korumak ve sürdürmek istediğimiz bir milli parkın tüm bileşenlerine fayda sağlayacağı optimum kararlar ile yönetilmesidir.

Milli parkları da bünyesinde barındıran peyzaj farklı ölçeklerde değerlendirmeye tabii tutulabilen bir dizi farklı süreçten oluşan karmaşık sosyal ve ekolojik sistemi ifade etmektedir. Bu nedenle bir peyzaj bütünü oluşturulan tüm öğeler, süreçler ve değişimler, bir sistem olarak peyzajın karmaşıklığını ifade etmektedir. Peyzaj ölçeğinde bütüncül yaklaşımlar; bir peyzajı onu oluşturan parçalarının toplamı yerine, ortaya çıkan bir sistem bütünü olarak algılamayı gerektirmektedir. Dinamik ve karmaşık bir sistem örneği olan milli parklarda da peyzaj potansiyeli, bağlantılılığı ve dirençliliğinden desteklenmesi ve

güçlendirilmesi bu alanların planlama ve yönetim açısından uyarlanabilir kapasitesini arttırmaya yardımcı olacaktır.

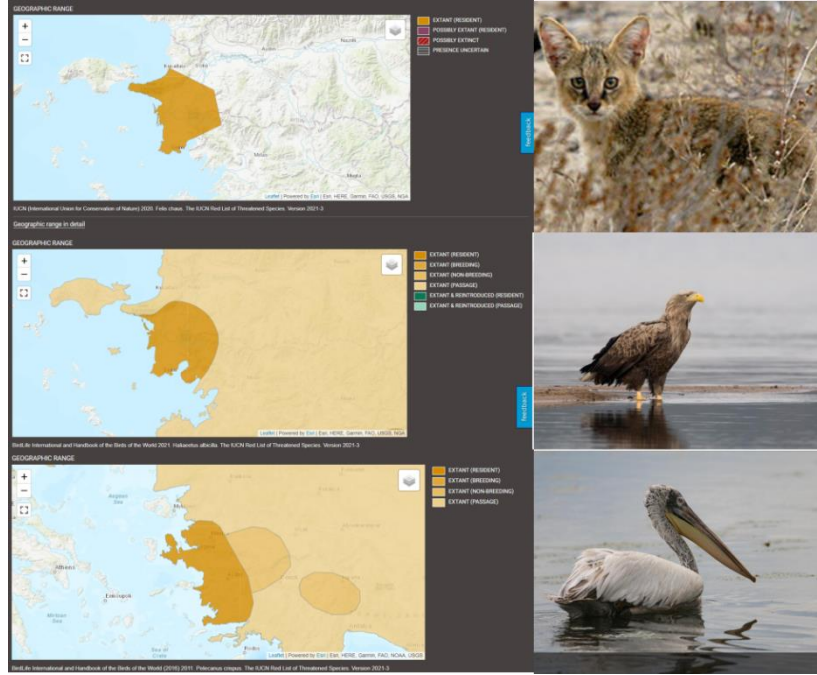
Bu noktada karmaşık bir sistem olarak milli parklarda çoklu işlevlerin yerine getirilebilmesi için sektörel yaklaşımların yetersiz kaldığı gerçeğini göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Ayrıca karar alma ve yönetim sürecine öncülük eden kişi/ kurum / kuruluş / meslek disiplini / sektör ya da paydaşların baskınlığı da çok işlevliliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu nedenle, işbirlikçi yaklaşımların hâkim olduğu, farklı bakış açısı ve deneyimlerin paylaşıldığı ve mevcut bilgilerin tarafsızca harmanlanmasına izin veren katılımcı ve disiplinler arası / sektörler arası yaklaşımları benimsemek zorunda olduğumuzu söylemek yerinde olacaktır. Bunun sağlanabilmesinin koşulları ise; kamu, özel ve gönüllü kuruluşlar ile bireyler ve topluluklar arasında bir ortaklık sağlanması (ki burada ortak değerler ve kararlar üzerinde hemfikir olması değil, paydaş ve diğer aktörlerin birbirlerinin bakış açılarını, değerlerini ve düşüncelerini daha iyi anlamaları ve herkes için iyi olabilecek kararların alınmasında rol oynamalarından bahsediyoruz), profesyonel ve profesyonel olmayan paydaşların görüş, bilgi ve becerilerinin bir araya getirildiği disiplinler arası bir yaklaşım geliştirilmesi ile plan ve yönetim kararlarının tüm paydaşları harekete geçirebilecek uygulamalarla desteklenmesi yoluyla mümkün olabilecektir.

5. Milli Parkların Ekolojik Bütünlüğü

Ekolojik bütünlük, ekosistemlerin çeşitliliğini ve kalitesini koruyabilmesi ile değişime uyum sağlama ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Bir ekosistem, doğal koşullar altında kendinden beklenen canlı ve cansız bileşenlere sahip olduğunda ve bu ekosistemin işleyişi doğal koşullar altında beklenen sıklık ve yoğunlukta meydana geldiğinde ekolojik bütünlüğe sahiptir diyebiliriz. Ekolojik bütünlük kavramı korunan alanlarda ekosistem (ler)in mevcut durumu ile yönetim etkinliklerini değerlendirmek için bizlere önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu bilgileri dört başlık altında değerlendirebiliriz. Bunlar: bozulmamış optimum kapasite düzeyi (temiz hava ve su üretimi vb.), sağlık – işlevsellik (habitat sağlama, karbon depolama, fiziksel ve işlevsel bağlantılılık vb.), stres / baskıya dayanma kapasitesi (kırılganlık ve dirençlilik vb.), ve değişim ve gelişmeye uyum kapasitesi (yangın sonrası rejenerasyon yeteneği vb.)'nden oluşmaktadır. Ekolojik bütünlüğün sağlanabilmesi için bir ekosistemin fiziksel, kimyasal ve biyolojik bütünlüğe sahip olması, bu özellikleri ile insan kaynaklı ve doğal baskılara karşı direnç gösterebilmesi ve bu yolla da görsel kalitesini, biyoçeşitliliğini ve ekosistem sağlığını kayıp ve bozulmalara karşı koruyabilmesi gerekmektedir.

Ekosistemler doğal olarak içlerinde barındırdıkları tüm türleri koruma eğilimindedir. Dolayısıyla bir ekosistemde bulunan yerel türlerin kaybı birçok farklı ekolojik stres etmeninin karakteristik bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincil olarak habitat bozulması ve kaybının milli parklardaki tür kaybının başlıca nedenlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte özellikle bir milli park içindeki gösterge türlerin yok olması, yabancı türlerin varlığı, hava ve su kirliliği ve iklim değişikliği de tür kaybı nedenleri arasında değerlendirilmektedir. Son olarak milli parklardaki tür kaybının bir diğer ana nedeni ise milli park olarak ele alınan alanın çok küçük ve/veya parçalı olmasıdır. Temelde ekolojik bütünlüğe sahip olan milli parklarda tür kaybı yaşanmaması beklenmektedir. Ancak, mevcut milli parkların çoğunun tüm türleri korumak için yeterli büyüklüğe sahip olmadığını veya dış kaynaklı stres etmenlerinden etkilendiklerini görmekteyiz. Bu nedenle, bir milli parkın zaman içinde tür zenginliği ve çeşitliliğinde kayıplar meydana gelip gelmediğinin sistematik olarak takip edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde dahil olmak üzere dünyadaki birçok milli parkın tür kaybına (özellikle hayvan türleri) uğrayıp uğramadığını bilmek genellikle zordur. Çünkü birçok milli park için düzenli biçimde hazırlanmış bir envanter çalışması genellikle bulunmamaktadır (maalesef kuşlar ve memeliler gibi en iyi bilinen ve en sık çalışılan taksonların bile iyi bir envanteri çoğunlukla bulunmayabilir). Bu nedenle tür kaybının yaşanıp yaşanmadığını takip edebilmek için genellikle üzerinde çalışılan milli park için seçilen gösterge tür /

türleri kullanmak gerekmektedir. Ancak bir milli park içinde ve yakın çevresinde mevcut bitki ve hayvan varlığında azalma varsa, bu durum ekolojik bütünlüğün bozulmaya başladığına işaret etmektedir. Bu durumu Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu peyzaj birimi örneğinde ele almak gerekirse, öncelikle alan sınırlarının yeniden değerlendirilmesi gerekecektir. Öncelikle Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın biyoçeşitliliği, ekosistem sağlığı ve görsel kaliteyi korumak açısından; Bafa Gölü Tabiat Parkı, Azap Gölü, Sarıkemer taşkını, Avşar Gölü (taşkını) ve Büyük Menderes Nehrinin oluşturduğu sistem bütününde ele alınması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum birçok bilimsel çalışma ile ortaya koyulmuş olup, aşağıda örneği verilen bazı türlerinin farklı habitatları bir bütün olarak kullandıklarından da kolaylıkla anlaşılabilir (Eşbah ve ark., 2009; Ersoy Tonyaloğlu ve ark., 2020) (Şekil 8).

Şekil 8. Saz Kedisi (*Felis chaus*), Ak Kuyruklu Kartal (*Haliaeetus albicilla*) ve Tepeli Pelikan (*Pelecanus crispus*) Yaşam Alanları (WWF, 2020; Gray ve ark., 2021; BirdLife International, 2022a; BirdLife International, 2022b)

Son olarak şunu da eklemek faydalı olacaktır. Milli parkın sınırlarının ekolojik bütünlüğü sağlayacak biçimde bilimsel verilere dayalı olarak genişletilmesinin yanında tampon bölgelerin tanımlanması yoluyla da insan kullanımı / etkisi ile yaban hayatı çatışmalarının en aza indirgenmesi gerekmektedir. Tampon bölgeler, korunan alanların dışında, insanların maddi veya ekonomik fayda elde edebileceği geçiş bağlantı alanları olarak hizmet eden alanlardır ve bu bölgeler aynı zamanda yaban hayatı habitatının genişletilmesine yardımcı olur, sınır etkilerini azaltılmasına, ekosistem hizmetlerinin sağlanması ve sürdürülebilirliğini garanti altına alırlar.

Kaynakça

- Anonim (2022, 05.21). Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Dilek Yarımadası. ANKARA.
Erişim adresi: <http://www.dilekyarimadası.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1>
- Aydın Valiliği (2022, 05.21). T.C. Aydın Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Aydın ili 2014 Yılı Çevre Durum Raporu. Erişim adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Aydin_icdr2014.pdf

- Benliay, A. & Yıldırım, E. (2013). Peyzaj planlama çalışmalarında peyzaj metriklerinin kullanımı. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (1), 7-11.
- BirdLife International. (2022, 03.15). *Pelecanus crispus* (amended version of 2017 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2018: e.T22697599A122838534. Erişim adresi: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2017-3.RLTS.T22697599A122838534.en>
- BirdLife International. (2022, 03.15). *Haliaeetus albicilla*. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22695137A206723035. Erişim adresi: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22695137A206723035.en>
- Convention on Biological Diversity. (1992). Rio de Janeiro: World Conference on Sustainable Development.
- Costanza, R., d'Arge, R., De Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O'neill, R.V., Paruelo, J. & Raskin, R.G. (1997). The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*, 387(6630), 253-260.
- Demirel, Ö. (2005). *Doğa Koruma ve Milli Parklar, Karadeniz Teknik Üniversitesi*. Genel Yayın No: 219, Fakülte Yayın No: 37, 424 s., K.T.Ü.Matbaası, Trabzon.
- Demirel, Ö. & Pouya S. (2020). Sürdürülebilir dağ yönetimi, Ağrı Dağı örneği. (Sustainable mountain management, Ağrı Mount Example). *International Journal of Mountaineering and Climbing*, 2020, 3(1), 1-14.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü (2022). Doğa Koruma ve Milli Parklar. Erişim adresi: <https://www.arcgis.com/apps/View/index.html?appid=5f3978146c4643438ab446620e275269>
- Ecosystem Services Redesign (2022). Habitat or Supporting Services. Erişim adresi: <https://ecosystemservicesredesign.weebly.com/habitat-or-supporting-services.html>
- EKODOSD (2016). Bafa Gölü Tabiat Parkı. Erişim adresi: <http://www.ekodosd.org/index.php/bafa-goelue-tabiata-park> [Erişim Tarihi: 21.08.2016]
- Ersoy Tonyaloğlu, E. & Kesgin Atak, B. (2022). *Estimation of spatiotemporal variation in Rastandeh, A., & Jarchow, M. (Eds.). (2022). Creating Resilient Landscapes in an Era of Climate Change: Global Case Studies and Real-World Solutions. Taylor & Francis.*
- Ersoy Tonyaloğlu, E., Kesgin Atak, B. & Yılmaz, T. (2020). Korunan Alanlarda Bütüncül Yönetim: Büyük Menderes Deltası Ve Bağlantılı Sulak Alan Sistemi Örneği. *Turkish Journal of Forest Science*, 4 (2), 282-301. DOI: 10.32328/turkjforsci.756890
- Ersoy Tonyaloğlu, E., Özmekik İ.M. & Göktuğ T.H. (2022). Potansiyel Ekosistem Hizmet Değişimlerinin Aydın İli Örneğinde Değerlendirilmesi. *ArtGrid- Journal of Architecture Engineering and Fine Arts*, 4 (2).
- Eşbah Tunçay, H., Kelkit, A., Deniz, B., Kara, B. & Bolca, M. (2009). Peyzaj sütrüktür indeksleri ile koruma alanları ve çevresindeki peyzajın geçirdiği değişimin tespiti ve alan kullanım planlaması önerilerinin geliştirilmesi: Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Koruma Alanı örneği. TÜBİTAK, Çevre, Atmosfer, Yer ve Deniz Bilimleri Araştırma Grubu, Proje Sonuç Raporu, Ankara.

- Gray, T.N.E., Timmins, R.J., Jathana, D., Duckworth, J.W., Baral, H. & Mukherjee, S. (2021). *Felis chaus* (amended version of 2016 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T8540A200639312. Erişim adresi: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-2.RLTS.T8540A200639312.en>
- Hølleland, H., Skrede, J. & Holmgaard, S.B. (2017). Cultural heritage and ecosystem services: A literature review. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 19(3), 210-237.
- IUCN (1994). Guidelines for Protected Areas Management Categories. Gland Switzerland and Cambridge, UK: CNPPA with the assistance of WCMC, IUCN: 261 pp.
- Kavaliauskas, P. (2008). A concept of sustainable development for regional land use planning: Lithuanian experience. *Technological and Economic Development of Economy*, 14(1), 51-63.
- Kurtşan, K. & Nurlu, E. (2020). Tarımsal Peyzaj Değişimi Analizi: İzmir ili Bornova İlçesi Örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 81-89.
- Kuyah, S., Öborn, I. & Jonsson, M. (2017). Regulating ecosystem services delivered in agroforestry systems. *Agroforestry*, 797-815.
- Leroux, S. J., Krawchuk, M. A., Schmiegelow, F., Cumming, S. G., Lisgo, K., Anderson, L. G. & Petkova, M. (2010). Global protected areas and IUCN designations: Do the categories match the conditions?. *Biological conservation*, 143(3), 609-616.
- MEA-Millennium ecosystem assessment (2005). Ecosystems and human well-being. Vol. 5, 563-563. Washington, DC: Island press.
- Mitchell, B.A., Stolton, S., Bezaury-Creel, J., Bingham, H.C., Cumming, T.L., Dudley, N., Fitzsimons, J.A., Malleret-King, D., Redford, K.H. & Solano, P. (2018). Guidelines for privately protected areas. Best practice protected area guidelines series, (29).
- Resmî Gazete (1983). 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmî Gazete).
- Resmî Gazete (2012). Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik (19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır).
- Rylands, A. B. & Brandon, K. (2005). Brazilian protected areas. *Conservation Biology*, 19(3), 612-618.
- United States Environmental Protection Agency (2022). EnviroAtlas Benefit Category: Food, Fuel, and Materials. Erişim adresi: <https://www.epa.gov/enviroatlas/enviroatlas-benefit-category-food-fuel-and-materials>
- Uzun, O. (2003). Düzce Asarsuyu Havzası Peyzaj değerlendirmesi ve Yön"etim modelinin Geliştirilmesi. Ankara Üniversitesi. Fen Bilimleri enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- WWF (2022a). Saz Kedisi. Erişim adresi: https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/doga_koruma/turler/saz_kedisi [Erişim Tarihi: 04.07.2022].
- WWF-Türkiye (2020b). Korunan Alanlar, Korumazsak Kaybederiz. Erişim adresi: https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/korunanalanlar_korumazsakKaybederiz__rapor__web.pdf.

BÖLÜM 7

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0001-7544-9943
E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0001-7544-9943, E-mail: tgoktuq@adu.edu.tr

1. Giriş

Yönetim, bir organizasyonun kaynaklarını planlamak, örgütlemek, yönlendirmek ve kontrol etmek için kullanılan bir süreçtir. Yöneticiler, işletme stratejilerini belirler, kaynakları tahsis eder, personeli yönetir ve organizasyonun hedeflerine ulaşmasını sağlar. Yönetim, genellikle bir hiyerarşiye dayalıdır ve bir lider ve altındaki çalışanlardan oluşur.

Öte yandan, yönetim, farklı grupların ve paydaşların bir araya gelerek karar verme sürecine katıldığı bir yönetim yaklaşımıdır. Yönetim, bir organizasyonun yönetimi yerine farklı paydaşların katılımını içeren ve kurumsal karar alma süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik, adalet, katılımcılık ve etik değerlerin ön planda tutulduğu bir yönetim biçimidir. Yönetim, toplumun farklı kesimlerinin çıkarlarını ve taleplerini göz önünde bulundurarak, politik, sosyal ve ekonomik kararların alınmasında demokratik, adil ve etkili bir yöntemdir. Yönetim, hem hükümet hem de özel sektörde yaygın olarak kullanılmaktadır ve paydaşların katılımıyla daha iyi sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Fidan, 2011).

2.Yönetişim

Son yıllarda dünya genelinde doğa koruma çalışmalarında, özellikle milli parklar için klasik yönetim anlayışından çıkılarak yönetişimin gerekliliği gündeme gelmiştir. Çünkü; ilk olarak, yerel ve yerli haklarının korunması talepleri, dünya genelinde korunan alanların kurulması ve yönetimi nedeniyle yerinden edilme ve dezavantajlara neden olduğu farkındalığının artması ile politik bir ivme kazanmıştır (Brechin vd., 2002; Phillips, 2003). Özellikle Latin Amerika ve Sahraaltı Afrika'da, korunan alanların büyük bir kısmı, yerel kabile topraklarının devlet tarafından ele geçirilmesi, köylerin yıkılması ve toplulukların zorla göç ettirilmesiyle ilişkilendirilmiştir (Lockwood, 2010).

İkinci olarak, bazı gelişmekte olan ülkelerde üstten aşağıya modelin uygulanması sorunlu olmuştur. Bu ülkelerde birçok korunan alan, yerel toplulukların sürdürülemez kaynak çıkarma, kaçak avlanma ve sabotaj gibi faaliyetleri nedeniyle hedeflerine ulaşamamıştır (Brechin vd., 2002; Cumming, 2004). Bu nedenle, topluluk temelli ve çok düzeyli çevre yönetimi yaklaşımları, tek düzeyli devlet temelli yönetişimin pratik (biyolojik çeşitlilikteki sürekli düşüş) ve ahlaki (sosyal adaletle ilgili ihmal) sınırlamalarına bir yanıt olarak görülmektedir (McCarthy, 2007).

Üçüncü olarak, artan eğitim standartları ve gelişen iletişim ve teknoloji ile birlikte bilinçlenen vatandaşlar, hayatlarına etki eden kararlarda, özellikle korunan alanların belirlenmesi ve yönetimi konusunda daha fazla söz sahibi olmak için baskı yapmıştır (Lockwood ve Kothari, 2006). Birçok ülkede, hükümetler son sözü kendilerinde tutarak karar alma süreçlerini geniş bir paydaş kitlesine açmıştır. Conservation International, The Nature Conservancy ve World Wide Fund for Nature gibi büyük

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK BÖLÜM 7

STK'ları, yerli ve yerel toplulukları girişimlerine dahil etme konusunda kararlılık göstermişlerdir (Lockwood ve Kothari, 2006).

Dördüncü olarak, dünya genelinde birçok hükümet son 30 yıldır neo-liberal bir ajandayı benimsemiştir. Bu politika ortamı, STKların güçlenmesine ve önemli olmasına, toplum temelli çevresel aktörlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda, hükümetler hizmetlerini geri çekerken, finansman ve diğer destek biçimlerini, hükümet amaçları, hesap verebilirlik mekanizmaları ve performans standartlarına uyulması koşuluyla vererek, "uzaktan yönetim" e geçiş yapmışlardır (Lockie vd., 2006, Peck ve Tickell, 2002).

Uluslararası düzeyde, bir dizi konferans ve girişim, özellikle yerli halkların önemli bir rol oynadığı korunan alanların yönetimi için yeni bir yönelim oluşturmaya yardımcı olmuştur. Yönetişim ilk olarak 2003 yılında Güney Afrika'nın Durban kentinde yapılan IUCN Dünya Parklar Kongresi'nde uluslararası korunan alan ajandasının ana odak noktası haline gelmiş ve daha sonra Bangkok'taki (2004) ve Barselona'daki (2008) IUCN Dünya Koruma Kongreleri gibi uluslararası toplantılarda önemli bir tema olmuştur. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Korunan Alanlar Programı'nın 2004'te Kuala Lumpur'da yapılan 7. Taraflar Konferansında kabul edilen dört ana tema arasında "Yönetişim, katılım, eşitlik ve fayda paylaşımı" da yer almıştır. Korunan alan yönetim kategorilerinin uygulanması için hazırlanan kılavuzlarda hükümet tarafından yönetim, paylaşılan yönetim, özel yönetim ve yerli halklar ve yerel topluluklar tarafından yönetim olmak üzere dört geniş yönetim türünün açıkça tanınması da son zamanlarda yapılmıştır (Dudley, 2008).

3.Katılımcılık

Korunan alanlarda "yönetişim" ve "katılımcılık" birbirleriyle yakından ilişkili ancak farklı kavramlardır.

"Yönetişim" korunan alan yönetimine sadece devlet otoritesi tarafından değil, aynı zamanda sivil toplum, yerel halk, özel sektör ve uluslararası toplum gibi diğer aktörlerin de katılımıyla gerçekleştirilir. Bu yaklaşımın amacı, daha etkili, adil, şeffaf ve katılımcı bir yönetim sağlamaktır.

"Katılımcılık" ise, korunan alanlarda yönetim kararlarına katılma hakkı ve yeteneğine sahip olan "ilgi gruplarının (paydaşların)" aktif katılımını ifade eder. Bu yaklaşım, sadece doğal kaynakların korunması veya yönetimi ile ilgili kararlarda yerel halkların görüşlerini dikkate almakla kalmaz, aynı zamanda korunan alanların toplumun geniş kesimleri tarafından sahiplenilmesini ve yönetim sürecine dâhil edilmesini amaçlar. Bu süreçler, yerel halkın çıkarlarına saygı gösteren, çevresel sürdürülebilirliği sağlayan ve korunan alanların amacını yerine getiren yönetim politikalarının geliştirilmesini sağlar. İlgili gruplarının katılımı, korunan alanların yönetiminde sosyal ve ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması için önemlidir.

Milli parklar İlgili Grupları (Paydaşlar) şu şekilde önceliklendirilebilir;

Birincil paydaşlar: Bu paydaşlar, doğrudan korunan alanın yönetimi, kullanımı veya etkilenmesi ile ilgili olanlardır.

- Korunan alanın yöneticileri ve personeli
- Yerli halk veya yerel topluluklar
- Turistler ve ziyaretçiler
- Bilim insanları ve araştırmacılar
- İşletmeler veya kuruluşlar, korunan alanın yakınında yer alanlar veya bu alanda faaliyet gösterenler

İkincil paydaşlar: Bu paydaşlar, korunan alanın yönetimi, kullanımı veya etkilenmesi ile dolaylı olarak ilgili olanlardır. Bu kapsamda ikincil paydaşlar şunları içerebilir:

- Yerel idareler
- Çevre örgütleri ve sivil toplum kuruluşları
- Medya kuruluşları
- Eğitim kurumları ve öğrenciler
- Diğer ilgili kurumlar veya kuruluşlar

Üçüncül paydaşlar: Bu paydaşlar, korunan alanın yönetimi, kullanımı veya etkilenmesi ile genel olarak ilgili olanlardır. Bu kapsamda üçüncül paydaşlar şunları içerebilir:

- Korunan alan ile dolaylı olarak ilgili olan geniş kitleler; genel halk
- Dolaylı olarak ilgili olan diğer kuruluşlar veya kurumlar

Planlama sürecinde bu paydaşların görüşleri, ihtiyaçları ve öncelikleri dikkate alınması ve katılımcı bir yaklaşımla yönetim planlamasını yapılması korunan alanların yönetiminde, sürdürülebilirliğin sağlanması ve yönetimin toplum tarafından kabul edilmesi açısından önemlidir.

Katılımcılığın evreleri genellikle "Katılımcılık Merdiveni" olarak adlandırılır; pasiften aktif olma durumuna göre sınıflandırılmış (Şekil 1) ve aşağıda açıklanmıştır (Pimbert and Pretty 1995);

Şekil 1. Katılımcılığın evreleri

Bilgilendirme: katılımcılık sürecinin ilk aşamasıdır. Bu düzey katılımında ilgi grupları milli parkların hedefleri, faaliyetleri, sınırlamaları ve diğer önemli bilgiler hakkında bilgilendirilir. Bu aşama, halka açık toplantılar, broşürler, web siteleri, sosyal medya ve diğer araçlar gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilebilir. Bu evrede, iletişim tek yönlüdür, katılımcılara konu hakkında bilgi sunulur ve katılımcıların konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları sağlanır.

Danışma: Bilgilendirmenin bir üst adımı ise "Danışma" olup, ilgi gruplarının görüşlerini ve önerilerini sunabildiği aşamadır. Bu aşamada, milli park yöneticileri, yerel halk ve diğer paydaşlarla bir araya gelerek, planlama ve yönetim kararları hakkında bilgi toplar ve geri bildirim alır. Bu görüşler, genellikle hazırlanan anketler veya görüşmeler yoluyla toplanmaktadır. Ancak, katılımcılar sadece anketlerin veya araştırmaların sonuç raporlarını göremezler, ayrıca toplanan bilgi ve görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığını veya hangi sonuçlara yol açtığını kontrol edemezler. Yani halkın bilgisi alınmıştır, ancak burada alınan tüm görüş ve isteklerin nihai plana yansımaları garantisi de yoktur.

Kararlara Katılım: Katılımcılık sürecinde bir sonraki adım "Ortak Karar Verme"dir. Bu adımda, yöneticiler veya danışmanlar tarafından belirlenen hedefler doğrultusunda, paydaşlar çeşitli çalışma grupları kurarak karar verme sürecinde birlikte çalışırlar. Bu aşamada, planlama sürecine tüm paydaşlar dahil edilir ve özel konular ve alanlar için alt planlama grupları oluşturulabilir. Kolaylaştırıcılar ve danışmanlar, konunun net anlaşılması ve fikir birliğine varılması için yardımcı olur. Tüm fikirler ve

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK BÖLÜM 7

görüşler plana dahil edilir ve planın yönü bu şekilde belirlenir. Ancak, tüm paydaşların fikir birliğine varması mümkün olmayabilir ve nihai kararlar, tüm katılımcıların taleplerinin tamamını karşılamayabilir çünkü bu aşamada, karar verme yetkisi tamamen kurumda kalırken, toplulukların sürece katkıda bulunmasına olanak tanır.

Ortaklaşa Karar Verme: Bu adım, yöneticiler ve ilgi gruplarının birlikte kararlar almasına olanak tanır. Toplulukların görüşleri ve önerileri dikkate alınarak, ortak kararlar alınır. Bu adım, toplulukların korunan alanların yönetimine daha fazla katılımını ve yönetim stratejilerinin toplulukların ihtiyaçlarına daha uygun hale gelmesini sağlar. Ortak karar verme aşamasında, yerel topluluklar ya da diğer ilgili taraflar, karar verme sürecinde eşit bir rol oynarlar ve kararları birlikte alırlar. Bu sebeple ortak karar verme aşamasında, karar verme yetkisi paylaşılır ve kararlar birlikte alınır.

Ortak Hareket Etme: Korunan alanlarda katılımcılığın son aşaması, toplulukların korunan alanların yönetiminde daha fazla söz sahibi olmaları ve karar alma süreçlerinde etkin bir şekilde yer almalarını sağlayarak, kendilerini güçlendirmeyi amaçlar. Bu aşamada, topluluklar kaynakların yönetimi, planlama ve uygulama süreçlerine daha fazla dâhil edilirler ve kararlar alınırken aktif bir şekilde katılırlar. Bu süreçte, hükümet yönetimi tamamen yerel halka bırakmaz ancak yerel halkın katılımını artırarak karar alma sürecine daha fazla dâhil olmalarını sağlar. Bu aşamada amaçlanan toplulukların kendi kendilerini yönetebilme kapasitelerinin artırılmasıdır. Bu aşama, toplulukların, kendi ihtiyaçlarını belirleme, kaynaklarını kullanma ve kararlarını uygulama konusunda daha fazla kontrol sahibi olmalarını sağlar. Güçlendirme aşaması, toplulukların yerel kaynakları yönetme, geleneksel bilgileri koruma ve gelecekteki kararları etkileme konusunda daha fazla söz sahibi olmalarını sağlar. Bu sayede, yerel halkın kültürel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları göz önünde bulundurularak daha adil ve sürdürülebilir kararlar alınabilir.

Planlama sürecine ilgi gruplarını dahil etmek etkin bir yönetim planının geliştirilmesi için kritik bir faktördür ve yöre halkının ve diğer tüm paydaşların katılımını teşvik etmek, daha alanın daha etkin bir şekilde korunması, yönetilmesi ve geliştirilmesi hususlarında önemlidir. Korunan alanlarda katılımcı yönetim planlaması pek çok yönden olumludur ve yarar sağlamaktadır (Kothari, 2008; Yenilmez- Arpa, 2011);

- Daha kapsayıcı bir karar alma süreci: Katılımcılık, korunan alan yönetiminde daha kapsayıcı bir karar alma sürecine olanak tanır. Farklı paydaşların görüşleri ve perspektifleri dinlenir ve çözüm önerileri çeşitlilik gösterir. Bu, daha kapsayıcı kararlar alınmasına yardımcı olur ve tüm paydaşların ihtiyaçlarının dikkate alındığı bir karar süreci yaratır.
- Daha iyi kararlar alınır: Farklı görüş ve fikirlerin bir araya getirilmesi daha doğru kararların alınmasına olanak tanır. Farklı perspektiflerin bir araya gelmesi ile daha fazla yenilikçi ve etkili çözüm önerilerinin geliştirilmesine olanak tanır. Bu sayede, korunan alanların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için daha etkili stratejiler belirlenebilir.
- Daha iyi iletişim: Katılımcılık, paydaşlar arasında daha iyi iletişim sağlar. Bu sayede, korunan alanların yönetimi ve kullanımı hakkında daha fazla bilgi paylaşılır ve iletişim kopuklukları en aza indirilir.
- Daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik: Katılımcılık, karar alma sürecinin şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlar. Bu sayede, korunan alanların yönetimi ve kullanımı hakkında daha fazla bilgiye sahip olunabilir ve paydaşlar arasındaki güven artar.

- Paydaşların bağlılığı artar: Katılımcılık, paydaşların korunan alanların yönetimi ve korunması konusunda daha fazla sorumluluk ve bağlılık hissetmelerini sağlar. Bu sayede, korunan alanların sürdürülebilir yönetimi için daha fazla destek sağlanır.
- Daha yüksek memnuniyet seviyeleri: Katılımcı yönetim planlaması, katılımcıların sürece katılmalarını ve kararlara dâhil edilmelerini sağlayarak, memnuniyet seviyelerini artırır. Paydaşların korunan alanların yönetimi ve korunması konusunda daha fazla katılım sağlamalarını teşvik eder. Bu da, katılımcıların korunan alana daha fazla bağlılık göstermelerini ve daha etkili bir şekilde katkıda bulunmalarını teşvik eder.

Ancak planlama sürecine ilgi gruplarını dahil etmenin zorlu tarafları da vardır (Kothari, 2008; Yenilmez-Arpa, 2011);

- Zaman ve kaynak gereksinimleri: Tam katılımcılığı sağlamak için sürecin iyi tasarlanması ve birçok görüşme ve toplantının yapılması gerekmektedir. Bu da fazlaca zaman gerektirir ve ekstra çaba sarf etmek gerekebilir.
- İlgi gruplarının ilgisizliği: İlgi gruplarının süreçlere ve yapılan çalışmalara ilgisiz kalmaması ve çalışmalara çekebilmek için ayrıca tarafların uzlaşabilmesi yönünde daha fazla çaba harcanması gerekebilir.
- Eğitim ve kapasite ihtiyacı: Tam katılımcılık için kurum içinde personel eğitimi ve kapasitenin artırılması da gerekebilir.
- Muhalefet ve çatışmalar: Bazı ilgi grupları veya bireyler, belirli kararları veya süreçleri desteklemedikleri için muhalefet edebilirler. Bu durum, sürecin başarısını ve karar alma sürecini zorlaştırabilir.
- Yönetim ve karar verme sürecinde ağırlıklandırma: Bazı ilgi gruplarının diğerlerine göre daha güçlü bir etkiye sahip olması ve karar verme sürecinde ağırlıklandırılmaları, eşitlik ve adil katılım ilkesine aykırı olabilir. Bu nedenle, ilgi gruplarının dengeli bir şekilde temsil edildiğinden emin olmak önemlidir.
- İletişim zorlukları: Farklı ilgi grupları arasında iletişim zorlukları yaşanabilir. Farklı beklentiler, anlaşmazlıklar veya dil bariyerleri, sürecin ilerlemesini engelleyebilir. Bu nedenle, iyi bir iletişim stratejisi ve yönetimi, katılımcılık sürecinin başarısı için hayati önem taşır.
- Bütçe kısıtlamaları: Katılımcılık sürecinin yürütülmesi, bazı kurumlar veya ilgi grupları için bütçe kısıtlamalarına neden olabilir. Bu durum, sürecin tam olarak gerçekleştirilememesine veya bazı ilgi gruplarının katılımının kısıtlanmasına neden olabilir.

4.Yönetişimin Kalitesi

Korunan alanlarda iyi yönetim etkili yönetimin önkoşuludur ve küresel korunan alan sisteminin gelişimi, hatta varlığı için gerekli olan siyasi ve toplumsal desteği sağlamak için temel niteliktedir. Bu bağlamda, yönetim kalitesinin değerlendirilmesi, hem yönetim performansının ve hem de iyileştirme gerektiren konuların belirlenmesi açısından önemli bir görevdir. Şu anda yönetim genellikle yönetim etkinliğinin değerlendirmesinin bir parçası olarak ele alınmakta ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği Dünya Korunan Alan Komisyonu (IUCN-WCPA) çerçevesi tarafından yönlendirilmektedir (Hockings vd., 2006).

Yönetişimin kalitesini belirleyen temel üç konu Hockings vd., (2006) tarafından 3 ana başlık altında toplanmıştır. Bu konular; "Etik" (insan merkezli değerler, insan hakları ve görevleri, ekoloji merkezli değerler), "Rasyonellik" (araçsal, sınırlı, iletişimsel) ve "İyi Yönetişim İlkeleri" (meşruluk, şeffaflık, hesap verebilirlik, kapsayıcılık, adillik, bağlantılılık ve dayanıklılık) olarak özetlenebilir.

Yönetişim kalitesi kavramının normatif bir boyutunu oluşturan iyi yönetim ilkelerinin, korunan alan yönetişiminin merkezinde yer alan etik ve rasyonellik temellerine dayandığı belirtilmektedir. Etik değerler yönetişimde hakları ve sorumlulukları koruyan bir alan sağlarken, rasyonellik ise yönetişim sürecini yönlendirir, araçları ve amaçları birbirine bağlar.

4.1. Etik değerler

Yönetişim ile ilgili ilkelerin geliştirilmesi için önemli rehberlik sağlayan “Etik Değerler” i oluşturan medeni haklar (ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve adalet hakkı), siyasi haklar (karar alma süreçlerine oy verme yoluyla katılım) ve sosyal hakların (toplumsal yaşama tam katılım için yeterli ekonomik refah) birçoğu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi (Birleşmiş Milletler, 1948), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler, 1966) ve Yerli Halkların Hakları Bildirgesi (Birleşmiş Milletler, 2007) dahil olmak üzere uluslararası anlaşmalarla desteklenmektedir.

Korunan alanların yönetimi için önemli olan bir husus, sadece insanların değil, bireysel hayvanlar, bitkiler, türler ve ekosistemlerin refahını da içeren ahlaki bir değer benimsenmesidir. Bu, doğanın kendi başına bir amaç olduğu düşüncesine dayanır ve insanların ihtiyaçlarından bağımsız olarak, doğanın içsel bir değere sahip olduğuna inanılır. Bu sebeple insanın doğayla etkileşimine rehberlik edecek ilkelerin geliştirilmesini gerektirir (Goodpaster, 1978; Regan, 1981).

4.2.Rasyonellik.

Yönetişim ayrıca “Rasyonel” bir yaklaşım gerektirir. Bu, yönetimin amaçları, araçları ve sınırları hakkında açık ve sistematik bir şekilde düşünülmesi anlamına gelir. Rasyonel bir yaklaşım, çeşitli biçimler alabilir, ancak temel olarak konuları açık, sistematik ve mantıklı bir şekilde düşünmekle ilgilidir ve şu şekilde sınıflandırılabilir (Healey, 1997);

Araçsal rasyonellik, belirli bir hedefe ulaşmak için en uygun araçların kullanılması ile ilgili bir kavramdır. Bu yaklaşıma göre, kurum bir hedef belirlediğinde, araçları değerlendirir ve bunlar arasında en etkili, verimli ve uygun olanı seçer.

Sınırlı rasyonellik, insanların karmaşık bir dünyada karar vermeye çalışırken sınırlı bilgi, sınırlı zaman ve sınırlı bilişsel kapasite nedeniyle tamamen rasyonel olamayacakları gerçeğiyle ilgilidir. Bu nedenle, insanlar kararlarını verirken, her zaman en doğru ve en etkili seçenekleri değerlendirmek yerine, daha kısıtlı bir seçenek seti içinde kalmaya ve daha hızlı ve kolay kararlar almaya meyillidirler. Bu, insanların karar verme sürecinde doğal olarak meydana gelen bir sınırlılık ve kısıtlılıktır.

İletişimsel rasyonellik, bir kişinin veya grubun, belirli bir hedefe ulaşmak için diğer kişilerle etkileşime girdiği bir süreçte kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, doğru bilgi, anlamlı argümanlar, mantıksal bütünlük ve eleştirinin kullanımı gibi özelliklerle karakterizedir. İletişimsel rasyonellik, açık, dürüst ve tarafsız bir diyalog yoluyla karar alınmasına yardımcı olur ve doğru sonuçlara ulaşılmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda dürüstlük, açıklık, içtenlik, aynı zamanda çarpıtma, manipülasyon ve aldatmacanın olmaması çok önemlidir.

4.3.İyi yönetim ilkeleri

Yönetişim ilkeleri, yönetme veya yönlendirmenin nasıl ve hangi yönde olması gerektiği, yani yönetişim aktörlerinin yetkilerini nasıl kullanmaları gerektiği hakkında öneriler sunan normatif ifadelerdir. Aşağıdaki yedi ilke korunan alanlarda yönetişimin başarısı ile ilgili olarak rehberlik yapmaktadır.

4.3.1.Meşruiyet: Meşruiyet, bir kurum veya yönetim organının, otoritesini kullanma hakkının, hukuki veya toplumsal bir temeli olması anlamına gelir. Başka bir deyişle, yönetimin veya kurumun, halkın kabul ettiği veya yasal olarak tanınmış bir yetkisi veya otoritesi vardır.

Meşruiyet aynı zamanda bir kurum veya yönetim organının etik olarak kabul edilebilir olmasıyla da ilgilidir. Örneğin, bir yönetim organının, yetkisini kötüye kullanması veya hedefleriyle tutarsız kararlar alması, meşruiyetini kaybetmesine neden olabilir. Bu nedenle, bir kurumun veya yönetim organının meşruiyeti, kabul edilebilir bir şekilde davranarak ve kararlarını doğru şekilde kanıtlayarak korunmalıdır (Bernstein, 2005). Bu nedenle meşruiyet, yönetim düzenlemelerinin etik olarak kabul edilebilirliğinde kilit bir faktördür. Meşruiyet kavramı, şunları kapsar:

- Bir kuruluşun yönetme yetkisinin geçerliliği; bu yetki kanunla veya demokratik görevle verilmiş olabilir, paydaşların kabulü yoluyla kazanılmış olabilir veya belirli bir yerle uzun süreli ilişki yoluyla kazanılmış olabilir.
- Yönetim organının kararlarının ve eylemlerinin, yetkisi ve sorumlu olduğu korunan alanların hedefleri ile ne ölçüde uyumlu olduğu.
- Yetkinin kullanıldığı dürüstlük ve bağlılık.

Liberal demokratik sistemlerde hükümetler genellikle seçim süreçleri aracılığıyla meşrulaştırılır ve kararlarında mevzuat ve politikalar ağırlıklıdır. Yerel yönetimler ve yasal makamlar da kendilerine verilen demokratik yetkiye sahip olabilir ve kendi yerel seçim süreçleri aracılığıyla yetkilendirilebilirler (Boedeltje and Cornips, 2004).

Yönetişim organları, liderlik çabalarıyla, sonuç üretmedeki etkinliğiyle veya bir vizyon etrafında fikir birliği oluşturarak da meşruiyet kazanabilir. Ayrıca, bir kuruluş doğrudan etkilenen insanlardan onay alarak daha özel sorumluluklar ve eylemler için meşruiyet kazanabilir (Newman vd., 2004). Katılımcı demokrasi yoluyla sağlanan geniş destek, bir kuruluşun meşruiyetini önemli ölçüde güçlendirir. Sonuç olarak, kazanılmış meşruiyet genellikle topluluk temelli ve yerel yönetim yetkililerinin gücüdür ve aşağıdan yukarıya katılımcı süreçlere dayanmaktadır.

Çeşitli yerel topluluklar, yönetim meşruiyetini, korunan alanlarla uzun süreli bağları aracılığıyla kazanabilir. Başlangıçta farklılaşmamış bir mekân, zamanla insanların ona anlam ve değer yüklemesiyle bir "yer" haline gelir. İnsanların bir yere bağlanması, genellikle güçlü bir duygusal bağ ile ilişkilendirilir ve belirli bir yerle uzun ve derin deneyim ve bağlılık gerektirir. Korunan alanlar, bazı yerel ve yerli topluluklar için derinden sahiplenilen tarihi, ulusal, etik, dini ve manevi değerlerle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, bu topluluklar, korunan alanların yönetiminde bir ahlaki iddia sahibidirler (Fenner, 2011).

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), korunan alan faaliyetlerine ilişkin meşruiyetlerini üç şekilde tesis edebilirler. İlk olarak, arazi sahibi olarak çıkarlarını özel mülkiyet hukuku yoluyla meşrulaştırabilirler. İkinci olarak, meşruiyet kazanmış diğer kuruluşlarla ortaklıklar kurabilir ve korunan alan hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilirler. Üçüncü olarak, bir seçmen kitlesiyle etkileşime girerek ve desteğini sağlayarak doğrudan meşruiyet kazanabilirler. STK'lar, korunan alan politikaları hakkında daha geniş bir katılım sağlayarak demokratik bir sürece katkıda bulunur.

Meşruiyet, yöneticilerin yetkilerini doğru ve dürüst bir şekilde kullanmalarını gerektirir. Çıkar çatışmalarını açık bir şekilde belirtmeli, sonuçları kişisel çıkarlarına göre manipüle etmemeli ve dürüst davranmalıdırlar. Bu dürüstlük koşulları, iletişimsel rasyonelliğin temel unsurlarıyla uyumlu bir yönetim meşruiyeti platformu sağlar. Ayrıca, yöneten kişilerin, korunan alan(lar)ın amaç ve hedeflerine karşı sorumlulukları vardır ve kararları ve eylemleriyle bunlara bağlılık göstermelidirler.

Kurumsal atalet ve hareketsizlik, yetersiz bağlılık göstergeleridir. Korunan alan hedeflerini aktif olarak takip etmeme, görevi ihmalkârlıktır ve meşruiyeti zayıflatır.

4.3.2.Şeffaflık: Şeffaflık, bir işletmenin veya organizasyonun karar alma süreçlerinin açıklıkla görülebilir olması, kararların arkasındaki mantığın net bir şekilde iletilmesi ve yönetim yetkilisinin performansı hakkında ilgili bilgilerin paylaşılması anlamına gelir (Lockwood, 2010).

Paydaşların kendilerini ilgilendiren konularda bilgi sahibi olma hakkına dayanan etik bir gereklilik olan şeffaflık, korunan alanlarla ilgili tüm kararların paydaşlara açık olması gerektiği anlamına gelir. Kararın kim tarafından alındığı, hangi yöntemler kullanılarak alındığı ve gerekçesi gibi konularda şeffaflık gereklidir. Paydaşlar örneğin bir kararın, bir kişiye veya kuruma verilen yetkiye, çoğunluk kuralı oylaması veya fikir birliği gibi prosedürlere, uzman görüşlerine, profesyonel değerlendirmeye veya çok kriterli analiz veya fayda-maliyet analizi gibi resmi karar araçlarının kullanımına dayanarak mı alındığını öğrenebilmelidirler. Yönetim otoriteleri ayrıca, paydaşların bir kararın neden alındığını ve neden belirli bir eylem yolunun seçildiğini anlamalarına olanak tanıyan bilgiler de sağlamalıdır (Lockwood, 2010).

Performans raporlaması şeffaflığın temel bir parçasıdır. Yönetim otoriteleri, yıllık raporlar, yönetim planı hedefleri üzerindeki başarı raporları, yönetim ve etkililik değerlendirmeleri ve “parkların durumu” raporları gibi mekanizmalar aracılığıyla düzenli olarak ilerlemelerini paydaşlara açıklamalıdır. Bu tür bilgiler aynı zamanda hesap verebilirlik için de bir temel sağlar. Şeffaflık için, bir yönetim organının sadece performansını paydaşlara iletmesi yeterlidir. Hesap verebilirlik ise yönetim organının performansı için paydaşlara bir şekilde hesap vermesini gerektirir (Lockwood, 2010).

Bilginin sunulduğu biçim de önemlidir. Örneğin, İngilizce konuşulan ülkelerdeki bazı paydaşlar, materyallerin İngilizce dışındaki dillerde de mevcut olmasını isteyebilirler; bazı arazi sahipleri bir yayını okumak veya internete erişmek yerine bir arazi gününe katılmayı tercih edebilirler ve bazı yerli halklar yazılı değil de sözlü iletişim yoluyla bilgiye erişmeyi tercih edebilirler (Lockwood, 2010).

4.3.3.Hesap Verebilirlik: Hesap verilebilirlik ilkesi, yönetim organının kararlarından ve eylemlerinden sorumlu tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sorumluluk, hizmet sunduğu halka, yani meşruiyetlerinin kaynağı olan kişilere karşı da geçerlidir.

Bir yönetim organı, özellikle kararlar ve eylemler için sorumluluğun tahsis edilmesi ve kabul edilmesi, paydaşlara karşı ne ölçüde sorumlu olduğu, ‘üst düzey’ yetkililere karşı ne ölçüde sorumlu olduğu ve ele alınan konuların ve değerlerin ölçeğine en iyi uygun olan kurumsal düzeylere sorumlulukların dağıtılması konularında endişe duyabilir. Bu nedenle, etkili hesap verebilirlik ve iyi korunan alan yönetimi için, yönetim organlarının ve personelinin rolleri ve sorumlulukları kesin olarak tanımlanmalı ve yönetim organları, planları ve faaliyetleri aracılığıyla bu sorumlulukları kabul ettiklerini göstermelidir (Stoker, 1998).

Cevap verebilirlik, paydaşların bir yönetim organının süreçlerini, planlarını, kararlarını ve eylemlerini sorgulama, itiraz etme ve onaylama veya onaylamama hakkına sahip olduğunu ifade eder. Yani seçmenler, bir yönetim organının yaptıklarını sorgulayabilir ve itiraz edebilirler. Bazı durumlarda, paydaşlar, doğrudan veya dolaylı olarak bir yönetim organını cezalandırma gücüne sahip olabilir, örneğin kötü performans gösteren bir korunan alan kurumunu, bir üstüne şikayet edebilir, görevden aldırabilirler (Lockwood, 2010).

Ayrıca, yönetim organları da “yukarıya doğru” hesap verebilirliğe tabi olmalıdır. Bu, yasa veya sözleşme tarafından gerektirilebilir ve doğrudan üst düzey bir makama raporlama mekanizmaları yoluyla veya dolaylı olarak, özellikle performans konularını ele alan kamuya açık raporlar aracılığıyla yapılabilir.

Uluslararası düzeyde yönetim organları, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme ve İnsan Hakları Bildirgesi gibi meşru belgelere karşı performanslarının hesabını vermekle yükümlüdürler. Yönetim organları ayrıca, demokratik olarak zorunlu kılınan politikaların yanı sıra meşru yasalara ve mevzuata uygunluk göstermelidir. Yüksek makamlar, yönetim organlarından kendi performanslarının ve sağladıkları fon harcamalarının hesabını vermelerini bekleyebilirler. Ancak bu hesap verme sürecinde, yönetim organlarına yeterli özerklik verilmesi de önemlidir. Bu şekilde, yönetim organları kendi görevlerini yaparken gereksiz müdahaleler olmaksızın yetkilerinin sorumluluğunu üstlenebilirler(Skelcher, 2005).

4.3.4.Kapsayıcılık: Kapsayıcılık, tüm paydaşların karar alma süreçlerine katılma ve etkileme fırsatlarına sahip olması anlamına gelmektedir. Bu prensip, her kişinin hayatını etkileyen konularda söz sahibi olma eşit hakkına sahip olduğu etik anlayışını içerir. Ayrıca, yerli halkların haklarına saygı gösterilmesi ve bu hakların desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (GlobeScan, 2004; Leiserowitz ve ark, 2005; Van den Born ve diğerleri, 2001).

Kapsayıcı yönetim, birden çok kaynaktan girdi arayan çok boyutlu sorunlara yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, yönetim sürecinin tüm paydaşlar arasında eşit ve adil bir şekilde dağıtılmasını teşvik eder. Kapsayıcı yönetim, karar verme sürecine katılımı artırarak, paydaşların katılımını ve işbirliğini teşvik eder. Bu, farklı ilgi grupları arasındaki işbirliğini kolaylaştırır ve politika sürecinin daha şeffaf, hesap verebilir ve etkili hale getirir. Yönetim organları, tüm paydaşlar için fırsatlar sağlamanın yanı sıra, marjinalleştirilmiş ve dezavantajlı paydaşlarla ilişki kurmak için özel çaba sarf etmelidir. Çoğu zaman bu insanlar, sistemik, tarihsel olarak dayatılan veya kültürel olarak sınırlandırılmış fırsatların bir sonucu olarak, diğer paydaşlarla eşit zeminde bir yönetim otoritesiyle ilişki kurma kapasitesine sahip değildir. Bu koşullar altında, iyi yönetim, bir idari makamın, bu tür kişilerin korunan alan süreçlerine, kararlarına ve eylemlerine anlamlı bir şekilde katılma fırsatına sahip olmaları için, söz konusu dezavantajı gidermek için aktif adımlar atmasını gerektirir.

Kapsayıcı yönetim, karar verme sürecine katılımı artırmak için birçok farklı araç kullanır. Örneğin, paydaşlar arasında diyalog ve danışma toplantıları düzenlenir. Ayrıca, açık kapı politikaları, kamuya açık toplantılar, çevrimiçi platformlar ve sosyal medya aracılığıyla paydaşların fikirleri ve görüşleri toplanır. Bu yaklaşımın temel amacı, paydaşların karar verme sürecine katılımını artırarak politika kararlarının daha meşru ve etkili olmasını sağlamaktır.

4.3.5.Adalet : Adalet kavramı aşağıdaki kavramlara işaret etmektedir (Lockwood, 2010.;

- Paydaşların görüşlerine saygı ve dikkat göstermek,
- Üst ve alt düzey yetkililer arasında karşılıklı saygı,
- Karar vermede tutarlılık ve kişisel önyargının olmaması,
- İnsanın ve yerli haklarının tanınması,
- Doğanın içsel değerinin tanınması
- Fayda maliyet ilişkisi kararlarında gelecek nesillerin göz önüne alınması

Paydaşlara saygılı davranmak ve itibarlarını desteklemek hem ahlaki bir yükümlülük hem de geniş çapta kabul ve destek kazanmak için rasyonel bir stratejidir. Yöneticilerin tüm bakış açılarını anlamaya çalışarak paydaşları aktif olarak dinlemeleri ve iletişimsel akılcılığı – dürüstlük, açıklık ve samimiyet – karşılımları gerekmektedir. Üst düzey yetkililer, alt düzey yetkililerin görüşlerini ciddiye alarak gerçek ortaklıklar kurarak ve onlara uygun derecede özerklik tanıyarak onlara saygı gösterebilirler.

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK BÖLÜM 7

Yerel ve yerel yönetim yetkilileri, ulusal hükümetler ve uluslararası organlar tarafından temsil edilen daha geniş çıkarlara saygı göstermelidirler. Yukarı doğru hesap verebilirlik mekanizmaları da iyi yönetişimin bir bileşeni olsa da, bunların alt düzey otoritenin sürekli olarak “omzunun üzerinden bakmadığı” şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Tarafli süreçler ve kararlar, eldeki konuyla hiçbir ilgisi olmayan kişisel niteliklerin (karar vericinin veya söz konusu tarafların) sonuçların belirlenmesinde etkili olduğu süreçlerdir. Adil prosedürler, benzer vakalara aynı şekilde muamele edilmesini ve alakasız olduklarında, bir kişinin ırkı, cinsiyeti, etnik kökeni ve sosyo-ekonomik durumunun karar alma süreçlerini veya sonuçlarını belirlemediğini garanti etmelidir. Bu nedenle, yöneticiler adil prosedürleri uygulamalı ve herkese eşit davranmalıdır. Ayrıca, adaletin sağlanması için etkili bir şekilde uygulanabilmesi için açık ve şeffaf bir karar alma süreci olması gereklidir. Bu sayede, kararlar ve karar alma süreciyle ilgili herhangi bir şüphe veya tartışma hakkında toplumun güveni sağlanabilir ve yönetim daha etkili hale gelebilir.

Adalet, korunan alan yöneticilerinin yerli halkların haklarının yanı sıra insani, medeni ve siyasi haklarına da saygı göstermelerini gerektirir. İlgili beyanların ve sözleşmelerin yasal statüsü göz önüne alındığında, bu hakların gözetilmesi zorunlu olmayabilir ancak korunan alan yöneticileri, bu haklara saygı göstermek için ahlaki bir yükümlülük altındadır. Özellikle yerli halkların topraklarından veya kaynaklarından mahrum bırakan herhangi bir eylemin önlenmesi için etkili mekanizmalar sağlanması önemlidir.

Doğanın içsel değerinden kaynaklanan biyolojik çeşitliliğin korunması ile yerel halkların insani ve medeni hakları ile yerel olmayan insanların medeni ve siyasi hakları arasında sıklıkla çatışmalar ortaya çıkar. Adil yönetim, bir otoritenin tüm haklara ve ahlaki görevlere samimi bir şekilde saygı göstermesini gerektirir. Yönetim organları, tüm iddiaları yerine getirmek için çaba göstermeli ve herhangi bir eşitsizlik için güvenilir bir gerekçe sunmalıdır.

Korunan alan yöneticileri, karar ve eylemlerinin maliyet ve faydalarının dağılımını dikkate almalıdır. Buna ek olarak, gelecek nesillerin mevcut nesillerin eylemlerinin maliyetlerini taşımaması ve turizm gibi alanlardan elde edilen faydaların adil bir şekilde paylaşılması da gereklidir. Ancak bu dağılımın her zaman eşit olması gerektiği anlamına gelmez, çünkü çoğu durumda bu gerçekçi değildir ve temel korunan alan yükümlülüklerine aykırıdır. Ulusal adaletin testi, yönetim organlarının dağıtım konularına gereken saygıyı gösterip göstermediğini, herhangi bir maliyet yüklemesi için tazminat gerekip gerekmediğini ve kararlarından ve eylemlerinden kaynaklanan herhangi bir eşitsizlik için güvenilir bir gerekçe sunup sunmadıklarını dikkate alır. Gelecek nesillerin mevcut nesillerin eylemlerinin maliyetlerinin yükünü çekmesini önlemek de önemlidir.

4.3.6. Bağlantılık: Bağlantı kavramı aşağıdaki kavramlara işaret etmektedir (Benneworth vd., 2002).

- Korunan alan yönetişimi seviyeleri arasında etkin koordinasyon;
- Korunan alan yönetişimi seviyeleri arasında amaçlar yönündeki tutarlılık;
- Korunan alan yetkilileri ile ilgili diğer kurum ve kuruluşlar arasında etkili bağlantı.

Korunan alan yönetimi, çevresel sürdürülebilirlikle ilgili zorlukların birbirine bağlı olduğunu kabul ederek, işlevsel bağlantılar oluşturmayı gerektirir. Bu bağlantılar, ilgili diğer kurum ve kuruluşların süreçleri arasında dikey ve yatay olarak kurumsal düzenlemeler yoluyla sağlanır. Bu stratejik bağlantılar, çok katmanlı yönetim ortamının tesis edilmesi ve bölgesel sürdürülebilir kalkınma için önemlidir. Bu tür bağlantılar, korunan alanın sorunları arasındaki bağımlılıkları paylaşılan bir farkındalıkla ele almaya ve koruma alanındaki sorunlara birlikte çözüm bulmaya yardımcı olur.

İyi bağlantılı yönetim sistemlerinde, yerel, ulusal ve uluslararası aktörler birbirlerine karşı saygı, güven ve uyum içinde çalışarak çatışmaları ve zorlukları ortaklaşa çözebilirler ve böylece korunan alan değerlerinin ve endişelerin tam yelpazesini temsil edebilirler. Bu nedenle, politika ve yönetim araçlarının amacı ve uygulanması konusunda tutarlılık sağlanmalıdır. Bunun için, yönetim organları uzun vadeli bir vizyon ve kısa-orta vadeli ölçülebilir hedefler oluşturmalı, stratejik yönelim diğer hükümet düzeylerindeki düzenlemelerle dikey olarak uyumlu olmalı ve politika ve yönetim araçları korunan alan organizasyonları arasında yatay olarak tutarlı olmalıdır. Ayrıca, politika ve yönetim araçlarının tasarımı ve uygulanması, yerel koşulların özelliklerini dikkate almalıdır.

Korunan alanlar izole edilerek başarılı bir şekilde yönetilemez. Korunan alanlar diğer arazi kullanımlarıyla karşılıklı bağımlılık içindedir ve bu nedenle koruma alanı yöneticileri, Çevre Şehircilik ve İklim Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığının diğer birimleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi ilgili bakanlıklarla ve alt birimleri ile daha fazla etkileşim içinde olmalıdır. Bu etkileşim için politika ağları ve ortaklıklar oluşturulmalıdır. Bu ağlar ve ortaklıklar, politika yönünü, koruma planlamasını ve sınır ötesi yönetimi koordine etmek için gereklidir.

4.3.7. Esneklik: Korunan alanlarda dirençli yönetimi sağlayabilmenin önemli unsurları şunlardır:

- Esneklik ve güvenlik arasında doğru dengeyi bulmak;
- Yeni bilgi öğrenme, karar alma ve uygulamaya dâhil etme;
- Tehditleri, fırsatları ve ilgili riskleri öngörmek ve yönetmek;
- Bireysel ve kurumsal performansı sistematik olarak yansıtmak.

Dirençli sistemler, küçük değişikliklere karşı tamponlama ve büyük tedirginliklere yanıt verme kapasitesine sahiptir (Gunderson ve Holling, 2002). Değişim meydana geldiğinde, dayanıklılık bir sistemin ya kendini yenilemesine ya da türler gibi temel bileşenlerin veya ekosistem süreçleri gibi dinamik ilişkilerin sürdürülmesi için yeniden yapılanmasına izin verir. Uyum yeteneği yüksek olan sistemler, seçenekleri engellemeden veya temel süreçleri kaybetmeden kendilerini yeniden yapılandırabilir ve ortaya çıkan yeni koşullarla mücadele edebilir (Berkes vd., 2002).

Kurumsal uyarlabilirlik, değişen iç ve dış koşullara yanıt olarak iç süreçlerini ve prosedürlerini yeniden düzenleyebilmesini gerektirir. Bu tür bir uyarlabilirlik, sosyo-ekolojik sistemlere ilişkin anlayışımızın her zaman eksik ve kusurlu olacağını, belirsizliklerin her yerde olduğunu ve doğru tahminlerin nadir olduğunu kabul eden sınırlı bir rasyonalite biçimiyle desteklenir. Yeni bilgileri özümsemek için süreçler, deneyimlerden öğrenmek ve varsayımların güvenilirliğini incelemek gereklidir. Stratejik, ileriye dönük, ve yenilikçi bir yaklaşıma sahip bir kuruluş, dış çevreyi okumak, beklenmedik durumları ve sürprizleri azaltmak, değişime yanıt vermek ve değişimle başa çıkmak ve değişen toplum ihtiyaçlarına uyum sağlamak için daha iyi bir konumdadır. Böyle bir kuruluş, stratejik planlama ve “ya olursa” düşüncesi için riski belirleme, değerlendirme ve yönetme prosedürlerine sahip olacaktır. Adaptasyon stratejileri, sistemlerin dayanıklılığını artıran faaliyetler yoluyla olumsuz sonuç riskini azaltır (Tompkins ve Adger, 2004). Korunan alan sorunlarıyla ilgili çeşitli belirsizlikler ve olumlu geri bildirim etkileri, kurum ve kuruluşların doğal sistemlerdeki hızlı değişime uyum sağlama yeteneğine sahip olması gerektiği anlamına gelir. Bu, korunan alan yetkililerinin sistemlerdeki değişimi sıkı bir şekilde kontrol etmeyi amaçlayan politikalardan uzaklaşması ve belirsizliği kabul eden, sistemlerin değişimle başa çıkma, uyum sağlama ve değişimi şekillendirme kapasitesini geliştirmeye çalışan politikalara doğru ilerlemesi gerektiği anlamına gelir.

Performans ve süreçlerin sürekli değerlendirilmesi yoluyla örgütsel ve politika öğrenmeye yönelik sistematik yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Katı yönetim, planlama ve yönetim yaklaşımları dayanıklılığı

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK BÖLÜM 7

aşındırabilir ve sosyo-ekolojik sistemlerin çöküşünü hızlandırabilir (Berkes vd., 2002). Uyarlanabilir korunan alan kuruluşları, izleme, değerlendirme ve gözden geçirme gibi araçlar aracılığıyla prosedürleri, süreçleri ve performansları hakkında sistematik öz-yansıtmanın önemini ciddiye alır. Uyarlanabilir yönetim, hatadan basit bir şekilde kaçınmanın ötesine geçer ve deneyimlerden kasıtlı öğrenmeyi vurgular.

Yedi ilkenin işler hale getirilmesi, her ilkenin ima ettiği iyi yönetim sonuçlarının belirlenmesiyle gerçekleştirilebilir (Tablo 1). Tablo 1'deki her bir gösterge, iyi korunan alan yönetimi için bir standart tanımlar. Bu standarda göre değerlendirme, uygun bir kanıta dayalı nitel metodoloji kullanılarak yapılabilir.

Tablo 1. İyi yönetim ilkeleri ve performans sonuçları (Lockwood, 2010).

Meşruluk Korunan alanlarımız meşru, demokratik ve dürüst bir yönetim tarafından idare edilmektedir. Yönetim organı paydaşlarca tanınmaktadır Yöneticiler bütüncül ve birbirine bağlı hareket etmektedir Yöneticiler şahsi çıkarlarına engel olmaktadır Yönetim organı görev ve amaca uygun hareket etmektedir
Şeffaflık Yönetici ve karar alıcılar paydaşlar tarafından yapılan eleştirilere açıktır Alınan kararları gerekçelendirmektedir Başarılarını ve başarısızlıklarını gerekçelendirmektedir Paydaşlara ihtiyacı olan tüm bilgileri sağlamaktadır
Hesap Verebilirlik/Sorumluluk Yönetim organı ve personelin görev ve sorumlulukları açıkça belirlidir Kararlar, sorumluluklar dâhilinde, haklar, ihtiyaçlar, sorunlar ve değerler ölçeğiyle eşleşir. Her yönetici bir üstündekine hesap verebilmektedir Yöneticiler yerel halka karşı da sorumluluklarını bilir ve yeri geldiğinde hesap verebilir.
Kapsayıcılık Yöneticiler kompleks sorunları çözebilmekte ve inovasyon sağlayabilmektedirler Tüm paydaşlara eşit fırsat tanımaktadırlar Marjinal veya dezavantajlı paydaşları da süreçlere dâhil etmektedirler
Tarafsızlık Yöneticiler tüm görüşlere saygılı ve önyargısızdırlar Üst yönetim organı ile yerel yönetim arasında adillik gözetmektedirler Doğaya saygılıdırlar İnsan haklarıyla muamele etmektedirler
İlişkiselik Yönetim ile yerel topluluklar arasında bağlantıyı sağlamaktadırlar Korunan alanlarla ilgili yürütülen tüm politikalarda tutarlılık vardır
Esneklik Tehditleri, fırsatları ve riskleri önceden kestirebilmektedirler Değişimle baş edebilmekte, uyum sağlamakta ve çıkarım yapmaktadırlar Yeni bilgilere adapte olabilmektedirler

5.Sonuç

Son 20-30 yılda, birçok gelişmiş ülkede korunan alan yönetimi öncelikle devlet sorumluluğundan uzaklaşmış ve çeşitli hükümet ve topluluk temelli aktörler arasında yetkilerin yayıldığı çok katmanlı bir sistem haline gelmiştir. Değişimi yönlendiren faktörler arasında halkın kendi çevrelerini ve peyzajları şekillendirmedeki rolü, yerel toplulukların kültürel ve sosyal farkındalığı, özellikle yerli halkın ve tüm paydaşların kendilerini etkileyen kararlarda söz sahibi olma haklarının tanınması, merkezi hükümet gücünün demokratikleşmesi yer almaktadır. Şu anda, korunan alan yönetiminin çağdaş modları,

hükümet otoritesinin geleneksel kullanımından uzaklaşarak, birçok kuruluşu, STK'ları ve yerel halkı ortak yönetim anlayışını işaret etmektedir. Bu yönetim anlayışı, içerisinde hem fırsatlar hem de riskler bulundurmaktadır. Daha geniş bir aktör yelpazesinin güçlendirilmesi ve dahil edilmesi, daha adil bir koruma alanı sistemi sunma potansiyeline sahiptir ve daha geniş, daha derin bir destek gücü sağlamaktadır. Daha etkili yönetim, yerel halkın işbirliği ve harekete geçirilmesi ile mümkün olabilir. Yönetim yapıları, hükümet, yerel halk ve arazi sahipleri işbirliği yaparak koruma çalışmalarına olanak tanıdığına, peyzaj ölçeğinde koruma mümkün hale gelir. Bununla birlikte, yönetim, doğ

ru bir şekilde tanımlanamaz ise temsil edilmeyen ve demokratik olmayan sonuçları da ortaya çıkarabilir. Yönetişimdeki belirsizlikler, aktörlerin kamu yararına değil de özel çıkarlarını karşılamak için stratejik fırsatlar yaratmasına da neden olabilir. Fırsatların gerçekleştirilebilmesi ve riskleri önlemek için, "iyi yönetim" den neyin kastedildiğinin anlaşılması ve performans değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine temel teşkil eden mekanizmaların ilişkilendirilmesini gerektirmektedir.

Kaynakça

- Arpa, N. Y. (2011). Türkiye'de korunan alanların belirlenmesi, planlanması ve yönetimi sürecinde katılımcılığın değerlendirilmesi: Sultan Sazlığı Milli Parkı (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı).
- Benneworth, P., Conroy, L. & Roberts, P. (2002). Strategic connectivity, sustainable development and the new English regional governance. *Journal of Environmental Planning and Management*, 45(2), 199-217.
- Berkes, F., Colding, J. & Folke, C. (Eds.), 2002. *Navigating Social-ecological Systems: Building Resilience for Complexity and Change*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bernstein, S., 2005. Legitimacy in global environmental governance. *Journal of International Law and International Relations* 1, 139–166.
- Boedeltje, M. & Cornips, J., 2004. Input and output legitimacy in interactive governance [online]. Source. <https://ep.eur.nl/bitstream/1765/1750/2/NIG2-01.pdf> [accessed 27 October 2006]
- Brechin, S.R., Wilshusen, P.R., Fortwangler, C.L. & West, P.C., 2002. Beyond the square wheel: toward a more comprehensive understanding of biodiversity conservation as a social and political process. *Society and Natural Resources* 15, 41–64.
- Cumming, D., 2004. Performance of parks in a century of change. In: Child, B. (Ed.), *Parks in Transition: Biodiversity, Rural Development and the Bottom Line*. Earthscan, London, pp. 105–124.
- Dudley, N. (Eds.), 2008. *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. IUCN, Gland
- Fenner, P. (2011). Place, matter and meaning: Extending the relationship in psychological therapies. *Health & place*, 17(3), 851-857.
- Fidan, Y. (2011). Yönetimden yönetişime: Kavramsal bir bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- GlobeScan, (2004). Results of first-ever global poll on humanity's relationship with nature [online]. Source. http://www.globescan.com/news_archives/IUCN_PR.html [accessed 27 January 2006].
- Goodpaster, K. E. (1978). On being morally considerable. *The Journal of Philosophy*, 75(6), 308-325.

MİLLİ PARKLARDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIK BÖLÜM 7

- Gunderson, L.H., Holling, C.S. & Light, S.S. (1995). *Barriers and Bridges to the Renewal of Ecosystems and Institutions*. Columbia University Press, New York.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. MacMillan, London.
- Hockings, M., Stolton, S., Leverington, F., Dudley, N. & Courrau, J. (2006). *Evaluating Effectiveness: A Framework for Assessing Management Effectiveness of Protected Areas*, second ed. IUCN, Gland.
- Kothari, A. (2008). Protected areas and people: The future of the past. *Parks*, 17(2), 23-34.
- Leiserowitz, A.A., Kates, R.W. & Parris, T.M. (2005). Do global attitudes and behaviors support sustainable development? *Environment* 47 (9), 22–38.
- Lockie, S., Lawrence, G. & Cheshire, L. (2006). *Reconfiguring rural resource governance: the legacy of neo-liberalism in Australia*. In: Cloke, P.J., Marsden, T., Mooney, P.H. (Eds.), *Handbook of Rural Studies*. Sage, London
- Lockwood, M. (2010). Good governance for terrestrial protected areas: A framework, principles and performance outcomes. *Journal of Environmental Management*, 91(3), 754-766.
- Lockwood, M., & Kothari, A. (2012). *Social Context*. In *Managing Protected Areas* (pp. 71-102). Routledge.
- McCarthy, J. (2007). States of nature: theorizing the state in environmental governance. *Review of International Political Economy* 14, 176–19
- Newman, J., Barnes, M., Sullivan, H. & Knops, A. (2004). Public participation and collaborative governance. *Journal of Social Policy* 33, 203–223.
- Peck, J., Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. *Antipode* 34, 380–404.
- Phillips, A. (2003). *Turning Ideas on Their Head: The New Paradigm for Protected Areas*. In: Jaireth, H., Smyth, D. (Eds.), *Innovative Governance: Indigenous Peoples, Local Communities and Protected Areas*. Ane Books, New Delhi
- Pimbert, M. P & Pretty N. (1995) *Parks, People and Professionals: Putting "Participation" into Protected Area Management*. United Nations Research Institute for Social Development, Discussion Paper: 59 pp.
- Regan, T. (1981). On the nature and possibility of an environmental ethic. *Environmental Ethics* 3, 19–34.
- Skelcher, C. (2005). Jurisdictional integrity, polycentrism, and the design of democratic governance. *Governance* 18, 89–110
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: five propositions. *International Social Science Journal* 50, 17–28.
- Tompkins, E.L. & Adger, N.W. (2004). Does adaptive management of natural resources enhance resilience to climate change? *Ecology and Society* 19 (2), 10.

Van den Born, R.J.G., Lenders, R.H.J., De Groot, W.T. & Huijsman, E. (2001). The new biophilia: an exploration of visions of nature in Western countries. *Environmental Conservation* 28, 65–75.

BÖLÜM 8

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ

İpek Melisa ÖZMEKİK¹

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ²

Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU³

1Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070
Koçarlı/AYDIN

ORCID: 0000-0002-8431-1150

E-mail: ipekmelisaozmekik@hotmail.com

2Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7544-9943

E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

3Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye

ORCID: 0000-0002-2945-3885

E-mail: ebru.ersoy@adu.edu.tr

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ

İpek Melisa ÖZMEKİK¹ Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ² Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0002-8431-1150, E-mail: ipekmelisaozmekik@hotmail.com

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0001-7544-9943, E-mail: tgoktuq@adu.edu.tr

³Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0002-2945-3885, E-mail: ebru.ersoy@adu.edu.tr

1. Giriş

Milli Park; 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. Maddesine göre “bilimsel ve estetik bakımdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını” ifade etmektedir. Kanun'da ifade edildiği şekli ile Milli Parklar sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin enderliği sebebi ile koruma altına alınmış olup en önemli amacı bu kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve gelecek nesillere en doğal hali ile bırakabilmektir.

Bu bağlamda milli parkların ve diğer korunan alanların kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğini garantiye alabilmek için, Milli Park yöneticilerinin ve eğitimcilerin görevlerinden biri de gençlere doğa sevgisi, çevre sorumluluğu, doğal ve kültürel zenginlikleri tanıma, anlama, koruma konularında farkındalık kazandırarak doğa koruma konusunda bilinçli, öz kaynaklarını koruma konusunda sorumluluk sahibi nesiller yetiştirebilmektir.

Bu çalışmanın amacı, ekosistem çeşitliliği ve barındırdığı doğal ve kültürel kaynak değerleri ile ülkemizin en önemli milli parklarından biri olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı örneğinde doğa bilimleri ile ilgili bölümlerden biri olan peyzaj mimarlığı öğrencilerinin yararlanma biçimi ve beklentilerini ölçmektir.

2. Kuramsal Temeller

2.1. Kültürel ekosistem hizmetleri

Korunan alanlar, dünya genelindeki ekosistem bozulması ve biyoçeşitlilik kaybını yavaşlatmak için önemli bir strateji olarak kabul edilmektedir. Ekosistem hizmetleri, insanların doğadan elde ettikleri faydaları ifade eder ve ekolojik sistemler ile insan refahı arasında kavramsal bir bağlantı sağlar. Bir korunan alan bağlamında, ekosistem hizmetleri, koruma hedefleri ile sosyal, ekonomik ve kültürel değerler arasında kavramsal bir köprü görevi görür (Pimm ve ark., 2014; Ferraro ve Pressey, 2015).

Kültürel Ekosistem Hizmetleri (KEH), insanların biyota ve ekosistemlerle olan etkileşimlerinin bir alt bölümünü oluşturur (Martín-López ve ark., 2014; Boerema ve ark., 2016). Bu hizmetler, insanların doğa ile etkileşimlerinin fiziksel, zihinsel ve ruhsal boyutlarını kapsar. Korunan alanlar, nispeten doğal ve sağlam ekosistemlerin örnekleri olarak, KEH'in gerçekleştirilmesi ve bilimsel araştırma ile eğitim için yüksek fırsat değeri sunar. KEH, insanların biyota ve ekosistemlerle olan fiziksel (örneğin, kuş izleme

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ
BÖLÜM 8

veya yürüyüş), zihinsel (örneğin, araştırma, eğitim veya tarihsel kayıtlar) ve ruhsal (yer hissi, sembolik ve kutsal) etkileşimlerini içeren hizmetlerin bir alt bölümüdür (Chan ve ark., 2012; Haines-Young ve Potschin, 2013).

KEH'nin bir türü olan Entelektüel Ekosistem Hizmetleri (EOH), insanların ekosistemlerden ve onların biyotik ve abiyotik unsurlarından bilişsel gelişim ve kültürel tanımlama yoluyla elde ettiği fayda olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda dünyanın pek çok gelişmiş ülkesindeki korunan alanlarda Entelektüel Ekosistem Hizmetleri (EOH) olarak adlandırılan eğitim fırsatları, kapasite oluşturma ve bilimsel bilgiye odaklanmaktadır. EOH çevre eğitimi, insanların çevre ile ilgili temel bir anlayışa, hassasiyete, endişeye ve sorunları çözmeye yönelik motivasyona sahip olmalarını sağlamak için kullanılan bir araçtır. Bu hizmetler, yerel halk ve gençler üzerinde pozitif tutumlar ve davranışlar geliştirmek ve bilinçli kararlar almak için gereken yetkinlikleri kazandırmayı amaçlamaktadır (Palomo ve ark., 2013; Moreno ve ark.,2014)

2.2.Doğa ve çevre eğitimi hizmetleri

Gelişmiş ülkelerin korunan alanlarında verilen doğa ve çevre eğitimi kurslarının çıktıkları incelendiğinde, bu kursların farkındalığı artırmanın ötesinde başka pek çok faydalar sağladığı da görülmektedir. Örneğin Kruger Milli Parkı'nda düzenli olarak tutulan kayıtlar (öğrenci verileri), verilen eğitimler neticesinde gençlerin korumaya destek verme istekliliğinin arttığı hatta bazı öğrencilerin doğa koruma konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarda kariyer yollarını tercih ettiğini göstermektedir (Parks, 1988).

Ayrıca önceki çalışmalar, bu eğitim programlarının sosyal, ekonomik ve çevresel değer yaratma konusunda başarılı olduğunu belirtmektedir. Doğa ve çevre eğitimleri aynı zamanda kendini gerçekleştirme ve özsaygı hissi yaratarak sosyal değer yaratmaktadır. Kurs organizasyonları (konaklama, araba kiralama, uçak biletleri, araştırma ekipmanı satışı vb) ile yakın çevresine ekonomik katkı sağlamaktadır. Bunlarla birlikte gerçekleştirilen bu programlar aslında koruma yönetimini ve politikasını geliştirerek, ekosistem altyapısına ve süreçlerine katkıda bulunmakta ve bu hizmetlerin ve faydaların ilk olarak ortaya çıktığı yerden destekçi kitlesi oluşturarak çevresel bir değer yaratmaktadır (Zorrilla-Pujana ve Rossi, 2016; Marion ve Reid, 2007; Hungerford ve Volk, 1990)

Bununla birlikte sadece korunan alanlara yapılan teknik geziler gibi kısa süreli eğitimler de öğrenciler üzerinde pozitif etkiler yaratmaktadır. Bu tür teknik geziler, yalnızca öğrencilerin bilgilerini artırmayı değil, aynı zamanda çevresel konularda farkındalık yaratmak, sosyal becerileri ve toplum katılımını teşvik etmek ve liderliği teşvik etmek gibi sosyal ve çevresel hedeflere ulaşmayı da amaçlamaktadır.

Artırmalar, katılımcı ve etkileşimli ortamlardaki teknik gezilerin öğrencilerin ilgisini, motivasyonunu ve öğrenmenin diğer pozitif yönlerini arttırdığını göstermiştir. Gerçekten de, dışarıda öğrenmenin olumlu etkileri dünyanın dört bir yanından bildirilmektedir ve koruma konularına ilişkin daha fazla farkındalık, çevreye yönelik olumlu tutumlar, gelişmiş çevresel bilgi, olumlu sosyal deneyimler ve kimlik oluşturmaya içermektedir (Dillon ve ark., 2006).

Yüzyıllar boyunca doğadaki faaliyetler olumlu, sağlıklı ve eğitici olarak algılanmıştır. Teknik geziler, öğrencileri kademeli olarak basit kavramlardan daha karmaşık kavramlara getirmek için duyuşsal deneyimlerin gücünden ve somut fenomenler ve materyallerle doğrudan deneyimden yararlanmaktadır. Genel olarak, açık alan gezilerinin faydaları bilişsel, duyuşsal, sosyal, fiziksel/duyuşsal; ve davranışsal (2008; Dillon ve ark., 2006) olarak incelenmektedir. Literatürde tanımlananlar arasında, öğrenmenin bağlamsallaştırılması ve teorik bilginin sahada uygulanması; diyalog ve etkileşimi

teşvik etmek; öğrencileri yaşam boyu öğrenmeye alıştırmak; uzun vadeli anılar oluşturmak; çevresel tutum ve davranışları geliştirmek; şeyleri yeni bir bakış açısıyla görmek; gerçek dünya ortamında problem çözme ve karar verme eğitimi; ve çevresel sorunlarla bilişsel ve duygusal olarak ilgilenme (Ash ve Wells, 2006; Ballantyne ve Packer, 2002; Falk ve Dierking, 2000).

Özetle, deneyimsel öğrenmeye olanak tanıyan saha gezileri, öğrencilerin ilgili bir bağlamda gerçek doğal veya sosyolojik olgularla ilgilenmelerini sağlar ve okulda öğrenilen teknik bilgiler arasında köprü kurmasına olanak tanır. Teknik geziler, gerçek doğa olaylarıyla doğrudan deneyimlemeyi sağladığı için müze, gökevi veya bilim merkezi ziyaretlerinden birçok yönden farklıdır. Doğaya yapılan saha gezisi, okul dışı diğer tüm ortamlardan daha fazla çevre yanlısı davranışı ve koruma bilincini artırma potansiyeline sahiptir (Bogner, 1999).

2.3.Gönüllülük hizmetleri

Gönüllülük, para ödülü olmadan kendi isteğiyle yapılan, başka bir kişiye, gruba veya amaç için faydalı olan pro-sosyal davranış olarak tanımlanabilir (Penner, 2004; Cordingley, 2000). Genel gönüllülük motivasyonlarını ve çevresel gönüllülük boyutunu dikkate alarak, çevresel bir bağlamda gönüllüleri motive eden altı faktör şu şekilde tanımlanabilir:

- (1) topluma katkıda bulunmak;
- (2) sosyal etkileşim;
- (3) kişisel gelişim;
- (4) çevre hakkında öğrenme;
- (5) çevreye genel bir etik bakış açısı;
- (6) belirli bir yere bağlılık.

Milli parklardaki genç gönüllülerin etkili bir şekilde koordine edilmesi, ulusal park yönetiminin kalitesini artırmakla kalmayıp, gençlerin milli parkları özümseme, içsel değerini anlama ve kariyerlerini "koruma" konusunda yapma isteklerini de artırabilir. Bu bağlamda Milli Parklarda yürütülen "Genç Gönüllülük Sistemleri", aslında toplumsal hizmetin bir bileşeni olan bir eğitim programıdır.

Çevre gönüllüğü faaliyetleri 5 başlık altında incelenebilir. Bu başlıklar; Aktivizm, Eğitim, İzleme, Restorasyon ve Sürdürülebilir Yaşamı Teşvik Etme olarak isimlendirilebilir.

2.3.1.Aktivizm: Aslında gönüllülük toplumsal eylemlerin çekirdeğinde yer alır ve değişimi güçlendirmeyi sağlayan proaktif bir yaklaşımı temsil eder (Bell, 1999). Bu nedenle, çevre gönüllülüğünün önemli bir kategorisi, çevreyi korumak, çevresel yıkımı durdurmak ve yaban hayatını kurtarmakla ilgilidir (Marris 2006). Örneğin Greenpeace gibi küresel ölçekteki büyük uluslararası aktivist gruplar, iklim değişikliği ve genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanımı gibi konular için bağış toplamak ve kampanya yürütmek için gönüllülerden yararlanırlar. Yerel ölçekte, çeşitli "eylem grupları", yerel su kaynaklarını iyileştirmek veya kentsel gelişim baskılarına karşı kampanya yürütmek gibi birçok konuda gönüllülere dayanır (Fien ve Skoien 2002).

2.3.2.Eğitim: Çevre gönüllülüğünün ikinci büyük türü, belirli bir konuda topluluk eğitimi ile ilgilidir. Örneğin, Nepal'deki Çevre ve Eğitim Gönüllüleri Programı (2006), atık yönetimi ve ağaç dikme gibi çevresel konular hakkında kırsal toplulukların öğrenmesine yardımcı olmak için yetenekli gönüllülerle çalışan bir hayır kurumudur. Birçok durumda, eğitim, gönüllülük faaliyetlerinin diğer başlıkları ile de ilişkilidir. Örneğin, Mercan Çevre Eğitim Vakfı, eğitim faaliyetlerinin bir parçası olarak gönüllüleri çevresel izleme faaliyetlerine dahil eder (Pattengill-Semmens ve Semmens, 2003). Benzer şekilde, Lane

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ
BÖLÜM 8

Cove Ulusal Parkı Arkadaşları, ekolojik restorasyona olan ilgilerine ek olarak, yorumlu sergilerin kullanımı ve atölye çalışmaları düzenleyerek toplum eğitimine odaklanmıştır (Reidy vd., 2005).

2.3.3. İzleme: Çevresel izleme faaliyetlerinin yürütülmesinde insan sermayesi olarak gönüllü gruplarının önemi geniş çapta kabul edilmiştir (Jacoby ve ark., 1997; Carr, 2004). Birçok gönüllü, ABD Çevre Koruma Ajansı gibi önemli hükümet kuruluşlarıyla işbirliği yapar ve bu kuruluşlar, 700'den fazla gönüllü izleme programını içeren bir ulusal dizin tutarlar (Savan vd., 2003). Veri toplama konusunda gönüllüleri harekete geçiren en büyük ve en başarılı organizasyonlardan biri Earthwatch'dır. Bu organizasyonun amacı ekolojik araştırmaları desteklemek ve gönüllü emeğinin önemli bir bölümünü oluşturan uzun vadeli ekolojik izleme çalışmalarını gerçekleştirmektir (Earthwatch, 2006). Ekolojik izlemenin pahalı doğası göz önüne alındığında, gönüllülerin ekolojik araştırmalara katkı sağlamasının önemli bir yolu, NSW Ulusal Parklar ve Yaban Hayatı Hizmeti Fauna Atlası gibi geniş izleme süreçlerindeki bilgi boşluklarını doldurmaktır. Özellikle, gönüllüler özel mülkiyetteki arazilerden kayıt toplayarak, ekolojik izlemede yeterince temsil edilmeyen alanlarda veri sağlamaktadırlar (Lunney vd., 2000).

2.3.4. Restorasyon: Gönüllü grupları için dördüncü bir odak alanı ekolojik restorasyondur. Genellikle, gönüllülerin çevresel restorasyonda yer alması, zararlı yabancı otların temizlenmesi, bitki restorasyonu ve yaban hayatı için habitat sağlanması odaklıdır (Reidy ve ark., 2005). Örneğin, uluslararası Earth Restoration Service (2006), dünya genelindeki bozulmuş ekosistemlerin rehabilitesinde gönüllülerle birlikte çalışmaktadır. Yerel çevre bakımı ve restorasyonuna gönüllü katkıları, genellikle çevresel kalite geliştirmeleri açısından tanınmakta ve değerlendirilmektedir (Fien ve Skoien, 2002). Avustralya'da, Friends of Lane Cove National Park (2006) örneği, ulusal parkın kentsel gelişmeden kaynaklanan bozulmasını gidermek için 'Bushcare' programı altında gönüllü bir girişim yürütmekte ve yabancı ot kontrolüne odaklanmaktadır.

2.3.5. Sürdürülebilir yaşam: Bu çevre gönüllülük modu, ev düzeyinde etkili enerji kullanımı ve atık azaltımı gibi ekolojik ayak izini azaltmaya yönelik eylemler ile ilgilidir (Hobson, 2006). Örneğin, Sürdürülebilir Yaşam Vakfı (Sustainable Living Foundation)(2007), gönüllüleri enerji ve malzemelerin 'azaltılması, yeniden kullanılması, geri dönüştürülmesi' yollarını tasarlamaya ve teşvik etmeye yönlendirir. Benzer şekilde, Singapur'un Yeşil Gönüllü Ağı, geri dönüşüm, çevre dostu etiketleme ve sürdürülebilir ulaşım kullanımı gibi uygulamaları teşvik eder (Hobson, 2006). Yeni yeni bir çevre gönüllülüğü türü olarak gelişmekte olan bu faaliyet alanı özellikle belirli uygulamaların benimsenmesini teşvik etmek için kampanyalara odaklandığı için aktivizm faaliyet alanı ile de güçlü bir şekilde örtüşmektedir. Aynı zamanda, okul programları ve çevre festivalleriyle olan bağlantıları nedeniyle eğitim faaliyet alanı ile örtüşmektedir.

3. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkından doğa bilimleri ile ilgili bölümlerden biri olan peyzaj mimarlığı öğrencilerinin yararlanma biçimi ve beklentilerini ölçmek amacı ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Anketler 4 bölümden ve 30 sorudan oluşmaktadır. Anketle; öğrencilerin milli parklar ve Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ile ilgili bilgi düzeyleri ölçülmüş ayrıca doğa eğitiminin derslere entegrasyonu ve gönüllülük ile ilgili görüşleri değerlendirilmiştir. Anketler Google- Forms üzerinden online olarak gerçekleştirilmiştir.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'na en yakın olan şehirler Aydın ve İzmir'dir. Bu sebepten dolayı da Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'na en yakın ve ulaşılabilirliği en kolay olan üniversiteler olan Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve İzmir Demokrasi Üniversitesi tercih edilmiştir ve bu üniversitelerin Peyzaj Mimarlığı bölümlerinde lisans eğitimi alan 204 öğrenci ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

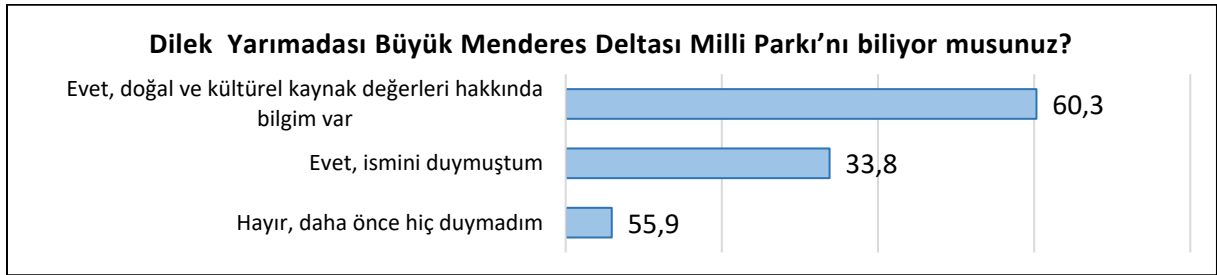
Dilek Yarımadası Milli Parkı yöntemi için izlenecek olan yöntem akış şeması Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Yöntem akış şeması

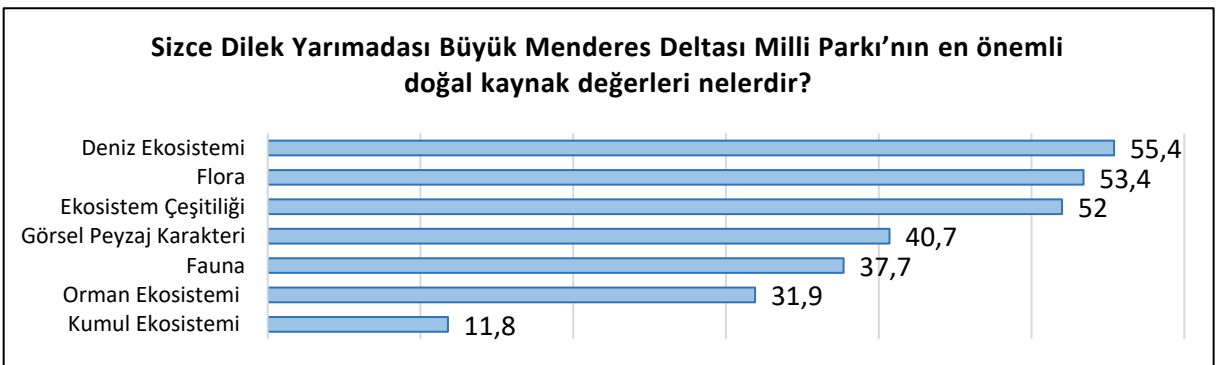
4. Bulgular

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ile ilgili yapılmış olan ankette ilk olarak genç katılımcıların genel bilgi düzeyini ölçecek sorular sorulmuştur. Verilen cevaplara göre Milli Park'ın doğal ve kültürel kaynak değerleri hakkında bilgi sahibi olduklarını (%60,3) ifade etmişlerdir (Şekil 2).

Şekil 2. Soru 1 ve cevap yüzdeleri

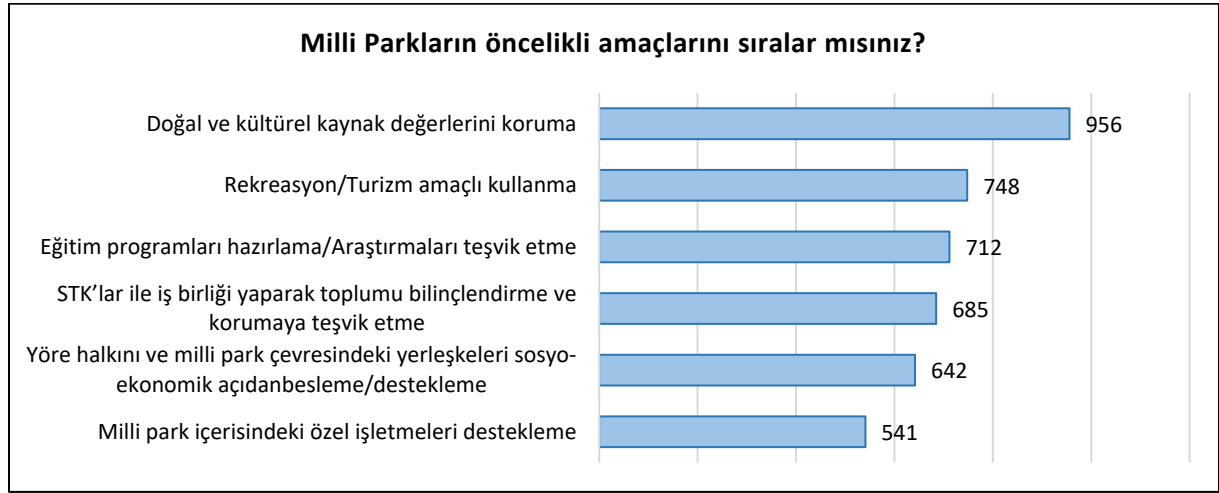
Öğrenciler Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkının en önemli doğal kaynak değerlerini sırasıyla deniz ekosistemi (%55,4), zengin florası (%53,4) ve ekosistem çeşitliliği (%52) olarak cevaplandırmışlardır (Şekil 3).

Şekil 3. Soru 2 ve cevap yüzdeleri

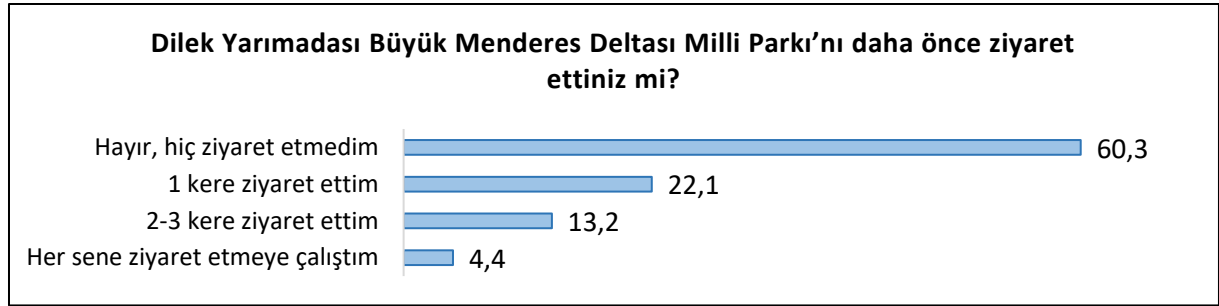
Öğrencilere Milli parkların öncelikli amaçlarının neler olduğu sorulmuş, verilen seçenekleri sıralandırmaları istenmiştir. Öğrenciler, Milli Parkların öncelikli ilk üç amacının sırası ile doğal ve kültürel kaynak değerlerini korumak (956), rekreasyon ve turizm amaçlı kullanımları sağlamak (748) ve eğitim programları hazırlayarak bilimsel araştırmaları teşvik etmek (712)'tir olduğunu bildirmişlerdir (Şekil 4).

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ
BÖLÜM 8

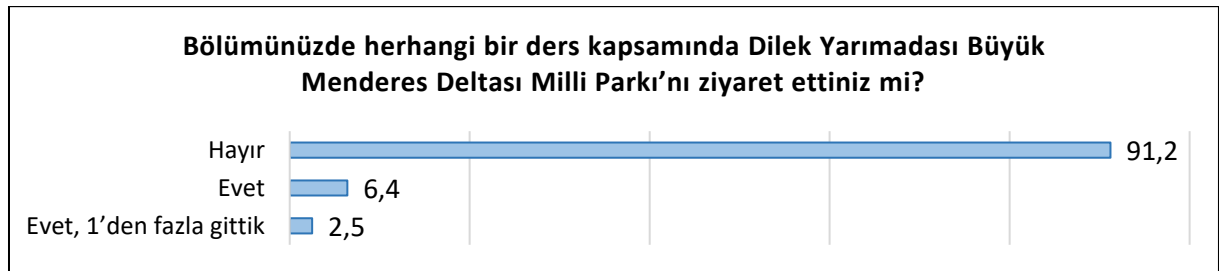
Şekil 4. Soru 3 ve cevap yüzdeleri

Öğrencilere Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nı daha önce ziyaret edip etmedikleri sorulmuştur. Cevaplara göre öğrencilerin %60,3'ü henüz Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nı ziyaret etmemiştir (Şekil 5).

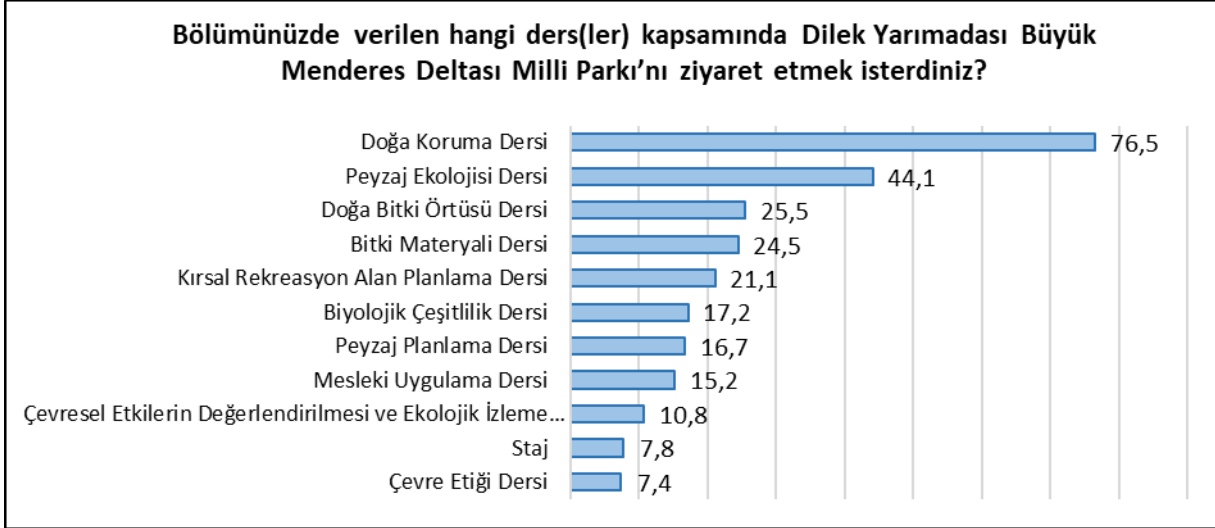
Şekil 5. Soru 4 ve cevap yüzdeleri

Öğrencilere bölümlerindeki herhangi bir ders kapsamında Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nı ziyaret edip etmedikleri sorulmuştur. Öğrencilerin sadece %8,9'unun ders kapsamında milli parkı ziyaret etmiş olduğu saptanmıştır (Şekil 6).

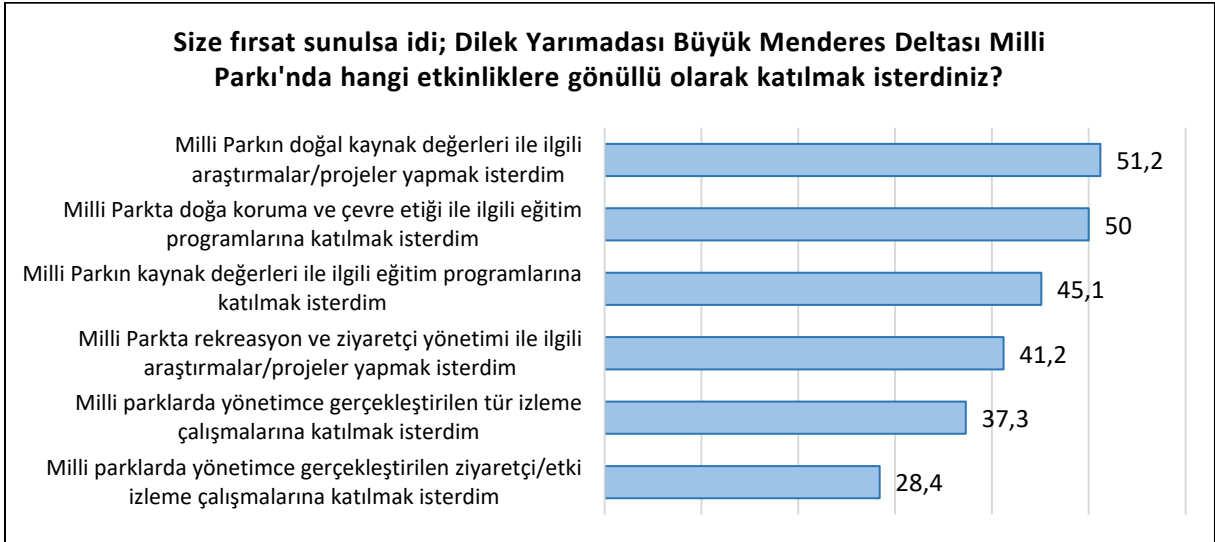
Şekil 6. Soru 5 ve cevap yüzdeleri

Öğrencilere, hangi dersler kapsamında Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nı ziyaret etmek istedikleri sorulmuştur. Sırasıyla en fazla Doğa Koruma (%76,5), Peyzaj Ekolojisi (%44,1) ve Doğal Bitki Örtüsü (%25,5) dersleri kapsamında Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nı ziyaret etmek istediklerini belirtmişlerdir (Şekil 7).

Şekil 7. Soru 6 ve cevap yüzdeleri

Öğrencilere “Sizlere fırsat sunulsaydı Milli Parkta hangi etkinliklere gönüllü olarak katılmak isterdiniz” sorusu yöneltilmiş ve arzu ettikleri etkinliklerden ilk üçünü işaretlemeleri istenilmiştir. Öğrenciler sırası ile en fazla milli parkın doğal kaynak değerleri ile ilgili araştırmalar yapmak (%51,2), milli parkta doğa koruma ve çevre etiği ile ilgili eğitim programlarına katılmak (%50) ve milli parkın kaynak değerleri ile ilgili eğitim programlarına katılmak (%45,1) istediklerini belirtmişlerdir (Şekil 8).

Şekil 8. Soru 7 ve cevap yüzdeleri

Son olarak öğrencilere, Milli parklar ile eğitim, bilinçlenme, farkındalık ve katılım ilişkisini içeren toplam 23 adet görüş sunulmuştur. Sunulan bu görüşler 5'li likert ölçekte değerlendirilmiştir.

Sonuçlara göre öğrenciler güçlü bir şekilde milli parklarda araştırmalar yapabilmek için çeşitli teşviklerin olmasını (4,13), milli parkların bünyesinde genç gönüllüler topluluğunun olmasını (4,07) ve peyzaj mimarlığı gibi doğa bilimleri ile ilgili olan bölümlerin milli parklarla entegre çalışabilmesini ve araştırmalar yapabilmelerini (4,05) ve milli parklarda yönetimin, katılımçılık ile sağlanmasından yana oldukları ve gençlerinde katılımçılıkta aktif roller almasını (4,05) arzu etmektedir (Çizelge1).

Puanlar incelendiğinde öğrencilere göre Türkiye’de tatmin edici düzeyde Milli Park eğitimi verilmediği(2,86) ve Türkiye’de Milli Park kavramının doğru algılanmadığı (2,75) görülmektedir.

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ
BÖLÜM 8

Çizelge 1. Milli parklar ile eğitim, bilinçlenme, farkındalık ve katılım ilişkisini içeren görüşler.

	Size göre;	Ortalama
1	Genç araştırmacılar, milli parklarda araştırmalar yapabilmeleri için teşvik edilmeli	4,13
2	Her bir milli parkın genç gönüllüler topluluğu olmalıdır.	4,07
3	Doğa bilimleri ile ilgili olan bölümler milli parklarla entegre çalışabilmeli ve araştırmalar yapabilmelidir.	4,05
4	Milli parklarda yönetim, katılımçılık ile sağlanmalı ve gençler katılımçılıkta aktif roller alabilmelidir.	4,05
5	Doğal kalan bazı yerlerin koruma altına alınması doğal kalamayan bozulan yerlerle karşılaştırıldığında aradaki farkın görülmesi ekolojik farkındalığın oluşmasında etkilidir. Böylece insanlar çevreye daha duyarlı olurlar.	3,97
6	Doğa koruma dersinde yeterince milli park eğitimi aldım.	3,92
7	Bir alanın milli park ilan edilip korunmasından sonraki değişimi gören insanların ekolojik farkındalığı artar. Bu alanları gezip gören insanlarda daha bilinçli hale gelir.	3,92
8	Milli parklarda, nesillerin korunması ve türlerin devamlılığının sağlanması ancak doğaya ve park içerisinde canlı yaşama bilinçli bireyler yetiştirilmesi ile mümkün olabilir.	3,91
9	Milli parklar insanların gezip gördüğü yerler olduğu için insanlarda doğaya ve tarihe sahip çıkma güdüsünü ortaya çıkarabilir. Çevrenin korunmasında bilinç oluşturur. Gelecek nesillere bozulmamış alanlar bırakma duygusunu geliştirir.	3,91
10	Milli parklarla ilgili bilinç düzeyinin artırılmasında örgün eğitim kurumlarının çok önemli bir yeri vardır.	3,90
11	Korunan alanların güzelliğini gören insanlar başka alanların da korunması gerektiğinin farkına varır. Aynı zamanda insanlar doğayı kullanırken daha dikkatli davranır.	3,90
12	Bozulmayan ekolojik ortamlar insanlar için her zaman ilgi odağı olmuştur. Bu açıdan milli parkı gören insanlar bütün çevresinin bir milli park hassasiyeti ile korunmasına önem gösterebilir.	3,88
13	Milli parklar doğal güzelliklere sahip alanlar olduğundan, insanların buralara gelmesi ve milli parkları gezmesi bilinçlenme ve farkındalık açısından önemlidir.	3,86
14	Milli parklar ekolojik çeşitliliğin çıplak gözle görülebildiği en rahat alanlardır. Herkes park içinde yer alan canlı ve bitki çeşitlerini kendisi gözlemleyebilmektedir.	3,86
15	Milli Parkı ziyaret etmeden önce milli park ve milli park statüsündeki alanlara ilişkin eğitim almak isterim.	3,85
16	Milli parklarda ziyaretçi sayısı arttıkça parkın doğal kaynak değerleri tahrip olmaktadır.	3,83
17	Türkiye'deki Milli Park eğitimi ile batılı ülkelerdeki eğitim karşılaştırıldığında ülkemizdeki çalışmaları eksik ve yetersiz buluyorum.	3,81
18	Milli Parkların uzman bir rehber eşliğinde gezilmesi gerektiğine inanmaktayım.	3,79
19	Milli Parkları gezerken ziyaretçilerin tavır ve davranışları bende bir eğitim yetersizliği izlenimi yaratmaktadır.	3,76
20	Sivil toplum kuruluşlarınca düzenlenen çevre eğitimi çalışmalarına katılmayı düşünüyorum.	3,52
21	Peyzaj Mimarlığı bölümünde yeterince milli park eğitimi aldığımı düşünüyorum.	3,32
22	Türkiye'de tatmin edici düzeyde milli park eğitimi verilmektedir.	2,86
23	Ülkemizde milli park kavramının doğru algılandığını düşünüyorum.	2,75

5. Tartışma ve Sonuç

Milli parklar insan ve doğa arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi alanında zengin bir içeriğe sahiptir. İnsanın peyzajdan ayrılmaz bir bütün olduğu ve net-katı kural olan koruma tavırlarından ziyade

sürdürülebilirlik üzerinde odaklanması gerektiği kanısı var olmaktadır (Królikowska K., 2002). Dolayısıyla milli parklarda genç katılımçılık konusunun milli parkların yönetim sistemi ve karar verme sürecinde önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır (Burger, 1999).

Bu bağlamda Amerika, Kanada ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde yer alan milli parklarda genç katılımçılığa ve eğitim çalışmalarına önem verilmektedir. Örneğin; Amerika'da bulunan Grand Canyon Milli Parkı gençler için izcilik faaliyetlerinden, stajyerlik ve koruma topluluklarına kadar gençler için programlar sunmaktadır. Bu bağlamda Canyon Field School, Grand Canyon Conservancy tarafından düzenlenen açık hava eğitimi ve kamp programıdır (Grand Canyon National Park, 2023).

Joshua Tree Milli Parkı yaz aylarında 5 haftalık bir dönem için Gençlik Koruma Birliği programına sponsor olup 15-18 yaş arası gençlere yazın milli parkta çalışma imkânı sunmaktadır. Milli Park'ta genç katılımçılar, tarihi binaların restorasyonunda, yerli istilacı türlerin ortadan kaldırılmasında ve yok olup giden patikaların doğal yollarla tekrardan elde edilmesi gibi işlerde çalışarak para kazanma imkânı da elde etmektedir (Joshua Tree National Park, 2023).

Rocky Mountain Milli Parkı gençleri, yürüyüş yapmak, vahşi yaşamı gözlemlemek veya genç koruyucu olmak gibi faaliyetlere katılmaya davet etmektedir. Milli park genç katılımçılara rehberler eşliğinde okul gezisi aktiviteleri oluşturmalarına olanak sağlamaktadır. Ayrıca her sene 2-4 arasında stajyere ev sahipliği yapmakta, park personeline eğitim programlarının geliştirilmesinde ve idarenin işletiminde yardımcı olması istenmektedir. Bu durum genç katılımçılarının doğal ve kültürel mirasın korunmasına yardımcı olmaları ve milli parklarda bulunan kaynakları anlamalarına ve keşfetmelerine destek sağlamaktadır (Rocky Mountain National Park).

Kanada'da yer alan Pacific Rim Milli Parkı fırtına izleme, yürüyüş yapma ve öğrenci gruplarının korunaklı koylarda bir günlük veya gecelik maceranın tadını çıkarabileceği adalarda vakit geçirme gibi olanaklar sağlamaktadır. İzleme ve değerlendirme ekipleri kurarak yönetim kadrosuna veya gerekli uzmanlık düzeyine sahip danışmanlara, akademisyenlere ya da kuruluşların personellerine destek olmaları ve mümkünse bir yönetim etkinliğini değerlendirmeleri istenmektedir. Genç katılımçılarının aynı zamanda aralarında iş birliği kurarak sivil toplum kuruluşlarına bir değerlendirme çalışması yapmaları milli park kapasitesinin hakkında bilgi paylaşımı yaparak iyileştirmek üzerine alternatif fikirler sunmaları gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Heck vd., 2011).

Banff Milli Parkı genç katılımçılardan milli parkın ciddi sorunlarından biri olan boz ayı için sorunun ne olduğunu belirlemesini, hangi bilgilerin elde var olduğunu analiz etmesini, ihtiyaç duyulduğunda ekiplere katılarak arazi gezilerine gitmesini ve kendi bakış açısıyla sorunlara farklı çözüm önerileri sunmasını istemektedir. Böylece genç katılımçılarının desteğinden yararlanılarak milli park ile ilgili demokratik karar alma süreçlerinde genç katılımçılara yer verilmektedir (Rutherford vd., 2009).

Thousand Islands Milli Parkı ise yazları macera arayan tutkulu ve coşkulu genç katılımçı öğrenciler aramaktadır. Genç katılımçılarının, kamp alanlarını ve günlük kullanım alanlarını, binaları, tesisleri ve park adalarındaki arazileri temizleme ve bakımında yer almaları ya da kamp alanları, tekne gezintileri, patikalar, ilgi çekici yerler, güvenlik ve park düzenlemeleri dâhil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çok çeşitli konularda ziyaret eden halka kapsamlı bilgi vermeleri hedeflenir. Eğitim programları sunmaya, yorumlayıcı gösteriler hazırlamaya, rehberli turlara liderlik etmeye, özel etkinliklerin geliştirilmesine ve sunumuna olanak sağlamaktadır (Thousand Islands National Park, 2023).

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ

BÖLÜM 8

Avrupa'da bulunan milli parklardan, İtalya'da bulunan Cinque Terre Milli Parkı'nda da gençlerin katılımı teşvik edilmektedir. Martı, gelincik, porsuk, tilki, sansar ve yaban domuzu gözlemi yapan kişiler için yönlendirici rehber olmaları ya da çevrenin mevcut yönetiminin milli parkı nasıl etkileyeceği üzerine raporlandırmalar yapmaları ve görüşlerini ifade etmeleri için olanaklar sağlanmaktadır. Gençlerin çevreyle ilgilenmesini sağlamaya çalışmak için genç koruyucu programları hazırlamalarına teşvik edip alanı tanıtan, tehlikeli olabilecek şeyler için uyarıcı niteliği taşıyacak küçük bir el broşürü hazırlamaları çalışmalarına katılmalarına yönlendirilmektedir (Cinque Tree National Park, 2023).

Bir diğeri İrlanda da yer alan Connemara Milli Parkı'nda genç katılımcılardan park içerisinde bataklıklardan, fundalıklardan ya da dağlardan oluşan bir sürü anı yakalayan fotoğraf kareleri çekmeleri istenilerek onlar için bunları sergileyebilecekleri bir alan ortaya koyulmaktadır. Milli parkta konuşmalar düzenleyip, yürüyüşlerde botları ve yağmurlukları ile alanı keşfetmeye gelen kişilere rehberlik etmeleri ve Diamond Hill Kaşifler Kulübü ile ortak projelerde çalışmak için öneriler geliştirmesine olanak sağlanmaktadır (Connemara National Park, 2023).

Hoge Veluwe Milli Parkı, Gençlik+ kampının önemli bileşeni, doğaya doğrudan katkı sağlamaktır. Gençler bir araya gelerek güvenli bir şekilde uygun teçhizatlar sağlanarak yerel flora hakkında bilgilerini genişletmek ve aynı zamanda meraklı ziyaretçilerle ilişki kurma becerilerini arttırarak doğa savunuculuk becerilerini uygulamaya koyma şansı yakalamışlardır. Park içerisinde Vincent van Gogh ve Pablo Picasso gibi sanatçıların sanat eserlerini deneyimlemek genç katılımcılar için ilgi ve merak duygusunu üst düzeye çekmektedir (Hoge Veluwe National Park, 2023).

Ancak ülkemizde milli parkların henüz gönüllülük sistemi ve gençlere yönelik yeterli düzeyde eğitim programları yoktur. Ayrıca üniversiteler ve milli eğitim bakanlığına bağlı okullar ile işbirliğinin artırılması yönünde henüz yeterli düzeylere ulaşılamamıştır.

Bu durumun en önemli sebeplerinden biri bu tip faaliyetler ve programlar için yeterli maddi kanyanın ayrılmamış olmasıdır. Ayrıca gönüllülük ve eğitim programları milli parkların misyonu içerisinde öncelikleri arasında bulunmamaktadır. Ayrıca yönetim yapısı içerisinde bu tip faaliyetleri yapılandıracak ve sürdürececek kalifiye eleman sayısı çok azdır.

Türkiye'de sunulan doğa eğitimi programlarını artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için;

- Milli eğitim müfredatlarında doğa eğitimi zorunlu hale getirilmelidir
- Üniversitelerin doğa bilimleri ile ilgili bölümlerinde yer alan derslerin belirli bir oranının doğal alanlarda yapılması öğretim üyesinin insiyatifine bırakılmamalıdır.
- Bu iki maddenin uygulanabilirliğini sağlamak için ulaşım konusunda yeterli maddi imkanların ve fiziksel olanakların sağlanması için bütçe hazırlanmalıdır.
- Milli parklardaki personel, eğitimcilere destek olmak ve liderlik yapabilmek için eğitilmelidir.
- Milli parklarda her yaş grubuna özel yazılı ve görsel eğitim materyalleri hazırlanmalı ve çeşitli etkinlik programları oluşturulmalıdır.
- Çeşitli fonlardan destek sağlamak için işbirliği yapılarak projeler hazırlanmalı ve farklı konseptlerde birkaç haftalık eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Üniversitelerdeki öğrenci topluluklarına maddi imkân ve araç desteği sunularak gençlerin doğa ile bütünleşmesine olanaklar tanınmalıdır.

Türkiye'de de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gönüllülük sistemini oluşturmak için;

- Milli parklar sistemi içinde merkezi bir gönüllü programı kurulmalıdır

- Gönüllü programının uygulanmasında temel süreklilik ve koordinasyon sağlamak için bir koordinasyon ofisi kurulmalıdır
- Gönüllü programının finansmanı için kurumsal bir çözüm geliştirilmelidir
- Milli park personeli için eğitim programları ve eğitim materyalleri geliştirilmelidir.
- Her milli parkta en az bir gönüllü uzman koordinatörün bulunmalıdır
- Gönüllü pozisyonlarının arzı ve talebini iletmek için—tercihen elektronik—bir platform kurulmalıdır. (Bu platform, milli park yönetimleri için birçok önemli hizmet işlevi sunar; gönüllü boşluklarını gecikmesiz olarak güncelleme olanağı sağlar; milli parklar arasında değişim imkanı sunar; gönüllü katılım şartları hakkında bilgi verir; eski gönüllülerin saha raporları, başvuru formları ve diğer indirilebilir belgeleri içerir).
- Gönüllülük merkezleri, doğa koruma akademileri ve çevre istasyonları gibi milli parkın çevresindeki kurum ve örgütlerle temas ve ilişkiler başlatılmalı ve sürdürülmelidir. Ayrıca, gönüllü programını lobi faaliyetleri ve sponsorluk yoluyla destekleyebilecek vakıflar ve diğer etkili sivil toplum örgütleriyle de temas kurulmalıdır.
- Ayrıca bir gönüllülük programında koordineli bir halkla ilişkiler çabası fayda sağlayacaktır.
- Gönüllüleri nitelendirmek için bir eğitim sistemi geliştirilmesi de gereklidir. İyi eğitilmiş gönüllülerle birlikte diğer gönüllü gençlerin çalışmaları, milli parklarda yapılan işin kalitesine katkıda bulunacaktır.
- Milli parklarda gönüllülük konusunda verilerin toplanması ve gönüllü programının genel değerlendirmesi, sürekli iyileştirmeye olanak tanıyacaktır.

Kaynakça

- Ash, D. & Wells, G. (2006). *Dialogic inquiry in classrooms and museums*. In Z. Bekerman, N. C. Burbles & D. Silberman-Keller (Eds.), *Learning in places: The informal education reader* (pp. 35-54). New York: Peter Lang.
- Ballantyne, R. & Packer, J. (2002). Nature-based excursions: School students' perceptions of learning in natural environments. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 11, 218-236.
- Bell, M. (1999) 'Volunteering: underpinning social action in civil society for the new millennium', in Akuhata-Brown, M. and CIVICUS (Association), *Civil society at the millennium*, Kumarian Press, West Hartford, CT, pp. 27-41.
- Bogner, F. X. (1999). Empirical evaluation of an educational conservation programme introduced in Swiss secondary schools. *International Journal of Science Education*, 21, 1169-1185.
- Burger, T. (1999). *Konflikt ve współdziałanie. Ekologiczne i społeczne ruchy „Zielonych” w Polsce*'de ; Mirowski, W., Ed.; IFIS PAN: Varşova, Polonya, pp 35–55.
- Carr, A. (2004) 'Why do we all need community science?', *Society & Natural Resources* 17, pp. 841-9.
- Chan, K.M.A., Satterfield, T., Goldstein, J., (2012). Rethinking ecosystem services to better address and navigate cultural values. *Ecol. Econ.* 74, 8–18.
- Cinque Tree National Park (2023, 10.03). Erişim adresi: <https://national-parks.org/italy/cinque-terre>.

PEYZAJ MİMARLIĞI ÖĞRENCİLERİNİN DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NDAN YARARLANMA BİÇİMİ VE BEKLENTİLERİ
BÖLÜM 8

Connemara National Park (2023, 10.03). Erişim adresi: <https://connemara.net/connemara-national-park>.

Cordingley, S. (2000) 'The definition and principles of volunteering', in Warburton, J. & Oppenheimer, M. (eds) *Volunteers and volunteering*, Federation Press, Leichardt, NSW, pp. 73-82.

Dillon, J., Rickinson, M., Teamey, K., Morris, M., Choi, M.Y., & Sanders, D., (2006). The value of outdoor learning: evidence from research in the UK and elsewhere. *School Science Review*, 87, 107-111.

Earth Restoration Service (2023, 10.10) Erişim Adresi: <http://www.earthrestorationservice.org>

Earthwatch (2023, 10.03) Erişim Adres: <http://www.earthwatch.org>.

Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from museums: visitor experiences and the making of meaning*. Walnut Creek, Calif.: AltaMira Press

Ferraro, P.J. & Pressey, R.L. (2015). Measuring the difference made by conservation initiatives: protected areas and their environmental and social impacts. *Phil. Trans. R. Soc. B* 370 (1681), 20140270.

Fien, J. & Skoien, P. (2002) I'm learning how you go about stirring things up in a consultative manner: social capital and action competence in two community catchment groups, *Local Environment* 7, pp. 269-82.

Friends of Lane Cove National Park (2023, 10.03) Erişim Adres: <http://users.bigpond.net.au/folcnp/>

Grand Canyon National Park (2023, 09.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/grca/learn/kidsyouth/teens.htm>

Haines-Young, R. & Potschin, M., (2010). *The links between biodiversity, ecosystem services and human well-being*. In: Raffaelli, D., Frid, C. (Eds.), *Ecosystem Ecology: A New Synthesis*, BES Ecological Reviews Series. CUP, Cambridge.

Heck, N., Dearden, P., McDonald, A. & Carver, S. (2011). Stakeholder opinions on the assessment of MPA effectiveness and their interests to participate at Pacific Rim National Park Reserve, Canada. *Environmental Management*, 47, 603-616.

Hobson, K. (2006) Environmental psychology and the geographies of ethical and sustainable consumption: aligning, triangulating, challenging?, *Area* 38, 292-300

Hoge Veluwe National Park (2023, 10.03). Erişim adresi: <https://national-parks.org/netherlands/hoge-veluwe>

Hungerford, H.R. & Volk, T.L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education* 21 (3), 8-21.

Jacoby, C., Manning, C., Fritz, S. & Rose, L. (1997) 'Three recent initiatives for monitoring of Australian coasts by the community', *Ocean & Coastal Management* 36, 205-26.

Joshua Tree National Park (2023, 09.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/jotr/learn/kidsyouth/teens.htm>.

Królikowska, K. (2002). Miedzy ochrona przyrody a rozwojem na obszarach gorskich-konflikty i rozwiązania. *Czasopismo Geograficzne*, 73(3), 187-214.

- Lunney, D., O'neil, L., Mathews, A. & Coburn, D. (2000) 'Contribution of community knowledge of vertebrate fauna to management and planning', *Ecological Management & Restoration* 1, pp. 175-84.
- Marion, J.L. & Reid, S.E., (2007). Minimising visitor impacts to protected areas: The efficacy of low impact education programmes. *J. Sustainable Tourism* 15 (1), 5– 27.
- Marris, E. (2006) 'In the name of nature', *Nature* 443, 498-501.
- Moreno, J., Palomo, I., Escalera, J., Martín-López, B. & Montes, C., (2014). Incorporating ecosystem services into ecosystem-based management to deal with complexity: a participative mental model approach. *Landscape Ecol.* 29, 1407–1421
- Palomo, I., Martín-López, B., Potschin, M., Haines-Young, R. & Montes, C., (2013). National Parks, buffer zones and surrounding lands: mapping ecosystem service flows. *Ecosystem Services* 4, 104–116.
- Parks, M. (1988). Young Volunteers in Action: A High School Community Service Education and Placement Model. *The Journal of Volunteer Administration*, 988-89.
- Pattengill-Semmens, C.V. & Semmens, B.X. (2003) Conservation and management applications of the Reef Volunteer Fish Monitoring Program, *Environmental Monitoring and Assessment* 81, 43-50.
- Penner, L.A. (2004) 'Volunteerism and social problems: making things better or worse?', *Journal of Social Issues* 60, pp. 645-66.
- Pimm, S.L., Jenkins, C.N., Abell, R., Brooks, T.M., Gittleman, J.L., Joppa, L.N., Raven, P. H., Roberts, C.M. & Sexton, J.O., (2014). The biodiversity of species and their rates of extinction, distribution, and protection. *Science* 344, 1246752.
- Reidy, M., Chevalier, W. & McDonald, T. (2005) 'Lane Cove National Park Bushcare volunteers: taking stock, 10 years on', *Ecological Management & Restoration* 6, 94-104.
- Rocky Mountain National Park (2023, 09.03). Erişim adresi: <https://www.nps.gov/romo/learn/education/professionaldevelopment.htm>.
- Rutherford, M. B., Gibeau, M. L., Clark, S. G., & Chamberlain, E. C. (2009). Interdisciplinary problem solving workshops for grizzly bear conservation in Banff National Park, Canada. *Policy Sciences*, 42, 163-187.
- Savan, B., Morgan, A.J. & Gore, C. (2003) 'Volunteer environmental monitoring and the role of the universities: the case of citizens' environment watch', *Environmental Management* 31
- Sustainable Living Foundation (2023, 09.03). Erişim adresi: <http://www.slf.org.au>
- Thousand Islands National Park (2023, 18.03). Erişim adresi: <https://parks.canada.ca/pn-np/on/1000/info/jobs-emplois>.
- Zorrilla-Pujana, J. & Rossi, S., (2016). Environmental education indicators system for protected areas management. *Ecol. Ind.* 67, 146–155.

BÖLÜM 9

İSPANYA VE TÜRKİYE'DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Elif Nur BAL¹

Yılmaz Görkem GÜNAYDIN²

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ³

---

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070
Koçarlı/AYDIN

E-mail: 183513008@stu.adu.edu.tr

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070
Koçarlı/AYDIN

E-mail: 173513003@stu.adu.edu.tr

³Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7544-9943

E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

İSPANYA VE TÜRKİYE'DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Elif Nur BAL¹, Yılmaz Görkem GÜNAYDIN², Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ²

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/AYDIN
E-mail: 183513008@stu.adu.edu.tr

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/AYDIN
E-mail: 173513003@stu.adu.edu.tr

³Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/AYDIN
ORCID: 0000-0001-7544-9943, E-mail: tgoktuq@adu.edu.tr

1. Giriş

19. yüzyılın başlarında hızla gelişen endüstriyelleşme, kentleşme ve artan nüfus doğal kaynakların kontrolsüz şekilde kullanılmasına ve çevre sorunlarının ciddi boyutlarda artmasına sebep olmuştur. Özellikle gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevrenin bırakılabilmesi için birtakım önlemlerin alınması gerektiği gerçeği tüm ülkeler tarafından kabul edilmeye başlanmıştır (Kurdoğlu,2007). Her ne kadar insanlığın varoluşundan itibaren birçok medeniyet tarafından çeşitli alanlar koruma altında alınmış olsa da günümüzdeki modern koruma anlayışının gelişmesi yine 19. yy da gerçekleşmiştir (Kılıç ve Kervankıran, 2019). Milli parklar; doğal ve kültürel kaynak değerleri, ekolojik değerleri, rekreasyon imkanları, bilimsel, eğitsel pek çok çalışmaya olanak sunan zengin alanlar olarak modern anlamda koruma anlayışının temellerini oluşturmaktadır. 1872 yılında ilk milli park olma özelliği taşıyan Yellowstone Milli Parkı ilan edilmesi sonrası korunan alanlar sistemleri arasında dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır (Şahin,2006; Çuhadar ve Coşgun (2019). Bu kapsamda 20. yy. başlarından itibaren Avrupa'da da İsveç, İsviçre, Almanya, İngiltere ve İspanya'da da milli parklar ilan edilmeye başlanmıştır (Koç ve Soykan, 2020).

Dünya çapındaki doğal kaynakları ve biyolojik çeşitliliği korumak, sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek ve kaynakların etkili yönetimini sağlamak için bilimsel, hukuki ve yönetsel araçlar geliştirmektir amacı ile 1948 kurulan Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) ülkeler arasında ortak bir dil oluşturma hedefi ile 1994 yılında korunan alan kategorilerini tanımlamıştır (Coşgun, 2019). Bu tanımlamalar arasında yer alan milli parkları "Büyük ölçekteki ekolojik süreçlerle birlikte barındırdığı türlerin ve ekosistemlerin, çevresel ve kültürel değerlerin korunduğu; bilimsel araştırmalara, eğitim çalışmalarına, rekreasyonel faaliyetlere ve ziyaretçilere olanaklar sağlayan büyük oranda doğal ya da doğala yakın alanlardır" olarak ifade etmiştir (Dudley,2008). Korunan alanlar içerisinde yer alan milli parklar tüm dünyada en yaygın olarak kullanılan koruma sistemleri arasında yer almasının temel nedenleri arasında park alanlarının korunmasının yanı sıra sağladığı rekreasyonel imkanlar, sosyo-ekonomik katkıları ile ilgi çekici alanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle bu alanların korunması ve sürdürülebilir şekilde gelecek nesillere aktarılmasında planlama ve yönetim konusu ön plana çıkmaktadır (Gülgün vd., 2008)

Bu çalışmanın amacı bir Akdeniz ülkesi olarak ülkemiz ile benzer coğrafi yapıya sahip olan ve milli park gelişim süreçleri bakımdan yakın tarihleri içeren İspanya ve Türkiye'deki milli parkların planlama yönetim ve katılımçılık temelinde karşılaştırmalı analizini gerçekleştirmektir. Bu kapsamda ilk olarak İspanya'da yer alan 16 adet milli parkın doğal ve kültürel kaynak değerleri ile rekreasyon imkanları

İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

ortaya konmuştur. Parkların incelenmesi sonrası İspanya’daki milli park yönetimi ve planlaması, gerçekleştirilen koruma çalışmaları, katılımçılık çalışmaları incelenerek, Türkiye’de milli park planlaması ve yönetimi ile karşılaştırılmıştır.

2.İspanya’daki Milli Parkların Kaynak Değerleri Bakımından İncelenmesi

İspanya’ da 1916 yılında Milli Park Kanununun çıkartılması sonrası 1918 yılında ilk milli parkı olma özelliğine sahip olan, Picos de Europa Milli Parkı ilan edildikten sonra ülkede yer alan yüksek doğal ve kültürel değere sahip alanlar milli park olarak ilan edilmeye başlanmış ve İspanyol doğal mirasının temsilcisi olarak koruma altında alınmıştır (Arda, 2003). Bu bağlamda İspanya’da yer alan 16 adet milli parklara ait kaynak değerleri Tablo 1’de sıralanmıştır. Görüldüğü üzere ülkede ağırlıklı olarak doğal kaynak değerleri bakımından zengin alanlar milli park olarak ilan edilmiştir.

Tablo 1.İspanya'da Yer Alan Milli Parklar (Red de Parques Nacionales,2023)

Milli Park Adı	Kapladığı Alan (ha)	İlan Tarihi	Kaynak Değerleri
Picos de Europa Milli Parkı	67.127,59	22 Temmuz 1918	300 milyon yıllık kireç taşlarından oluşmuştur.
Teide Milli Parkı	7.374,32	22 Ocak 1954	Karstik ve Akarsu Buzulları ve Jeomorfolojisi
Sierra Nevada Milli Parkı	86.208	11 Ocak 1999	Endemik Bitki Çeşitliliği, Morfojenetik Bölge
Ordesa Y Monte Perdido Milli Parkı	19.196,36	13 Temmuz 1982	Dağlık Masif Varlığı
Timanfaya Milli Parkı	2.107,50	9 Ağustos 1974	Volkanik Yapılanma
Tablas de Daimiel Milli Parkı	3.030	29 Haziran 1973	Su Kuşu Varlığı, İç Sulak Alan, Tuz Bataklıkları ve Nehir Kıyısındaki Bitki Örtüsü
Sierra de Guadrama Milli Parkı	33.960	25 Haziran 2013	Lagün Varlığı
Sierra de Las Nieves Milli Parkı	22.979,76	28 Haziran 1989	Sahip olduğu biyosfer rezervleri, Endemizm Oranı
Monfragüe Milli Parkı	18.396	2 Mart 2007	Hayvansal Üreme Konumu, Arkeolojik Kalıntı
Galiçya Atlantik Adaları Milli Parkı	8.480	1 Temmuz 2002	Tarihsel yapı kalıntıları, Deniz-Kara Koruma Alanı
Garajonay Milli Parkı	3.984	25 Mart 1981	Volkanik Rölyef
Donana Milli Parkı	54.252	16 Ekim 1969	Büyük Bataklık, Bitki Örtüsü
Caldera de Taburiente Milli Parkı	4.690	6 Ekim 1954	Kuşlar için Özel Koruma Alanı, Kayalık Bitki Örtüsü
Cabaneros Milli Parkı	40.859	20 Kasım 1995	Kuşlar için Özel Koruma Alanı
Aigüestortes ve Estany de Sant Maurici Milli Parkı	14.119	21 Ekim 1955	Romanesk Kiliseleri, Ekosistem Çeşitliliği
Cabrera Takımadaları Milli Parkı	90.800,52	29 Nisan 1991	Arkeolojik Sit Alanı, Tarihi Birçok Kalıntı

İspanya’da yer alan milli parkların doğal ve kültürel kaynak değerleri ile rekreasyon imkanları şu şekildedir;

2.1.Picos de Europa Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Bu milli park orojenik aktivitelerin bir sonucu olarak deniz tabanından çıkan 300 milyon yıllık kireçtaşlarından oluşmuştur. Denizlerde bulunan kireç taşları vb. maddelerin; yüksek doruklar, derin geçitler ve kanyonlarla değiştiği bir doğa olayı haline gelmiştir. Park alanında dört nehir

(Sella nehri, Cares nehri, Duje nehri, Dobra nehri) bulunmaktadır. Flora bakımından litolojilerin çeşitliliği ile Akdeniz altı ikliminin bir arada bulunmasından kaynaklı bitki çeşitliliği çok fazladır ve alanda şu ana kadar toplam 2.000 tür keşfedilmiştir. En yüksek ve en dik kısımlarda (1.500 m ve üzeri) kayaların yarıklarında bulunan ve soğuğa dayanıklı etli bitki türleri bulunur. Parkın alçak kesimlerinde; meşe, kayın, dişbudak, sarıçam, fındık, kutsal, kestane, vb. türleri barındıran yaprak döken Atlantik ormanı baskındır. Daha sıcak bölgelerde küçük Akdeniz ormanları vardır, bu ormanlarda örneğin: holm meşesi, mazı meşesi, ardıç, çilek ağaçları, vb. bitki türleri sıralanabilir (Parque Nacional de los Picos de Europa,2022).

Kültürel kaynak değerleri: Picos de Europa, eski bir yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Bölgedeki zorlu iklim ve topoğrafya nedeniyle tarıma elverişsiz fakat maden yönünden çok zengindir. Ülkenin ilan edilen ilk milli parkıdır (Parque Nacional de los Picos de Europa,2022).

Rekreasyon imkanları: Picos de Europa Milli Parkı, Dünya üzerindeki en çok ziyaret edilen alanlarından biri olarak binicilik, yürüyüş (rehber eşliğinde veya bireysel), tırmanma, yamaç paraşütü, kanyon geçişi, rafting, paintball, dağ kayakçılığı, fotoğrafçılık ve yılın farklı zamanlarında düzenlenen macera spor türleri ve yarışmalar şeklinde çeşitli faaliyetlere olanak sağlamaktadır ((Parque Nacional de los Picos de Europa,2022).

2.2.Teide Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Bu doğal çevrede yaşayan flora zenginliği, Milli Park ilan edilmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirilmiş olup listelenen 194 türden 31'i Kanarya Adaları'na özgüdür ve 32'si yalnızca Tenerife'de yetişmektedir. Alandaki bitkilerin neredeyse üçte biri endemik bitkidir. Ayrıca Ulusal Tehdit Altındaki Türler Kataloğu'na göre şu anda 3 tür yok olma tehlikesiyle karşı karşıya ve 12 tür savunmasız durumdadır. Teide Milli Parkı'nda bulunabilecek en önemli bitki türleri bazıları Malpais çiçeği (*Tolpis webii*), Teide asma çiçeği (*Erysimum scoparium*), Teide papatyası (*Argyranthemum teneriffae*) olarak sıralanabilir.

Fauna bakımından incelendiğinde parkın omurgalı türleri arasında endemik tür olarak Tenerife Gecko kertenkelesi ve ancak bu milli parktaki en sembolik sürüngen Tenerife kertenkelesi (*Gallotia galloti galloti*)dir. Park kuş türleri içinde önemli konaklama ve dinlenme alanlarına sahiptir. Bazı önemli kuş türleri; kuzey örümcek kuşu (*Lanius excubitor*), Afrika mavi baştankarası (*Parus caeruleus teneriffae*) veya bayağı çıvgın (*Phylloscopus collybita*)'dır. Özellikle alandaki bitki örtüsünün zengin ve çeşitli olması sayesinde ilkbaharda thryps, cimex türleri, böcekler, kelebekler, yaban arıları vb. türleri bu alana çekmektedir. Fauna açısından önemli türlerden bazıları; Tenerife kertenkelesi (*Gallotia galloti galloti*), Yabani kanarya (*Serinus canaria*), Kaya güvercini (*Columba livia canariensis*) şeklindedir (Parque Nacional del Teide, 2022)

Kültürel kaynak değerleri: La Orotava kasabasının geleneksel renkli halılarını yapmak için park içerisinde bulunan toprak ve renkli küllerin küçük ölçekte toplanması, korunması gereken geleneksel bir kullanım olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Avrupa Komisyonu, 13 Ocak 2014 tarihinde, Tenerife Balı'nı (PDO), aralarında Teide süpürge balının da bulunduğu Korunmalı Menşe İsimleri Siciline (PDO) kayıtlıdır (Parque Nacional del Teide, 2022).

Rekreasyon imkanları: Aktiviteler gündüz ve gece olarak planlanmaktadır. Milli Park'ta yapılabilecek aktivitelerden biri teleferiğe binmektir. Baz istasyonu 2.356 m yükseklikte ve üst istasyon 3.555 m yüksekliktedir. Parkın içinde Nacional del Teide pansiyonu bulunmaktadır. Yanında, İspanya'nın en

İSPANYA VE TÜRKİYE'DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

yüksek Katolik kilisesi olan Nuestra Señora de las Nieves Hermitage durmaktadır. Parkta safariler de düzenlenmektedir ve yürüyüşlere katılma şansı vardır. İnsanların yürüyüşe katılmasının en büyük sebebi günbatımı ve yıldızların gözlemi içindir. Volkanik yapıda olan Teide; bunun güvenli gözlemlenebilmesi ve fotoğraflanabilmesi için bir gözlemevi bulundurmaktadır (Parque Nacional del Teide, 2022)

2.3.Sierra Nevada Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Avrupa'daki en fazla sayıda endemik bitki içeren parkta İspanya'nın tamamında kaydedilenlerin dörtte biri olan 2.100 farklı damarlı bitki türü yer almaktadır. Yaklaşık 70 bitki türü yalnızca Sierra Nevada'da, özellikle yüksek bölgelerde bulunurken, 175 tür İber Yarımadası'na özgüdür. 120'den fazlası ise tehlike altındadır. Tehdit altındaki türler olarak listelenen kır çiçekleri arasında nergis (*nergis nevadensis*), Sierra Nevada kum otu (*arenaria nevadensis*) ve pelin (*artemisia granatensis*) olarak söylenebilir. Fauna bakımında ise amfibiler, sürüngenler, memeliler, kuşlar ile 80'e yakın tür bulunmaktadır. Önemli kuş türleri altın kartallar, Bonelli'nin kartalları, alaca doğanlar, kızıl akbabalar ve kerkenezler bulunur. Daha yüksek yamaçlarda Alp aksanları, siyah kızkuyruklar olarak sıralanabilir. En yaygın görülen memeli, bir tür dağ keçisi olan İspanyol dağ keçisidir. Akdeniz voleleri ve gelincikleri yüksek yamaçlarda yaşayan memeliler arasında yer almaktadır. Ayrıca park 120 farklı tür ile kelebek çeşitliliği ile bakımında oldukça zengindir (Parque Nacional de Sierra Nevada, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Park ve çevresindeki zengin ve çeşitli kültürel miras, farklı yerleşik kültürlerin ve özellikle Endülüs kültürünün sonucudur. Sierra Nevada Milli Parkı'nın çevresi, Kültürel İlgil Varlığı kategorisine sahip üç tarihi komplekse sahiptir. Zanaatkar geleneği, MÖ 3000-2500 civarında Geç Neolitikte başlamaktadır. O döneme ait ayakkabı ve esparto sepetleri, süslü kil kaplar, kesikli seramikler, altın ve gümüş diademler kalıntılara rastlanmıştır (Parque Nacional de Sierra Nevada, 2022).

Rekreasyon imkanları: Parkta yürüyüşler, dağcılık, kayak, bisiklet ve dünyanın en yüksek teleferiği olan dört aşamalı bir teleferik (Mérida'dan yaklaşık 15,600 fit (4,750 metre) yükselen Espejo Zirvesi) bulunmaktadır. Ayrıca Sierra Nevada kayak merkezi alanındaki kar turizmi ve Alpujarra'daki kırsal turizm faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir (Parque Nacional de Sierra Nevada, 2022).

2.4.Ordesa Y Monte Perdido Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Ordesa y Monte Perdido Milli Parkı, 3.355 metre ile Avrupa'nın en yüksek kalkerli dağı olan Monte Perdido masifi bulunmaktadır. Park içerisinde, üçü de buzul kökenli üç göl (Tucarroya, Marboré'ninki, Soum de Ramond) bulunmaktadır. Az topraklı güneş ışınları gören sirtlarda, kuru koşullar altında çamlar ve Holm meşeleri görülür. Çalılar yoğun bulunur, şimşirler ağırlıktadır. Ormangülü / yaban mersini ve bodur dağ söğütleri ile ilişkili karaçam açısından zengindir. Buzul öncesi taksonlara ait endemik türler açısından zengin olmaları, Pirenelerin en büyük özelliklerinden birini oluşturan kayalarda yaşayan bitki örtüsü (çakıl, taş, kaya, mağara veya lapiaz ile) öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra park içerisinde toplam 6 amfibi, 8 sürüngen, 2 balık, 65 yuva kuşu ve 32 memeli türü yer almaktadır (Parque Nacional de Ordesa Y Monte Perdido, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Bölgenin dindarlığı San Úrbez kültüründe en önemli temsilcilerinden birine sahiptir. Geleneğe göre, birçok mucizevi olayın atfedildiği 8. yüzyıldan kalma bu münzevi aziz, hayatının bir döneminde Añisclo Kanyonu'nun kalbinde, Los Sestrales'in eteklerindeki bir mağarada yaşamıştır.

Bellós nehri üzerindeki kayaların arasına demirlemiş baş döndürücü bir köprü aracılığıyla ulaşılan aynı isimli inziva yerini bu alanda yer almaktadır (Parque Nacional de Ordesa y Monte Perdido, 2022).

Rekreasyon imkanları: Yürüyüş ve tırmanış parkın gözde faaliyetleridir. Fakat bunlar dışında park alanında 4-4 araçları ve atları kiralama tur imkânı sunulmaktadır. Bulunan ara nehirlerde rafting sporu düzenlenmektedir (Parque Nacional de Ordesa y Monte Perdido, 2022).

2.5.Timanfaya Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Timanfaya Milli Parkı, Kanarya Adaları'ndaki Lanzarote adasının orta-batı kesiminde, volkanik bir ortamda yer almaktadır. Park yüzeyinin %20'sini oluşturan koniler ve hornitos yapısı ile bu habitat, erişilemezliği nedeniyle kuşların tercih ettiği yuvalama yerlerinden biridir. Yaklaşık %70'ini Lav Denizi oluşturmaktadır. Kanarya Adaları'ndaki son volkanizmayı temsil etmesinden dolayı 18. yy. patlamalarından etkilenen yüzeyin neredeyse dörtte biri bu alanda yer almaktadır. 25'ten fazla kraterin bulunduğu Ateş Dağları veya Timanfaya volkanik dağları bu alandadır.

Jeolojik yapı sebebiyle bitki çeşitliliği park alanında oldukça sınırlıdır. Parkın en gözde bitkisi İncir (*Ficus carica*)dir. Alanda bulunan bitkiler şu şekilde sıralanabilmektedir: Karaçalı (*Launacea arborescens*), Bejeque (*Aeonium sp*), Beyaz ban (*Hyoscyamus albus*), Lanzarote düğmesi (*Nauplius intermedius*), Ortak karniş (*Arundo donax*)'dır. İklim koşullarının sert olması ve bölgedeki bitki çeşitliliğinin az olması sebebiyle, karada yaşayan omurgalı hayvan türleri de azdır. Sıçanlar, kanarya fareleri, tavşanlar ve kertenkeleler bulunmaktadır. Kuşlarda; adi baykuş, keklik ve kumru baskındır. Timanfaya Parkı, Kanarya Adaları'nda kıyı ekosistemine sahip tek parktır, bu nedenle zengin ve çeşitli bir deniz faunası görülebilmektedir. Buna örnek olarak denizyıldızı, ahtapot, mürekkepbalığı ve müren balığı sayılabilir (Parque Nacional de Timanfaya, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Timanfaya Milli Parkı, içerisinde incir ağacı yetiştiriciliğinin yüksek olduğu ve geleneksel tarım ürünlerine önem veren bir kültürel kaynağa sahiptir. Bu çevre biriminin görüldüğü alanlar, güneyde Montaña Tremesana, María Hernández ve Pedro Perico'nun çevresi ve doğuda Miraderos bölgesi olup, parkın yaklaşık %5'i kadar bir alana sahiptir (Parque Nacional de Timanfaya, 2022).

Rekreasyon imkanları: Volkanik turlar en yaygın rekreasyonel faaliyetleridir. Ancak Timanfaya Milli Parkı içinde, yokuşlardan veya patikalardan inilmesine izin verilmemektedir. Ziyaretçinin tercihine göre ücretsiz veya rehberli rota sunulmaktadır. Echadero de Los Camellos müze-bilgi noktasında, park hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır (Parque Nacional de Timanfaya, 2022).

2.6.Tablas De Daimiel Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Las Tablas de Daimiel Milli Parkı, Guadiana (tatlı ve kalıcı sular) ve Gigüela (tuzlu ve mevsimsel sular) olmak üzere farklı nitelikteki iki nehrin taşkın yatağında oluşmaktadır. Bu açıdan çok çeşitli su kuşları Las Tablas'da yer almaktadır. Suyu en çok uyum sağlayanlar arasında büyük tepeli batağan, adi batağan ve kara boyunlu batağan bulunmaktadır. Parkı ziyaret edilen zamana bağlı olarak balıkçılar, martinetler ve her türlü İber ördeği görülebilmektedir. Flora bakımından alan oldukça zengin olup 300'den fazla tür bulunmaktadır. Bu bitki oluşumları, koruma düzeyleri göz önüne alındığında, doğal ve doğal çıkarları nedeniyle 9/1999 sayılı yasaya göre özel koruma habitatu olarak ilan edilmiştir. Bunlardan bazıları; Guadiana Nehri'nde, hasır (*Salix fragilis*), kara kavak (*Populus nygra*), beyaz kavak (*Populus alba*) tarafından oluşturulan nehir kenarı ormanlarının bazı toplulukları

İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

şeklinde. Ayrıca çeşitli hayvan türleri (özellikle ördekler) için besin görevi gören, ekolojik değeri yüksek su yosunları çok yüksek orandadır. En yaygın türler *Chara hispida*, *Chara vulgaris* ve *Chara canescens*'tir. Fauna bakımından ise Tablas de Daimiel Milli Parkı, birçok göçmen kuşun hayatta kalması için son derece önemli olan bir İspanyol kıta sulak alanıdır. Yıl boyunca bulunan kuş türlerinden bazıları ise: Ortak batağan (*Tachybaptus ruficollis*), Bahri (*Podiceps cristatus*), Küçük Balaban (*Ixobrychus minutus*), Sığır ak balıkçıl (*Bubulcus ibis*) olarak sıralanmaktadır (Parque Nacional de las Tablas de Daimiel, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Las Tablas de Daimiel tarihinde avcılara ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Antik çağlardan beri, bu faaliyetin kanıtlarını belgelenmiştir, bu nedenle, on dördüncü yüzyılda, Infante Don Juan Manuel, 'AV' kitabında bunlardan söz etmiştir. Ayrıca 20. yüzyıla kadar en önemli insan modifikasyonlarından biri olan 14 kadar değirmen bulunmaktadır. Değirmenler, buğdayın öğütüldüğü, balık ve av hayvanlarının satıldığı, yemek yenilen, uyunabilen ve ürün alışverişi yapılan sosyal merkez olarak işlev görmektedir. Park içerisinde bu konuda bir sergi, görsel-işitsel alan bulunmaktadır. Bu sergide alanın kültürel ve tarihi hakkında bilgiler verilmektedir (Parque Nacional de las Tablas de Daimiel, 2022).

Rekreasyon imkanları: Alanda turlarla birlikte yürüyüş düzenlenmektedir. Rezervasyonlu bir şekilde rehber ile turlar yapılmakta, park hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Fotoğrafçılık ve dinlenti olarak alanda iki adet gözlemevi bulunmaktadır. Araç kiralama şirketleri bulunmaktadır ve 4-4 ile rotalar üzerinden seyahat imkânı sunulmaktadır (Parque Nacional de las Tablas de Daimiel, 2022).

2.7.Sierra De Guadarrama Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Sierra de Guadarrama büyük bir biyolojik zenginliğe sahiptir. Park alanında toplam 1.680 takson bilinmektedir. En önemlileri türler: Yabani çam (*Pinus sylvestris İber*), vahşi süpürge, Sürünen ardıç, Psikrokserofil otlaklardır. Bu türler koruma altındadır Fauna açısından ise kataloglanmış 133 tür ile kuş yaşamı açısından da özellikle zengindir. Katalog içerisinde; kara akbaba, İber imparatorluk kartalı, altın kartal, Alp vurgulayıcı, arı yiyici, öksürük, peçeli baykuş, kırmızı uçurtma, tahta güvercin yer almaktadır (Parque Nacional de la Sierra de Guadarrama, 2022)

Kültürel kaynak değerleri: Yaylacı çobanlar, sığır çobanları, taş ustaları, baltacılar, kömürcüler olmak üzere geleneksel faaliyetler bağlamından hayvancılık ve el sanatları gerçekleştirilmektedir. 20 yy. kadar ilkbahar ve yaz aylarında yaylacılık kültürünün hâkim olduğu bölgede kış aylarında zanaatkarlık ile uğraşmaktadır. Özellikle yaz ve kış aylarında kültürlerini yansıtan geleneksel festivaller düzenlenmektedir (Parque Nacional de la Sierra de Guadarrama, 2022).

Rekreasyon imkanları: Lagunas de Peñalara (bu aralığın en yüksek zirvesi dibinde bulunan) buzul tiptedir. 2.000 metre yükseklikte yer alan bu oluşumlara, Puerto de Cotos'tan gelen işaretlenmiş bir patika kullanılarak yürüyerek ulaşılır. Ayrıca alan içerisinde; Bisiklet, Kaya Tırmanışı, Snowboard ve yürüyüş gibi faaliyetleri yapılmaktadır (Parque Nacional de la Sierra de Guadarrama, 2022).

2.8.Sierra De Las Nieves Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Yaklaşık 300 kilometrekarelik bir alanı kaplayan Sierra de las Nieves Milli Parkı, Marbella'nın arkasında yer alan tarihi Ronda kentini barındırmaktadır. Dağlık bir bölge olmasına rağmen en yüksek noktası 1919 metre ile La Torecilla'dır. Alanda yapılan çalışmalar sonucunda 1.300

bitki türü keşfedilmiştir. Park; İspanya'nın köknar ormanlarına ev sahipliği yapmaktadır ve bir köknar olan Pinsapo de Las Escaleretas, ulusal bir anıt ilan edilmiştir; ayrıca 1000 yıllık Castaño Santo adında bir kestane ağacı vardır. Alanda sırasıyla: Mantar meşesi (*Quercus suber*), Keçiboynuzu ağacı (*Ceratonia siliqua*), Montpellier Akçaağaç (*Acer monspessulanum*), Grenadine akçaağaç (*Acer opalus subsp. Garnatense*) bulunan baskın bitki türleridir. Ayrıca 115'ten fazla kuş türü bulunan parkta dağ keçisi, dağ kedisi ve altın kartal gibi çok sayıda nadir ve koruma altındaki türe ev sahipliği yapmaktadır (Parque Nacional de la Sierra de las Nieves, 2022)

Rekreasyon İmkanları: Bölgede tarım turizmi, endemik bitki ve hayvanların izlenmesi, biyosfer kaynaklı kaplıcalar, arıcılık faaliyetleri gibi aktiviteler gerçekleştirilebilmektedir (Parque Nacional de la Sierra de las Nieves, 2022).

2.9.Monfragüe Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Park, dünyadaki en büyük Akdeniz ormanına sahiptir. Mantar meşeleri, Portekiz meşeleri, Yabani zeytinleri ve holm meşeleri, daha kuru iklimlere uygun çalılarla çevrilidir. Parkta olan diğer türlerse; Kızılağaç (*Alnus glutinosa*), Hackberry, Ojaranzo (*Celtis australis*), Karaçalı (*Genista hirsuta*), Kızıl Çalı (*Erica australis*), Candil (*Arisarum simorrhinum*) dir. Monfragüe, 250 çift ile en büyük Kara Akbaba üreme kolonilerinden birine, 12 çift ile dünyanın en büyük İber İmparatorluk Kartalı konsantrasyonuna ve 30 çift ile en büyük Kara Leylek konsantrasyonlarından birine sahiptir; Kuşlara ek olarak, 280'den fazla omurgalı tür bulunmaktadır (Parque Nacional de Monfragüe, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Alanda, Roma öncesi dönemden kalma siteler veya kalıntılarla doludur. Miravete'de ve Malpartida de Plasencia'da El Calamoco olarak bilinen bir çiftlikte Monfragüe Kalesi kalıntıları görülmektedir. Ayrıca alanda Ahşap el işleri, cuema ve geyik boynuzu işleri veya deriye işleme yapılması gibi yanı sıra çömlekçilik, seramik ve demircilik geleneksel el sanatlarını oluşturmaktadır (Parque Nacional de Monfragüe, 2022).

Rekreasyon imkanları: Park dahilinde Monfragüe'den geçen yürüyüş yolları bulunmaktadır. Gruplar halinde bu rotalardan yürüyüş yapılmakta, botanik türler keşfedilmekte ve fotoğrafçılık gibi etkinliklere dahil olunabilmektedir. Park 4 x 4 araç, tekne ve bisiklet kiralama imkânı sunmaktadır. Alan içerisinde at gezileri düzenlenmektedir. Kuş gözlem evi ve astronomi kulesi vardır ve gerekli bilgilendirme yapılmaktadır. Çevresinde bulunan Cáceres şehrine, Trujillo, Guadalupe ve/veya Yuste Manastırı'na turistik ziyaretler yapılmaktadır; Las Hurdes, La Vera, El Jerte veya Las Villuercas gibi doğal bölgelere de geziler düzenlenmektedir. Kullanılan rotaya dahil olan herkesin erişebileceği Monfragüe Kalesi parkta öne çıkmaktadır (Parque Nacional de Monfragüe, 2022).

2.10.Galiçya Atlantik Adaları Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Park 4 adet takımadasından oluşmaktadır. Bunlar Cies takımadaları, Ons Takımadalar Salvora Takımadaları ve Cortegada Takımadaları şeklindedir. Bu açıdan deniz ekosistemleri, uçurumlar, sahil ekosistemleri ve kumul sistemleri, Atlantik ve Akdeniz altı kıyı çalılıkları bu alanın doğal kaynak değerlerini oluşturmaktadır. Atlantik Adaları'nın deniz alanı fauna ve flora zenginliği için yüksek bir ekolojik değere ve etkiye sahiptir. Galiçya'nın Atlantik Adaları, Milli Park'ın kayalıklarında yuva yapan, beslenen veya sığınan deniz kuşu türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Sarı bacaklı Gaviota ve Moñudo Karabatak'ın üreme kolonileri, dünya çapında çok önemli olan sayılarıyla dikkat çekmektedir. 16.500'den fazla Sarı Bacaklı Mart'ı çifti, türlerin küresel yelpazesindeki en büyük

İSPANYA VE TÜRKİYE'DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

popülasyonu olan dört takımada arasında üremektedir (Parque Nacional Marítimo-Terrestre de las Islas Atlánticas de Galicia, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Atlantik Adaları'nda ilginç arkeolojik kalıntılar ve insan yaşamının ne olduğu ve hala bunların içinde olduğuna dair örnekler bulunabilmektedir. Parktaki en eski kalıntılar Cíes'te bulunmuştur ve Paleolitik ve Neolitik dönemlere karşılık gelmektedir. Roma döneminden kalma, Cíes ve Cortegada'da birkaç amfora bulunmuştur. Orta Çağ'dan kalma San Estevo manastırının ve Las Cíes'deki bir inziva yerinin, Ons'ta antropomorfik bir mezarın ve Cortegada'da 14. yüzyıldan kalma şapelin kalıntıları bulunmaktadır. Parkın suları, tarih öncesi litik çapalardan Modern Çağ'dan kalyonlara veya geçen yüzyılda batık gemilere kadar uzanan kalıntılara da ev sahipliği yapmaktadır (Parque Nacional Marítimo-Terrestre de las Islas Atlánticas de Galicia, 2022).

Rekreasyon imkanları: Mayıs'ta hafta sonları ve yaz döneminde onları ziyaret etmek için düzenli bir yolcu taşımacılığı hizmeti vardır. Fotoğraf çekme, manzara seyretme, yürüyüşler vb. çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Parque Nacional Marítimo-Terrestre de las Islas Atlánticas de Galicia, 2022).

2.11.Garajonay Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Garajonay Milli Parkı'nın doğal ortamı, olgun defne ormanlarının varlığı, çeşitli bitki oluşumları ve Los Roques gibi muhteşem jeolojik anıtların varlığı ile karakterize edilmektedir. Garajonay'da yaklaşık 450 farklı bitki türü bulunabilir ve bunların yaklaşık dörtte biri endemiktir. Toplamda 27 kuş türü kaydedilmiştir. Yaklaşık 960 omurgasız türü tanımlanmıştır ve bunlardan yaklaşık 100'ü parka özgüdür. La Gomera, uzun sakin dönemlerle ayrılmış farklı patlama dönemlerinde yayılan malzemelerin birikmesiyle oluşturulmuş, yaklaşık 12 milyon yıllık volkanik bir adadır. La Gomera'yı diğer Kanarya Adaları'ndan ayıran bir özellik, son patlamaların yaklaşık iki milyon yıl önce meydana gelmesidir; bu, orijinal volkanik rölyefi parçalayan uzun süreli ve yoğun bir aşındırıcı eyleme izin vererek sağlam mevcut morfolojisine yol açmıştır (Parque Nacional de Garajonay, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: La Gomera'nın yerleşik alanında arkeolojik alanları bulunmaktadır. Parkın çevresinde sarp arazilerde ekime uygun teras sistemleri hazırlanmıştır. Park içerisinde veya yakın çevresinde belirli tarihlerde şenlikler düzenlenmektedir (Parque Nacional de Garajonay, 2022).

Rekreasyon imkanları: Laguna Grande, Garajonay Milli Parkı'ndaki en büyük rekreasyon alanıdır. Bu açık bitki örtüsü, sık defne ormanlarıyla çevrilidir ve Garajonay'ın tepesine yakın bir yerde bulunmaktadır. Bölgede resmi rehberli bir bilgi noktası, oyun alanı, tuvaletler, otoparklar barındıran bir piknik alanı bulunmaktadır. Çevredeki ormanların arasından 900 metre uzunluğunda ve dairesel bir patika geçmektedir (Parque Nacional de Garajonay, 2022).

2.12.Donana Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Güney İspanya'daki Endülüs eyaletinde, Huelva ve Sevilla'daki doğal koruma alanları bu parkta yer almaktadır. Yüksek derecede biyolojik çeşitlilik bulunan parkta çeşitli ekosistem yapısı ile önemi giderek artmaktadır. Bataklık alanı, yaklaşık 27.000 hektar alan ile parkın uzantısındaki en büyük ekosistemdir ve bu alana benzersiz bir kişilik kazandırır. Avrupa ve Afrika kuşlarının geçiş, üreme ve kışlama yeri olarak öneme sahiptir. 200 tür tatlı su balığı, 10 amfibi, 13 sürüngen, 37 deniz dışı memeli ve 12.700'ü düzenli olarak üreyen 36.000 kuş bulunmaktadır (Parque Nacional de Doñana, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: La Algaida'daki (Sanlúcar de Barrameda) El Tesorillo bölgesi, MÖ 5. yüzyılın başından 1. yüzyıla kadar denizciler, tüccarlar ve gezginlerin bir astral tanrıçanın korumasına başvurmak için gittikleri, Roma öncesi bir liman sığınağına ev sahipliği yaptığını bilinmektedir. Temelde, çok sayıda adak malzemesinin ve adaklarla ilgili diğer kalıntıların bulunduğu bir ibadet yeridir. MÖ 1. Yy. ve MS 1. Yy. Fenike veya Tartess tanrıçası Astarte'nin, Roma tanrıçası Venüs'ün ibadet yeri olarak görülmektedir. Ayrıca günümüzde de bu ilişki devam etmekte olup parka gelen ziyaretçiler bataklıkların annesi Virgen del Rocío'ya bağlılık göstermek için adaklar sunmaktadır (Parque Nacional de Doñana, 2022).

Rekreasyon imkanları: Milli Parkın öncelikleri türlerin ve ekosistemlerin ve araştırması ve korunmasıdır. Ancak ormanlar, kum tepeleri ve bataklıklardan geçen farklı uzunluklarda çok sayıda yürüyüş ve bisiklet rotası ve farklı şirketler tarafından sunulan binicilik, gezinti veya deve gezintisi gibi diğer aktiviteler bulunmaktadır. Parkta ziyaretçiler için; güney, kuzey ve nehir olarak 3 farklı rota belirlenmiştir. Bu aktiviteler örnek olarak piknik, yürüyüş ve bisiklet rotalarıyla geziler, kuş gözlemi ve fotoğrafçılığı, at ve deve ile geziler, golf ve su sporları imkânı bulunmaktadır (Parque Nacional de Doñana, 2022).

2.13. Caldera De Taburiente Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Caldera de Taburiente, türünün dünyadaki en büyüklerinden biri olan, aşındırıcı kökenli ve adanın en yüksek rakımlarının bulunduğu 8 km çapında bir tepe çemberi ile çevrili büyük bir çöküntüdür. Toplam flora türü sayısı 1.451 olup, 994'ü çiçeksiz bitki türü (447 liken, 27 likenik mantar, 177 briyofit ve geri kalanı mantar) ve 457 çiçekli bitki türü yetiştirilmektedir. La Caldera'nın florasında, parka ait endemik 4 tür (3 tanesi henüz tanımlanmamıştır) bulunmaktadır. La Caldera de Taburiente Milli Parkı, en iyi temsilcisi olarak Kanarya Adası çamına (*Pinus canariensis*) sahiptir ve bu; La Palma adasının bir bitki sembolüdür. Parkta fauna bakımından, Omurgalı faunası azdır ve memelilerin çoğu, yarasalar dışında tanıtılan türlerdir (Parque Nacional de la Caldera de Taburiente, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: 1493'te Katolik Hükümdarlar adına fethedildiğinde, Neolitik döneme benzer koşullarda yaşayan ve topraklarına Benahoare adını veren bir yerli kültürüne ev sahipliği yapıldığına dair kalıntılar yer almaktadır. Benahoare kültürüne ait bıçak ve sıyrıcı ekipmanları, tekerleksiz çömlek kalıntıları, adak sunakları vb. kalıntılar keşfedilmiştir. Ayrıca yöresel olarak el yapımı puroları ve kanarya dövüşleri vb. faaliyetleri ile tanınmaktadır türlerdir (Parque Nacional de la Caldera de Taburiente, 2022).

Rekreasyon İmkanları: Parkın yapısının koşulları nedeniyle uyumlu kullanımların sayısı azdır. Temmuz ayı içerisinde parkta kamp yapmak için bir dönem oluşturulmaktadır. İçerisinde bir gözlemevi ve ziyaretçi merkezi bulunmaktadır türlerdir (Parque Nacional de la Caldera de Taburiente, 2022).

2.14. Cabaneros Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Cabañeros Milli Parkı, İber Yarımadası'nın merkezinde, Ciudad Real ve Toledo illeri arasında yer alır ve Montes de Toledo'ya dahildir. Bölge, Natura 2000 Ağı çerçevesinde koruma statüsüne sahiptir ve Kuşlar için Özel Koruma Alanı olarak kabul edilmiştir. Flora ve fauna açısından Akdeniz iklimi ve ormanını birebir yansıtmakta olan milli parkta 64 tür ağaç ve çalı formu hakimdir. 85 canlı türüne de ev sahipliği yapmaktadır (Parque Nacional de Cabañeros, 2022).

İSPANYA VE TÜRKİYE'DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

Kültürel kaynak değerleri: Parkta insanın varlığı çok eskidir. Çevrede bulunan ilk yerleşimcilerin kalıntıları Alt Paleolitik'e kadar uzanmaktadır. Milli Parkın iç kısımlarının bazı kısımlarında mantar meşelerinin ticareti ve arıcılık yapılmaktadır (Parque Nacional de Cabañeros, 2022).

Rekreasyon imkanları: Tarımsal faaliyetlerin yanında belediyelerin öncülüğünde oluşturan birçok rotalarda trekking gibi doğa faaliyetleri yapılabilmekte özel faunaların keşiflerine tanıklık edilebilmektedir. Alcoba ve Horcajo de los Montes'deki iki etnografya müzesi, bölgenin son iki yüzyılda nasıl geliştiğini ve Cabañeros parkının oynadığı rolü açıklamaktadır. İlkbahar ve yaz aylarında gökyüzü gözlemevi ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Ayrıca kuş gözlemciliği ve fotoğrafçılığı için büyük fırsat sağlamaktadır. Aynı şekilde faunasından kaynaklı; gruplar halinde safari turları düzenlenmektedir (Parque Nacional de Cabañeros, 2022).

2.15.Aigüestortes Ve Estany De Sant Maurici Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Başlıca özelliği 200'den fazla göl veya gölet, etkileyici "Els Encantats" kayalıkları ve yüksek dağ mendereslerine sahiptir. Göller, akarsular, şelaleler, turba bataklıkları, kayşat, engebeli tepeler ve karaçam, köknar, sarıçam, huş ve kayın ormanları, çok sayıda bitki ve hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır (Parque Nacional de Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Parkın bağlı olduğu belediye, Sant Climent ve Santa Maria de Taüll, Sant Joan de Boí ve Santa Eulàlia d'Erill gibi kiliselerle Avrupa'nın en önemli Romanesk mimari topluluklarından birini ve Pireneler (İspanya'nın sınırını oluşturan dağ silsilesi) 'deki en eksiksiz ve büyük toplulukları içermektedir. 30 Kasım 2000'de bu Romanesk kiliseleri UNESCO Dünya Mirası Listesi ilan edilmiştir (Parque Nacional de Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, 2022).

Rekreasyon imkanları: Yürüyerek erişim ücretsizdir, ancak herhangi bir taş, bitki, çiçek veya mantar toplamak; avcılık ve balık tutmak, kamp yapmak yasaktır. Yaz aylarında girişlerde çevrelerde barınma ihtiyacını karşılayacak alanlara erişim sağlayan bir ulaşım hizmeti de bulunmaktadır. Park bulunduğu konum ve sunduğu gökyüzü kalitesi ile birçok doğa fotoğrafçısının da faaliyetlerini gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır. Dağ bisikleti kullanmak ya da doğa yürüyüşü yapmak için hazır rotalar mevcuttur (Parque Nacional de Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, 2022).

2.16.Cabrera Takımadaları Milli Parkı

Doğal kaynak değerleri: Balear Adaları'na bağlı olup 3 parça adadan oluşmaktadır. Sualtı çayırları ve kayalık diplerde yaşayan birçok canlı türü mevcut olan zengin bir habitata ev sahipliği yapmaktadır. Deniz faunası, 113 tür yosun, 22 yumuşakça, 25 kabuklu hayvan, 87 sünger ve 214 farklı balık türü ile 500'den fazla türden oluşur ve bu da parkı tüm dünyadaki en büyük balık biyolojik çeşitliliğine sahiptir (Parque Nacional Marítimo- Terrestre del Archipiélago de Cabrera, 2022).

Kültürel kaynak değerleri: Bölgedeki ilgi çekici yerler arasında Campos, Ses Salines ve Santanyí, Porta Murada olarak bilinen eski duvarlı bir kapının kalıntılarına ve müstahkem El Roser kilisesine sahiptir. 14. yüzyıldan kalma bir kale, tarihi-sanatsal anıt ilan edilmiş bir kale, karada ve su altında bulunan arkeolojik sit alanları gibi kültürel nitelikte başka yapılar da bulunmaktadır (Parque Nacional Marítimo - Terrestre del Archipiélago de Cabrera, 2022).

Rekreasyon imkanları: Park, Colonia de Sant Jordi ve Porto Petro limanlarından kalkan araçlara binilerek herhangi bir şarta gerek kalmadan ziyaret edilebilmektedir. Bunun yanı sıra şahsi deniz

araçlarıyla da ziyaret gerçekleştirmek, otonom dalgıç giysileriyle dalış yapmakta mümkündür (Parque Nacional Marítimo - Terrestre del Archipiélago de Cabrera, 2022).

3.İspanya'da Milli Park Planlaması ve Yönetimi

İspanya'da ilk Milli Parklar Yasası 8 Aralık 1916'da kabul edilmiş olup İspanya'yı doğa koruma konusunda Avrupa'nın öncü ülkelerinden biri haline getirmiştir. 1955 yılında ilan edilen, Aigüestortes i Estany de Sant Maurici Milli Parkı'nın ilanına kadar yürürlükte olan 1916 milli park yasası sonrası 1957 yılına gelindiğinde Milli parklarla ilgili olarak tüm hükümleri içeren Ormancılık Yasasının ilan edilmesi sonrası 1916 yasası yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni yasa ile parkların ekolojik değerlerinin önemi vurgulanmış, doğal ve tarihi değerleri yanı sıra parkların ilan edilmesinde ekolojik değerlerin korunmasına öncelik verilmiştir. Milli parklara ilişkin 1975 yılında yapılan düzenleme ile ise Korunan Doğal Alanlar Yasası ilan edilmiş ulusal öneme sahip doğal alanlar ve bilimsel öneme sahip rezerv kategorileri ve milli parklar bu yasa ile belirlenmiştir. Son olarak 2007 yılında ilan edilen Milli Park Kanunu ile İspanya'nın Milli Parklar Ağı'nın korunması ve geliştirilmesi için temel kriterler belirlenmiştir (Plan Estratégico, 2022).

Milli parkların korunması için, Özerk Toplulukların münhasır yönetim yetkileri temelinde, ağıdaki her bir milli parkın bir bütün olarak hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıran uygun bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu amaçla, hem bu kanunun temel hükümlerini hem de tüm milli parklar için geçerli olan diğer temel genel düzenlemeleri (mevcut Ağ Ana Planının anayasal olarak beyan edilen içeriğinde tanımlanan kılavuz ilkeler) içeren bir model tanımlanmıştır. Milli Parklar Ağı, milli park ilan edilen alanlardan, bunların temel düzenleyici çerçevesinden ve işleyişine yönelik ilişkiler sisteminden oluşan bir sistemdir (Plan Estratégico, 2022).

Buna göre İspanya Milli parklar yasasında milli parklar şu şekilde tanımlanmıştır; flora, fauna, jeoloji veya yer şekillerinin benzersizliği, olağanüstü ekolojik, estetik, kültürel, eğitimsel ve bilimsel değerlere sahip, korunması öncelikli ilgiyi hak eden alanlar şeklinde ifade edilmiştir (Voth, 2007). Bir alanın Milli Park ilan edilebilmesi için ve Milli Parklar Ağı Master Planına göre aşağıdaki özellikleri taşıması gerekmektedir (Anonim, 2016):

- Temsil: ait olduğu doğal sistemi temsil etmesi.
- Yayılma: Kendi özelliklerini koruyabilecek ve ekolojik süreçlerin şimdiki zamanda işlemlerini sağlayabilmeleri için doğal evrimlerine izin verecek yeterli bir yüzeye sahip olması gerekmektedir.
- Koruma durumu: doğallık ve ekolojik işlevsellik koşulları geniş ölçüde hakimdir. Değerlerine insan müdahalesi kısıtlı olmalıdır.
- Bölgesel süreklilik: usulüne uygun olarak gerekçelendirilmiş istisnalar dışında bölge, yerleşim bölgeleri olmaksızın sürekli olmalı ve ekosistemlerin uyumunu bozan hiçbir parçalanma unsuru olmamalıdır.
- İnsan yerleşimleri: Usulüne uygun olarak gerekçelendirilen istisnai durumlar dışında, içinde yaşanılan şehir merkezlerini içermez.
- Dış koruma: Çevresel koruma bölgesi ilan edilebilecek bir bölge ile çevrili olmak.

Park yönetimi ise Milli Parklar Özerk Kurumu (OAPN), Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı'na bağlı bir kamu kuruluşu tarafından gerçekleştirilmektedir. Milli Parklar Özerk Kurumu

İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

Ulusal Doğa Koruma Enstitüsü (ICONA) ile Ulusal Tarım Reformu ve Kalkınma Enstitüsü'nün (IRYDA) birleşmesi sonucunda 23 Haziran 1995 tarihinde kurulmuştur. Milli parkların yönetimi ve organizasyonu doğrudan topraklarında buldukları Özerk Topluluklara aittir. Ancak parkların yönetimi ve koordinasyonu için OAPN, Ulusal Parklar Ağı ile iş birliği, koordinasyon ve işbirliği içinde çalışmaktadır. Özerk Topluluklar, yerel kuruluşlar, diğer bakanlıklarla, hak sahipleri ve özel arazi sahipleri gibi bu alanların yönetiminde yer alan diğer birçok aktörle olduğu kadar vakıflar, sivil toplum kuruluşları, akademik ve araştırma merkezleri ile iş birliği ve koordinasyonu sağlanarak yönetilmektedir. Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı tarafından kontrollerin ve izlemelerin gerçekleştirildiği Milli Parklar Ağının durumu hakkında üç yılda bir rapor hazırlanmaktadır (Plan Estratégico, 2022).

Parkların planlanması aşamasında ise aşağıdaki hususlara dikkate alınarak planlama çalışmaları hazırlanmaktadır;

- OAPN'ye tahsis edilen veya OAPN'nin sahip olduğu doğal alanların etkili, verimli ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak.
- Milli Parklar Ağı'nın bütünlüğünün sağlanması, homojen bir eylem çerçevesinin pekiştirilmesi
- Yönetim tarafından yönlendirilen ve kuruluşa açık katılımcı bir süreç içerisinde planlama çalışmalarını gerçekleştirmek
- OAPN'nin bölgesel, teknik ve bilimsel potansiyelini güçlendirmek

Daha iyi ve daha sürdürülebilir sosyal kullanımı teşvik etmek amacı ile milli parkların sosyo-ekonomik etki alanlarındaki yerel nüfusun sürdürülebilir kalkınmasının arkasındaki itici güç olmasını sağlayarak Milli Park Ağının kamusal işlevini güçlendirmek şeklindedir (Plan Estratégico, 2022).

4.Türkiye’de Milli Park Planlaması ve Yönetimi

Ülkemizde ilk milli park kavramı 1949 yayınlanan “Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız” adlı çalışmada yer verilmiştir. Yasal olarak ise ilk defa milli park kavramı 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu’nda yer almaktadır. Ülkemizde 1958 tarihinde ilan edilen ilk milli park ise Yozgat Çamlığı Milli parkı’dır (Yücel ve Babuş, 2005).

1983 yılında ilan edilen ve halen yürürlükte yer alan Milli Park Kanunu’nda park tanımlanması şu şekilde yapılmıştır; *“Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları”* dir.

Ülkemizde güncel milli park sayıları ve yerleri aşağıda yer alan Tablo 2. de gösterilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de Yer Alan Milli Parklar

Milli Park	Bulunduğu il/İller	İlan Tarihi	Yüzölçümü
Ağrı Dağı Milli Parkı	Ağrı/Iğdır	17 Kasım 2004	880,15 km ²
Aladağlar Milli Parkı	Adana/Kayseri/Niğde	21 Nisan 1995	550,64 km ²
Altınbeşik Mağarası Milli Parkı	Antalya	31 Ağustos 1994	11,47 km ²
Altındere Vadisi Milli Parkı	Trabzon	9 Eylül 1987	44,68 km ²
Başkomutan Tarihi Milli Parkı	Afyon/Kütahya/Uşak	8 Kasım 1981	348,34 km ²
Beydağları Sahil Milli Parkı	Antalya	16 Mart 1972	311,66 km ²
Beyşehir Gölü Milli Parkı	Konya	11 Ocak 1993	868,55 km ²
Boğazköy- Alacahöyük Milli Parkı	Çorum	21 Eylül 1988	26 km ²
Botan Vadisi Milli Parkı	Siirt	15 Ağustos 2019	113,84 km ²
Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı	Aydın	19 Mayıs 1966	275,98 km ²

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği
ISBN: 978-625-6450-73-8

Gala Gölü Milli Parkı	Edirne	5 Mart 2005	60,87 km ²
Güllük Dağı Milli Parkı	Antalya	3 Kasım 1970	67 km ²
Hakkâri Cilo ve Sat Dağları Milli Parkı	Hakkâri	26 Eylül 2020	275 km ²
Hatila Vadisi Milli Parkı	Artvin	31 Ağustos 1994	169,44 km ²
Honaz Dağı Milli Parkı	Denizli	21 Nisan 1995	94, 29 km ²
Ilgaz Dağı Milli Parkı	Çankırı/Kastamonu	2 Haziran 1976	11,18 km ²
İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı	Kırklareli	13 Kasım 2007	31,55 km ²
İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı	Ankara/Çankırı/Kastamonu	2 Kasım 2018	2,35 km ²
Kaçkar Dağları Milli Parkı	Artvin/Erzurum/Rize	31 Ağustos 1994	32,51 km ²
Karagöl-Sahara Milli Parkı	Artvin	31 Ağustos 1994	32,51 km ²
Karatepe-Aslantaş Milli Parkı	Osmaniye	29 Mayıs 1958	41,43 km ²
Kazdağı Milli Parkı	Balıkesir	17 Nisan 1994	209,35 km ²
Kızıldağ Milli Parkı	Isparta	9 Mayıs 1969	551,06 km ²
Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı	Bayburt/Erzurum	15 Kasım 2016	63,35 km ²
Kovada Gölü Milli Parkı	Isparta	3 Kasım 1970	65,51 km ²
Köprülü Kanyon Milli Parkı	Antalya	12 Aralık 1973	357,19 km ²
Kuşçenneti Milli Parkı	Balıkesir	27 Temmuz 1959	170,58 km ²
Küre Dağları Milli Parkı	Bartın/Kastamonu	7 Temmuz 2000	377,53 km ²
Malazgirt Meydan Muharebesi	Muş	5 Şubat 2018	2,38 km ²
Marmaris Milli Parkı	Muğla	8 Mart 1996	292,06 km ²
Munzur Vadisi Milli Parkı	Tunceli	21 Aralık 1971	426,74 km ²
Nemrut Dağı Milli Parkı	Adıyaman/Malatya	7 Aralık 1988	138,24 km ²
Nene Hatun Tarihi Milli Parkı	Erzurum	6 Haziran 2009	3,87 km ²
Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	Ankara	8 Şubat 2015	138,5 km ²
Saklıkent Milli Parkı	Antalya/Muğla	6 Haziran 1996	16,43 km ²
Sarıçalı Dağı Milli Parkı	Ankara	28 Ekim 2021	10,24 km ²
Sarıkemiş Allahuekber Dağları Milli Parkı	Erzurum/Kars	19 Ekim 2004	225,2 km ²
Soğuksu Milli Parkı	Ankara	19 Şubat 1959	11,86 km ²
Spil Dağı Milli Parkı	İzmir/Manisa	22 Nisan 1968	68,01 km ²
Sultansazlığı Milli Parkı	Kayseri	17 Mart 2006	243,58 km ²
Tek Tek Dağları Milli Parkı	Şanlıurfa	29 Mayıs 2007	193,35 km ²
Troya Tarihi Milli Parkı	Çanakkale	7 Kasım 1996	135,17 km ²
Uludağ Milli Parkı	Bursa	20 Eylül 1961	130,24 km ²
Yedigöller Milli Parkı	Bolu	29 Nisan 1965	16,23 km ²
Yozgat Çamlığı Milli Parkı	Yozgat	5 Şubat 1958	2,67 km ²
Yumurtalık Lagünü Milli Parkı	Adana	6 Aralık 2008	169,8 km ²

Buna göre bir yerin milli park ilan edilmesinde dikkat edilen temel kriterler Milli park yönetmeliğinde şu şekilde ifade edilmiştir;

- Doğal ve kültürel kaynak değerleri yanı sıra rekreasyonel potansiyeli ile ulusal ve uluslararası düzeyde öneme sahip olması
- Kaynak değerleri bakımından sürdürülebilir şekilde geleceğe aktarılacak öneme sahip alanlar olması
- Kaynak değerlerinin zarar görmemiş olması ya da müdahaleler ile geri döndürülebilir olması
- Büyüklük bakımından en az 1000 ha alana sahip olması ağırlıklı olarak koruma bölgelerinden oluşması

Milli Parklar Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve İl Müdürlükleri tarafından yönetimi sağlanmaktadır. Milli Park planlama ve yönetim çalışmaları ise Bakanlık tarafından özel planlama bürolarına hazırlatılan 1/25.000 ölçekli Uzun Devreli Gelişim Planları

İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BÖLÜM 9

(UDGP) hazırlanarak belirlenmektedir. Alana yönelik yapılan analitik etüt çalışmaları kapsamında sentez ile alana ilişkin kaynak değerleri, riskler ve tehditler ile potansiyeller ve fırsatların belirlendiği Swot analizleri sonucunda plana ait amaç hedef ve stratejiler belirlenerek plan sınırları içerisinde yer alan kullanım alanları, yönetim zonları (koruma zonu, kullanım zonu vb.) belirlenmektedir (Eroğlu, 2014).

5.İspanya ve Türkiye’de Yer Alan Milli Parkların Karşılaştırılması

Ülkemizde ve İspanya’da yer alan milli parklar temelde ortak noktaları parkı oluşturan doğal, kültürel ve rekreasyonel kaynak değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması ile, milli parkın kaynak, manzara ve yönetim bütünlüğünü sağlayacak gelişimi getiren bir plan oluşturmaktır (Arda, 2003).Ancak iki ülke arasında park planlaması ve yönetimi bakımından incelendiğinde İspanya’da park alanlarının entegre şekilde yönetilmesi ve bütüncül yaklaşım kapsamında Milli Park Ağı kurularak yönetimi söz konusudur. Özerk milli park kuruluşları olmasına karşın 16 adet milli parkın entegre şekilde düşünülerek hazırlanan 3 yıllık stratejik planları kapsamında parklara ilişkin hedef ve stratejiler belirlenmektedir (Anonimi 2014). Ülkemizde park alanları kendi içerisinde planlama ve yönetim çalışmaları gerçekleştirilmekte olup tüm parkların yer aldığı bir park ağı sistemi bulunmamaktadır.

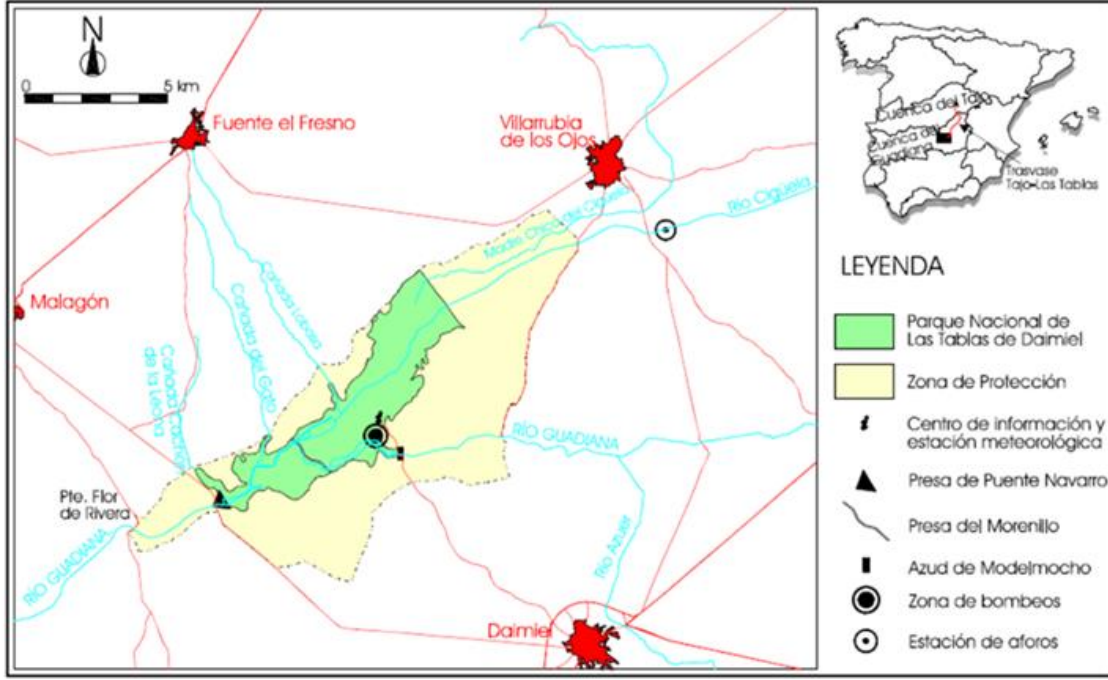
Her iki ülkenin yüzölçümü ile milli parkların toplam yüzölçümünü oranladığımızda Türkiye’nin %1,13’ünün, İspanya’nın ise %0,97’sinin milli park olarak korunduğu görülmektedir (Tablo 3.) Bu durum ülkemiz açısından olumlu algılansa da İspanya’daki çoğu milli parkın çevresinde ayrıca belirli bir bölge tampon zon olarak tanımlanmış ve koruma altına alınmıştır.

Tablo 3. Türkiye ve İspanya Milli parkları Oransal dağılımı

Türkiye’deki Milli Park Sayısı	48
Türkiye Yüzölçümü (km ²)	783.562
Türkiye’deki Milli Pakların Toplam Yüzölçümü (km ²)	8.845,66
Oran	% 1,13
İspanya’daki Milli Park Sayısı	16
İspanya’nın Yüzölçümü (km ²)	505.990
İspanya’daki Milli Parkların Toplam Yüzölçümü (km ²)	4.883,514
Oran	% 0,97

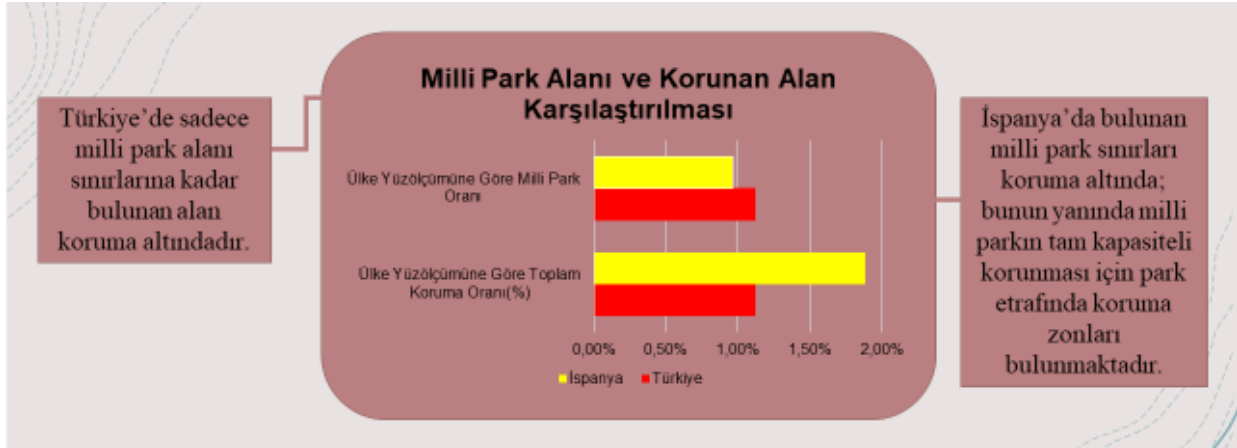
Ekolojik Geçiş ve Demografik Müdahale Bakanlığı resmî sitesinde yer alan ulusal parkın her birine ilişkin yapılan yönetim bölgeleri ve sosyo-ekonomik etki analizleri yer verilmiştir. Örneğin Şekil 1 ‘de Las Tablas de Daimiel Milli Parkı’na ait parkın yüz ölçümü 3.030 hektar olup yeşil bölgedir. Bununla birlikte etrafında belirlenen tampon zon 4.337,32 hektardır. Bu bölge de haritada pembe renk ile gösterilmiştir. Böylelikle aslında 7.367,32 hektarlık bir alan koruma altındadır (Anonim, 2022).

Ülkemizde yer alan mevzuatta ne yazık ki park sınırlarını kapsayan alan içerisinde yönetim zonları belirlenirken mevzuata göre mutlak koruma zonu, hassas kullanım zonu ve sürdürülebilir kullanım zonu ve kontrollü kullanım zonları olarak tanımlanmıştır (Akyol ve Karakaya, 2019). Bu açıdan park alanları çevresinde tampon zon çalışmaları yapılamamaktadır.

Şekil 1. Las Tablas de Daimiel Milli Park'ına ait koruma ve tampon zon

Aşağıda yer alan Şekil 2'de görüldüğü üzere İspanya'daki milli parkların tampon zonu ile birlikte toplam alan büyüklüğü 9.529,856 km² ve ülke yüzölçümüne oranı ise % 1,88'dir. İspanya'da milli parkların ülke yüzölçümüne oranı Türkiye'den daha düşük olsa da aslında toplam koruma alanı oranı ülkemizden daha yüksektir.

Şekil 2. Türkiye'de ve İspanya'da milli parkların toplam koruma alanları oranı

Bir diğer konu ise; park çevresinde yer alan yerleşim alanlarının sosyo-ekonomik veriler ışığında değerlendirilmesi yapılarak parkların sosyoekonomik etki alanlarının belirlenmesidir. Sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak, milli parkların dış varlığını ve milli parkların programlarının geliştirilmesini koordine etmek ve park dışında da iş birlikleri kurulması amacıyla etki alanları hesaplanmış olup Tablo 4 de yer verilmiştir (Anonim, 2022).

İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
BÖLÜM 9

Tablo 4. İspanya Milli Parkların Sosyo-ekonomik etki alanları

İspanya’daki Milli Parklar	Toplam Alan (ha)	Tampon zon (ha)	Sosyo-Ekonomik Etki Alanı (ha)
Aigüestortes i Estany de Sant Maurici National Park	14.119	26.733	145.057,75
Cabañeros National Park	40.856		182.292,52
Cabrera Maritime-Terrestrial National Park	90.800,52		24.918,31
Doñana National Park	54.252	74.278,95	200.601,86
Garajonay National Park	3.984	4.558,95	36.812,06
Picos de Europa National Park	67.127,59		133.683,56
Sierra de Guadarrama National Park	33.960	62.687,26	175.593,40
Sierra de las Nieves National Park	22.979,76	75.119,86	134.140.
Teide National Park	18.990	7.374,32	127.958,28
Timanfaya National Park	5.107,50		34.752,58
Las Tablas de Daimiel National Park	3.030	4.337,32	82.113,86
Caldera de Taburiente National Park	4.690	6.229,25	51.860,04
Sierra Nevada National Park	85.883	86.355	266.690,91
Ordesa y Monte Perdido National Park	15.696	19.196,36	89.290,44
Illas Atlánticas de Galicia National Park	8.480		25.328,48
Monfragüe National Park	18.396	97.764	195.500,53

Ülkemizde sosyo-ekonomik etki analizleri akademik çalışmalar kapsamında hazırlanmakta olup parkın planlanması ve yönetimi aşamasında bu analizlerin gerçekleştirilmesi yönünde bir zorunluluk bulunmamaktadır.

Bir diğer önemli nokta, park sınırlarının belirlenmesi ve yönetimi konusunda katılımcılığın sağlanması konusudur. İspanya’da korumanın amacına uygun olmasına yönelik halkın katılımına oldukça önem verilmekte planlama ve yönetim çalışmalarında koordineli olarak yerel halkın katılımı, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları, akademisyenler gibi birçok aktör aktif rol oynamaktadır (Voth, 2007). Bu kapsamda Milli Park Özerk Teşkilatı web sitesi ve sosyal medya araçları üzerinden aktif olarak genel kamuoyunun bilgilendirilmesi ve farkındalığını artırma arzusuyla, farklı araçlar ve mobil uygulamalar aracılığıyla yurttaş bilimi projelerini hazırlamaktadır. Ayrıca her milli parka özel gönüllük çalışmaları yapılmaktadır (Anonim, 2022).

Örneğin vatandaş bilimi çalışması kapsamında halkın bilimsel araştırma faaliyetlerine katılımı ile Katılımcıların gönüllük esaslı olarak, araştırmacılara deneysel veriler veya ekipman sağlanarak bilim-toplum-politika arasındaki etkileşimler gelişmesine katkı sağlaması planlanmaktadır (Plan Estratégico, 2022;Anonim, 2022). Türkiye’de ise park sınırları belirlenmesi hususunda Bakanlık tarafından uzman ekip ile çalışmalar yapılmakta halk katılımı sağlanmamaktadır. Ayrıca Türkiye’de milli park alanları içerisinde bulunan ekonomik kalkınma stratejisi büyük bir oranda yerel halkla bağdaşmamaktadır. Milli park içerisine yapılan işletmeler ve hizmet unsurları milli parkı bir koruma alanından ziyade rekreasyonel fırsatları olan alanlar şeklinde göstermektedir (Demirel vd., 2005).

Son olarak İspanya’daki milli parklara yönelik araştırma olanakları, gönüllülük programları, hibe programları, rezervasyon, ziyaretçi kuralları ve güncel haberler gibi pek çok konuda bilgiler resmi web sitesinde yer almakta olup özellikle akademik düzeyde çalışmaların hazırlanması aşamasında verilerin açık şekilde erişebilir olması oldukça avantaj sağlamaktadır (Anonim, 2022).Bu konu hususunda ülkemizde de milli parklara ait resmi web siteleri yer almasına karşın özellikle akademik düzeyde yapılacak çalışmalarda verilere erişim sağlanması açısından izinlerin alınması süreçlerinde bürokrasi nedeniyle aksamlar yaşanmaktadır (Bayar ve Göktuğ, 2021).

6. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma kapsamında İspanya ve ülkemizde yer alan milli parkların park yönetimi ve planlaması açısından değerlendirilmiştir. Katılımcılık çerçevesinde her iki ülkede yer alan parklarda gerçekleştirilen çalışmalar ve uygulamalar incelenmiştir. İspanya milli park gelişimi ülkemize göre 40 yıl öncesine dayanmaktadır. Ancak parklarla ilgili yapılan çalışmalar ve faaliyetleri ile ülkemizden oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Şöyle ki İspanya Milli park ağına sahip olması, nitelik ve nicelik bakımından işlevsel park alanları oluşturulması, parkın korunması ve kalkınma çalışmalarının katılımcılık ekseninde bilimsel çalışmalar ışığında gerçekleştirilmesi gibi birçok mevcut çalışması mevcuttur.

Türkiye'den küçük fakat korunan alan yüzdesi olarak daha fazla olan İspanya, milli parkların sürdürülebilir alanlar olması konusunda daha başarılı olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Buna sebep olarak gösterilebilecek etmenler ise;

- Milli parkların disiplinli rekreasyon faaliyet alanları olarak kullanılıp, ekoturizm gibi sürdürülebilir faaliyetlere imkân tanınması.
- Park içerisinde kurumlara yönelik olmaktansa, parkın sosyo-ekonomik çevresindeki yerleşim birimlerine destek sağlaması.
- Gönüllülük esaslarının belirgin ve ayırt edici olması.
- Özerk bir kuruluş tarafından yönetilmesi.
- Parklar adına alınan kararların tümünün dijital ortamlarda referandumlarla sunularak halkında alınacak kararlarda pay sahibi olmasını sağlamak.

Bu çıktıları dayanarak benzer özelliklere sahip iki ülkeden İspanya'nın milli parklar organizmalarını yönetmek, planlamak, eğitimi destekleyici yol çizmek, rekreasyon faaliyetleri yürütmek ve tümünü gerçekleştirirken bu alanları sürdürülebilir kılma hususunda daha başarılı olduğu ortaya konmaktadır.

Ülkemizde de coğrafi konumu itibari ve sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleri bakımından oldukça önemli milli parklara sahiptir. Türkiye'de Kanunlar ve ilgili Yönetmelikler etkin ve verimli bir yönetim için yeni yönetim politikaları arayışı olarak gözden geçirilmelidir. Bilimsel koruma programı, izleme programları oluşturmak ve sayısal veriler oluşturmak milli parklar için veri tabanları, gelecekteki başarıyı değerlendirmek için gerekli olacaktır (Gülgün vd. 2008).

Kaynakça

- Akyol, A., & Karakaya, S. (2019). Korunan Alanlarda Tampon Zon Belirlemede Ve Yönetiminde Etkili Faktörler. *Turkish Journal Of Forestry*, 20(4), 381-390
- Anonim, (2014). İspanya Milli Parkları Mevzuatı. [<https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/la-red/legislacion/legislacion-basica/default.aspx>]. Erişim
- Anonim, (2022). İspanya Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.miteco.gob.es/es/ministerio/default.aspx>.
- Anonim, (2016). Milli Parklar Ağı Master Planı. <https://www.boe.es/boe/dias/2016/10/24/pdfs/BOE-A-2016-9690.pdf>
- Arda, S. S. (2003). *Türkiye'de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları Ve Avrupa Birliği Mevzuatı İle Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/27726>

**İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK
TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
BÖLÜM 9**

- Bayar A. & Göktuğ T.H, (2021). Türkiye’deki Milli Parkların Güncel Durumu ve Sorunlar. Mimarlık Bilimleri ve Koruma Dergisi. Bölüm 3
- Coşgun, U. (2019). “*Korunan Alan Yönetimi ve Politikalarının İrdelenmesi*”, Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Yeni Ufuklar, 297,316, ISBN: 978-605-7749-52-9
- Çuhadar, H. Ö., & Coşgun, U.(2019) *Amerika Birleşik Devletleri Ve Kanada’da Korunan Alanlar: Milli Park Örneği*. Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Yeni Ufuklar. Gece Akademi Yayınevi. 69,316 ISBN 978-605-7749-52-9
- Demirel, Ö., Sarıkoç, E., Özdemir, B., ve Pirselimolu, Z. (2005). Ülkemizde koruma bölgeleri (milli parklar) ile ilgili sorunlar ve yeni korunan alan planlama yaklaşımı. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül, Isparta syf 82-92
- Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for applying protected area management categories. IUCN.
- Eroğlu, S. (2014). Milli Parklar Kanununda Belirlenen Korunan Alan Metodolojisi. *Denetim*, (13), 85-90.
- Gülgün, B., Sayman, M. & Aktaş, E. (2008). Doğa Koruma Kavramı Çerçevesinde Milli Park Olgusu. *Ziraat Mühendisliği*, (351), 38-43.
- Kervankıran, İ. & Eryılmaz, A.(2014). Isparta İli Milli Parklarının Rekreatyonel Faaliyetlerde Kullanımı. *Marmara Coğrafya Dergisi* 29(1): 81-110.
- Kılıç, M. & Kervankıran, İ. (2019). Türkiye’de Milli Parkçılığın Kısa Bir Hikâyesi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 21-34.
- Koç, Y. & Soykan, A. (2020). Dünya’da ve Türkiye’de doğa korumanın kuramsal temelleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 86-99
- Kurdoğlu, O. (2007). Dünyada doğayı koruma hareketinin tarihsel gelişimi ve güncel boyutu.
- Milli Parklar Kanunu. (1983,11 08). T.C. Resmi Gazete (Sayı:18132). Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Milli Parklar Yönetmeliği (1986, 12. 12). T.C. Resmi Gazete (Sayı:19309). Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Parque Nacional de Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/aiguestortes/>, Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Cabañeros, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/cabaneros/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Doñana, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/donana/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Garajonay, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/garajonay/>
- Parque Nacional de la Caldera de Taburiente, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/taburiente/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022

- Parque Nacional de la Sierra de Guadarrama, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/guadarrama/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de la Sierra de las Nieves, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/sierra-de-las-nieves/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de las Tablas de Daimiel, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/daimiel/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de los Picos de Europa, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/picos-europa/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Monfragüe, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/monfrague/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Ordesa y Monte Perdido, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/ordesa/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Sierra Nevada, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/sierra-nevada/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional de Timanfaya, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/timanfaya/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional del Teide, (2022). , <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/teide/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional Marítimo - Terrestre del Archipiélago de Cabrera, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/cabrera/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Parque Nacional Marítimo-Terrestre de las Islas Atlánticas de Galicia, (2022). <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/nuestros-parques/islas-atlanticas/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Plan Estratégico (2022). Plan Estratégico 2022-2024. Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico. <https://www.miteco.gob.es/es/ministerio/planes-estrategias/planes-y-estrategias-por-area-de-actividad/default.aspx> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Red de Parques Nacionales,2022 <https://www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/> Erişim Tarihi: 04. 04.2022
- Şahin, S.M. (2006). Çeşitli ulusal park yönetim modellerinin irdelenmesi (Amerika, Avrupa ve Türkiye’de)(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ymhv9bikeXcQ8qBxJDwWA&no=AXMkkUieOpvCHYOFxUWOGg>
- Voth, A. (2007). National parks and rural development in Spain. *Protected areas and regional development in Europe—Towards a new model for the 21st century*. Ashgate, Aldershot, England, 141-160.

**İSPANYA VE TÜRKİYE’DE BULUNAN MİLLİ PARKLARIN PLANLAMA YÖNETİM VE KATILIMCILIK
TEMELİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
BÖLÜM 9**

Yücel M., & Babuş D., (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler. *Doğa Dergisi*,11:
151 – 175.

BÖLÜM 10

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ

Ayser BAYAR¹

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ²

---

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070
Koçarlı/AYDIN

ORCID: : 0000-0002-0063-6776

E-mail: bayarayser@outlook.com

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7544-9943,

E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

**KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK
YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK
MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ**

Ayser BAYAR¹

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ²

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye
ORCID: 0000-0002-0063-6776, E-mail: bayarayser@outlook.com

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7544-9943, E-mail: tgoktuq@adu.edu.tr

1. Giriş

Korunan alan statüleri arasında yer alan milli parklar, gerek barındırdığı biyoçeşitlilik bakımından önemli doğal ve ekolojik alanlara sahip olması gerekse tarihi ve kültürel değerleri ile alanın korunmasına katkı sağlamaktadır (Gül ve Metin, 2021) Ne yazık ki insanoğlu gereksinimleri ve faaliyetleri sonucunda sürekli tehdit altında olan bu alanların, korunarak sürdürülebilir şekilde geleceğe aktarılması oldukça önemlidir (Turan vd.,2020)

Dünya Koruma Birliği-IUCN korunan alan statüleri arasında yer alan Milli Parkları “ *Bir veya birden fazla ekosistemin ekolojik bütünlüğünü bugün ve gelecek nesiller için korumak, doğal çevrenin işgalini ve sömürülmesini engellemek ve çevreyle uyumlu biçimde bilim, eğitim, rekreasyon ve ziyaretçi aktivitelerinin gelişimini tesis etmek amaçları için ayrılmış (kara/deniz) doğa parçaları*” şeklinde tanımlarken, ülkemizde 2873 sayılı Milli Parklar Kanununda “ *bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını*” şeklinde tanımlanmıştır (Dudley, 2008;Körbalta, 2022).

Dünyada ve ülkemizde yer alan milli parkların bulunduğu ülkeye ve bölgeye göre nicelik ve nitelik bakımından farklılıkları bulunmaktadır. Ancak milli parkların temel amacı ve felsefesi arasında yer alan doğal çevrenin korunması yanı sıra insanlığa sağladığı yararlar sayesinde ulusal ve uluslararası düzeyde yaygın olarak kullanılan koruma sistemleri arasında olduğu bilinmektedir (Gül ve Kurdoğlu, 2021; Hepcan, 1997). Etkili bir koruma sistemi oluşturulmak için ise; milli park yönetimi yetkilileri başta olmak üzere multidisipliner ekipler ile hazırlanan ziyaretçi deneyimi ve kaynak değerlerini koruma hakkında bilgiler de dahil olmak üzere karar desteği için park planlaması ve yönetim yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Brown ve Weber, 2011).

Ülkemizde milli parkların yönetimi ve planlaması hususunda 1/25.000 ölçekli ve bu plana ait alt ölçekli planları kapsayan Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) ile sağlanmaktadır. UDGP ile parka ait kaynak değerleri ve bunlara ait alt ve üst yapı tesisleri ile diğer genel hizmetlerin belirlenmesi, koruma-kullanma dengesi kapsamında yönetim zonlarının oluşturularak, kaynak değerlerinin sürdürülebilir şekilde korunmasını hedeflemektedir (Tunçer ve Oktay, 2018). Bu kapsamda hazırlanan planlama aşamaları aşağıda sıralanmıştır;

- Planlama ekibinin oluşturulması
- Yasal izinler ve görüşlerin alınması

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ
BÖLÜM 10

- Verilerin toplanması-analitik etüt aşaması, arazi çalışmaları
- Sentez
  - Swot analizi ile alana ilişkin fırsatlar tehditler ve kısıtların belirlenmesi
  - Yönetim amaç hedef ve stratejilerin belirlenmesi
  - Bölgeleme yapılması ve yönetim zonlarının belirlenmesi
- Plan oluşturulması
- Onay süreci

Milli parklarda planlama çalışmaları ile hazırlanan yönetim zonları/bölgelerinin belirlenmesi 2012/9 yayınlanan Korunan alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi Genelgesinde 4 bölgeye ayrılmış olup şu şekildedir;

- Mutlak Koruma Bölgesi: Bu bölgede, önemli türlerin ve habitatların korunması ve sürdürülebilirliğini sağlamak üzere insan faaliyetleri ve müdahalelerini sınırlamak veya engellemektir.
- Hassas Kullanım Bölgesi: İnsan faaliyetleri nedeniyle müdahale görmüş kaynakların korunması ve iyileştirilmesi sağlanarak bu bölgede yer alan türlerin/habitatların korunması ve geleceğe aktarılmasını sağlamaktır.
- Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi: Sürdürülebilir kullanımının doğal ortam ile uyumlu şekilde sağlamaktır.
- Kontrollü Kullanım Bölgesi: Park içerisinde yer alan mevcut yerleşimlerin planlı gelişmesini ve alanda gerçekleştirilecek turizm ve rekreasyon faaliyetlerini içermektedir.

Bu derece önemli milli parkların yönetim zonlarının belirlenmesinde, alanın korunacak değerlerinin belirlenmesi, işlevsel şekilde park kullanımlarının ortaya konması, ziyaretçi yönetimi gibi konuların ele alındığı çok kriterli karar verme süreçlerini içermektedir (Shafer,1999; Malczewski, 2004). Yönetim zonlaması, alana ait doğal-kültürel ve görsel kaynak değerlerinin koruma ve kullanma amaçları doğrultusunda yapılacak yönetim, plan ve stratejilerin temelini ve çerçevesini oluşturan coğrafik tabanlı bir araçtır (Stockdale ve Barker,2009; Brown ve Weber, 2011). Bu bağlamda literatürde uygun yönetim bölgelerinin/zonlarının oluşturulmasında uygunluk analizleri ile hazırlanmakta olup klasik planlama yaklaşımı ile hazırlanan UDGP ve yönetim zonlarına alternatif olarak Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) yönteminden faydalanılmaktadır (Steiner, 1983). AHS, mekansal146 karar verme süreçleri içeren planlama çalışmalarında birden fazla kriterin bir arada değerlendirilmesi aşamasında matematiksel olarak öncelik değerlendirilmesi yapılması ve çoklu kriterler arasında öncelik değerlerine uygun yönetim alanlarının belirlenmesini olanak sağlayan bir yöntemdir (Duc, 2006).

Literatürde AHS ile gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında; Görmüş (2012) "Korunan Alan Planlama Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı Örneği" adlı çalışmalarında, milli park için alternatif yönetim stratejilerini belirlemek üzere mutlak koruma, koruma kullanma ve kullanma stratejilerine uygun olarak en uygun alanların belirlenmesinde AHS yöntemi ile belirlemiştir. Hepcan (1997) doktora tezi çalışmasında Manisa Spil Dağı Milli parkının yönetim zonlarının belirlenmesinde AHS yönetimi ile gerçekleştirmiştir. Schmoldt ve Peterson (2001) çalışmasında ise; Olympic Milli parkının teorik planlanması ve yönetim stratejilerinin belirlenmesine yönelik öncelik değerlendirmesi için AHS yönteminden faydalanmıştır. Gholamreza Fahimi ve Oladaskar (2012), Khojeer Milli Parkı koruma kriterlerine öncelik verilmesine ilişkin AHS ve Delphi yöntemini kullanmışlardır.

Bu çalışma kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde önemli Milli Parklar arasında yer alan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın yönetim planlaması kapsamında ele alınan yönetim zonlarının Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemi kullanılarak yeniden belirlenmesini ve mevcut parka ait Uzun Devreli Gelişim Planında yer alan yönetim zonu ile karşılaştırılarak yöntemin uygulanabilirliği ve geçerliliği test edilecektir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Dilek Yarımadası Büyük Menderes Milli Parkı oluşturmaktadır. Milli park 2 bölüme sahip olup 1966 yılında Dilek Yarımadası bölümü (10.985 ha), 1994 yılında ise; Büyük Menderes Deltası bölümü (16.690 ha) Milli Park olarak ilan edilmiştir. Milli parkın toplam alan büyüklüğü ise 27.675 ha'dır.

Park koruma sınırları; batıda doğal eşik olan Ege Denizi ile başlayıp, doğu ve kuzeydoğuda yer alan Güzelçamlı yerleşimi sınırında bulunan Panionion antik kenti ve Zeus Mağarasını içine alacak şekilde devam etmekte, güneyde Tuzburgazı köyünün batısından devam ederek Yenihisar-Söke karayolu takip etmektedir. Bu karayolu park sınırının doğu yönündeki bölümünü oluşturmakta ve bir yapay eşik görevi görmektedir. İkiyemiş ve Çelebi tepesi güneyinden Karakol tepesine devam eden sınırlar bu tepeleri takip ederek Karahayıt Tepesini dışarıda bırakarak Taşburun balıkçı barınağında son bulmaktadır (Anonim, 1997; Göktuğ, 2011)

Çalışma alanının milli park koruma statüsü haricinde 1. Derece doğal sit alanı, arkeolojik sit alanı ve kentsel sit alanları da yer almaktadır. Bunlara ek olarak kendine özgü doğal yapısı ve ekolojisi ile birçok canlı türüne ev sahipliği yapması sayesinde uluslararası düzeyde; Sulak Alanlar Sözleşmesi-Ramsar, Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunmasına Yönelik Sözleşme-Bern, Biyolojik çeşitlilik anlaşması-Rio ve son olarak Akdeniz'in Kirliliğine Karşı Korunması Sözleşmesi- Barselona ile koruma altına alınmış ulusal ve uluslararası öneme sahip milli parklarımız arasındadır (Deniz vd., 2018).

2.2. Çalışma alanı konumu ve genel özellikleri

Çalışma alanı, Aydın ili Söke ve Kuşadası ilçe sınırları içerisinde yer almakta olup batısında Ege Denizi, kuzeydoğusunda Söke ve Aydın, kuzeyinde Kuşadası ve güneyinde Didim bulunmaktadır (Şekil 1). Milli park Söke ilçe merkezine 35 km, Kuşadası ilçe merkezine 28 km, Aydın il merkezine 87 km ve İzmir'e 174 km uzaklıktadır. Milli park sınırları içerisinde Doğanbey köyü, parkın yakın çevresinde ise Söke ilçesine bağlı olan Atburgazı, Tuzburgazı ile Didim ilçesine bağlı Akköy, Batıköy ve Balat köyleri bulunmaktadır (Anonim, 1997).

Ulaşım bağlantıları açısından incelendiğinde Adnan Menderes Havalimanına yaklaşık 100 km, Bodrum-Milas Havalimanına yaklaşık 125 km uzaklıkta olup parka D-515 ve D-525 karayolu bağlantıları ile erişim sağlanmaktadır. Ayrıca denizyolu ulaşımı ile de erişim sağlanabilmektedir.

Milli park iklim, toprak yapısı, bitki örtüsü, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı itibarıyla deniz, lagünler, tuzlu araziler, ormanlar, makilikler vb. çeşitli ekosistemleri bir arada barındırmakta ve doğal oluşumu bakımından yarımada ve delta oluşumları olmak üzere 2 bölümü bulunmaktadır. Yarımada Bölümü; doğu-batı boyunca bulunan Samsun Dağlarının Ege Denizine uzanan 20 km uzunluk ve 6 km genişliğe sahip kısmını oluşturmaktadır. Delta Bölümünü ise; yarımadanın güneyinde yer almakta olup,

imkan sunan çeşitli etkinliklere sahip bir alandır. Bu kapsamda özellikle kendine özgü doğal kaynak değerleri ve kültürel kaynak değerleri ve rekreasyon faaliyetlerine ilişkin detaylı bilgiye aşağıda yer verilmiştir.

2.2.1. Doğal Kaynak Değerleri: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, doğal kaynak değerleri açısından en zengin ve dikkat çeken milli parklarımız arasında yer almaktadır. Milli parkı oluşturan yarımada ve delta olmak üzere 2 bölüme ait farklı fiziksel özellikleri içermesi ile vejetasyonun çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra park içerisinde yüzey şekillerinin farklılaşması, bölgedeki iklimik etkinin değişiklik göstermesini sağlamış bu sayede flora açısından parkın zenginleşmesine olanak sunmuştur (Turan vd., 2020).

Park içerisinde Akdeniz, Doğu Akdeniz, Avrupa-Sibiryaya ve İran Turan flora ait türler bulunmaktadır. Böylesi çeşitlilik sayesinde 95 familyaya ait tür, alttür ve varyete düzeyinde 804 çeşit bitki türleri saptanmıştır. Ayrıca alanda 6 adet sadece Milli parka özgü endemik tür ve 18 adet ise Türkiye'ye ait endemik bitki türleri bulunmaktadır. Alana özgü endemik bitki türlerini *Campanula tomentosa*, *Campanula ravey*, *Silene splendens*, *Verbascum meandrii*, *Malope anatolica*, *Helsichyrsom heywoodium*, *Centaurea acicularis spp.* *Daviansana* olarak sıralanabilir (Anonim, 1997; Bingöl, 2011).

1966 yılında ilan edilen Dilek Yarımadası bölümü ve sonrasında Büyük Menderes Deltası'nın da Milli Park sınırlarına katılması sayesinde uzun yıllardır koruma altındaki parkta florası yanında fauna bakımından zengin türlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu kapsamda 28 adet memeli türü, 42 çeşit sürüngen ve 250 adet kuş türü ve 45 balık türü milli parkta kayıt altına alınmıştır (Yiğit vd., 2018)

Memeli hayvan varlığı bakımından çoğunluğu domuzlar oluşturmakta bunun haricinde tilki, çakal, porsuk, yaban kedisi, oklu kirpi türler yer almaktadır. Ayrıca nesli tükenme tehdidi altında olan ve nadir deniz memeleri arasında yer alan Akdeniz fokları da bu alanda bulunmaktadır. Milli parkın koruma altına alınmasına katkı sağlayan ve nadir memeliler arasında yer alan Anadolu Parsı'nında 1960'lı yıllara kadar bu çevrede yaşadıkları bilinmektedir. Ne yazık ki kontrolsüz gerçekleştirilen avcılık sebebiyle bu türün yok olmasına neden olmuştur (Sütgibi, 2008).

Sürüngenler ve kurbağalar bakımından da oldukça zengin türlere sahip olan milli parkta; ince kertenkele, sarı kertenkele, kara kurbağası, yeşil deniz kamlumbağası, kara yılan, çukurbaş yılan vb. türler yer almaktadır (Yaltırık, 1995).

Milli park barındırdığı farklı ekosistemler sayesinde biyoçeşitlilik açısından zengin olup kuş türleri açısından da oldukça elverişli alanlara sahiptir. Büyük Menderes Havza Atlası (2013) belirtildiği üzere Büyük Menderes Deltası, kuşlar için önemli yaşam alanlarını barındırması sayesinde kuş göç güzergahında yer almaktadır. Parkta yer alan 250 kuş türünden 70 adedinin bu alanda kuluçkaya yatmaktadır (Sezer, 2006). Alanın güneyinde yer alan bu kuş üreme alanları ve kuşlar için önemli alanlar genellikle Büyük Menderes Deltası kısmında Dil gölü, Büyük Menderes Nehrinin kıyıya açılan bölümleri ve Tuz Burnu mevkinde kümelendikleri tespit edilmiştir. Yılda ortalama 30.000 civarında kuş türünün bu alanda konaklama, dinlenme ve barınma olarak kullandığı görülmüştür (Anonim, 1997).

Kuş türleri açısından nesli tükenme tehdidi altında olan cüce karabatak, tepeli pelikan, küçük akbalıkcıl, küçük kerkenez ve akkuyruklu kartal üreme alanları deltada yer almaktadır. Ayrıca alanda su kuşu türleri arasında en çok fiyu ve flamingo bu alanda tespit edilmiştir. Yırtıcı kuş türlerinin de bulunduğu milli parkta doğan, atmaca, kızıl şahin sıralanabilir (Başar, 2007).

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ

BÖLÜM 10

Deltada yer alan lagünlerin içerdiği zengin planktonlar sayesinde bu alanda balık türlerinde yaşam alanının oluşmasına katkı sağlamıştır. Özellikle ekonomik anlamda gelir elde edilmesine olanaklı kılan yaygın türler; topan kefal, levrek, çipura, dil balığı şeklindedir (Göktuğ, 2011).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli parkını diğer milli parklardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi olan iki farklı oluşumun bir arada bulunması yüzey şekillerinin meydana getirdiği ve 9 farklı ekosistemin bulunduğu doğal kaynak değerlerini de barındırmaktadır (Sezer, 2006).

Alanın önemli flora ve fauna değerleri haricinde önemli diğer doğal kaynak değerleri ise;

- Dilek Tepe-Eski adı Mykale
- Zeus Mağarası
- Bükler
- Kalamaki Koyları; İçmeler, Aydınlık, Kavaklıburun, Karasu
- Olukdere Kanyonu
- Lade adası (Karakol Tepe) şeklindedir.

Dilek Tepe; 1237 metre ile alanın en yüksek tepe noktalarından biri olması sayesinde manzara değeri bakımından güneyde Büyük Menderes Deltası ve Bafa Gölü, kuzeybatıda Ege Denizi ve adalar, kuzeydoğuda ise Güzelçamlı Davutlar olmak üzere yüksek manzara değerine sahiptir (<http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/>).

Zeus Mağarası: Milli park giriş kısmında yer alan mağara kalker formasyonunun yer altı suları ile erimesi sonucunda meydana gelmiş bir havuz şeklindedir. Yaklaşık 10-15 metre derinlik, 10-13 metre genişlik ve yaklaşık 20 metre uzunluğa sahip olan bu mağarada yer alan havuza dağdan gelen tatlı su kaynakları ile denizden karışan tuzlu su karışımından oluşmaktadır. Yaz aylarında özellikle suyun temiz ve serin olması ziyaretçiler tarafından tercih edilmesinde çekici faktörler arasındadır (<http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/>).

Bükler; Dilek yarımadasının kuzey ve güney kıyılarında yer alan küçük koylarda (bükler) yaz aylarında gününbirlik yat turlarının yapılabilmektedir. Hayvan İskelesi, Katıroğlu ve Nero koyu bunlardan bazılarıdır (Anonim,1997).

Kalamaki Koyları; Kalamaki koyları olarak bilinen ve mavi bayrak ödüllü plajları ile İçmeler koyu, Aydınlık koyu, Kavaklıburun ve Karasu koyuda önemli doğal kaynak değerleri olarak sıralanabilir. Özellikle yaz aylarında bu koyalara olan rağbet oldukça yüksek olmaktadır (<http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/>).

Olukdere Kanyonu; Dilek Yarımadasının kuzey bölümünde Aydınlık koyu ile Kavaklıburun koyu arasından başlayıp Doğu Tepe ve Tarla Tepe arasında, dik ve yamaçlı vadide yer almaktadır. Yaklaşık uzunluğu 4-5 km olup nemin yüksek olması sayesinde bitki örtüsü bu alanda oldukça yoğundur(<http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/>).

Lade Adası (Karakol Tepe); Ege denizinde ada olan bu doğal oluşum Büyük Menderes Nehrinin taşıdığı alüvyonlar nedeniyle denizin dolmasında sonra ada görünümünden ziyade tepe olarak görülmektedir. İyon Birliği ve Persler arasında yapılan Lade deniz savaşının bu adada yapılmasında dolayı tarihi açıdanda değerli bir alandır (<http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/>).

2.2.2.Kültürel Kaynak Değerleri: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli parkı zengin doğal değerleri yanında önemli kültürel kaynak değerlerine sahiptir. Kültürel kaynak değerleri; açısından ise kentsel sit alanı ve arkeolojik sit alanları bulunan alanda zaman içerisinde farklı birçok medeniyete ev

sahipliği yapmıştır. Parka ait kültürel kaynak değerleri; Panionion, Thebai antik kenti, Zeus Mağarası, Ayayorgi manastırı, Eski Doğanbey köyü, Karine, Hagius Antonious Manastırı ve Lade adası şeklindedir (Bekdemir, 2010).

Panionion: Park sınırları içerisinde yer alan M.Ö IX. yy Panionion/İonia Birliği; Miletos, Priene, Samos ve diğer 9 yerleşimin politik anlamda oluşturduğu bir İon kültür birliği yansıtan yapılanma, Panioion kutsal toplanma merkezidir. Yerleşimin merkezi günümüzde Güzelçamlı mahallesi olarak belirtilen ve milli park girişindeki alanda yer almaktadır. 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak koruma altındadır (Aytüre, 2017).

Thebai Antik Kenti: Dilek Tepenin güneybatısında yer alan ve küçük bir yerleşim alanı olan antik kent erken dönem yerleşim alanlarına örnektir. Antik kente ait elde edilen kalıntılara göre Kart Tipi olarak örnek verilen bir yerleşim desenine sahip kente ait M.Ö 6-4. yy ait değirmen, öğütme taşı, taş aletler v.b keşfedilmiştir. Teraslı bir yapıya sahip antik kentin bulunan kalıntılar ve araştırmalar sonucunda tarım ve hayvancığa dayalı bir ekonomiye sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca Helenistik döneme ait kalıntılara da alanda rastlanılmıştır. Thebai antik kentide 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak milli park sınırları içerisinde koruma altındadır (Aydın, 2022).

Zeus Mağarası: Doğal yapısı ile sağladığı çekicilik yanısıra mitolojiye göre Göktansırı Zeus'un Poseidon'un öfkesinden kaçmak için bu mağaraya sığındığı inanılmaktadır. Ayrıca mitolojide aşk tançırası olarak bilinen Afrodit'in bu suda yıkandığı söylenmektedir (Bekdemir, 2010).

Ayayorgi ve Hagius Antonious Manastırları: Bölgede yaşayan Rumlar tarafından inşa edilen bu manastırlar ibadet amaçlı kullanılan tarihi yapılarıdır. Ancak günümüzde her ikisinde harabe haline gelmiştir. Ayayorgi Manastırı Dipburun mevkiinde yer alırken Hagius Antonious manastırı Dayıoğlu Tepe'nin doğusunda kalmaktadır. Bu alanlarda 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak korunmaktadır (Bekdemir, 2010).

Eski Doğanbey köyü: Rum mimarisi örneklerinin yer aldığı yerleşim, Samsun Dağlarının güney yamacında kurulmuştur. 1924 Yılına kadar Rumların yaşadığı bölgede taş işçiliği mimari örnekleri görülmektedir. Mübadele sonrası ise Rumların terk etmesi sonucu Türkler bu alana yerleştirilmiştir. Günümüzde köyde yer alan eski Rum evinin orijinaline uygun olarak restorasyonu yapılarak Milli Parka ait ziyaretçi tanıtım merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Köy yerleşimi kentsel sit alanı olarak koruma altındadır (Anonim, 1997; Başar, 2007).

Karine: 12 İyon kentinden biri olan ve günümüzde milli parkın güney kıyısında yer alan antik yerleşme M.S 7. Yy ait parlamento binası kalıntıları yer almaktadır. Ayrıca Rumlara ait eski gümrük binaları da bu alanda yer almaktadır (Başar, 2007).

Lade Adası: Tepe üzerinde yer alan eski bir karakol binası nedeniyle günümüzde karakol Tepe olarak da adlandırılan alan Milet antik kentinin önünde yer almakta ve Persler ile İyon kent devletleri arasında deniz savaşının burada yapılması ile tarihe geçmiştir. Lade adası da 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak park sınırları içinde koruma altındadır (<http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/>).

2.2.3.Rekreasyon Faaliyetleri: 27. 675 ha alanı sahip Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı rekreasyon faaliyetlerine imkan sunan birçok faaliyeti bünyesinde barındırmaktadır. Doğal ve kültürel kaynak değerlerinin çeşitliliği, yarımada ve delta kısımları olmak üzere farklı oluşumları barındıran ülkemiz ve bölge kapsamında ziyaretçiler tarafından rekreasyon faaliyetleri bakımından 4 mevsim tercih edilen bir alandır.

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ

BÖLÜM 10

Parkta gerçekleştirilecek rekreasyon faaliyetleri; gününbirlik koylarda yüzme ve piknik aktivitesi, doğa yürüyüşü, bisiklet türü, botanik turu, kuş gözlemciliği, manzara izleme ve fotoğraf çekme, kaya tırmanışı, kültürel yürüyüşler, yamaç paraşütü, bilimsel amaçlı yürüyüş şeklinde sıralanabilir (Bingöl, 2011).

2.3.Yöntem

Çalışmanın yöntemi; Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişim Planında belirtilen yönetim zonlarının/bölgelerinin literatürde yaygın olarak kullanılmaya başlanan Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemi kullanılarak yeniden belirlenmesi ve klasik planlama yaklaşımı sonucu belirlenen zonların yeni yöntem ile karşılaştırılması işlemlerini kapsamaktadır.

Milli parkın planlanmasında çoklu kriterlerin bir arada yer alması karar vericilerin doğru şekilde karar vermesini ve alternatif seçimlerin üretilmesini zorlaştırmaktadır. AHS yöntemi çoklu karar verme süreçlerinde yaygın olarak kullanılan ve planlama sürecindeki tüm katılımcıların sorunun her bileşeni üzerinde hemfikir olması zorunlu olmasa da, sorunun karar verme sürecindeki katılımcılar tarafından verilen öncelik puanlarına göre yapılandırılmasına olanak sağlayan bir sistemdir (Chen, 2006).

Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Saaty tarafından 1970'li yıllarda geliştirilen, karar verme süreçlerini içeren uygunluk analizlerin gerçekleştirilmesinde yaygın olarak kullanılan yöntemler arasındadır. AHS ile uygunluk analizleri ve karar verme süreçlerinde şu adımlar izlenmektedir;

- Problemin Tanımlanması
- Probleme ait temel kriterlerin ve bu kriterlere ilişkili alt kriterlerin belirlenerek hiyerarşik model kurulması
- İkili matris kurularak hiyerarşik modelde yer alan en alt kriterden başlayarak her bir kritere puanlama işlemi yapılarak karşılaştırılması ve değerlendirme yapılması
- Kriterlerin elde ettiği puanların toplanarak genel önceliklerin belirlenmesi işlemi şeklindedir (Saaty, 1980; Saat, 2000).

Uygunluk analizlerinde AHS yöntemi ile birlikte kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri ise elde edilen sayısal verilerin mekansallaştırılmasını sağlamaktadır. Yöntem kapsamında yer alan kriterlerin puanlarının üst üste çakıştırma işlemi ile en yüksek puanı alan alanlar CBS yardımı ile tespit edilip planlama disiplinde en uygun yer seçim kararlarının verilmesine olanak sunmaktadır (Parry vd., 2018)

Çalışmada AHS yöntemi ve (CBS) faydalanarak milli parkta yer alan yönetim zonları yeniden değerlendirilecektir.

2.3.1. Milli Park Zonlarının ve Bunlara Ait Değerlendirme Kriterlerinin Belirlenerek Hiyerarşik Sistemin Kurulması: Çalışma kapsamında milli parkın revizyon uzun devreli gelişim planında belirlenen 3 yönetim zonu şu şekildedir;

- Mutlak koruma bölgesi/zonu: Park içerisinde yönetim amacı insan müdahalesi olmadan kaynak değerlerin ve doğal yapının sürdürmesini sağlamaktır. Bu kapsamda 6279 ha alan mutlak koruma zonu olarak belirlenmiş ve bu bölgede Akdeniz foku konakladığı mağara ve karaya çıktığı alanlar, yarımadanın sarp güney kıyıları, maki ve frigana ekosistemleri şeklinde sıralanabilir. Bu bölgede sadece bilimsel ve eğitim amaçlı çalışmalara Tarım ve Orman Bakanlığı izni alınarak girilmesine izin verilmektedir.

- Hassas koruma bölgesi/zonu: Bu alan milli park içerisinde antropojen etkilere karşı duyarlı doğal ve kültürel kaynak değerlerinden oluşmaktadır. Endemik türler ve nesli tehlike altında olan canlı türleri bu alanda yaşamlarını sürdürmektedir. Bu bağlamda park içerisinde 16092 ha alan hassas koruma bölgesi olarak belirlenmiş olup, zarar gören kaynak değerlerinin rehabilite edilerek gelecekte potansiyel mutlak koruma alanına katmak ve kaynak değerlerinin algılanmasını sağlamak temel amaçlar arasındadır. Bu bölgede yer alan kaynak değerleri; Büyük Menderes Deltası sulak alanlar, Dilek yarımadası kısmında yer alan alageyik yaşam alanları, Karatepe bölgesinde yer alan 1. Derece Arkeolojik sit alanı vd. şeklinde sıralanabilir.
- Sürdürülebilir kullanım bölgesi/zonu: Hassas koruma bölgesi ile etkileşimi olan bu bölgede ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesine olanak kıldığı için sürdürülebilir kullanım bölgesi olarak adlandırılmış olup 5034 ha alan büyüklüğüne sahiptir. Aynı zamanda bu bölge hassas koruma bölgesi için tampon bölge görevi görmektedir. Bu kapsamda planda yönetim amacı ekolojik ortam ile uyumlu sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı şeklinde tanımlanmıştır.

AHS kapsamında milli parka ait yönetim zonlarına ait kriterlerin belirlenmesinde, ülkemizde yer alan diğer milli parkların uzun devreli gelişim planları ve literatür incelemeleri sonucunda belirlenmiş olup mutlak koruma zonu için belirlenen kriterler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Mutlak Koruma Zonu Değerlendirme Kriterleri

Sınırlar	Doğal Faktörler	Kültürel Değerler	Erişebilirlik
Alan sınırları	Jeoloji	Tarihi/arkeolojik Değerler	Yola Yakınlık
Koruma statüleri sınırları	Jeomorfoloji		Yerleşime Yakınlık
Mevcut Arazi Kullanım Haritası	Hidroloji		Deniz/Göl Yakınlık
Mülkiyet Durumu	Toprak sınıfları, özellikleri		
	Flora-Fauna		
	Endemik türler		
	Kuş alanları		
	Bitki örtüsü		
	Eğim-Yükseklik		

Buna göre kurulacak olan hiyerarşik sistemde ana kriterlerimiz sınırlar, doğal faktörler, kültürel değerler ve erişebilirlik olurken, alt kriterler ise alan sınırları, jeoloji, tarihi değerler, yola yakınlık şeklinde devam etmektedir. Alt kriterler ise kendi içerisinde detaylandırılacaktır. Şöyle ki doğal faktörler içinde ele alınacak eğim alt kriteri %0-5, 5-10,10-15,15-20,20-30, 30+ üzerinde şeklinde analizleri gerçekleştirilecektir. Bu işlem her bir kriter için tekrar edilecektir.

2.3.2. Zon Öncelik Değerlerinin Belirlenmesi ve Ağırlık Puanlarının Hesaplanması: Kurulan hiyerarşik modelde yer alan kriterlerin öncelik değerlerinin belirlenebilmesi için yapılan bu işlemde çalışma kapsamında en alt kademede yer alan kriterden başlayarak her bir kriter için önceliklendirme işlemi yapılacaktır. Bu işlemin uygulanmasında Saaty tarafından geliştirilen göreceli önem ölçeği kullanılacaktır (Bknz Tablo 2). Tablo 2'de yer alan ve 1'den 9'a kadar kriterler önem derecesine göre puanlandırılmaktadır. Karar vericiler tarafından bu değerlerden biri verilmediği takdirde ara değerler olan 2- 8 arasında bir puanlama yapılmaktadır (Saaty, 2000).

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ
BÖLÜM 10

Tablo 2. Göreceli Önem Ölçeği

Önem Derecesi	Tanımı	Açıklama
1	Eşit önemli	Her iki faaliyet de amaca eşit katkıda bulunur
3	Orta önemli	Tecrübe ve değerlendirmeler sonucunda bir faaliyet diğerine göre biraz daha fazla tercih edilir
5	Güçlü önemde	Tecrübe ve değerlendirmeler sonucunda bir faaliyet diğerine göre çok daha fazla tercih edilir
7	Çok güçlü önemde	Bir faaliyet diğerine göre çok güçlü şekilde tercih edilir. Uygulamada üstünlüğü ispatlanmıştır.
9	Son derece önemli	Bir faaliyet diğerine göre mümkün olan en yüksek derecede tercih edilir
2,4,6,8	Yukarıdaki arasındaki ara değerler	Bir değerlendirmeyi yapmakta sözler yetersiz kalıyorsa, sayısal değerlerin ortasındaki bir değer verilir.

Buna göre kriterlerin puanlandırılması için ikili karar matrisi oluşturularak karşılaştırma yapılacaktır. Ağırlıklı puanların elde edilebilmesi için ise kurulan matriste yer alan her bir kriter kendi bulunduğu sütundaki değerlerin toplamına bölünerek Formül 1 göre normalize işlemi gerçekleştirilecektir.

$$\text{Formül 1: } X_i' = x_i / \sum_1^n x$$

Normalize işlemi sonrası her bir satırda yer alan değerlerin ortalaması alınarak kriterlerin ağırlık puanları elde edilecektir. (Formül 2)

$$\text{Formül 2: } W_i = \sum_1^n x_i / n$$

Son adımda ise yapılan puanlamanın ve kurulan matrise göre gerçekleştirilen hesaplamaların doğruluğunu test edebilmek adına tutarlılık oranı Formül 3'e göre hesaplanacaktır. Elde edilen tutarlılık oranı $CR \leq 0.10$ değerinden yüksek olması durumunda kurulan matris ve puanlamada hata olması nedeniyle yeniden değerlendirilecektir. (Vargas,1990).

Formül 3

$$CR = CI / RI$$

$$CI = (\lambda_{\max} - n) / (n - 1)$$

CI: Tutarlılık İndeksi (Consistency Index)

RI: Rastgele İndeks (Random Index)

CR: Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio)

2.3.3. Kararın Belirlenmesi ve Uygunluk Analizi: Son olarak hesaplanan her bir kritere ait elde edilen ağırlıklı puanlar bağlı olduğu hiyerarşik sistemdeki en alt kriterden başlayarak en üstte düzeydeki kriterler ile ağırlık puanları çarpılarak bağlı puanları elde edilir. Kriterler arasında kurulan bu matematiksel işlemlerin uygunluk analizinde kullanılmak üzere CBS ortamında mekansallaştırma işlemi ile her bir kritere ait bağlı puanlar girilerek haritalara işlenecektir (Chen,2006). Daha sonra bağlı puanları girilmiş her bir harita CBS ile üst üste getirilip karşılaştırma işlemi yapılacaktır. Haritaların puanlandırılması 5 kategoriye ayrılacak olup 0:Uygun değil,1: Çok az uygun,2:Kısmen Uygun, 3: Uygun ve 4: Çok Uygun olmak üzere uygunluk analizi hazırlanacaktır. Buna uygun olarak mekansal olarak dağılım gösteren uygun veya uygun olmayan alanlara göre AHS kapsamında yönetim zonları belirlenecektir (Hepcan, 1997).

3.Beklenen Sonuçlar

Ulusal ve uluslararası düzeyde doğanın korunmasına yönelik politikalar kapsamında önemli bir araç olan Milli parklar; ekosistemin devamlılığı ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu

bağlamda sahip oldukları kaynak değerlerinin korunması, koruma faaliyetlerini ve stratejilerini belirlenmektedir (Akyol ve Karakaya, 2019). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı doğal oluşumları ve konumu itibarıyla birçok türün ve çeşitliliğin bir arada yaşadığı önemli doğal alanlar arasında yer almaktadır. Bu açıdan milli parka ait kaynak değerlerinin korunması ve geleceğe aktarılması ise detaylı ve planlı şekilde hazırlanan yönetim planları ile mümkündür.

Ülkemizde hazırlanan mekânsal planlama çalışmaları kapsamında Milli parkların planlanması ve yönetimi 2873 sayılı Milli parklar Kanununa uygun olarak Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından Uzun Devreli Gelişim Planı ve Yönetim Planı Teknik Şartnamesi hazırlanmaktadır. Şartnameye göre; *“Ekolojik planlama yaklaşımı ile özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, Milli Park ve Tabiat Parkı statüsündeki alanların korunması, kaynak değerlerinin devamlılığının sağlanması, geliştirilmesi, yönetimi ve tanıtılması ile ilgili planlama esaslarını; bu planda öngörülen koruma ve gelişim bölgelerinde her türlü yerleşme ve diğer kullanım kararları ve yerleşim birimlerinin gelişme alanları için yapılacak her ölçekteki uygulama imar planları ile uygulama projeleri ve uygulama programlarına esas oluşturan, bunlara ilişkin karar ve hükümleri belirleyen, bilimsel raporuyla bir bütün olan ve 1/25.000 veya alanın büyüklüğüne göre gerektiğinde daha alt ölçekli fiziki plan” şeklinde uzun devreli gelişim planı ve yönetimine ilişkin tanımlama yapılmıştır* (Demirel ve Bulut, 2022).

Klasik planlama disiplini çerçevesinde belirlenen parka ait kriterlerin genel analizleri 1/25.000 ölçeğinde gerçekleştirilerek park sınırları dahilinde verilen ve park özelinde bir değerlendirme yapılmadan doğal ve kültürel yapısı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen analiz-sentez-değerlendirme adımlarından oluşmaktadır. Oysa ki her milli park barındırdığı kendine özgü karakteristik bir yapı söz konusu olup, belirli vizyon ve ilkeler kapsamında yönetim planlarının hazırlanarak bu kurallar çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bölgeleme ve yönetim zonlarının belirlenmesinde aşağıda yer alan ölçütler dikkate alınarak yönetim zonları hazırlanmalıdır.

- Çalışma alanı ekolojik yapısı, kendine özgü kaynak değerleri ortaya konması
- Tehlike altındaki habitatların belirlenmesi
- Kaynak değerlerini tehdit eden kullanımların belirlenmesi
- Mevcut arazi kullanımı
- Ziyaretçiler için çeşitlilik sunan faaliyetlerin belirlenmesi şeklinde sıralanabilir (Türkiye Korunan Alanlar Yönetim Planlaması Rehberi, 2006).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı milli park koruma statüsü haricinde doğal ve tarihi değerleri ve kültürel geçmişi bakımından arkeolojik sit alanı, doğal sit alanı kentsel sit alanı, önemli kuş alanları, sulak alanları vb. koruma alanlarına sahip özel bir parktır. Bu açıdan bu değerlerin her ne kadar planlama ve yönetimi hususunda kararların verilmesi oldukça hassas olmasına rağmen yetki konusunda yaşanan sorunlar nedeniyle kurumlar arası yaşanan çatışmalar sebebiyle bütüncül bir planlama ve yönetim anlayışı gelişmesine engel olmaktadır (Demirel vd., 2005).

Yönetim zonlarının belirlenmesi ve uygulaması bakımından mevzuat incelendiğinde; 2012/9 yayınlanan “Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi” genelgesinde milli parkların mutlak koruma, hassas koruma, sürdürülebilir kullanım ve kontrollü kullanım bölgeleri şeklinde yönetim zonlarına ilişkin sınıflandırma işlemi yapılmıştır. Fakat belirtilen yönetim zonlarının tanımlama işlemlerinin genel olarak yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki kontrollü kullanım bölgesi yönetim zonu kriterlerinde *“iskan ve*

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ

BÖLÜM 10

yapılaşmaya konu olmak ile turizm ve rekreasyon potansiyeline sahip olmak” şeklinde verilen kriterler göz önünde alındığında park içerisinde yapılaşma durumu ve rekreasyon potansiyeline bakarak kullanım zonlarına ayrılması parkın kullanımı açılmasında yeterli bir kriter olup olmadığı tartışılmaktadır. Ancak böylesi değerli alanların yönetimi söz konusu olduğunda ucu açık ve tartışmalara neden olabilecek her türlü etkiden uzak bilimsel ölçümler ve kriterler ışığında istatistiksel sonuçlara dayandırılarak geliştirilecek zonlama çalışmalarına ihtiyaç vardır (Körbalta, 2022).

Bunlara ek olarak parkın özellikle Delta kısmında yoğunlaşan ve önemli sulak alanların yer aldığı bölgede yapılması planlanan projeler arasında yer alan karides çiftlikleri, jeotermal santrali vb. projeler nedeniyle parkın geleceği tehdit altındadır. Bu bağlamda çalışma ile milli parkın mevcut park sınırları ile AHS ile belirlenen yeni yönetim zonlarına göre park sınırları test edilecektir. Mevcut park sınırlarının çakışmadığı alanlar tespit edilmesi durumunda AHS ile belirlenen yeni yönetim zonları ile ekolojik bütünlüğün sağlanması ve kaynak değerlerinin korunmasına yönelik tampon zonlar ile parkın yakın çevresi ile ilişkisi irdelenecek olup, çevresinde meydana gelen faaliyetlere karşı parkın korunmasına ve uygunsuz faaliyetlerin engellenmesine katkı sağlamak üzere park sınırlarının genişletilmesi hususunda öneriler sunulacaktır (Palomo ve vd., 2013; Akyol ve Karakaya, 2019).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası'nın planlama çalışmalarının klasik planlama yaklaşımlarından farklı olarak bilimsel olarak geçerliliği kanıtlanmış ve uluslararası literatürde yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan AHS ile multidisipliner ekipler ile gerçekleştirilecek detaylı ön çalışma ve analizler sonucunda belirlenen kriterler doğrultusunda bilimsel ölçütler ve istatistiksel hesaplamalar ışığında yönetim zonlarının belirlenmesi, böylesi değerli bir alanın geleceğe aktarılması, canlı türlerinin korunması ve devamlılığının sağlanması, park alanında daha kaliteli ve hoş vakit geçirecek olanakların sunulmasına imkân sunacaktır.

Kaynakça

- Anonim, (1997). Dilek Yarımadası Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelime Planı. Rapor. T.C. Orman Bakanlığı, Milli parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, TÜSTA Projesi, Ankara.
- Anonim, (2017) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Dilek Yarımadası. ANKARA. <http://www.dilekyarimadası.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1> (Erişim Tarihi: 05/03/2023)
- Akyol, A. & Karakaya, S. (2019). Korunan Alanlarda Tampon Zon Belirlemede Ve Yönetiminde Etkili Faktörler. *Turkish Journal Of Forestry*, 20(4), 381-390.
- Aydın, E. (2022). Kuşadası İlçesi ve Samsun (Mykale) Dağı Yüzey Araştırması Projesi: 2021 Yılı Çalışmaları. *Lycus Dergisi*, (6), 127-154.
- Aytüre, S. (2017). Hellenistik Dönem’de Panionion/İonia Birliği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27), 337-348.
- Başar, H. (2007). *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkının rekreasyon amacıyla kullanımının ekonomik değerinin saptanması: bir seyahat maliyeti yöntemi uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bekdemir, L. F. (2010). *Kültürel peyzaj değerlendirmesi Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı örneği* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://dergiler.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/30758>

- Bekdemir, Ü. & Sezer, İ. (2008). Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Yöre Ekonomik Faaliyetleri İlişkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(19), 325-345.
- Bekdemir, Ü., Elmacı, S. & Sezer, İ. (2010) Turizmin Kiskacında Bir Doğa Koruma Alanı: Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4 Fall 2010*
- Bingöl, B. (2011). *Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkının koruma ve kullanım ilkeleri açısından rekreasyon planlaması üzerine bir araştırma* (Doktora tezi). Erişim adresi: acikbilim.yok.gov.tr
- Brown, G. & Weber, D. (2011). Public Participation GIS: A new method for national park planning. *Landscape and urban planning*, 102(1), 1-15.
- Büyük Menderes Havza Atlası (2013), Yaşayan Nehirler Yaşayan Ege, WWF, Coca Cola Hayata Artı Vakfı. ISBN: 978-605-62927-1-2
- Chen, C. F. (2006). Applying the analytical hierarchy process (AHP) approach to convention site selection. *Journal of travel research*, 45(2), 167-174.
- Demirel, Ö., Sarıkoç, E., Özdemir, B. & Pirselimoglu, Z. (2005). Ülkemizde Koruma Bölgeleri (Milli Parklar) İle İlgili Sorunlar Ve Yeni Korunan Alan Planlama Yaklaşımı. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül.
- Demirel, Ö. & Bulut, M. B. B. (2022). Ülke Peyzajı/Koruma Boyutu Ve Planlama. *Journal of Spatial Planning and Design*, 2(1), 25-41.
- Deniz, B., Kılıçaslan, Ç., Göktuğ, T. H., & True, E. M. (2018). *Kaynak Değerleri ve Sorunlarıyla Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı*. Kuşadası Peyzaj Değerleri, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. (s.96-106). ISBN:978-605-01-1236-8
- Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Planlama Raporu (2019). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Park Müdürlüğü.
- Duc, T. T. (2006). Using GIS and AHP technique for land-use suitability analysis. In *International symposium on geoinformatics for spatial infrastructure development in earth and allied sciences* (Vol. 1, No. 6).
- Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for applying protected area management categories. IUCN.
- Eşbah Tunçay, H., Kelkit, A., Deniz, B., Kara, B., & Bolca, M. (2009). Peyzaj sütrüktür indeksleri ile koruma alanları ve çevresindeki peyzajın geçirdiği değişimin tespiti ve alan kullanım planlaması önerilerinin geliştirilmesi: Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Koruma Alanı örneği. *TÜBİTAK, Çevre, Atmosfer, Yer ve Deniz Bilimleri Araştırma Grubu, Proje Sonuç Raporu, Ankara*.
- Hepcan, Ş. (1997) *Milli parklarda yönetim zonlarının belirlenmesi amacıyla Manisa Spil Dağı parkı örneğinde bir yöntem araştırması* (Doktora tezi). Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/385442>

KORUNAN ALANLARIN PLANLAMASINDA AHS YÖNTEMİ KULLANILARAK YÖNETİM ZONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ
BÖLÜM 10

- Gholamreza Fahimi, F. ve Oladaskari, M. (2012). Prioritizing conservation criteria in Khojeer National Park through the AHP method. *Environmental Sciences*, 10(2).
- Göktuğ, T. H. (2011). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın rekreasyonel taşıma kapasitesinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum.
- Görmüş, S. (2012). Korunan alan planlama stratejilerinin değerlendirilmesi: Kastamonu-Bartın Küre Dağları milli parkı örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1. Special Issue), 37-48.
- Gül, A. & Metin, A.E. (2021). Legal and Administrative Current Situation and Problems of Protected Areas. Atila Gül and Mert Çakır (Eds.). Architectural Sciences and Protection & Conservation & Preservation. 2021, Volume 1, 1-62. ISBN: 978-625-8061-45-1. Iksad Publication.
- Gül, A. & Kurdoğlu, O. (2021). Discourse and Action Dimension of Nature Conservation Philosophy. Atila Gül and Mert Çakır (Eds.). Architectural Sciences and Protection & Conservation & Preservation. 2021, Volume 1, 221-280. ISBN: 978-625-8061-45-1. Iksad Publication
- Körbalta, H. (2022) Türkiye'de Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişme Planlarının Arazi Kullanımı ve Yapılaşmaya Yönelik Mevzuat Kapsamında İncelemesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 703-715.
- Malczewski, J. (2004). Gıs-Based Land-Use Suitability Analysis: A Critical Overview, Progress In Planning, 62(1), 3-65.
- Özbyay, S. (2008). *Doğa koruma alanlarında planlama çalışmaları ve Ayvalık Adaları Tabiat Parkı yönetim planı önerisi* (Yüksek Lisans Tezi).Erişim Adresi: polen.itu.edu.tr
- Parry, J. A., Ganai, S. A. & Bhat, M. S. (2018). Gıs Based Land Suitability Analysis Using Ahp Model For Urban Services Planning İn Srinagar And Jammu Urban Centers Of J&K, India, *Journal Of Urban Management*, 7(2), 46-56
- Palomo, I., Martín-López, B., Potschin, M., Haines-Young, R. & Montes, C. (2013). National Parks, buffer zones and surrounding lands: Mapping ecosystem service flows. *Ecosystem Services*, 4, 104-116.
- Saaty, T. L. (1980), The Analytic Hierarchy Process, Mcgraw-Hill, New York.
- Saaty, T. L. (2000), Fundamentals Of Decision Making And Priority Theory With The Analytic Hierarchy Process (Vol. 6), Rws Publications
- Saat M., (2000), Çok Amaçlı Karar Vermede Bir Yaklaşım: Analitik Hiyerarşi Yöntemi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 149-162
- Schmoldt, D. L. & Peterson, D. L. (2001). Strategic and tactical planning for managing national park resources. *The analytic hierarchy process in natural resource and environmental decision making*, 67-79.
- Sezer, İ. (2006). *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Coğrafi Etüdü* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni>
- Sütgibi, S. (2008). Doğal Ekosistemler Üzerinde İnsan Faaliyetlerinin Doğrudan Ve Dolaylı Etkileri: Büyük Menderes Deltası. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (18), 222-237.

- Shafer, C. L. (1999). National park and reserve planning to protect biological diversity: some basic elements. *Landscape and Urban Planning*, 44(2-3), 123-153.
- Steiner, F. (1983). Resource suitability: Methods for analyses. *Environmental Management*, 7, 401-420.
- Stockdale, A., & Barker, A. (2009). Sustainability and the multifunctional landscape: An assessment of approaches to planning and management in the Cairngorms National Park. *Land Use Policy*, 26(2), 479-492.
- Tatar, C. Ö., Yılmaz, E., Lafcı, B., & Aksoy, T.(2021). Ağırlıklı Hiyerarşi Sürecinin (AHS) Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Destekli Planlama Çalışmalarında Kullanımı. *GSI Journals Serie C: Advancements in Information Sciences and Technologies*, 4(1), 62-75.
- Türkiye Korunan Alanlar Yönetim Planlaması Rehberi, (2006). T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara
- Turan, İ. A., True, E. M., & Türel, H. S. (2020). *Dilek Peninsula-Great Meander Delta National Park In The Context Of Protected Areas*. Academic Studies in Architectural Sciences,Chapter IX. (s.179). ISBN:978-2-38236-056-9
- Tunçer, M. & Oktay, S. Ö. (2018). Milli Parklarda Uzun Devreli Gelişme Planı Hazırlanması Yöntem ve Teknikleri. *GRID-Architecture Planning and Design Journal*, 1(2), 59-81.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 2012/9 sayılı Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi Genelgesi.
- Vargas, L. G. (1990), An Overview Of The Analytic Hierarchy Process and Its Applications, *European Journal of Operational Research*, 48(1), 2-8.
- Yaltırık, F. (1995). Dilek Yarımadası Milli Parkı (Samsun Dağı, Kuşadası). *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 45(1), 23-33.
- Yiğit, N., Öztürk, A. & Kuşcu, İ. S. K. (2018). Kuşadası Bölgesi Endemik Bitki Türlerine Genel Bir Bakış. Kuşadası Peyzaj Değerleri, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. (s.1-11). ISBN:978-605-01-1236-8

BÖLÜM 11

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ¹

Prof. Dr. Atila GÜL²

Prof. Dr. Öner DEMİREL³

Doç. Dr. Ufuk COŞGUN⁴

Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU⁵

---

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye. ORCID: 0000-0001-9517-5388, E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

²Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 32260, Isparta-Türkiye. ORCID: 0000-0001-9517-5388, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

³Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 71450 Yahşihan, Kırıkkale-Türkiye. ORCID: 0000-0002-8102-5589, E-mail: odofe01@gmail.com

⁴Karabük Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Demir Çelik Kampüsü 78050 Karabük-Türkiye. ORCID: 0000-0003-4738-6636, E-mail: ufukcosgun@karabuk.edu.tr

⁵Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye. ORCID: 0000-0002-2945-3885, E-mail: ebru.ersoy@adu.edu.tr

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ¹, Prof. Dr. Atila GÜL², Prof. Dr. Öner DEMİREL³,
Doç. Dr. Ufuk COŞGUN⁴, Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU⁵,

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye. ORCID: 0000-0001-9517-5388, E-mail: tgoktug@adu.edu.tr

²Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 32260, Isparta-Türkiye. ORCID: 0000-0001-9517-5388, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

³Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 71450 Yahşihan, Kırıkkale-Türkiye. ORCID: 0000-0002-8102-5589, E-mail: odofo01@gmail.com

⁴Karabük Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Demir Çelik Kampüsü 78050 Karabük-Türkiye. ORCID: 0000-0003-4738-6636, E-mail:ufukcosgun@karabuk.edu.tr

⁵Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Güney Kampüsü, 09070 Koçarlı/Aydın-Türkiye. ORCID: 0000-0002-2945-3885, E-mail: ebru.ersoy@adu.edu.trE

1.Giriş

Günümüzde korunan alan statüleri, doğal bir ekosistemi, biyoçeşitliliği ve bununla birlikte kültürel mirasın korunmasında evrensel olarak benimsenen tek yoldur. Bu nedenle, korunan alanların sayısının artırılması, doğal ve kültürel kaynak değerlerini korumak için birincil strateji olarak kabul edilmektedir ve dünya genelinde her geçen gün sayıları artmaktadır. Ancak bu kaynak değerlerinin gerçekte ne ölçüde korunduğu ve topluma ne düzeyde fayda sağladığı yönetim raporlarında sıklıkla belirsiz olduğundan, yönetim etkinliği değerlendirmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi tarafından 2004 yılında Yedinci Taraflar Konferansında kabul edilen Korunan Alanlar Çalışma Programına dâhil edilmiştir. Çalışma Programı 2010 yılına kadar korunan alan yönetimlerinin etkinliğini yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte izleme, değerlendirme ve raporlama çerçevelerinin geliştirilmesini ve değerlendirme çabalarının artırılmasını önermiştir.

Milli Parkların performansı genellikle “yönetim eylemlerinin korunan bir alanın amaç ve hedeflerine ulaşma derecesi” (Pomeroy ve ark., 2004) ve “bir alanın ne kadar iyi yönetildiği” (Hockings ve ark., 2006) olarak adlandırılmaktadır.

Son on yılda birçok ülke, korunan alanlarının ve sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek için “*Korunan Alan Yönetiminin Etkinlik Değerlendirmeleri*” ile ilgili metodolojilerini geliştirmek ve uygulamak için önemli çabalar sarf etmiştir. Bu metodolojilere (Leverington ve ark.,2010); Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM) - WWF (Ervin, 2003), Management Effectiveness Tracking Tool (METT) - World Bank/WWF Alliance (Stolton ve ark., 2007), TNC Parks in Peril Site Consolidation Scorecard (PIP Site consolidation) - TNC/USAID (The Nature Conservancy Parks in Peril Program, 2004), PROARCA/CAPAS scorecard evaluation (PROARCA/CAPAS) - PROARCA/CAPAS (Corrales, 2004), Indian Management Effectiveness Evaluation (MEE) - Indian (Mathur, 2008), Victoria's State of Parks (Victorian SOP) - Parks Victoria (Parks Victoria, 2007), New South Wales State of Parks, Australia (NSW SOP)- NSW DEC (NSW Department of Environment and Conservation, 2005) örnek olarak verilebilir.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ BÖLÜM 11

Bu çalışmalarda genel olarak korunan alan yönetiminin iyileştirilmesi, hesap verebilirliğin artırılması, halkla iletişim kurulması ve kaynakların önceliklendirilmesine yardımcı olunması gibi konular ele alınmıştır. (Leverington ve Hockings, 2004). Bu metodolojiler incelendiğinde genel olarak göstergelerin, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) Dünya Korunan Alanlar Komisyonu IUCN-WCPA Çerçevesi (Hockings ve ark., 2004) tarafından geliştirilen yönetim etkinliğini değerlendirme çerçevesinde yer alan “Bağlam, Planlama, Girdiler, Süreçler, Çıktılar ve Sonuçlar” döngüsünü oluşturan altı öge altında gruplandırıldığı görülmektedir.

Korunan Alanlar Çalışma Programında herhangi bir korunan alanın etkinliğini ölçmek için geliştirilecek yöntemde yer alacak standartlar, kriterler ve göstergelerin bölgenin koşullarına uygun olarak geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 2008). Ayrıca yönetim etkinliğini somut olarak ortaya koymak, etkinlik düzeyini artırma yönünde alınması gereken stratejik kararların açık bir şekilde ifade edilmesi de önemlidir (Syms ve Carr, 2001; Day, 2008).

Milli parkların yönetim performansı, sosyal bir yapıya sahip olduğu için farklı insanlar ve gruplar tarafından farklı şekillerde tanımlanabilir. Çünkü özellikle yerel paydaşların Milli Park ile olan geçmişleri, değerleri ve aidiyetleri yönetim performansını değerlendirmede konuya farklı perspektifler sağlayabilir (Himes, 2007). Bu nedenle, yerel paydaşların milli park yönetimiyle ilgili her türlü faaliyete dâhil edilmesi, yönetim performansının tasarımı ve uygulanması da dahil olmak üzere, giderek daha çok önerilmektedir (Charles ve Wilson, 2008; Vella ve ark., 2009). Paydaşlar, yerel koşulların ve çözülmesi gereken sorunların, milli park yöneticileri veya dış değerlendiricilerden daha fazla farkında olabilir ve milli park performansına ilişkin değerli iç görüşler sağlayabilir (Pomeroy ve ark., 2004; Hockings ve ark., 2006).

Nitekim Milli Park yönetiminin sosyal ve ekonomik yönlerine ve bunların çevresel performans üzerindeki etkilerini inceleyen ve giderek artan sayıda literatürde paydaş katılımının öneminden bahsedilmektedir (Suman ve ark., 1999; Elliott ve ark., 2001; Helvey, 2004; McClanahan ve ark., 2005; Borad ve Sanchirico 2008). Bu çalışmalarda bir milli parkın performans değerlendirmesinin odağında korunan alan yöneticileri, milli park ve çevresinde tarım, hayvancılık ve turizm gibi çeşitli iş alanlarından geçimini sağlayan paydaşlar, yerel halk, akademisyenler, STK'lar ve ilgili devlet kurumları gibi kaynak kullanıcıları da dahil olmak üzere tüm ilgi grupları arasında işbirliğinin kurulmasının öneminden bahsedilmektedir (Hockings ve ark., 2006).

Literatürlerde performans değerlendirmesi çalışmasına birden çok grubun dâhil edilmesinin, değerlendirme kapasitesini artırdığı (Hockings ve ark., 2006), daha ucuz olduğu (Danielsen ve ark., 2005), değerlendirmenin zaman içinde devam etme şansını artırdığı (Pomeroy ve ark., 2005) bulunmuştur. Ayrıca gruplar arasında bilgi paylaşımını artırdığı (Conrad ve Hilchey, 2010), değerlendirme sonuçlarının daha doğru, eksiksiz, kabul edilebilir ve yararlı olduğu, (Paleczny ve Russell, 2005), ayrıca yöneticiler ve yerel paydaşlar arasındaki ilişkileri güçlendirdiği (Pomeroy ve ark., 2004) ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak; paydaşlarla gerçekleştirilen bu değerlendirmelerin karşılıklı sorumluluğu teşvik ettiği, yerel ve bilimsel bilginin paylaşımını kolaylaştırdığı (Uychiaoco ve ark., 2005) ve yerel olarak daha ilgili bilgilerin ele alındığı (Stem ve ark., 2005) savunulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı sahip olduğu ekosistemler, doğal ve kültürel kaynak değerleri ile ülkemizin en önemli korunan alanlarından biri olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın yönetim performansının değerlendirmesine yönelik olarak; bölgesel özellikleri ve hassasiyetleri dikkate alan bir

yaklaşım ile performans göstergelerini belirlemek ve yerel paydaşları bu sürece aktif olarak dahil ederek değerlendirmeler sonucunda stratejik eylem planı önerileri geliştirmektedir.

Ülkemizde pek çok milli parkın METT ve RAPPAM gibi çeşitli metodolojiler kullanılarak alan yöneticileri veya akademisyenler tarafından yönetim performansı değerlendirilmiştir. Ancak bu çalışma söz konusu yönetim performansının değerlendirme sürecine yerel paydaşların dahil edilmesi bağlamında bir ilktir. Ayrıca bu çalışma performans değerlendirmesinde kullanılan kriterler ve göstergelerin, standart metodolojiler yerine milli parkın ve bölgenin koşulları göz önüne alınarak geliştirilen ülkemizdeki ilk özgün çalışmadır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Ege Bölgesinin Aydın İli sınırları içerisinde yer almaktadır. Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası olmak üzere iki farklı coğrafik oluşumdan meydana gelen Milli Park, 27.675 hektarlık bir alana sahiptir. Bu alanın 10.985 hektarı 1966 yılında Milli Park ilan edilen Dilek Yarımadası'na aittir. Yarımada'nın güneyine bitişik Büyük Menderes Deltası 1994 yılında Milli Parka eklenmiş olup; 16.690 hektar büyüklüğündedir (UDGP, 2019).

Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası, Akdeniz havzasında habitat çeşitliliği bakımından koruma altına alınmış en zengin ekolojik bütünlüğü temsil etmektedir. Topografik yapıdaki hareketlilik, Milli Park'ta farklı ekosistemlerin oluşumunu sağlamıştır. Milli Park alanında 9 farklı ekosistem bulunmaktadır (UDGP, 2019). Bu ekosistemler; deniz, lagünler, tuzlu araziler, tatlı ve acı (kaynak) sular, tarım alanları ve zeytinlikler, makilikler, ormanlar, köy yerleşik alanları ve batı bölgesindeki tepe gruplarıdır.

Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, Akdeniz'den Kafkasya'ya kadar kıyılarda yayılım gösteren neredeyse tüm bitkilerin doğal olarak bir arada görüldüğü botanik bahçesi; yırtıcı kuşları ve vahşi hayvanlarıyla bir dağlık arazi ve onu çevreleyen su altı zenginlikleri, diğer yanda da yüzlerce kuş türünü barındıran, zengin balık çeşitleriyle bir delta ve bütün bunları çevreleyen tarihi ve kültürel zenginliklere sahiptir.

Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, bulunduğu coğrafya sebebi ile çok çeşitli arkeolojik, kültürel ve doğal kaynaklara sahiptir. M.Ö. IX. yy'da İyon Kenti'nin kutsal toplanma merkezi Panionion ve Thebai Antik Kentleri, Zeus Mağarası, Hagios Antonios Manastırı, Fener Tepe ve Lade Adası arkeolojik sit alanı olarak ilan edilerek korumaya alınmış yerleşim alanlarıdır. Ayrıca eski bir Rum köyü olan Eski Doğanbey Köyü ve gümrük binalarının yer aldığı Karine kentsel sit alanı olarak koruma altındadır.

Benzersiz biyolojik çeşitliliği nedeniyle Dilek Yarımadası aynı zamanda, Avrupa Konseyi tarafından "Flora Biyogenetik Rezerv Alanı" olarak kabul edilmiştir. Büyük Menderes Deltası bölümü ise, Türkiye'nin önemli kuş alanları arasında yer almaktadır. Biyolojik çeşitlilik bakımından çok zengin olup, hassas ve tehlike altında olan bu ekosistem, uluslar arası öneme sahiptir. Bu sebeple Büyük Menderes Deltası sulak alanı Ramsar, Bern ve Rio Sözleşmeleri ile Barselona Konvansiyonu kapsamında korunmaktadır. Büyük Menderes Deltası, ayrıca 1. derecede doğal sit olarak koruma altındadır.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ

BÖLÜM 11

Milli Parkın Uzun Devreli Gelişim Planı 2019 yılında revize edilmiştir. Revizyon planında; Milli Park Alanı; “Mutlak Koruma Bölgesi (%23)”, “Hassas Koruma Bölgesi (%58)”, “Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi (%18)” ve “Kontrollü Kullanım Bölgesi (%1)” olmak üzere 4 bölgeye ayrılmıştır.

Uzun devreli gelişim planının **amaçları** şu şekilde tanımlanmıştır;

- Ekolojik dengenin (doğal ortamların) korunması, devamlılığının sağlanması,
- Bölge halkının ekonomik çıkarları ile arazi kullanma dengesinin korunması,
- Milli Park bünyesindeki doğal ve kültürel kaynak değerlerinin gelecek kuşaklara bozulmadan bırakılabilmesi için korunması,
- Milli Park'taki yerleşmelerin fiziki gelişme alanlarının kontrol altına alınması ve bu konuda bölge halkının bilinçlendirilmesi,
- Milli Parkın bilimsel araştırmalara ve çalışmalara imkan sağlayacak altyapı olanaklarına kavuşturulması,
- Çevre kirliliğinin (hava, toprak, su, görüntü ve gürültü) gerekli önlemler alınarak önüne geçilmesi.
- Antropojenik baskı, diğer kullanımlar ve talepler nedeniyle oluşan/oluşacak biyolojik çeşitlilik kayıplarını azaltmada gerekli tedbirleri almak ve sürdürülebilir kullanım olanaklarını tanımlamak,
- Milli Parkın özgün jeolojik-jeomorfolojik özelliklerinin ve peyzaj kaynak değerlerinin korunması,
- Milli Park'ın planlı bir biçimde ekolojik nitelikleri bozulmadan rekreasyon etkinlikleri açısından değerlendirilmesi,
- Planın uygulanması sürecinde kurumlar arası koordinasyonun sağlanması,
- Planın uygulanabilirliğinin sağlanması amacıyla gerekli yeni bir yönetim yapılması için öneriler geliştirilmesi.

Bu amaçlar çerçevesinde **strateji ve hedefler** şunlardır:

Strateji 1: Milli Park'ın Biyolojik Çeşitliliğinin Korunması

Strateji 2: Milli Park'ta Su Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Yönetiminin Sağlanması

Strateji 3: Milli Park Alanında Rehabilitasyon Çalışmalarının Yapılması ve Gerekli Önlemlerin Alınması

Strateji 4: Milli Park Sınırları İçerisinde Yer Alan Arkeolojik ve Kültürel Değerlerin Korunması

Strateji 5: Ziyaretçi Yönetiminin Sağlanması

Strateji 6: Yöresel Ekonominin Geliştirilmesi

Strateji 7: Yöre halkı, ilgi grupları, idareciler ve öğrencilere yönelik eğitimlerin verilmesi

Strateji 8: Milli Park'ın Ulusal ve Uluslararası Tanıtımının Sağlanması

Strateji 9: Planın Uygulanabilirliğinin Sağlanması Amacıyla Etkin ve Verimli Yönetimin Sağlanması

2.2. Yöntem

Yöntem aşağıdaki basamaklardan oluşmaktadır:

2.2.1. *Literatür araştırmaları*: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın doğal ve kültürel kaynak değerleri, Uzun Devreli Gelişim Planı, Yönetim Yapısı ve sürdürülebilirliğini tehdit eden tüm

faktörler detaylı olarak incelenmiştir. Uluslararası literatürlerde korunan alanların yönetim etkinliği ve performans kriterleri ayrıntılı olarak incelenerek bir veri havuzu oluşturulmuştur.

2.2.2. Performans Ölçütlerinin Geliştirilmesi: Bu çalışmada yer alan akademisyenler ile Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın kendine özgün karakteri, problemleri, yönetim amaçları ve hedefleri göz önüne alınarak milli parkın yönetim performansını ölçmek için bir anket hazırlanmıştır.

Hazırlanan ankette paydaşlara 4 ana konu ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Paydaşlardan tüm soruları 5'li likert ölçeğe değerlendirmeleri istenmiştir. Paydaşlardan;

- 1.** Milli Parkın UDGP'ndeki amaçlar göz önüne alınarak 6 koruma amacı belirlenmiştir, katılımcılardan bu koruma amaçlarını değerlendirmeleri istenmiştir.
- 2.** Milli Parkın güncel sorunları göz önüne alınarak 28 baskı ve tehdit unsuru belirlenmiş ve katılımcılardan bu unsurları değerlendirmeleri istenmiştir.
- 3.** Bu çalışma kapsamında 9 farklı performans değerlendirme ölçütü geliştirilmiştir ve katılımcılardan bu ölçütlerin önem düzeylerini belirlemeleri istenmiştir.
- 4.** 9 performans ölçütü için toplam 110 alt ölçüt geliştirilmiştir. Son olarak katılımcılardan her bir performans ölçütünün alt ölçütlerini değerlendirmeleri istenmiştir.

2.2.3. Paydaşlara Birlikte Milli Parkın Yönetim Performansını Değerlendirme Toplantısının Gerçekleştirilmesi: Bu toplantı, 6 Temmuz 2022 tarihinde Kuşadası Kent Konseyi ve Kuşadası Belediyesi tarafından Le Blue Hotel & Resort /Kuşadası'nda düzenlenen *Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği Çalıştay*'nın son bölümünde gerçekleştirilmiştir. Çalışyata Aydın, Kuşadası, Söke, Didim ve Nazilli'den STK'ların temsilcileri ile yerel halk katılım sağlamıştır. Toplantıda değerlendirmeler 3 aşamada gerçekleştirilmiştir;

1. Aşama: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı özelinde iyi yönetim için prensiplerin ve performans çıktılarının paydaşlarca değerlendirilmesine yönelik anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anketler Google Forms'ta 4 ayrı linke hazırlanmış olup, tüm linkler whatsapp üzerinden katılımcıların her birine ayrı ayrı gönderilmiştir. Katılımcılar anketleri bireysel olarak cep telefonlarından çevrimiçi cevaplamıştır. Toplam 89 kişi anketlere katılım sağlamıştır.

2. Aşama: Paydaşların, yerel koşulların ve çözülmesi gereken sorunların, korunan alan yöneticileri veya akademisyenlerden daha fazla farkında olabilme ve Milli Parkın performansına ilişkin değerli iç görüşler sağlayabilme olasılıklarını göz önüne almak için (Pomeroy ve ark, 2004; Hockings ve ark., 2006) paydaşlarla çalıştayın son bölümünde bir panel gerçekleştirilmiştir. Anket formunda yer alan performans ölçütlerinin tümü panelde tartışmaya açılmış ve paydaşların görüşleri sorulmuştur. Panelin sağlıklı yürüyebilmesi için bu çalışmayı hazırlayan 2 akademisyen kolaylaştırıcı, 2 akademisyen ise raportör olarak görevlendirilmiştir.

3. Aşama: Anketler ve tartışma ortamları ile Milli Parkın yönetim performansı hakkında elde edilen paydaş görüşleri doğrultusunda panelin sonunda tüm paydaşlarla birlikte "Stratejik Eylem Planı Önerileri" geliştirilmiş ve paydaşların huzurunda kaleme alınmıştır.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ

BÖLÜM 11

3.Bulgular

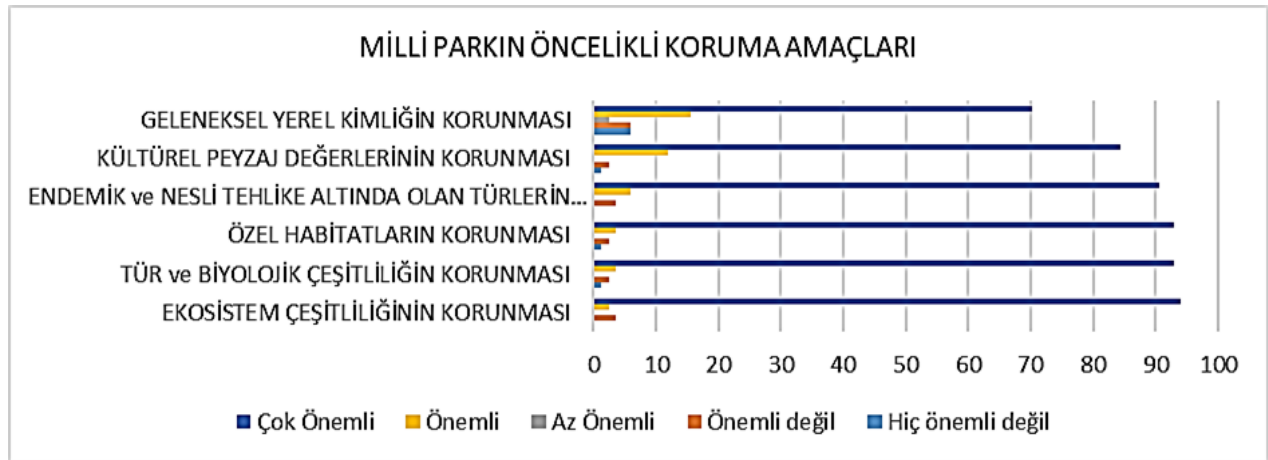
3.1. Anket sonuçları

Ankette yer alan tüm sorular 5'li likert ölçeğinde değerlendirilmiştir.

Anketin birinci bölümünde katılımcılar, “Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Öncelikli Koruma Amaçlarını” değerlendirmiştir. Verilen cevaplara göre Milli Park'ın ilk üç öncelikli koruma amacı: “Ekosistem Çeşitliliğinin Korunması”, “Tür ve Biyolojik Çeşitliliğinin Korunması” ve “Özel Habitatlardan Korunması”dır. Bununla birlikte ortalamalar incelendiğinde her bir cevabın ortalamasının 4'ün (katılıyorum) üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcılar tarafından milli parkın tüm koruma amaçlarını yüksek seviyelerde önemsendiğini göstermektedir (Çizelge 1, Şekil 1).

Çizelge 1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Öncelikli Koruma Amaçları

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Öncelikli Koruma Amaçları Nelerdir?	$\bar{x}$ (N=89)
EKOSİSTEM ÇEŞİTLİLİĞİNİN KORUNMASI (Orman Ekosistemi, Maki ve Frigana Ekosistemi, Sulak Alan)	4,87
TÜR ve BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI (Flora (804 bitki türü), Fauna (28 memeli, 42 sürüngen,))	4,85
ÖZEL HABİTATLARIN KORUNMASI (örn; Su Kuşlarının yaşam alanlarının (habitatinin) korunması)	4,85
ENDEMİK ve NESLİ TEHLİKE ALTINDA OLAN TÜRLERİN KORUNMASI (adet dünya 18 adet Türkiye)	4,83
KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİNİN KORUNMASI (Aya Yorgi, Panienon, Eski DoğanbeyKöyü vb.)	4,76
GELENEKSEL YEREL KİMLİĞİN KORUNMASI (Geleneksel tarım, geleneksel mimari vb.)	4,38

Şekil 1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Öncelikli Koruma Amaçları

Anketin ikinci bölümünde katılımcılardan “Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Mevcut Baskıları” değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılara göre “Orman Yangını”, “İklim Değişikliği”, “Katı Atık Kirliliği”, “Atık Su Kirliliği” ve “Siyasi ve Sosyal Baskılar” Milli Parktaki en önemli baskılardır. “Otlatma” ve “Turizm Tesisleri” ise katılımcılar tarafından daha az baskı unsuru olarak görülmüştür (Çizelge 2).

Çizelge 2. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Mevcut Baskılar

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Mevcut Baskılar Nelerdir?	$\bar{x}$ (N=89)
Orman Yangın	4,87
İklim Değişikliği	4,79
Katı Atık Kirliliği	4,77
Atık Su Kirliliği	4,77
Siyasi ve Sosyal Baskılar	4,77
Arazi Dönüşümü (Arazi Kullanım Biçiminin Değiştirilmesi)	4,54
Kontrol Edilemeyen Zarar Verici Aktiviteler (Anız Yakma, Saz Kesimi vb.)	4,53
İstilacı Türler	4,52
Orman Zararlıları	4,52
Yerleşim ve yapılaşma (Alan İçi)	4,51
Barajlar (HES ve Büyük Su Gövdeleri) ve Su Yönetimi	4,45
Ağaçlandırma	4,37
Ağaç Kesimi (Yasal ve Yasadışı)	4,35
Jeotermal Tesisler	4,34
Kum ve Çakıl Alımı	4,27
Enerji Boru Hatları	4,26
Madencilik ve Taş Ocakları	4,25
Yerleşim ve yapılaşma (Alan Dışı)	4,24
Rekreasyon Tesisleri	4,24
Balıkçılık (Yasal ve Yasadışı)	4,23
Avcılık (Yasal ve Yasadışı)	4,22
Rekreasyonel Aktiviteler	4,13
Tarımsal faaliyetler	4,11
Odun Dışı Orman Ürünleri ve Diğer Türlerin Toplanması	4,09
Ulaşım (Yol Ağları, Araç yolları, Patika yollar)	4,06
Su Ürünleri Üretimi	4,05
Otlatma	3,83
Turizm Tesisleri	3,75

Anketin üçüncü bölümünde katılımcılardan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı özelinde iyi yönetim için performans değerlendirme ölçütlerinin önem düzeylerini tanımlamaları istenmiştir. Ortalamalara göre ziyaretçiler tüm ölçütleri 4'ün (önemli) üzerinde bulmuşlardır. Bununla birlikte sırasıyla “Yasal ve Koruma Politikaları Performansı”, “Ekosistem Hizmetleri Performansı” ve “Ziyaretçi Yönetimi Performansı” en önemli görülen üç ölçüt olmuştur (Çizelge3)

Çizelge 3. Performans Değerlendirme Ölçütlerinin Önem Düzeyi

Sıra No	Performans Değerlendirme Ölçütlerinin Önem Düzeyi	$\bar{x}$ (N=89)
1	İyi Yönetişim İlkeleri Performansı	4,59
2	Sosyo- Ekonomik Performansı	4,39
3	Ziyaretçi Yönetimi Performansı	4,61
4	Tanıtım ve Pazarlama Performansı	4,08
5	Ekosistem Hizmetleri Performansı	4,67
6	Yasal ve Koruma Politikaları Performansı	4,77
7	Altyapı ve Üstyapı, Tasarım ve Uygulama Performansı	4,54
8	Araştırma, Geliştirme ve Finans Oluşturma Performansı	4,44
9	Personel Performansı	4,57

Anketin son bölümünde ise katılımcılardan her bir performans ölçütünün alt ölçütlerini değerlendirmeleri istenmiştir. Buna göre;

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

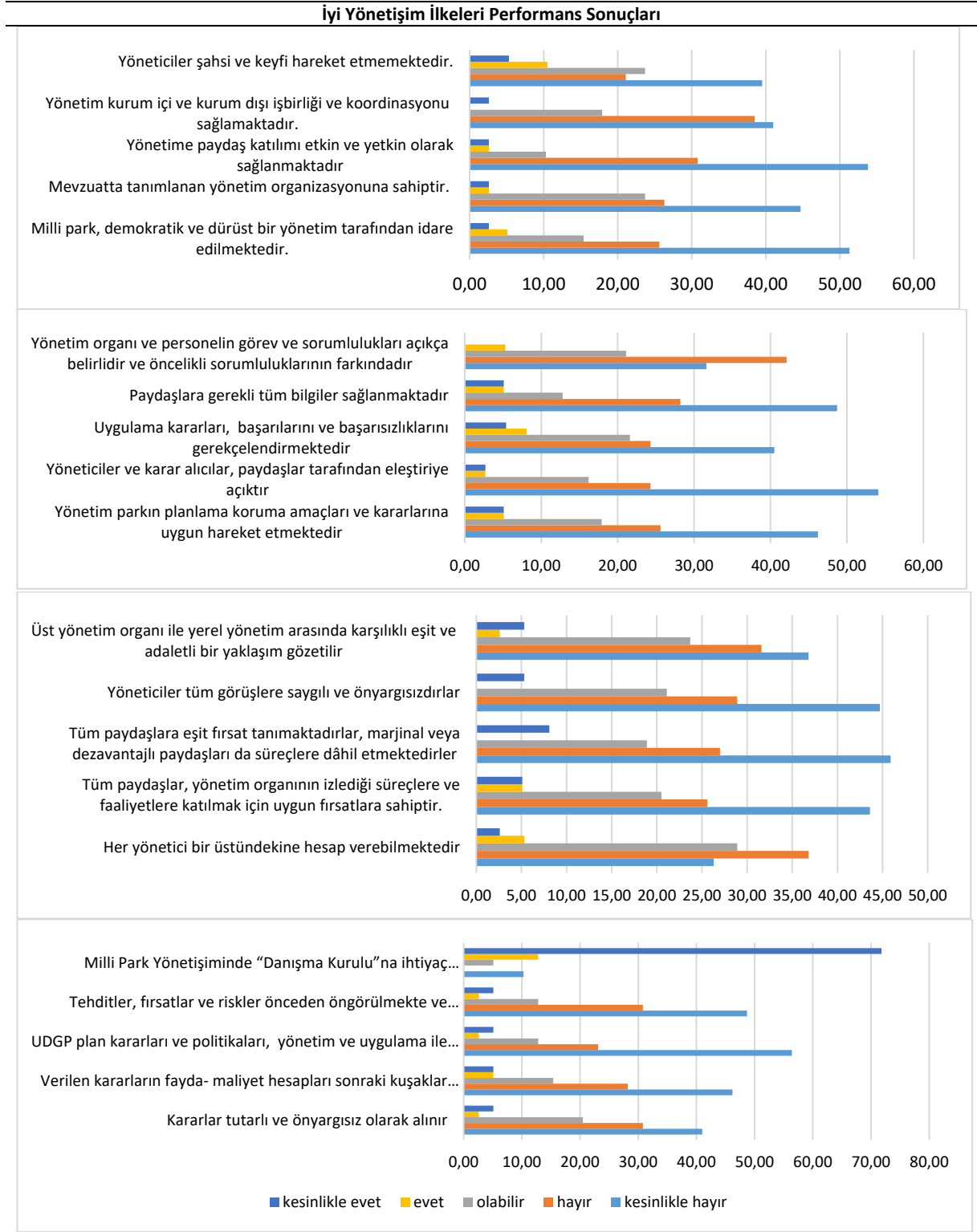
1. İyi Yönetişim İlkeleri Performansı

Katılımcılardan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda iyi yönetim ilkelerini tanımlayan 20 alt ölçeği değerlendirmeleri istenmiştir. Genel ortalamalar değerlendirildiğinde son soru hariç tüm alt ölçeklerin performanslarının ortanca değerden (5'li likert ölçekte ortanca değer=3) düşük olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifade ile katılımcılar, Milli Park yönetiminin yönetişimi sağlama konusunda yeterli olmadığını düşünmektedir.

Özellikle ilk 12 ifadeye verilen puan ortalamaları çok düşüktür. Katılımcıların büyük bir bölümü; yönetime paydaş katılımının etkin olarak sağlanmadığını, yöneticilerin eleştirilere kapalı olduğunu, alınan kararların UDGP ile tutarlı olmadığını ve milli parkın demokratik bir yönetim anlayışına sahip olmadığını düşünmektedirler. Ayrıca; kurumlar arası koordinasyonun zayıf olduğunu, paydaşlara gerekli bilgilerin sağlanmadığını, her görüşe saygılı ve önyargısız olmadıklarını, verilen kararların sürdürülebilirlik ilkesi ile uyumunu düşünmektedirler. Bununla birlikte 13.ifadeden 19. ifadeye kadar 7 ifadenin ortalaması da ortanca değer altındadır. Daha açık bir ifade ile katılımcılar; yönetim organı ve personelin görev ve sorumluluklarının yeterince belirli olmadığını, yönetimin kararlarında yeterince tutarlı ve önyargısız olmadığını, bazı paydaşların yönetim süreçlerine ve faaliyetlerine yeterince katılmadığını, yönetimin başarı ve başarısızlıklarını yeterince gerekçelendiremediklerini ve yönetimin bazen şahsi ve keyfi hareket ettiklerini düşünmektedirler. Son soruda ise “*Milli Park Yönetişiminde “Danışma Kurulu”na ihtiyaç duyulmaktadır*” ifadesi yer almakta olup ortalaması incelendiğinde, katılımcıların bu ifadeyi desteklediği görülmektedir. (Çizelge 4). Şekil 2’de ise katılımcıların her bir ilkeye vermiş olduğu cevapların yüzdelik dağılımları görülmektedir.

Çizelge 4. İyi Yönetişim İlkeleri Performans Sonuçları

İyi Yönetişim İlkeleri Performans Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Yönetime paydaş katılımı etkin ve yetkin olarak sağlanmaktadır	1,69
Yöneticiler ve karar alıcılar, paydaşlar tarafından eleştiriye açıktır	1,76
UDGP plan kararları ve politikaları ile yönetim ve uygulamaları tutarlıdır	1,77
Milli park, demokratik ve dürüst bir yönetim tarafından idare edilmektedir	1,82
Yönetim kurum içi ve kurum dışı işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktadır	1,85
Tehditler, fırsatlar ve riskler önceden öngörülmekte ve gerekli tedbir alınmaktadır	1,85
Paydaşlara gerekli tüm bilgiler sağlanmaktadır	1,90
Mevzuatta tanımlanan yönetim organizasyonuna sahiptir.	1,92
Yöneticiler tüm görüşlere saygılı ve önyargısızdırlar	1,92
Verilen kararların fayda- maliyet hesapları sonraki kuşaklar göz önüne alınarak yapılır	1,95
Yönetim parkın planlama koruma amaçları ve kararlarına uygun hareket etmektedir	1,97
Tüm paydaşlara eşit fırsat tanımaktadırlar, marjinal veya dezavantajlı paydaşları da	1,97
Yönetim organı ve personelin görev ve sorumlulukları açıkça belirlidir	2,00
Kararlar tutarlı ve önyargısız olarak alınır	2,00
Tüm paydaşlar, yönetim organının izlediği süreçlere ve faaliyetlere katılabilmektedir	2,03
Üst yönetim organı ile yerel yönetim arasında karşılıklı eşit ve adaletli bir yaklaşım	2,08
Uygulama kararları, başarılarını ve başarısızlıklarını gerekçelendirmektedir.	2,14
Yöneticiler şahsi ve keyfi hareket etmemektedir	2,21
Her yönetici bir üstüne hesap verebilmektedir	2,21
Milli Park Yönetişiminde “Danışma Kurulu”na ihtiyaç duyulmaktadır	4,36

Şekil 2. İyi Yönetişim İlkeleri Değerlendirmeleri

2.Sosyo- Ekonomik Performans

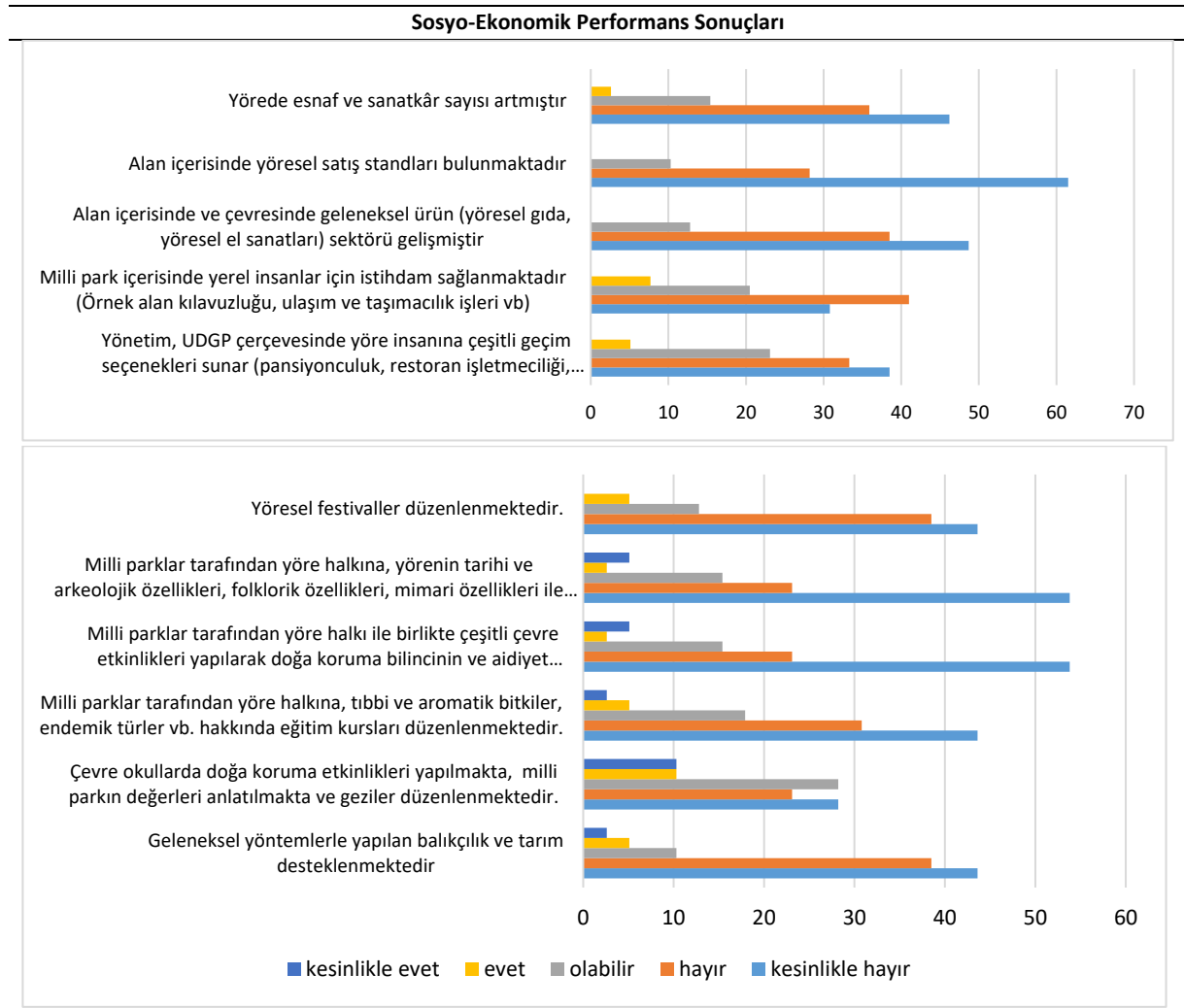
Katılımcılardan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın sağladığı soyo-ekonomik performansı tanımlayan 11 alt ölçeği değerlendirmeleri istenmiştir. Genel olarak her bir alt ölçeğin performanslarının ortanca değerden (5'li likert ölçekte ortanca değer=3) düşük olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifade ile katılımcıların büyük bir bölümü, Milli Parkın yöre halkına sosyo-ekonomik anlamda katkısını yeterli düzeyde bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

Sosyo-ekonomik performansı tanımlayan ortalaması en düşük ifadeler sırası ile “Alan içerisinde yöresel satış stantları bulunmaktadır”, “Alan içerisinde ve çevresinde geleneksel ürün (yöresel gıda, yöresel el sanatları) sektörü gelişmiştir”, “Yörede esnaf ve sanatkâr sayısı artmıştır” alt ölçekleridir (Çizelge 5). Şekil 3’te ise katılımcıların her bir alt ölçğe vermiş olduğu cevapların yüzdeler dağılımları görülmektedir.

Çizelge 5. Sosyo-Ekonomik Performans Sonuçları

Sosyo-Ekonomik Performans Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Alan içerisinde yöresel satış stantları bulunmaktadır	1,49
Alan içerisinde ve çevresinde geleneksel ürün (yöresel gıda, yöresel el sanatları) sektörü gelişmiştir	1,64
Yörede esnaf ve sanatkâr sayısı artmıştır	1,74
Milli parklar tarafından yöre halkı ile birlikte çeşitli çevre etkinlikleri yapılarak doğa koruma bilincinin ve aidiyet duygusunun gelişmesi sağlanmaktadır.	1,82
Milli parklar tarafından yöre halkına, yörenin tarihi ve arkeolojik özellikleri, folklorik özellikleri, mimari özellikleri ile ilgili eğitim kursları/paneller düzenlenerek farkındalık duygusunun gelişmesi sağlanmaktadır.	1,82
Geleneksel yöntemlerle yapılan balıkçılık ve tarım desteklenmektedir	1,85
Yöresel festivaller düzenlenmektedir.	1,85
Milli parklar tarafından yöre halkına, tıbbi ve aromatik bitkiler, endemik türler vb. eğitim kursları düzenlenmektedir.	1,92
Yönetim, UDGP çerçevesinde yöre insanına çeşitli geçim seçenekleri sunar (pansiyonculuk, restoran işletmeciliği vb.)	1,95
Milli park içerisinde yerel insanlar için istihdam sağlanmaktadır (Örnek alan kılavuzluğu, ulaşım ve taşımacılık işleri vb)	2,05
Çevre okullarda doğa koruma etkinlikleri yapılmakta, milli parkın değerleri anlatılmakta ve geziler düzenlenmektedir.	2,51

3.Ziyaretçi Yönetimi Performansı

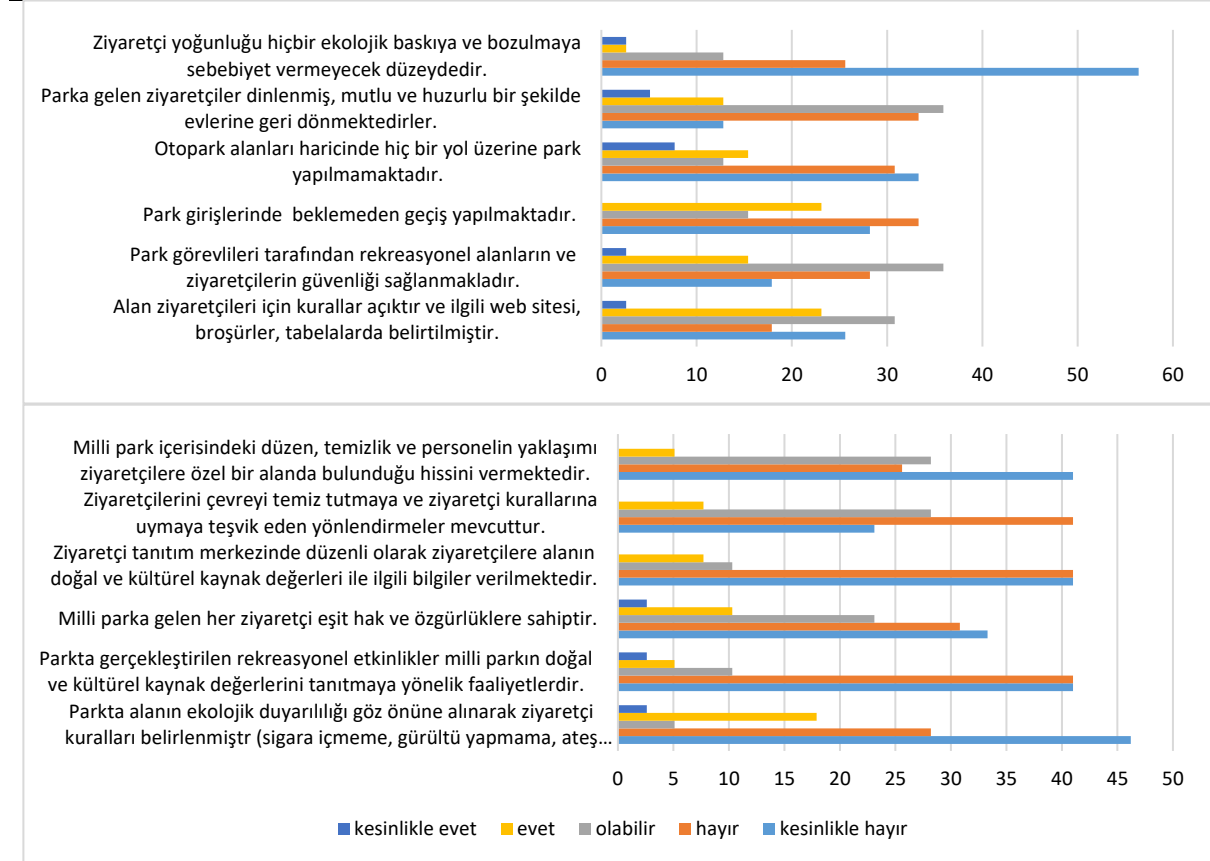
Ziyaretçi yönetiminin performansı, 12 alt ölçeğin katılımcılar tarafından değerlendirilmesi ile belirlenmiştir. Genel olarak her bir alt ölçek ortalamasının 5'li likert ölçekte ortanca değer olan 3'ten küçük olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifade ile katılımcılar Milli Park yönetiminin ziyaretçi yönetimini sağlama konusunda yeterli olmadığını düşünmektedir.

Ortalaması en düşük ifadeler sırası ile; "Ziyaretçi yoğunluğu hiçbir ekolojik baskıya ve bozulmaya sebebiyet vermeyecek düzeydedir.", "Ziyaretçi tanıtım merkezinde düzenli olarak ziyaretçilere alanın doğal ve kültürel kaynak değerleri ile ilgili bilgiler verilmektedir", "Parkta gerçekleştirilen rekreasyonel etkinlikler milli parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerini tanıtmaya yönelik faaliyetlerdir" olduğu bulunmuştur (Çizelge 6). Şekil 4'te ise katılımcıların her bir alt ölçeğe vermiş olduğu cevapların yüzdelik dağılımları görülmektedir.

Çizelge 6. Ziyaretçi Yönetimi Performans Sonuçları

Ziyaretçi Yönetimi Performans Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Ziyaretçi yoğunluğu hiçbir ekolojik baskıya ve bozulmaya sebebiyet vermeyecek düzeydedir.	1,69
Ziyaretçi tanıtım merkezinde düzenli olarak ziyaretçilere alanın doğal ve kültürel kaynak değerleri ile ilgili bilgiler verilmektedir.	1,85
Parkta gerçekleştirilen rekreasyonel etkinlikler milli parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerini tanıtmaya yönelik faaliyetlerdir.	1,87
Milli park içerisindeki düzen, temizlik ve personelin yaklaşımı ziyaretçilere özel bir alanda bulunduğu hissini vermektedir.	1,97
Parkta alanın ekolojik duyarlılığı göz önüne alınarak ziyaretçi kuralları belirlenmiştir (sigara içmeme, gürültü yapmama, ateş yakmama vb)	2,03
Milli parka gelen her ziyaretçi eşit hak ve özgürlüklere sahiptir.	2,18
Ziyaretçileri çevreyi temiz tutmaya ve kurallara uymaya teşvik eden yönlendirmeler mevcuttur.	2,21
Park girişlerinde beklemeden geçiş yapılmaktadır.	2,33
Otopark alanları haricinde hiç bir yol üzerine park yapılmamaktadır.	2,33
Park görevlileri tarafından rekreasyonel alanların ve ziyaretçilerin güvenliği sağlanmaktadır.	2,56
Alan ziyaretçileri için kurallar açıktır ve ilgili web sitesi, broşürler, tabelalarda belirtilmiştir.	2,59
Parka gelen ziyaretçiler dinlenmiş, mutlu ve huzurlu bir şekilde evlerine geri dönmektedirler.	2,64

Ziyaretçi Yönetimi Performans Sonuçları

Şekil 4. Ziyaretçi Yönetimi Performans Değerlendirmeleri

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

4. Tanıtım ve Pazarlama Performansı

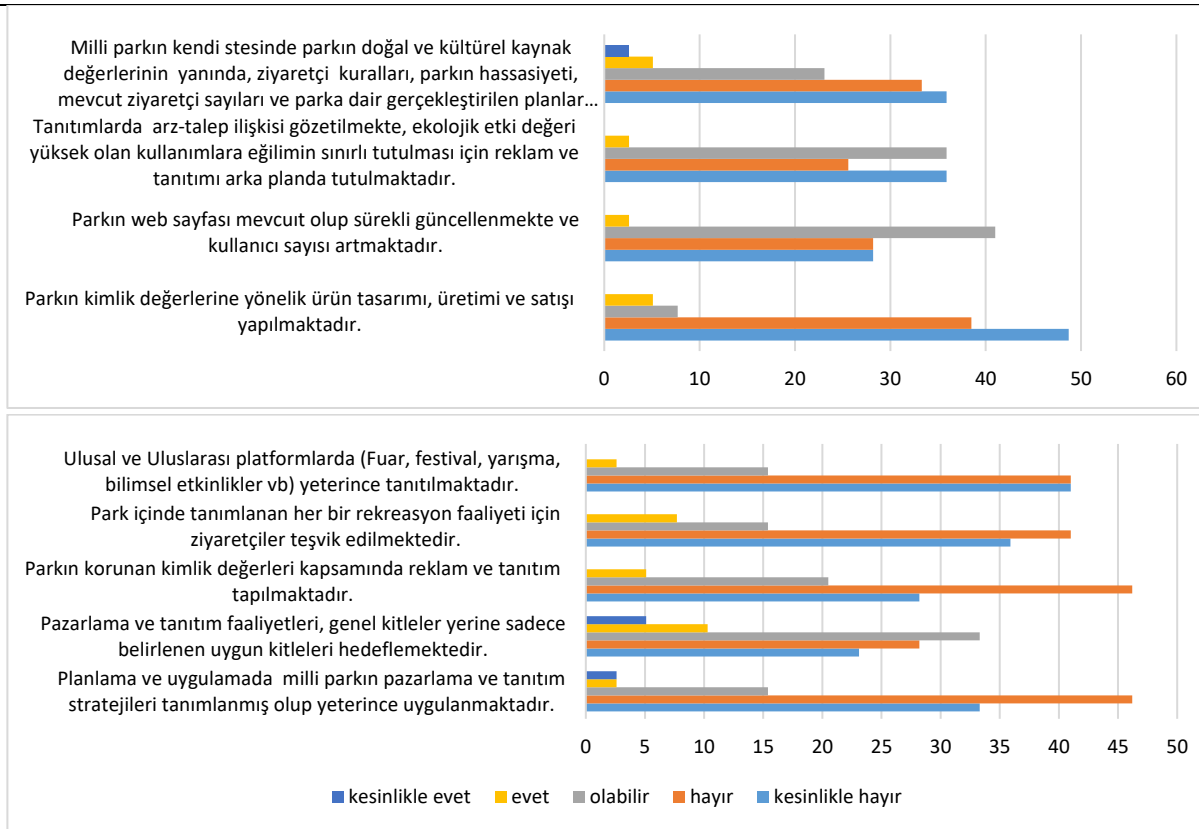
Katılımcılardan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın tanıtımı ve pazarlanmasına ilişkin performansını değerlendirmeleri istenmiştir. Tanıtım ve pazarlama performansına ilişkin yöneltilen dokuz alt ölçeğe verilen puanlar incelendiğinde, tanıtım ve pazarlama performansının zayıf olduğu saptanmıştır.

Sonuçlara göre, özellikle; kimlik değerlerini ön plana çıkaran ürün tasarımları ve satışları yetersiz görülmekte, ulusal ve uluslararası platformlarda düzenlenen etkinliklerle yeterince tanıtılmadığı ve milli park için tanımlanan her bir rekreasyon faaliyetine yönelik yeterince arz oluşturulmadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte tanıtımlar ekolojik tabanlı görülmemekte ve kurumun web sayfası da kapsamlı ve güncel veri bulunmadığı düşünülmektedir (Çizelge 7, Şekil 5).

Çizelge 7. Tanıtım ve Pazarlama Performansı Sonuçları

Tanıtım ve Pazarlama Performansı Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Parkin kimlik değerlerine yönelik ürün tasarımı, üretimi ve satışı yapılmaktadır.	1,69
Ulusal ve Uluslararası platformlarda (Fuar, festival, yarışma, bilimsel etkinlikler vb) yeterince tanıtılmaktadır.	1,79
Planlama ve uygulamada milli parkın pazarlama ve tanıtım stratejileri tanımlanmış olup yeterince uygulanmaktadır.	1,95
Park içinde tanımlanan her bir rekreasyon faaliyeti için ziyaretçiler teşvik edilmektedir.	1,95
Parkin korunan kimlik değerleri kapsamında reklam ve tanıtım yapılmaktadır.	2,03
Tanıtımlarda arz-talep ilişkisi gözetilmekte, ekolojik etki değeri yüksek olan kullanımlara eğilimin sınırlı tutulması için reklam ve tanıtımı arka planda tutulmaktadır.	2,05
Milli parkın kendi web sitesinde parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerinin yanında, ziyaretçi kuralları, parkın hassasiyeti, mevcut ziyaretçi sayıları ve parka dair gerçekleştirilen planlar açıkça anlatılmaktadır.	2,05
Parkin web sayfası mevcut olup sürekli güncellenmekte ve kullanıcı sayısı artmaktadır.	2,18
Pazarlama ve tanıtım faaliyetleri, genel kitleler yerine sadece belirlenen uygun kitleleri hedeflemektedir.	2,46

Tanıtım ve Pazarlama Performansı Sonuçları

Şekil 5 Tanıtım ve Pazarlama Performansı Değerlendirmeleri

5. Ekosistem Hizmetleri Performansı

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Park'ının ekosistem hizmetleri performansının katılımcılar tarafından daha sağlıklı bir şekilde yorumlanmasına olanak tanımak amacıyla anket ekranında öncelikle ekosistem hizmetleri sınıfları (Çizelge 8) ve ekosistem türleri (Çizelge 9) kısa cümleler halinde açıklanmış daha sonra Milli Park'ın ekosistem hizmetleri performansının değerlendirilmesi istenmiştir.

Çizelge 8. Ekosistem Hizmet Sınıfları

DESTEKLEYİCİ HİZMETLER
Ekosistem süreç desteği (toprak oluşumu, besin döngüsü, birincil üretim vb.) Yaşam döngüsü desteği (üreme habitatları, tohum dağılımı, tür etkileşimleri vb.), Biyoçeşitliliğin desteklenmesi ve korunması (genetik, tür ve habitat çeşitliliği vb.)
TEDARİK HİZMETLERİ
Gıda tedariki, Su tedariki, Hammadde tedariki (kereste, odun, yakıt, lif), Tıbbi kaynak / biyokimyasal tedariki (doğal ilaçlar, kozmetik, ilaç vb.), Genetik kaynak tedariki, Görsel kaynak tedariki ...vb
DÜZENLEYİCİ HİZMETLER
Ekosistem süreçlerinin düzenlenmesi sonucunda temin edilen faydalar, İklim düzenlemesi, Doğal afet düzenlemesi, Su, havanın ve toprağın temizlenmesi / detoksifikasyonu, Su / su akışı düzenlemesi, Erozyon ve toprak verimliliği düzenlemesi, Tozlaşma, Zararlı ve hastalık düzenlemesi... vb.
KÜLTÜREL HİZMETLER
Rekreasyon ve turizm için fırsatlar, Estetik değerler, Sanat için ilham, Eğitim ve araştırma için bilgiler, Manevi ve dini deneyim, Kültürel kimlik ve miras, Ruh sağlığı ve sağlığı, Güvenlik ve istikrar...vb.

Çizelge 9. Ekosistem Türleri

YERLEŞİMLERLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER
Kesikli/Süreksiz Şehir Yapısı, Endüstriyel ve Ticari Birimler, Karayolları, Demiryolları ve İlgili Alanlar, Maden Çıkarım Sahaları İnşaat Sahaları, Kamp ve Turizm Alanları, Kentsel Yeşil Alanlar
AGROEKOSİTEMLER İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER
Sulanmayan Ekilebilir Alanlar, Sürekli Sulanan Alanlar, Meyve Bahçeleri, Zeytinlikler, Mera Alanları, Karışık Tarım Alanları, Doğal Bitki Örtüsü ile Birlikte Bulunan Tarım Alanları
ORMANLAR İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER
Geniş Yapraklı Ormanlar, İğne Yapraklı Ormanlar, Karışık Ormanlar
DOĞALA YAKIN EKOSİTEMLER
Doğal Çayırıklar, Sklerofil Bitki Örtüsü, Bitki Değişim Alanları, Çıplak Kayalıklar, Seyrek Bitki Alanları
SULAK ALAN EKOSİTEMLERİ
Karasal Bataklıklar, Tuz Bataklığı
KARASAL / İÇ SULARA İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER
Nehir, Göl
KIYI EKOSİTEMLERİ İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER
Sahiller, Kumsallar ve Kumullar, Deltalar, Deniz ve Okyanus

Şaşırtıcı bir biçimde Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu peyzaj sistemi içinde yer alan yerleşimlerle ilişkili ekosistemler beklenilenden daha yüksek değerler almıştır. Bu durum özellikle agro-ekosistemler ve sulak alan ekosistemlerine ilişkin düzenleyici ve kültürel hizmetlere yönelik göstergelere ait değerlerde dikkat çekicidir. Agroekosistemler beklenildiği üzere tedarik ekosistemlerine ilişkin göstergeler bakımından en yüksek puanı almıştır. Ancak doğru tarımsal uygulamalar ile düzenleyici ekosistem hizmetleri (tozlaşma, erozyon kontrolü, hava kalitesinin düzenlenmesi iklim düzenlemesi ve hastalık-zararlıların önlenmesi vb.) ve kültürel ekosistem hizmetleri (sosyal ilişkileri, aidiyet duygusu, kültürel miras değeri ve kültürel çeşitlilik vb.) bakımından da büyük önem taşımaktadır. Ancak bu çalışmada elde edilen sonuçların Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu peyzajda yer alan tarımsal alanlardaki uygulamalar ve bu alanların çevresel kirleticilerle olan ilişkisi nedeniyle daha düşük puanlar ile değerlendirildiği düşünülmektedir.

Destekleyici ekosistem hizmetleri diğer tüm ekosistem hizmetlerinin üretilmesi için gerekli olan altlığı oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük bölümü ormanlar ile ilişkili ekosistem hizmetlerine yönelik

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ BÖLÜM 11

göstergeleri daha yüksek puanlar ile değerlendirmiştir. Bunlar içinde özellikle destekleyici ve düzenleyici ekosistem hizmetlerine ait göstergeler en yüksek puanı almıştır. Bununla birlikte doğal çayırliklar, sklerofil bitki örtüsü, bitki değişim alanları, çıplak kayalıklar, seyrek bitki alanları gibi doğala yakın ekosistemler de destekleyici ve düzenleyici ekosistem hizmetleri bakımından en yüksek puan ile değerlendirilmiştir. Ancak karasal bataklıklar ve tuz bataklığı gibi sulak alan ekosistemleri; nehirler ve göller gibi karasal / iç sulara ile ilişkili ekosistemler ile sahiller, kumsallar ve kumullar, deltalar ve deniz gibi kıyı ekosistemleri ile ilişkili ekosistemler, aslında insan ve diğer canlıların yaşamı bakımından çok büyük bir öneme sahip olmasına karşın, destekleyici ve düzenleyici ekosistem hizmetlerine ait göstergeler bakımından daha düşük değerler almıştır.

Bununla ilgili iki durum dikkat çekicidir. Bunlardan ilki ekosistem hizmetleri kavramı genellikle arazi kullanım kararlarında turizm ve rekreasyonel aktiviteler ve somut ürünler gibi tedarik ve kültürel ekosistem hizmetleri ile ilişkilendirilmesi; biyoçeşitlilik, tozlaşma, toprak oluşumu, iklim düzenlemesi ve doğal afet düzenlemesi gibi destekleyici ve düzenleyici ekosistem hizmetleri ikinci planda kalmasına bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve yakın çevresinin oluşturduğu peyzajda yaşanan birçok sorunun öncelikle sulak alan ekosistemleri, karasal / iç sulara ile ilişkili ekosistemler ve kıyı ekosistemlerinde gözlemleniyor olması da bu ekosistemlerin sağladıkları hizmetlere ait göstergeler bakımından daha olumsuz bir tablo çizdiği biçiminde yorumlanmıştır. Oysaki bu alanlar, direk olarak gözlemleyemediğimiz, hissedemediğimiz ve belki de algılayamadığımız birçok destekleyici ve düzenleyici ekosistem hizmetini (karbon tutumu, oksijen üretimi, iklim düzenleme, sel-taşkın önleme vb.) ve hatta tedarik ekosistem hizmetini (balıkçılık ve diğer deniz ürünleri, içme suyu, tarımsal sulama suyu, sanayi suyu vb.) bizlere sağlamaktadır.

Çizelge 10. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Ekosistem Hizmetleri Performansı

	YERLEŞİMLERLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER	AGROEKOSİTEMLER İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER	ORMANLAR İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER	DOĞALA YAKIN EKOSİTEMLER	SULAK ALAN EKOSİTEMLERİ	KARASAL / İÇ SULARA İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER	KIYI EKOSİTEMLERİ İLE İLİŞKİLİ EKOSİTEMLER
Destekleyici Hizmetlere Yönelik Göstergeler	3.28	3.02	4.28	3.83	2.88	3.00	3.00
Tedarik Hizmetlerine Yönelik Göstergeler	3.33	3.22	3.62	3.55	2.95	2.95	3.05
Düzenleyici Hizmetlere Yönelik Göstergeler	3.12	2.88	3.83	3.57	2.95	3.00	2.95
Kültürel Hizmetlere Yönelik Göstergeler	3.02	2.88	3.45	3.22	2.83	2.88	3.17

6.Yasal ve Koruma Politikaları Performansı

Katılımcılardan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın yasal ve koruma politikaları performansını tanımlayan 8 alt ölçeği değerlendirilmesi istenmiştir.

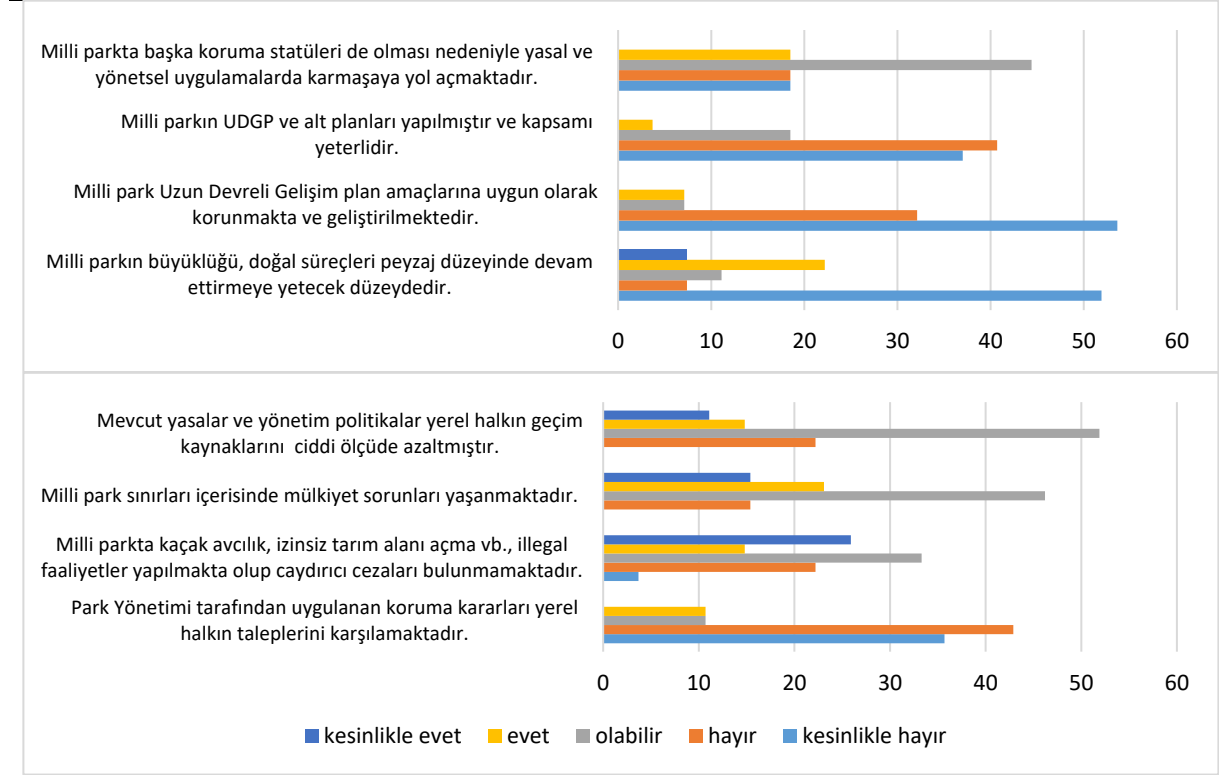
Alt ölçeklerden ilk üç ifadeye verilen puanların ortalamaları çok düşük bulunmuştur. Bu sonuçlar, katılımcıların, Milli Parkın Uzun Devreli Gelişim Planı amaçlarına uygun olarak korunmadığını ve geliştirilmediğini düşünmektedir. Ayrıca, Milli Parkın UDGP ve alt planlarının kapsamı yetersiz görülmekte, Park Yönetimi tarafından uygulanan koruma kararları yerel halkın taleplerini karşılayamadığı düşünülmektedir. Dördüncü ve beşinci ifadeye verilen ortalamalar ise kısmen düşüktür. Ayrıca, katılımcılar tarafından Milli parkın büyüklüğü, doğal süreçleri peyzaj düzeyinde devam ettirmeye yetecek düzeyde bulunmamaktadır, Milli parkta başka koruma statüleri de olması

nedeniyle yasal ve yönetsel uygulamalarda karmaşaya yol açtığı düşünülmektedir. Son iki soruya verilen puanların ise ortalaması ortanca değerin üzerinde bulunmuştur. Buna göre ziyaretçiler milli parkta illegal bazı faaliyetlerin yapıldığını ve cezaların yeterince caydırıcı olmadığını düşünmektedirler (Çizelge 11, Şekil 6).

Çizelge 11. Yasal ve Koruma Politikaları Performansı Sonuçları

Yasal Ve Koruma Politikaları Performansı Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Milli park Uzun Devreli Gelişim plan amaçlarına uygun olarak korunmakta ve geliştirilmektedir.	1,68
Milli parkın UDGP ve alt planları yapılmıştır ve kapsamı yeterlidir.	1,89
Park Yönetimi tarafından uygulanan koruma kararları yerel halkın taleplerini karşılamaktadır.	1,96
Milli parkın büyüklüğü, doğal süreçleri peyzaj düzeyinde devam ettirmeye yetecek düzeydedir.	2,26
Milli parkta başka koruma statülerin de olması yasal ve yönetsel uygulamalarda karmaşaya yol açmaktadır.	2,63
Mevcut yasalar ve yönetim politikalar yerel halkın geçim kaynaklarını ciddi ölçüde azaltmıştır.	3,15
Milli parkta kaçak avcılık, izinsiz tarım alanı açma vb., illegal faaliyetler yapılmakta olup caydırıcı cezaları bulunmamaktadır.	3,37
Milli park sınırları içerisinde mülkiyet sorunları yaşanmaktadır.	3,38

Yasal ve Koruma Politikaları Performans Sonuçları

Şekil 6. Yasal ve Koruma Politikaları Performans Değerlendirmeleri

7. Altyapı ve Üstyapı, Tasarım ve Uygulama Performansı

Katılımcılardan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın altyapı ve üstyapı tasarımları ve uygulamalarına ilişkin performansını değerlendirmeleri istenmiştir.

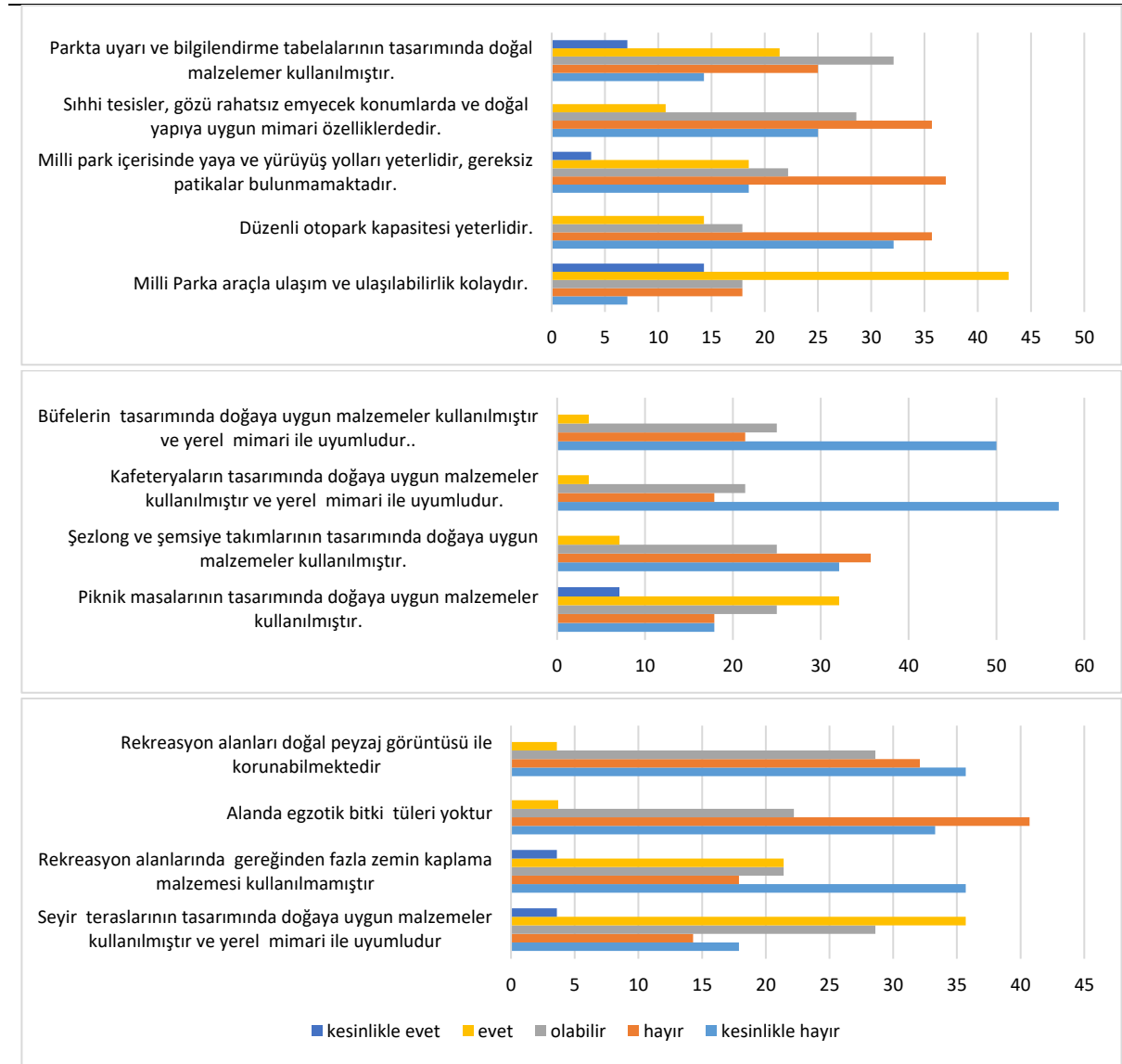
Performans sonuçları değerlendirildiğinde son ifade olan "Milli Parka araçla ulaşım ve ulaşılabilirlik kolaydır" ifadesi dışında tüm ifadelerin ortalaması 5'li likert ölçeğinde ortanca değer olan 3'ün altındadır. Buna göre katılımcılar; üstyapı tesislerinde doğaya uygun olmayan malzemelerin kullanıldığı ve yerel mimari ile uyumlu olmadığını bildirmişlerdir (Çizelge 12, Şekil 7).

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

Çizelge 12. Alt ve Üst Yapı, Tasarım ve Uygulama Performansı Sonuçları

Alt ve Üst Yapı, Tasarım ve Uygulama Performansı Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Kafeteryaların tasarımında doğaya uygun malzemeler kullanılmıştır ve yerel mimari ile uyumludur.	1,71
Büfelerin tasarımında doğaya uygun malzemeler kullanılmıştır ve yerel mimari ile uyumludur..	1,82
Alanda egzotik bitki türleri yoktur	1,96
Rekreasyon alanları doğal peyzaj görüntüsü ile korunabilmektedir	2,00
Şezlong ve şemsiye takımlarının tasarımında doğaya uygun malzemeler kullanılmıştır.	2,07
Düzenli otopark kapasitesi yeterlidir.	2,14
Sihhi tesisler, gözü rahatsız etmeyecek konumlarda ve doğal yapıya uygun mimari özelliklerdedir.	2,25
Rekreasyon alanlarında gereğinden fazla zemin kaplama malzemesi kullanılmamıştır	2,39
Milli park içerisinde yaya ve yürüyüş yolları yeterlidir, gereksiz patikalar bulunmamaktadır.	2,52
Parkta uyarı ve bilgilendirme tabelalarının tasarımında doğal malzemeler kullanılmıştır.	2,82
Piknik masalarının tasarımında doğaya uygun malzemeler kullanılmıştır.	2,93
Seyir teraslarının tasarımında doğaya uygun malzemeler kullanılmıştır ve yerel mimari ile uyumludur	2,93
Milli Parka araçla ulaşım ve ulaşılabilirlik kolaydır.	3,39

Alt ve Üst Yapı, Tasarım Ve Uygulama Performansı Sonuçları

Şekil 7. Alt ve Üst Yapı, Tasarım ve Uygulama Performansı Değerlendirmeleri

8.Araştırma, Geliştirme Performansı

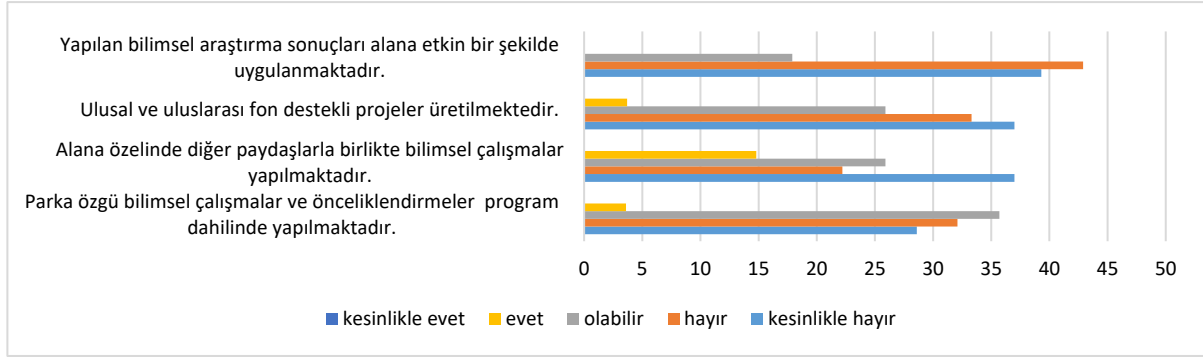
Katılımcılardan, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda araştırma ve geliştirme performansını değerlendirmeleri istenmiştir.

Sonuçlara göre, katılımcıların büyük bir bölümü yeterli düzeyde milli parka yönelik özgün akademik çalışmaların, ulusal ve uluslararası destekli projelerin üretilmediğini, paydaşlarla ortak projeler yapılmadığını, yapılan araştırmaların sonuçlarının ise alanda etkin bir şekilde uygulamadığını düşünmektedir (Çizelge 13, Şekil 8).

Çizelge 13. Araştırma, Geliştirme Performansı Sonuçları

Araştırma, Geliştirme Performansı Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Yapılan bilimsel araştırma sonuçları alana etkin bir şekilde uygulanmaktadır.	1,79
Ulusal ve uluslararası fon destekli projeler üretilmektedir.	1,96
Parka özgü bilimsel çalışmalar ve önceliklendirmeler program dâhilinde yapılmaktadır.	2,14
Alana özelinde diğer paydaşlarla birlikte bilimsel çalışmalar yapılmaktadır.	2,19

Araştırma, Geliştirme Performansı Sonuçları

Şekil 8. Araştırma, Geliştirme Performans Değerlendirmeleri

9.Personel Performansı

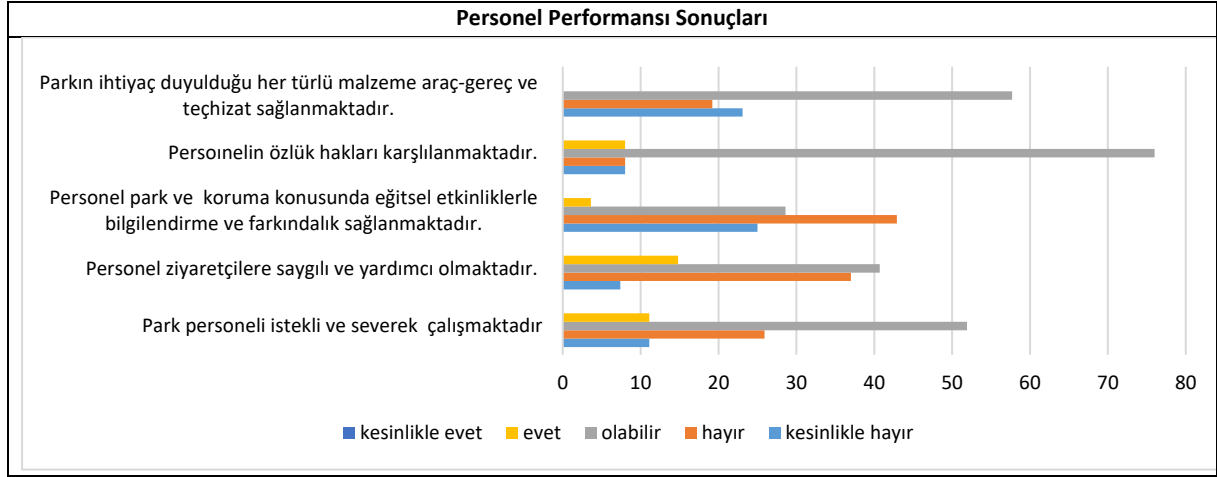
Düzenlenen çalışmaya Milli Park personelinin de katılacağı düşünülerek, Milli Parkta çalışan personellerin kendi performanslarını değerlendirmeye yönelik olarak bu ölçek oluşturulmuştur. Ancak personelin toplantıya katılmaması sebebi ile bu ölçek paydaşlarca değerlendirilmiştir.

Sonuçlara göre katılımcılar, personele koruma konusunda yeterli düzeyde eğitsel faaliyetlerin sağlanmadığını, personelin ihtiyaç duyduğu malzemelerin temin edilmediğini ve personelin motivasyonlarının ve ziyaretçilerle iletişim kabiliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığını düşünmektedirler (Çizelge 14, Şekil 9).

Çizelge14. Personel Performansı Sonuçları

Personel Performansı Sonuçları	$\bar{x}$ (N=89)
Personel koruma konusunda eğitsel etkinliklerle bilgilendirme ve farkındalık sağlanmaktadır.	2,11
Parkin ihtiyaç duyulduğu her türlü malzeme araç-gereç ve teçhizat sağlanmaktadır.	2,35
Park personeli istekli ve seveerek çalışmaktadır	2,63
Personel ziyaretçilere saygılı ve yardımcı olmaktadır.	2,63
Personelin özlük hakları karşılanmaktadır.	2,84

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

Şekil 9 Personel Performansı Değerlendirmeleri

3.2.Panelde Tartışılan Konular

Paydaşların, yerel koşullara ve çözülmesi gereken sorunlara ilişkin görüşlerini ve fikirlerini alma yönünde anket formunda yer alan performans ölçütlerinin tümü panelde tartışmaya açılmış ve paydaşların görüşleri sorulmuştur. Panelde Prof. Dr. Atila GÜL ve Prof. Dr. Ufuk COŞKUN Moderatör ve Kolaylaştırıcı olarak görev alırken Doç Dr. Ebru Ersoy TONYALIOĞLU ve Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ raportör olarak görev almışlardır.

Tartışmalardan önemli kesitler aşağıda sunulmuştur;

1.Yönetim ve Yönetişim Odaklı Sorunlar ve Stratejik Eylemler: Milli parkın belirli aralıklarla denetlenmesi yönünde halkı temsil eden Katılımcı, Etkin ve Aktif bir **Yönetişim Organizasyonu** oluşturulması gerektiği salondaki tüm katılımcılar tarafından uygun görülmüştür. Bu organizasyonun ismi ve kimlerden oluşacağı tartışmaya açılmıştır. Katılımcılar bu organizasyonunun Alan Yöneticisi, STK temsilcileri, Akademisyenler, Kent Konseyi Temsilcisi, Belediye Meclisi, Muhtarlar, Baro Temsilcisi'nde oluşması ve sekretarya görevini de Kent Konseyi'nin üstlenmesi hususunda ortak görüş bildirmişlerdir. Oluşturulacak bu organizasyon için "Danışma Kurulu", "Halk Meclisi", "Danışma Meclisi" ve "Doğa Platformu" isimleri üzerinde durulmuştur. Organizasyonun 7, 11 veya 13 kişi gibi tek sayılı üye sayısından oluşması seçimlerin sağlıklı işlemesi açısından önemli bulunmuştur. Ancak organizasyonun ismi ve kaç kişiden oluşacağı bir sonraki toplantıya ertelenmiştir.

Kurulacak olan danışma kurulunun performans değerlendirilmesinin ise kurulacak bağımsız bir Denetleme Kurulu tarafından yapılması uygun bulunmuştur. Performans değerlendirmesi zaman aralıklarının 3 yıldan daha az olması gerektiği grup içerisinde tartışılmıştır. Katılımcılar ara denetlemelerin yılda 1, ana denetlemeler ve bilimsel denetlemelerin ise 3 yılda bir yapılması konusunda hemfikir olmuştur. Denetleme kurulunun kimlerden oluşacağı konusunda performans değerlendirmesinin yapılmasında Akademisyenler ve Üniversitelerinin rolü vurgulanmıştır. Tartışmalarda denetleme kurulunun mutlaka bağımsız olması gerektiği savunulmuş ve TMMOB, Türkiye Tabipler Birliği, EKODOSD ve akademisyenlerden oluşan bir danışma birliği oluşturulması konusunda hemfikir olunmuştur. Ayrıca denetleme kurulu için bir gönüllü havuzu oluşturulması ve havuzdaki isimlerle düzenli aralıklarda görev devrinin gerçekleştirilebileceği konuşulmuştur. Tüm bu tartışmalarla birlikte Milli Park yöneticilerinin panelde olmaması kurulun milli park müdürü ile nasıl iletişime geçeceği ve bu sürece nasıl dâhil edileceği sorularını gündeme getirmiştir. Ancak bu sorununun bu denetim mekanizmasının işleyişi ve elde edilen verilerin paylaşımı ve kullanımı

bakımından bir kısıt oluşturmadığı konusunda hemfikir olunmuştur.

Bu başlık altında ayrıca katılımcılar tarafından bölgede STK sayısının artırılması ve etkin hale getirilmesi gerektiği tartışılmış ve hemfikir olunmuştur.

Bir başka tartışılan husus ise motorlu araçların milli park içerisinde oluşturduğu çevresel ve ekolojik baskılar olmuştur. Katılımcılar motorlu özel ve kamu araçlarının alana girmesini doğru bulmamışlardır. Hizmet sunan kamu araçları dışında alana motorlu taşıt girmemesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bunun nasıl gerçekleşebileceği hususunda ring sistemlerinin kurulması yönünde ortak görüşe varılmıştır. Ayrıca milli park dışına bir otopark yapılması gerekliliği ve bu otoparkın ilgili yerel yönetim tarafından projelendirilmesi, Milli park yönetiminin sadece Milli park içindeki otopark ve yollardan sorumlu olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca yıllık eğitim ve etkinlik programları oluşturularak ilgili tüm paydaşlar ile bu programın paylaşılması (ilk yardım, yangın vb) konusunda da katılımcılar hemfikir olmuştur.

2.Sosyo- Ekonomik Odaklı Sorunlar ve Stratejik Eylemler: Katılımcılar yöre insanlarına gelir elde etme seçeneklerinin artırılması gerektiği hususunda hemfikir olmuştur. Görüşler arasında yerel el sanatları, parkın dışında yerel konaklama ve pansiyonculuğun geliştirilmesi gerektiği, yöre insanlarının organik tarıma özendirilmesi gündeme gelmiştir ve ilke olarak herkes tarafından onaylanmıştır.

Ayrıca konuşmalar arasında belirli rotalar dahilinde Milli Park içinde insanların trekking yapabilmesine olanak sağlanması ve alanda doğa ve çevre korumaya yönelik eğitsel faaliyetler yapılması gündeme gelmiş ve herkes tarafından onaylanmıştır.

Ayrıca milli parktan yararlanma düzeyi noktasında bölüşüme yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesinin gerekliliği gündeme gelmiş, bu bölüşümün oranı ve nasıl paylaşılacağına ilişkin detayların düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılar milli parkın fiili kullanım haritalarının çıkarılması; alan üzerindeki yararlanıcıların rollerinin ortaya konulması ve alanın gerçek/kadimden bu yana kullanıcılarının yararlanma düzeyleri ile elde edilen gelirden pay alma düzeylerinin belirlenmesi hususunda hemfikir olmuştur.

Tartışmaların devamında katılımcılar milli parktan elde edilen gelirin bölüşümünde yöre halkının sistemin içerisine dâhil edilmesi gerektiği ve bu amaçla da Korunan Alan Yönetimi ve Yürütme Meclisi gibi mekanizmalara yer verilmesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Korunan alanlardan etkilenen ilgi gruplarının yapılacak eylem planında bu alanlardan elde edilecek gelirlerin belirlenmesi ve sağlanmasında etkin rol almalarına olanak verecek istihdam modellerinin geliştirilmesi hususunda katılımcılar aynı görüşü savunmuşlardır.

3.Rekreasyon/Turizm ve Ziyaretçi Yönetimi Odaklı Stratejik Eylemler: Panelde, Milli Parkta yoğun ziyaretlerden kaynaklanan ekolojik, sosyal ve fiziksel etkiler tartışılarak milli parkın rekreasyon taşıma kapasitesi analizlerinin gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Milli Parkta rekreasyon amaçlı kullanımların kaynak değerlerine zarar vermeden sınırlı düzeylere düşürülmesi gerektiği konuşulmuştur. Konuşmaların sonucunda uzman bir ekip tarafından ivedilikle ziyaretçi yönetim planının hazırlanması ve bu plan kapsamında ziyaretçi yönetiminin gerçekleştirilmesi gerektiği hususunda görüş birliğine varılmıştır.

Bu bölümde konuşulan ve tartışılan konuların çoğunluğu gündemdeki uygulamalar ve planlar hususunda olmuştur. Katılımcıların tümü net bir şekilde Milli Park içerisinde kontrollü ve kontrolsüz

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ BÖLÜM 11

ayırt edilmeden mangala izin verilmemesi, ateşli piknik alanı talepleri ve baskılarının Milli Park alanı dışında çözülmesi gerektiği hususunda ortak görüş bildirmişlerdir.

“Koruma ve kullanma dengesi’ yerine «koruma ve korumaya uyumlu kullanım» öngörülmelidir” ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır. Bununla birlikte katılımcılardan bazıları yaban hayatına yönelik bilgilendirme yapılması, giriş-çıkış saatleri ile ilgili net bir karar alınması gerektiğini ifade etmiştir. Çoğunluk ziyaretçi yönetim planı içerisinde bu tip stratejilerin çok iyi düşünülerek tanımlanması gerektiği konusunda hemfikir olmuştur. Ayrıca katılımcılar tarafından “Milli Park ne zaman tatil yapacak?” sorusu gündeme getirilmiştir. Yurtdışında, ziyaretçi yoğunluğunun yaşandığı milli parkların zaman zaman ziyaretçilere kapatılarak dinlendirildiği örnek verilerek, bu amaçla izleme çalışmaları dayanak alınarak Rotasyonlu Kullanım Planları oluşturulabileceği önerilmiştir. Ayrıca bazı katılımcılar haftada en az 1 gün Milli Parkın kullanıma kapatılarak kendini yenileme kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini bildirmiştir.

İlke olarak alan kılavuzlarının etkin hale getirilmesi ve yöre insanından yararlanılması gerektiği tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır. Tartışmalarda; alan kılavuzluğu teriminin uzman rehberlik temel ilkeleri ile çeliştiği ve farklı rant gruplarına kapı açabileceğine ilişkin kaygılar paylaşılmıştır. Bununla birlikte, kuş gözlemi gibi uzmanlık gerektiren aktiviteler için yardım alınabileceği tartışılmıştır. Yöre insanlarından **Gönüllü Doğaseverlik Sistemi** oluşturulması ve bu sistemin görünürlüğünün artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak burada “doğasever” ifadesi kullanılacaksa “gönüllü” terimine gerek olmadığı tartışılmıştır. Katılımcılar niteliklerine göre belirlenecek rotalarda **Doğaseverler** eşliğinde trekking, kuş gözlemi, fotoğrafçılık gibi aktivitelerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi hususunda hemfikir olmuşlardır.

4. Tanıtım odaklı sorunlar ve stratejik eylemler: Katılımcıların büyük çoğunluğu Milli Parkın çeşitli sosyal medya kanallarında yanlış yönde tanıtıldığı konusunda görüş bildirmişlerdir. Konuşmalar arasında Milli Parkı, piknik ve ateşli mangala özendirerek, teşvik edecek paylaşımlar yerine parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerinin ön plana çıkarılarak bu değerleri öğrenme ve koruma temalı reklamlarına yer verilmesi gerektiği görüşü tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Parkın ulusal ve uluslararası platformlarda koruma odaklı tanıtılması gerektiği savunulmuştur. Bu bağlamda, Milli Park içinde koruma odaklı yarışmalar ve festivaller düzenlenmesi; parkın resmi WEB sayfası ile görünürlüğün artırılması, Milli Parkın kimlik değerlerine yönelik ürün tasarımlarının geliştirilmesi ve bu tasarımların üretiminin ve satışının teşvik edilmesi gerektiği tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Parkın kaynak değerlerine yönelik yazılı ve görsel materyaller hazırlanması, ulusal ve uluslararası ölçekte ünlü kişilerin, yayın organlarının, turizm firmalarının, yazar ve editörlerin davet edileceği şenlikler gibi milli parklar ve STK’ların ortak olarak yürüteceği çalışmaların düzenlenmesi gerektiği hususunda hemfikir olunmuştur.

Tanıtımın şarkı, öykü, yöresel hikâye, öykü yarışması vb. yollarla da ele alınabileceği ifade edilmiştir. Ancak bazı katılımcılar bu hususta çok fazla tanıtım yapılmasının alanın taşıma kapasitesi üstünde kullanımına yol açabileceğine ilişkin kaygılarını dile getirerek dikkatli olunması gerekliliğine ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. Ayrıca katılımcılar, Dilek Yarımadası’nın Milli Park ilan edilmesinde etkili olan “Rosemary Baldwin” in de hikâyesinin kaleme alınması hatta bir belgesel çekilmesinin milli parkın tanıtımı açısından önemli gördüklerini ifade etmiştir.

5.Ekosistem Hizmetlerine Yönelik Stratejik Eylemler: Toplantıda tüm katılımcılar tarafından Milli Park yöneticilerinin önceliğinin sahip olduğu doğal kaynak değerlerini korumak olduğu ve bu bağlamda sürdürülebilirliğinin sağlanmasının temel amaç olması gerektiği ilke olarak onaylanmıştır. Bu bağlamda Korunacak hedef türlerin (Akdeniz foku, Alageyik vb.) ve özel yaşam alanlarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması ve ExSitu ile desteklenmesi gerektiği, ayrıca endemik, tehlike altındaki türler ve hassas alanların belirlenmesi ve geliştirmeye yönelik eylemlerin alınması tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Milli Parkı neden korumalıyız sorusu bağlamında ekosistem hizmetleri konusunda bir bilinç kazandırılması yönünde milli Parkın ekosistem hizmetlerinin kamuoyu ile paylaşılması gerektiği toplantıdaki tüm katılımcılar tarafından kabul görmüştür.

Tartışmalarda Milli Parkın delta kısmına yönelik ara ara gündeme gelen tehditlere de yer verilmiştir. Özellikle milli park sınırları dışında kalan ancak Milli Parkı etkilemesi yüksek olasılıklı karides ve midye çiftlikleri gibi tesisler tartışılarak koruma alanı sınırları dışında ancak Milli Park'ın Etki Zonu içinde yer alan alanlar içinde oluşabilecek tehditlerin ve baskıların belirlenmesi ve izlenmesi konusunda hemfikir olunmuştur. Milli Park sınırlarının genişletilmesine yönelik altlıkların aslında hazır olduğu, etki zonunun belirlenmesine yönelik çalışmalara hız kazandırılması gerektiği aksi halde Milli parkta birçok alanın kaybedilebileceğine ilişkin kaygılar paylaşılmıştır. Bu bahislerden hareketle milli parkın bütünlüğünü tehdit edebilecek işletmelerin kurulması gündeme gelen milli park sınırlarının hemen yanındaki denizel alanlar ve milli park ile nitelik ve özellikleri bakımından benzerlik gösteren alanların Milli Park sınırları içine alınmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Ayrıca hem Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, hem de Türkiye'de diğer milli parkların kendi öz nitelikleri göz önünde bulundurularak, İspanya örneğinde olduğu gibi etkilenme zonlarının oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

Ayrıca Milli Parklar tarafından sistematik bir bilgi ve veri tabanı oluşturulması gerekliliği ve bu veri tabanının kurumun resmi web sayfası üzerinden ulaşılabilirliğinin sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

6.Yasal ve Koruma Politikaları Odaklı Stratejik Eylemler: Parkın UDGP kararları içerisinde mekânsal düzenlemeleri de içerecek biçimde koruma ve kullanıma yönelik politikaların oluşturulması tüm katılımcılar tarafından onaylanırken daha detaylı mekânsal planlama analizlerine ihtiyaç duyulduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

Milli Parkın Uluslararası görünürlüğünün ve prestijinin artırılması yönünde Pan Parks sertifikası gibi uluslararası bir sertifika alması ve bu bağlamda kurumun STK'lar ile işbirliği yaparak girişimlerde bulunması gerektiği tartışılmış ve bu karar tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Bu başlık altında tartışılan bir diğer konu ise son yıllarda artan orman yangınları ve Milli Park ile ilgili bu konudaki kaygılar olmuştur. Katılımcıların tümü, orman yangınlarına karşı Yangın Ekibinin ve Yangın Eylem Alt Programı oluşturulması gerektiğini belirtmiş ayrıca Kriz Afet Yönetim Planı oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır.

Milli park sınırları içerisinde korumaya aykırı olan mangal, sigara vb. ateşli kullanımların tamamının yasaklanması gerektiği ve bu faaliyetler için gerekli cezai yaptırımların bir an önce tanımlanması gerektiği ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ BÖLÜM 11

7.Altıyapı ve Üstyapı, Tasarım ve Uygulama Odaklı Stratejik Eylemler: Milli parklar tarafından parkın doğal ve kültürel envanterinin bütüncül olarak güncellenmesi ve CBS ortamında saklanması gerektiği ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanırken, yurt dışında bu verilere kurumların resmi web sayfaları üzerinden ulaşılabildiği ve bu verilerin kamunun erişimine açık olduğu, bilimsel amaçlara hizmet edecek bu verilerin çeşitli bahaneler ile paylaşılmamasının da etik dışı olduğu paylaşılmıştır.

Milli park içerisinde ve yakın çevresinde araç yoğunluğuna dikkat çekilerek, tüm yaban hayatının sağlıklı bir şekilde yaşam döngülerini tamamlayabilmeleri yönünde ekolojik geçitler veya köprüler yapılması gerektiği ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Ayrıca Milli Park içerisinde ve etkilenme zonunda çevre kirliliği tartışılmış parkta baskı unsuru olan kirlilik kaynaklarının belirlenmesi ve bertaraf yöntemlerinin ortaya koyulması, yerinde bertaraf seçeneklerinin de değerlendirilmesi gerektiği hususunda hemfikir olunmuştur. Kanalizasyon, artık ve atıkların parkın dışına çıkarılacak şekilde organize edilmesinin gerekliliği ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

8.AR-GE ve Finans Oluşturma Odaklı Stratejik Eylemler: Bu konu başlığı altında katılımcılar tarafından en fazla üzerinde durulan ve tartışılan husus dış ve iç kaynaklı AR-GE projelerinin üretiminin teşvik edilmesi üzerine olmuştur.

Milli parkların şahsi ve siyasi konuları geride bırakarak proje üretme noktasında üniversitelerdeki bilim insanları ve STK'lar ve ilgili diğer kurumlar ile birlikte hareket etmesi gerektiği, bu çalışmaların gerçekleştirilmesi noktasında önceliklendirmeler yapılması ayrıca koruma amaçlı finans seçenekleri ve mekanizmaları geliştirilmesi gerektiği konularında hemfikir olunmuştur.

9.Personel Odaklı Stratejik Eylemler: Katılımcıların çoğunluğu, toplantıda Milli Parklar Yönetiminin olmaması hususunda değerlendirmeler yaparak, personel sorunlarını kendilerinden dinlemenin empati geliştirme ve çözümlenme noktasında çok daha fazla etkili olacağını dile getirmiş bu konudaki üzüntülerini bir kez daha paylaşmışlardır. Ancak milli park personeline ziyaretçi yönetimi, iletişim, proje üretme, koruma ve izleme çalışmaları ile ilgili meslek içi eğitim verilmesi ilke olarak tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır. Ayrıca Milli park personeline performans artırımı yönünde teşvik edici çeşitli mekanizmaların geliştirilmesi gerekliliği de tüm katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

Ayrıca Milli Parklarda personel sayısının azlığına dikkat çekilerek paydaşların “**gönüllülük**” programları ile alanın korunması ve yönetimine katkı sağlayabileceği gündeme getirilmiştir. Bu programın aynı zamanda gençlerde ve tüm bireylerde aidiyet duygusunu geliştireceği, milli parkın tüm değerleri ve sorunları ile daha net anlaşılacağı ve doğa koruma konusunda daha bilinçli nesiller yetişmesine katkıda bulunacağı ortak görüş olarak bildirilmiştir. Bu bağlamda “Gönüllülük” ve “Genç Gönüllülük” konseptinin hayata geçirilmesi gerekliliği ilke olarak tüm katılımcılar tarafından kabul edilmiştir.

4.Sonuç

Gerçekleştirilen anket çalışması ve sonrasında yapılan panelde tartışılan konular kapsamında öncelikli eylem planları belirlenmiş ve her bir performans ölçütünün başlığı altında stratejik eylem planı önerileri yazılarak son kez salona okunmuş ve onayları alınmıştır. Milli Parkın paydaşları ile birlikte hazırlanan “Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Stratejik Eylem Planı Önerileri” aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

4.1. Öncelikli Eylem Planları

- Bu çalıştayın sonuç bildirgesinin katılımcılar ve basın mensupları ile birlikte bütün topluluğa bildirilmesi yönünde bir etkinlik düzenlenmelidir. Sonrasında bu çalıştay kitaba dönüştürülmeli, bastırılmalı ve ayrıca dijital ortamda “e-book” olarak yayımlanmalıdır.
- UDGP'ye aykırı olduğu tespit edilen uygulamalara yönelik başlatılan yasal süreç takip edilmelidir.
- Paydaşlarla birlikte hareket edilmeli ve bir kontrol mekanizması oluşturulmalıdır.
- Dilek Yarımadası'nın güneydoğu tarafında kalan devlet arazileri de milli parka katılarak park sınırları genişletilmelidir. Ayrıca, Büyük Menderes Deltası çevresinde kurulması düşünülen balık/karides/midye çiftlikleri ile deltanın kirletilmesinin önüne geçebilmek için alan sınırlarının büyütülmesi çalışmaları kapsamında mutlaka deltanın denizel alanı da büyütülmelidir.
- Orman yangınlarına karşı “Yangın Ekibi” ve “Yangın Eylem Alt Programı” ve “Kriz Masası” oluşturulmalıdır.
- GAP analizi ile eğitime ihtiyaç duyulan konular belirlenmeli ve bu konulara yönelik eğitim programları oluşturulmalıdır.
- Milli park ile ilgili yapılmış tüm bilimsel çalışmalar toplanıp bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

4.2. Yönetim ve Yönetişim Odaklı Stratejik Eylemler

- Mevcut MP Yönetim birimi yerine “Katılımcı”, “Etkin” ve “Aktif” bir “Yönetişim Organizasyonu” oluşturulmalıdır. Mevzuatla ilişkilendirilmelidir. UDGP kararlarına eklenmelidir.
- Park özelinde karar verme, uygulama ve performans denetim süreçleri için bağımsız bir kurul oluşturulmalıdır. Bu kurulun adı “Danışman Kurulu”, “Halk Meclisi Kurulu”, “Danışman Meclisi”, “Paydaş Yönetim Kurulu” ve “Doğa Platformu Kurulu” şeklinde öneriler getirilmiştir.
- Bağımsız Kurulu Üye sayısı Paydaş temsil kapasitesine göre belirlenebilir. Özellikle 11 veya 13 kişi gibi tek sayılı üye sayısından oluşmalıdır. (Öneri: Alan Yöneticisi, STK temsilcisi, Akademisyen, Kent Konseyi temsilcisi, Belediye Meclisi, Muhtarlıklar, Baro Temsilcisi, Danışma kurulunun sekreteryasını da Kent Konseyi üstlenebilir).
- Bağımsız Kurulun görev ve sorumluluklarının tanımlandığı bir yönerge hazırlanmalıdır. UDGP kararları ile entegre edilmelidir.
- Parkın düzenli olarak performans değerlendirilmesi için bağımsız “Performans Denetleme Kurulu” oluşturulmalıdır. Performans değerlendirmesi ara denetlemelerin yılda 1, ana denetlemeler ve bilimsel denetlemelerin ise 3 yılda bir yapılması uygundur. Performans Denetleme Kurulu Üyeleri ilgili konularda STK uzmanları ve akademisyenlerden oluşturulması önerilmiştir. Denetleme kurulu için tarafsız ve objektif olan gönüllülerden bir havuz oluşturulmalıdır. Bu kurula 1-2 yıl süre ile görev verilmelidir.
- Milli Parkın performans denetleme raporları kamuoyu ile paylaşılmalı ve park yönetimine yansıtılmalıdır.
- Yörede STK sayısı artırılmalı ve Park yönetimi ile sıkı iş birliği içinde olmalıdır.
- Park yönetimi alandaki baskı ve tehditlere yönelik tedbirleri içeren yıllık programlar oluşturulmalıdır. Doğal afetlere yönelik risk ve kriz yönetim stratejileri oluşturulmalıdır.

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

- Milli Parkta hizmet sunan kamu harici tüm araçlar parkın dışına konulmak suretiyle toplu ve elektrikli ulaşım araçları ile parkın içine erişilebilirlik sağlanmalıdır. Hizmet sunan kamu araçları dışında alana motorlu taşıt girmemesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Yerel Yönetimin mutlaka Milli Park alanı dışında çok katlı otopark projelendirerek sorunun çözümüne katkıda bulunmalıdır. Ayrıca otoparktan milli parka ziyaretçileri ulaştıracak ring ulaşım sistemi öngörülmelidir.
- Milli Park yönetimi tarafından yıllık eğitim ve etkinlik programları oluşturularak ilgili paydaşlarla iş birliğine gitmelidir.
- UDGP'ye aykırı olduğu tespit edilen uygulamalara yönelik başlatılan yasal süreçler takip edilmeli ve uygulamaya sokulmalıdır.

4.3.Sosyo- Ekonomik Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli Park çevresinde yaşayan halkın gelir elde etme seçenekleri artırılmalıdır (Örneğin yerel el sanatları, pansiyonculuk, organik ürün üretimi vb.).
- Milli Park'ta doğa/çevre korumaya yönelik eğitsel faaliyetler yapılmalıdır (Yöre insanları organik tarım özendirilmeli ve Tarımsal Ormancılık (Agroforestry) sistemleri özendirilmelidir).
- Milli Parkın fiili kullanım haritaları çıkarılarak; alan üzerindeki yararlanıcıların rolleri ortaya konulmalıdır. Alanın gerçek/kadimden bu yana kullanıcılarının yararlanma düzeyleri ile elde edilen gelirden pay alma düzeyleri belirlenmelidir.
- Milli Parktan elde edilen gelirin bölüşümünde yöre halkının sistemin içerisine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla da korunan alanlardan elde edilecek gelirlerin yöreye yaygınlaştırılması amacıyla "Danışman Kurulu" gibi mekanizmalara yer verilmelidir.
- Milli Parktan etkilenen ilgi gruplarının yapılacak eylem planında bu alanlardan elde edilecek gelirlerin belirlenmesi ve sağlanmasında etkin rol almalarına olanak verecek istihdam modelleri geliştirilmelidir.

4.4. Rekreasyon/Turizm ve Ziyaretçi Yönetimi Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli Parkta rekreasyon amaçlı kullanımlar, kaynak değerlerine zarar vermeden sınırlı düzeyde düşünülmelidir. Bunun için; Ziyaretçi Yönetim Planı yapılmalıdır. Her bir kullanım alanı için rekreasyonel taşıma kapasitesi belirlenmelidir. Ziyaretçi yönetim stratejileri net olarak ortaya konmalıdır. Ziyaretçi yönetim planı uzman bir ekip tarafından hazırlanmalı ve UDGP kararlarına yansıtılmalıdır.
- "Koruma ve Kullanma Dengesi" yerine «Koruma ve Korumaya Uyumlu Kullanım» öngörülmelidir.
- Ziyaretçilere alan ve kullanımlar ile ilgili bilgilendirme düzenli olarak yapılmalıdır.
- Daha önceleri uygulanan saat uygulaması devam ettirilmeli, Milli Park geceleri kullanımlara açılmamalıdır.
- İzleme çalışmalarının düzenli olarak yapılması gerekmektedir. Gerekliğinde yürüyüş rotaları ve koylardaki rekresyonel alanlar kendi içerisinde alternatifli olarak kullanıma açılmalı ve dinlendirilmelidir. Rotasyonlu Kullanım Planları oluşturulmalıdır. Ayrıca gerektiği dönemlerde milli park, doğanın kendisini toparlaması için haftada en az bir gün ziyaretçi girişine kapatılmalıdır.
- Piknik alanı talepleri ve baskıları Milli Park alanı dışında çözülmelidir.

- Alanda mangal yakmaya kesinlikle izni verilmemelidir.
- Milli parkın gerek denizel alanda (gezi tekneleri) ve gerekse karasal alanda (işletmeler ve özel araçlarda vb müzik seviyeleri kontrol altına alınmalı gürültü oluşturmaları engellenmelidir.
- Alternatif parkurlar belirlenerek ziyaretçiler trekking, fotoğrafçılık vb. rekresyonel faaliyetlere teşvik edilmelidir. Yöre insanlarından sertifikalandırılmış doğaseverlerin eşliğinde bu faaliyetler yapılmalı, buna yönelik bir sistem geliştirilmeli ve bu tip faaliyetlerin görünürlüğü sağlanmalıdır.
- Alanda yapılacak organize etkinlikler için “alan kılavuzluğu” hizmeti zorunlu hale getirilmelidir. Bunun için alan kılavuzluğu terimi ile uzman rehberlik temel ilkeleri ile çalışmıyacak şekilde eşitlik ve hakkaniyet çerçevesinde organize edilmelidir. Bununla birlikte, kuş gözlemi, trekking, fotoğrafçılık gibi doğa ile ilgili uzmanlık gerektiren aktiviteler için de Doğaseverlik Sistemi oluşturulabilir.

4.5. Tanıtım Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli Park, ulusal ve uluslararası platformlarda parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerinin ön plana çıkarılarak bu değerleri öğrenme ve koruma temalı tanıtımlara yer verilmelidir.
- Milli Parka yönelik kapsamlı bir WEB sayfası hazırlanmalı, içeriği zenginleştirilmelidir.
- Sosyal medya gibi diğer sanal ortamlarda koruma odaklı görünürlüğü artırılmalıdır.
- Milli Parkın kimlik değerlerine yönelik ürün tasarımları geliştirilmeli, üretilmeli ve satışı teşvik edici mekanizmalar geliştirilmelidir.
- Ayrıca parkın kaynak değerlerine yönelik yazılı ve görsel materyaller hazırlanmalıdır. Tanıtım, şarkı, öykü vb. yollarla bu kaynak değerleri daha somut biçimde ele alınmalıdır.
- Alan yönelik hikayeler ve belgeseller hazırlanmalıdır. (Rosemary Baldwin'n hikâyesi gibi)
- Ulusal ve Uluslararası ölçekte ünlü kişiler, yayın organları, turizm firmaları, yazar ve editörler davet edilmeli, koruma odaklı festivaller, yarışmalar ve şenlikler organize edilmelidir.
- Alan içinde yapılacak etkinliklerde taşıma kapasitesi düşünülerek organizasyon yapılmalıdır.

4.6. Ekosistem Hizmetleri Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli Parkın kaynak değerinin korunması ve sürdürülebilirliği temel amaç olmalıdır. Ekosistem hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yapılması sağlanmalıdır.
- Korunacak hedef türlerin (Akdeniz foku, Alageyik vb.) ve özel yaşam alanlarının (B. Menderes Deltası) korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı ve ExSitu ile desteklenmelidir.
- Endemik, tehlike altındaki türler ve hassas alanlar belirlenmeli ve geliştirmeye yönelik eylemler öngörülmelidir.
- Milli Parkın kaynak değerleri ve ekosistem hizmetlerine yönelik bilgi ve veri tabanı oluşturulmalı ve resmî web sayfası üzerinden ulaşılabilirliği sağlanmalıdır.
- Parkın ekosistem hizmetleri kamuyla paylaşılmalıdır.
- Milli parkın sınırının dışında milli parkın etkilenme zonunun içinde olan alanlarda baskı ve tehditler belirlenmeli ve izleme çalışmaları yapılmalıdır.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ

BÖLÜM 11

- Milli park etki alanlarından olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu sebeple Millî park sınırlarının genişletilmesi çalışmalarının bir an önce yapılması gerekmektedir. Milli park ekosistemi ile bütünlük içeren ve milli park ile benzer nitelik gösteren alanların da milli park sınırları içerisine alınmasına yönelik çalışmaların ivedilikle sonuçlandırılması gerekmektedir.
- Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, hem de Türkiye’de diğer milli parkların kendi öz nitelikleri göz önünde bulundurularak, İspanya örneğinde olduğu gibi etkilenme zonlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Milli Park sınırlarının genişletilmesine yönelik altlıkların aslında hazır olduğu, etki zonunun belirlenmesine yönelik çalışmalara hız kazandırılmalıdır.

4.7. Yasal ve Koruma Politikaları Odaklı Stratejik Eylemler

- Parkın UDGP kararları koruma ve kullanıma yönelik mekânsal düzenlemeleri, ziyaretçi yönetimi, kontrol ve denetleme süreçlerini içerecek biçimde politikalar ve kararlar oluşturulmalıdır.
- Uluslararası sertifika (Pan Parks Sertifikası vb.) alınması için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.
- Orman yangınlarına karşı “Yangın Ekibi” ve “Yangın Eylem Alt Programı” ve “Kriz Masası” oluşturulmalıdır.
- Doğal Afet risk ve kriz yönetim planı hazırlanmalıdır.
- Korumaya aykırı eylem ve faaliyetler için gerekli yaptırımlar tanımlanmalıdır.

4.8. Altyapı ve Üstyapı, Tasarım ve Uygulama Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli Parkın doğal ve kültürel envanteri bütüncül olarak güncellenmeli ve CBS ortamında saklanmalıdır. Resmi web sayfasında tüm bilgiler paylaşılmalıdır.
- Ekolojik geçitler veya köprüler yapılmalıdır.
- Parkta atık sular ve katı atıklar parkın dışına çıkarılacak şekilde organize edilmelidir. Parkın içi ve çevresindeki baskı unsuru olan kirlilik kaynakları belirlenerek bertaraf yöntemlerin ortaya konulmalıdır.
- Kullanım alanlarında üstyapı tesisleri büyüklük ve sayı olarak UDGP ve Mesire yerleri uygulama tebliği ile uyumlu olmalıdır.

4.9. Ar-Ge ve Finansman Oluşturma Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli Parktan elde edilen gelirin bölüşümünde kaynak değerlerinin korunması öncelikli olmalıdır.
- Dış ve iç kaynaklı Ar-Ge proje üretimi teşvik edilmelidir. Bunun için koruma amaçlı finans seçenekleri ve mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Parka özgü bilimsel çalışmalar ve önceliklendirmeler yapılmalıdır, Bilimsel çalışmalarda üniversiteler; STK’lar ve ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte hareket etmelidir.
- GAP analizi ile eğitime ihtiyaç duyulan konular belirlenmeli ve bu konulara ilişkin eğitim programları oluşturulmalıdır.

4.10. Personel Odaklı Stratejik Eylemler

- Milli park Yönetiminde çalışan personel sayısı artırılmalı ve özellikle ziyaretçi yönetimi, iletişim, proje üretme, koruma ve izleme çalışmaları ile ilgili meslek içi eğitimler ve etkinlik artırılmalıdır.
- Milli park çalışanlarının moral motivasyon değerlerinin yükseltilmesi önemlidir. Bu bağlamda Milli park yönetiminde çalışan personelin performansını artırmaya yönelik teşvik edici çeşitli mekanizmalar geliştirilmelidir.
- Parkın personel kapasitesini artırmaya yönelik olarak “gönüllülük” programları oluşturulmalıdır. Paydaşların gönüllü olarak alanda çalışması ile alanın korunması ve yönetimine katkı sağlanabilir.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı jeomorfolojik evrim sonucunda özgün ekolojik sistemleri ve biyolojik çeşitlilik kaynak değerleri ile evrensel miras değerine sahiptir. Ancak son yıllarda koruma odaklı yönetim politikaları esnetilerek rant odaklı yaklaşımlar çerçevesinde alanın ekolojik bütünlüğünü tehdit eden girişimler söz konusu olmuştur. Bu bağlamda yöre halkının ve tüm paydaşların yükselen itirazları gerekli mercilere iletirse de ortak bir platformda sorunlar tartışılmamıştır.

Nitekim Milli Park bünyesindeki doğal ve kültürel kaynak değerlerinin gelecek kuşaklara bozulmadan bırakılabilmesi, sağladığı ekosistem hizmetlerinin ve işlevselliğinin sürdürülebilirliği için sadece Milli Park yönetimi değil aynı zamanda tüm paydaşların görev ve sorumluluk çerçevesinde rol üstlenmesi ve katkıda bulunması gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle 6 Temmuz 2022 tarihinde Kuşadası Kent Konseyi ve Kuşadası Belediyesi tarafından Le Blue Hotel & Resort /Kuşadası'nda düzenlenen *Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Bugünü ve Sürdürülebilirliği Çalıştayı* gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya Aydın, Kuşadası, Söke, Didim ve Nazilli'den STK'ların temsilcileri ile yerel halk katılım sağlamıştır. Ancak Milli Park Yönetimi bu çalışmaya iştirak etmemiştir.

Çalıştay kapsamında düzenlenen panelde anket çalışmaları ve açık oturumlar yolu ile paydaşların görüş ve önerileri doğrultusunda Milli Parkın mevcut sorunları ve bu sorunlara yönelik stratejik öneriler getirilmiştir. Gerçekleştirilen bu etkinlikte yöre halkının ve tüm STKların Milli Parkın sürdürülebilirliği yönünde ortak bir bilince sahip oldukları, bir “mekândan” ziyade “yer” kavramı ile benimsedikleri Milli Park'ın ekolojik politikalarla bütüncül, etkin, şeffaf, katılımcı, paylaşımcı, hesap verebilir, sorumlu, bilimsel ve koruma odaklı bir “Yönetişim” anlayışı ile yönetilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda “Katılımcılık” ve “Yönetişim” kavramlarının ayrıntılı olarak ele alındığı ve Milli Parka ilişkin tüm sorunların bu kavramlar bağlamında paydaşlarca değerlendirildiği ve sorumluluk bilinci ile çözüm önerileri sundukları bu çalıştay, Türkiye’de demokratik bir “yönetişim” isteminin en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Çalışmaya Milli Park yönetiminin katılmaması hala ülkemizde “yönetişim” bağlamında eksikliklerin olduğunu gösterse de bu çalıştay tüm çıktıları ile değerlendirildiğinde Milli Park'ın kadimden bu yana gerçek sahipleri tarafından hiçbir zaman bir kent parkı veya rekreasyon parkı olarak algılanmayacağını aksine uluslararası değere sahip “DOĞAL KORUNAN bir ALAN” olarak her zaman korunacağını göstermiştir.

Kaynakça

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (2008). *Protected Area Management Effectiveness*.
<http://www.cbd.int/protected-old/PAME.shtml>. Erişim Tarihi: 02.04.2022.

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN YÖNETİM PERFORMANSININ
PAYDAŞLARCA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIMCI STRATEJİK EYLEM PLANI ÖNERİLERİ
BÖLÜM 11**

- Borad, K. & Sanchirico, J. (2008). Local perspectives on marine reserves creation in the Bahamas. *Ocean Coast Management*, 51:763–771
- Charles, A. & Wilson, L. (2008). Human dimensions of marine protected areas. *ICES Journal of Marine Science*, 66:6–15.
- Conrad, C. & Hilchey, K. (2010). A review of citizen science and community-based environmental monitoring: issues and opportunities. *Environmental Monitoring and Assessment*, 1–19.
- Corrales, L. (2004). *Midiendo el éxito de las acciones en las áreas protegidas de Centroamérica: Medición de la Efectividad de Manejo*. PROARCA/APM, Guatemala de la Asunción, Guatemala.
- Danielsen, F., Burgess, N. & Balmford, A. (2005). Monitoring matters: examining the potential of locally-based approaches. *Biodiversity and Conservation* 14(11):2507–2542.
- Day, J. (2008). The need and practice of monitoring, evaluating and adapting marine planning and management—lessons from the Great Barrier Reef. *Marine policy*, 32(5):823–831
- Elliott, G., Mitchell, B., Wiltshire, B., Manan, I. A., & Wismer, S. (2001). Community participation in marine protected area management: Wakatobi National Park, Sulawesi, Indonesia. *Coastal Management*, 29(4), 295-316
- Ervin J (2003) *WWF: Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPAM) methodology*. WWF, Gland, Switzerland.
- Helvey, M. (2004). Seeking consensus on designing marine protected areas: keeping the fishing community engaged. *Coastal management*, 32(2), 173-190.
- Himes, A. H. (2007). Performance indicators in MPA management: using questionnaires to analyze stakeholder preferences. *Ocean & Coastal Management*, 50(5-6), 329-351.
- Hockings, M., Stolton, S., & Dudley, N. (2004). Management effectiveness: assessing management of protected areas?. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 6(2), 157-174.
- Hockings, M., Stolton, S., Leverington, F., Dudley, N. & Courrau, J. (2006). *Evaluating effectiveness*. IUCN, Gland, Cambridge.
- Leverington, F. & Hockings, M. (2004). *Evaluating the effectiveness of protected area management: the challenge of change*. In: Barber CV, Miller KR, Boness M (eds) *Securing protected areas and ecosystem services in the face of global change*. IUCN, WCPA, WRI, Gland, Switzerland, pp 169–214.
- Leverington, F., Costa, K. L., Pavese, H., Lisle, A., & Hockings, M. (2010). A global analysis of protected area management effectiveness. *Environmental management*, 46, 685-698.
- Mathur, V.B. (2008). *Management Effectiveness Evaluation (MEE) of Protected Areas Network in India: recent experiences*. In: Secretariat of the Convention on Biological Diversity, *Implementation of the CBD Programme of Work on Protected Areas: Progress and Perspectives*. Rome, Italy, 11–15 February 2008, pp 100–102; Technical Series No. 35.

- McClanahan, T., Davies, J. & Maina, J. (2005). Factors influencing resource users and managers' perceptions towards marine protected area management in Kenya. *Environmental conservation*, 32(1), 42-49.
- NSW Department of Environment and Conservation (2005). *State of the Parks 2004*. DEC, Sydney, Australia.
- Paleczny, D. R., & Russell, S. (2005). Participatory approaches in protected area assessment and reporting. In *Proceedings of the Parks Research Forum of Ontario, University of Guelph, Canada*.
- Parks Victoria (2007). *Victoria's State of the Parks report*. Parks Victoria, Melbourne, Australia, 259 pp.
- Pomeroy, R. S., Parks, J. E., & Watson, L. M. (2004). *How is your MPA doing?: a guidebook of natural and social indicators for evaluating marine protected area management effectiveness*. IUCN.
- Pomeroy, R. S., Watson, L. M., Parks, J. E., & Cid, G. A. (2005). How is your MPA doing? A methodology for evaluating the management effectiveness of marine protected areas. *Ocean & Coastal Management*, 48(7-8), 485-502.
- Stem, C., Margoluis, R., Salafsky, N., & Brown, M. (2005). Monitoring and evaluation in conservation: a review of trends and approaches. *Conservation biology*, 19(2), 295-309.
- Hockings, M., Dudley, N., MacKinnon, K., Whitten, T., & Leverington, F. (2003). Reporting progress in protected areas a site-level management effectiveness tracking tool. *World Bank/WWF Alliance for Forest Conservation and Sustainable Use*.
- Suman, D., Shivlani, M., & Milon, J. W. (1999). Perceptions and attitudes regarding marine reserves: a comparison of stakeholder groups in the Florida Keys National Marine Sanctuary. *Ocean & coastal management*, 42(12), 1019-1040.
- Syms, C., & Carr, M. H. (2001). *Marine Protected Areas: Evaluating MPA effectiveness in an uncertain world*. Scoping paper presented at the Guidelines for Measuring Management Effectiveness in Marine Protected Areas Workshop, Monterey, California, May 1-3, 2001, sponsored by the North American Commission for Environmental Cooperation.
- The Nature Conservancy Parks in Peril Program (2004) *Measuring success: the Parks in Peril Site Consolidation Scorecard Manual* (Updated May 10, 2004). http://www.parksinperil.org/howwework/files/pip_scorecard_english_5_10_04.pdf. Erişim Tarihi: 02.04.2022.
- UDGP (2019) *Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Planlama Raporu*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Park Müdürlüğü.
- Uychiaoco, A. J., Arceo, H. O., Green, S. J., Cruz, M. T. D. L., Gaité, P. A., & Aliño, P. M. (2005). Monitoring and evaluation of reef protected areas by local fishers in the Philippines: tightening the adaptive management cycle. *Biodiversity & Conservation*, 14, 2775-2794.
- Vella, P., Bowen, R. E., & Frankic, A. (2009). An evolving protocol to identify key stakeholder-influenced indicators of coastal change: the case of Marine Protected Areas. *ICES Journal of Marine Science*, 66(1), 203-213.

EKLER

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN BUGÜNÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÇALIŞTAY PROGRAMI

Saat	Konu	Konuşmacı
09.00-09.30	Kayıt	
09.30-10.00	Açılış Konuşmaları	
10.00-10.20	Doğa Koruma ve Milli Parkların Güncel Durumu ve Sorunları	Prof. Dr. Atila GÜL Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
10.20-10.40	Milli Parklarda Planlama Çalışmaları- UDGP ve Alt Planları	Prof. Dr. Öner DEMİREL Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
10.40-11.10	Çay- Kahve Arası	
11.10-11.30	Milli Parkların Yöre Halkına Sosyo-Ekonomik Faydaları	Doç. Dr. Ufuk COŞGUN Karabük Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü
11.30-11.50	Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Doğal ve Kültürel Kaynak Değerleri	Bahattin SÜRÜCÜ EKODOSD Başkanı
11.50-12.10	Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Mevcut Baskılar ve Tehditler	Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
12.10-12.30	Milli Parkların Ekosistem Hizmetleri ve Ekolojik Bütünlüğü	Doç. Dr. Ebru ERSOY TONYALOĞLU Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
12.30-13.30	Öğle Yemeği Molası	
13.30-13.50	Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Sınırlarının Genişletilmesi Çalışmaları	Bahattin SÜRÜCÜ EKODOSD Başkanı
13.50-14.10	Milli Parklarda Yönetişim ve Katılımcılık	Doç. Dr. Tendü Hilal GÖKTUĞ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
14.10-14.30	Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Genç Katılımcılık	Öğrenci Konuşmaları Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Öğrencileri
14.30-14.50	Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı	Kurum Konuşması
14.50-15.10	Çay- Kahve Arası	
15.10-15.40	Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Özelinde İyi Yönetim İçin Prensiplerin ve Performans Çıktılarının Paydaşlarca Değerlendirilmesine Yönelik Anket Çalışması	Moderatörler Eşliğinde Tüm Katılımcılar
15.40-16.30	Paydaşlarla Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Mevcut Baskı ve Tehditlerin Analiz Edilmesi ve Katılımcı Stratejik Eylem Planlarının Hazırlanması	Moderatörler Eşliğinde Tüm Katılımcılar
16.30-16.45	Çay- Kahve Arası	
16.45-17.15	Sonuç Bildirgesinin Okunması, Temenni ve İstekler	Moderatörler Eşliğinde Tüm Katılımcılar

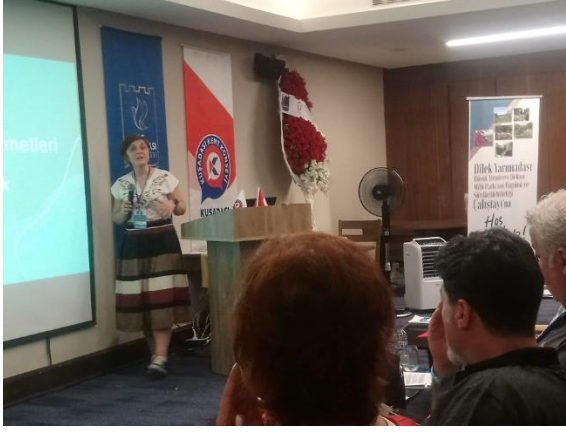

**DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI'NIN BUGÜNÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ
ÇALIŞTAYI FOTOĞRAFLARI**

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Park'ının Bugünü ve Sürdürülebilirliği
ISBN: 978-625-6450-73-8

DİLEK YARIMADASI
BÜYÜK MENDERES DELTASI
MİLLİ PARKI'NIN
BUGÜNÜ ve
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

